

**UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI
ECONOMICE EUROPENE “CONSTANTIN STERE”**

Cu titlu de manuscris

CZU: 340.11 (043.3)

ANDRIUȚA ELEONORA

**CAPACITATEA JURIDICĂ
ÎN DIVERSE RAMURI DE DREPT**

Specialitatea: 551.01 - Teoria generală a dreptului

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

AVORNIC Gheorghe,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar.

Autor:

Chișinău, 2018

© ANDRIUȚA Eleonora, 2018

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, rusă, engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. ABORDĂRI DOCTRINARE ȘI NORMATIVE CU PRIVIRE LA CAPACITATEA JURIDICĂ	
1.1.Considerații teoretice în domeniul capacității juridice	15
1.2.Analiza cadrului normativ în domeniul capacității juridice	27
1.3.Concluzii la capitolul 1	34
2. CONSIDERAȚII ISTORICO-FILOSOFICE CU PRIVIRE LA EVOLUȚIA CAPACITĂȚII JURIDICE	
2.1. Teorii filosofice care au marcat evoluția conceptului de capacitate juridică	38
2.2. Teoria lui J.J. Rousseau și influența ei asupra conceptului de capacitate juridică	54
2.3. Evoluția istorică a capacității juridice. Primele legislații	59
2.4. Concluzii la capitolul 2	69
3. FUNDAMENTELE CAPACITĂȚII JURIDICE	
3.1. Conceptul de capacitate juridică	72
3.2. Dimensiunile capacității juridice. Tipuri de capacitate juridică	91
3.3. Aspecte problematice cu privire la conceptul de capacitate juridică	104
3.4. Cadrul normativ cu privire la capacitatea juridică. Exemplul Republicii Moldova	117
3.5. Concluzii la capitolul 3	127
4. CAPACITATEA JURIDICĂ ÎN SISTEMUL DE DREPT	
4.1. Capacitatea juridică în dreptul public	130
4.2. Capacitatea juridică în dreptul privat	147
4.3. Concluzii la capitolul 4	161
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	163
BIBLIOGRAFIE	167
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	183
CV-ul autoarei	184

ADNOTARE

Andriuța Eleonora, „Capacitatea juridică în diverse ramuri de drept”

Teza de doctor în drept. Chișinău, 2018.

Specialitatea 552.01 – Teoria generală a dreptului.

Structura lucrării. Teza cuprinde: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 275 titluri, text de bază al prezentei teze de doctorat este de 166 pagini. Rezultatele obținute sunt publicate în 10 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: capacitate juridică, capacitate de luare a deciziilor, capacitate juridică pasivă și activă, capacitate mintală, discernământ, autodeterminare.

Domeniul de studiu. Teoria generală a dreptului.

Scopul tezei de doctor constă în efectuarea unei investigații științifice complexe a conceptului de capacitate juridică și a mecanismului legal, specific diverselor ramuri de drept, de asigurare a exercitării capacității juridice, având la bază relevarea problemelor teoretico-practice ale acestei instituții, conform noilor rigori conceptuale și normative.

Obiective: analiza ideilor, opiniilor, concepțiilor teoretico-practice expuse în doctrina teoriei generale a dreptului, precum și în cadrul unor ramuri de drept specifice din RM și din literatura juridică internațională; definitivarea trăsăturilor specifice conceptului de capacitate juridică; delimitarea acestui concept de alte instituții și concepte asemănătoare, inclusiv personalitate juridică, capacitate mintală, subiect de drept etc.; identificarea tipurilor de capacitate juridică; relevarea aspectelor problematice referitoare la natura juridică a acestui concept de drept; elucidarea și explicarea teoriilor filosofice care au marcat evoluția capacității juridice; trasarea principalelor evenimente istorice care au determinat direcția ei de dezvoltare; identificarea particularităților specifice capacității juridice prezentate în diverse acte normative în vigoare și standarde internaționale; analiza capacității juridice în diverse ramuri de drept.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute consistă în cercetarea aprofundată a conceptului de capacitate juridică, evidențiind o distinctă și nouă viziune asupra modului de abordare și configurare a acestui concept juridic în conformitatea noilor standarde internaționale și a premiselor sociale curente. Investigația constituie o premieră în spectrul lucrărilor realizate în Republica Moldova la tema examinată, în acest sens, este prima lucrare în care este analizată capacitatea juridică în calitate de concept teoretic aplicabil tuturor ramurilor de drept, în paralel fiind evidențiate deficiențele tehnico-legislative de care suferă legislația națională și formulate propuneri concrete de îmbunătățire a cadrului normativ intern pentru a asigura conformitatea cu noile standarde în domeniu și respectarea drepturilor omului.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea științifică a noii paradigme a conceptului de capacitate juridică, și implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a capacității juridice de unele concepte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea și orientarea condițiilor de reglementare a capacității juridice în diverse ramuri de drept pentru utilizarea ulterioară în procesul de modificare a reglementărilor interne în conformitatea cu noile particularități teoretice și juridice referitoare la capacitatea juridică generală, precum și pentru orientarea teoreticienilor și a practicienilor în domeniu.

Valoarea aplicativă a lucrării este condiționată de importanța ei științifico-didactică și de relevanța concluziilor și recomandărilor formulate, care au trasat linii definitorii pentru necesitatea de ajustare a cadrului normativ intern și de aplicare în procesul de cercetare a acestui concept juridic a noilor rigori promovate de comunitatea internațională în domeniu. În concret, rezultatele cercetării constituie soluții viabile, care urmează a fi concretizate în conținutul normelor juridice care urmează a fi aplicate în virtutea respectului pentru drepturile omului. Concluziile formulate vor facilita activitatea de interpretare și aplicare a normelor care stabilesc regimul juridic al capacității juridice. Teza de doctor poate fi utilizată atât în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic, cât și în perspectiva cercetării ulterioare a acestui concept juridic.

Implementarea rezultatelor cercetării. Implementarea rezultatelor științifice se reflectă în activitatea de predare în instituțiile de învățământ superior cu profil juridic, în procesul de cercetarea a conceptelor științifice în domeniu, precum și în îmbunătățirea cadrului legislativ.

ANNOTATION

Andriuța Eleonora, "Legal capacity in various branches of law"

Doctoral thesis in law. Chisinau, 2018.

Speciality 552.01 - General Theory of Law

Structure of the thesis. The thesis includes: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 275 titles, the volume of the main part of this thesis is 166 pages. The results obtained are published in 10 scientific papers.

Keywords: legal capacity, ability to make decisions, passive and active legal capacity, mental capacity, discernment, self-determination.

Field of study: General theory of law.

The purpose of the doctor's thesis consists in carrying out a complex scientific investigation of the concept of legal capacity and of the legal mechanism, specific to the various areas of law, to ensure the exercise of legal capacity, based on revealing the theoretical and practical problems of this institution, according to the new conceptual and normative requirements. **Objectives:** the analysis of ideas, theoretical and practical conceptions set forth in the doctrine of the general theory of law, as well as within specific branches of internal law and international legal literature; finalizing the features specific to the concept of legal capacity; delimiting this concept from other institutions and similar concepts, including legal personality, mental capacity etc.; identifying types of legal capacity; revealing the problematic aspects of the legal nature of this concept of law; elucidating and explaining the philosophical theories that marked the evolution of legal capacity; tracing the main historical events that have determined its development direction; identifying the specific features of the legal capacity showed in the various normative acts in force and international standards; the analysis of legal capacity in various areas of law.

The scientific novelty and originality of the obtained results consists in the deep research of the legal capacity concept, highlighting a distinct and new vision of how to approach and configure this legal concept in accordance with the new international standards and current social premise. The investigation being a premiere in the spectrum of the works carried out in the Republic of Moldova on the examined topic. In this respect, it is the first work in which the legal capacity is considered as a theoretical concept applicable to all branches of law, at the same time mentioning the technical-legislative deficiencies the national legislation suffers from and formulating concrete proposals to improve the internal regulatory framework to ensure compliance with new standards in the field and respect the human rights.

The important scientific issue solved lies in the scientific substantiation of the new paradigm of the concept of legal capacity and namely in identifying the criteria for delimiting the legal capacity of some adjacent concepts which led to the clarification and orientation of the conditions for regulating the legal capacity in different branches for the subsequent use in the process of modifying internal regulations in accordance with the new theoretical and legal particularities related to general legal capacity, as well as for the orientation of the theoreticians and practitioners in the field.

The applicative value of the thesis is conditioned by its scientific and didactic importance and the relevance of the formulated conclusions and recommendations, which have set out defining lines for the need to adjust the internal normative framework and to apply in the research process of this legal concept of the new rigor promoted by the community in the field. In particular, the results of research are viable solutions, to be translated into the content of the legal rules to be enforced in the face of respect of human rights. The conclusions will facilitate the work of interpreting and applying the rules for establishing the legal status of legal capacity. The doctoral thesis can be used both in the training process in the legal education institutions and in the perspective of further research of this legal concept.

The implementation of the scientific results is reflected in the teaching activity in the legal educational institutions, as well as in the development of the scientific concepts in the field and the improvement of the legislative framework.

АННОТАЦИЯ

Андриуца Елеонора „Правоспособность в различных отраслях права”

Докторантура. Кишинёв, 2018 год.

Специальность 552.01 - Общая теория права.

Структура работы. Работа Состоит из введения, 4 глав, выводов и рекомендаций, библиографического списка из 275 наименований, 166 страниц научного текста. Полученные результаты опубликованы в 5 научных статьях и в 5 научных докладах на конференциях.

Слова-ключи: правоспособность, способность принимать решения, пассивная и активная дееспособность, умственные способности, проницательность, самоопределение.

Целью докторской диссертации является проведение комплексного научного исследования концепции правоспособности и правового механизма, специфичного для различных направлений права, для обеспечения дееспособности, основанной на теоретических и практических проблемах этого учреждения, в соответствии с новой концептуальной строгостью и нормативами. **Задачи:** проанализировать идеи, мнения, теоретические и практические концепции, представленные в доктрине общей теории права, а также в конкретных направлениях права специфичных для Республики Молдова и в международно-правовой литературе; завершение функций, характерных для концепции дееспособности; ограничивая эту концепцию из других подобных учреждений и подобных концепций, включая правосубъектность, умственную способность, субъект права и т.д.; определение типов дееспособности; выявление проблемных аспектов юридического характера этой концепции права; разъяснение и объяснение философских теорий, обозначающих эволюцию правоспособности; отслеживание основных исторических событий, которые определили направление его развития; определение особенностей правоспособности, представленных в различных действующих нормативных актах и международных стандартах; анализ правоспособности в различных направлениях права.

Новизна и научная оригинальность достигнутых результатов заключается в углубленном исследовании концепции дееспособности, подчеркивая четкое и новое видение того, как подходить и настраивать эту правовую концепцию в соответствии с новыми международными стандартами и современными социальными предпосылками. Исследование является премьерой в спектре работ, проведенных в РМ по рассматриваемой теме, и в этом отношении это первая работа, в которой правоспособность рассматривается как теоретическая концепция, применимая ко всем отраслям права, параллельно подчеркивая технические и законодательные недостатки, наносимые национальным законодательством, и выдвигает конкретные предложения по совершенствованию внутренней нормативной базы в целях обеспечения соблюдения новых отраслевых стандартов и соблюдения прав.

Основная решенная научная проблема: заключается в научном обосновании новой парадигмы концепции правоспособности и неявно в определении критериев разграничения правоспособности некоторых смежных концепций, которые привели к выяснению и ориентации условий для регулирования дееспособности в разных отраслях для последующего использования в процессе изменения внутренних правил в соответствии с новыми теоретическими и юридическими особенностями, связанными с общей дееспособностью, а также с ориентацией в области деятельности теоретиков и практиков.

Примирительная ценность статьи обусловлена его научно-дидактической значимостью и актуальностью сформулированных выводов и рекомендаций, в которых изложены определяющие направления для необходимости корректировки внутренних нормативных рамок и применения в исследовательском процессе этой правовой концепции новой строгости, пропагандируемой сообществом международных и общинных. В частности, результаты исследований являются жизнеспособными решениями, которые должны быть переведены на содержание правовых норм, которые должны соблюдаться перед лицом соблюдения прав человека. Выводы будут способствовать работе интерпретации и применения правил, устанавливающих правовой статус правоспособности. Диссертация может быть использована как в процессе обучения в образовательных учреждениях в области права, так и в целях дальнейшего исследования этой правовой концепции. **Внедрение научных результатов:** отражается в учебной деятельности в учебных заведениях в области права, а также совершенствование законодательной базы, разработке научных концепций на местах.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	- alineat
art.	- articol
C. civ.	- Cod civil
C. contrav.	- Cod contravențional
C. pen.	- Cod penal
C. proc. civ.	- Cod de procedură civilă
C. proc. pen.	- Cod de procedură penală
cap.	- capitol
CEDO	- Convenția europeană a drepturilor omului
CRM	- Constituția Republicii Moldova
CtEDO	- Curtea europeană a drepturilor omului
DEX	- Dicționar explicativ al limbii române
DUDO	- Declarația universală a Drepturilor Omului
d. Hr.	- după Hristos
î. Hr.	- înainte de Hristos
lit.	- literă
MO	- Monitor Oficial
ONU	- Organizația Națiunilor Unite
p.	- pagină
pct.	- punct
RM	- Republica Moldova
RSSM	- Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
sec.	- secol
SUA	- Statele Unite ale Americii
UE	- Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate rezidă din primatul prin care combină abordările doctrinare, istorice, filosofice și normative asupra conceptului de capacitate juridică, din perspectiva Teoriei generale a dreptului. Prin această cercetare sunt formulate premise viabile pentru evaluarea și modificarea actelor normative interne care reglementează capacitatea juridică. După adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități la 13 decembrie 2006, standardele internaționale referitoare la acest concept au produs o adevărată paradigmă asupra capacității juridice, preluată ulterior de recomandările Consiliului Europei și reflectată în cadrul mai multor cauze din practica Curții europene a drepturilor omului. Aceste noi abordări au fost omise în literatura juridică și cadrul normativ intern, deși reglementările constituționale instituie prioritatea reglementărilor internaționale în raport cu cele interne în materia drepturilor omului. Atât ratificarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități de către Uniunea Europeană la 30 martie 2007, cât și ulterior de către țara noastră prin Legea privind ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, nr. 166-XVIII din 09.07.2010, determină obligativitatea ajustării cadrului juridic intern la rigorile internaționale, dar în raport cu doctrina de specialitate impune necesitatea unei cercetări teoretice complexe asupra conceptului de capacitate juridică, care să analizeze atât aspectele istorice, filosofice, cât și cele abordate în legislația internă în vigoare, dar mai cu seamă să reflecte noile standarde internaționale și europene referitoare la acest concept juridic. Sub presiunea acestor premise sociale și juridice, prin intervenția prezentei lucrări, sunt demonstrate principalele particularități care determină noua paradigmă asupra conceptului de capacitate juridică și sunt înaintate instrumente viabile capabile să fundamenteze conformitatea cadrului juridic intern cu cel internațional. În acest context, actualitatea temei care rezultă din revoluțiile legislative care au loc la nivel mondial, în sensul garantării respectului pentru drepturile omului și demnitatea umană, cerință tot mai des aprofundată din perspectiva accentuării umanului în drepturile omului, premise condiționate de recunoașterea capacității juridice unui număr cât mai larg de persoane, fără careva discriminări și selecție a participanților la viața juridică. Noile cerințe referitoare la capacitatea juridică evidențiază că calitatea de a fi om excede orice limite impuse de siguranța raporturilor juridice și/sau inteligența participanților la relațiile sociale. Revoluțiile produse în materia drepturilor omului tind să modifice concepte generale de drept. Orice concept juridic, odată formulat teoretic, îmbracă în timp haina pe care o dau standardele juridice naționale și internaționale, noile valori impuse de societate etc. După cum indică Ioan Humă în lucrarea sa, „*universalitatea creației omenеști și constantele ei definitorii iau de fiecare dată întrupări istorice concrete. Acestea exprimă sintetic, în funcție de mentalul fiecărei epoci, a viziunii ei dominante, ceea ce s-a numit spiritul veacului*” [114, 11 p.]. Astfel se manifestă

acestea, cu iminență, în conceptul capacității juridice, care de-a lungul timpului s-a modificat, prin abolirea sclaviei și recunoașterea posibilității de a încheia acte juridice acestor persoane, iar astăzi se manifestă prin eliminarea oricăror forme de discriminare în exercitarea drepturilor, astfel încât recunoașterea capacității juridice tuturor persoanelor nu mai este realizată prin simpla garantare a posibilității de a avea drepturi, dar în mod cumulativ cu posibilitatea de a le exercita. Modificarea paradigmei asupra conceptului de capacitate juridică s-a realizat în sensul garantării ei tuturor persoanelor, transformării ei într-un concept cât mai inclusiv și mai aproape de ființa umană, excluderii oricăror criterii de selecție a persoanelor care își pot exercita drepturile și delimitării capacității juridice de cea mentală sau de orice grade de inteligență în formularea oricăror drepturi în conformitate cu voința și interesele persoanei. Astăzi capacitatea juridică nu mai poate fi privită ca un simplu înlocuitor al capacității mintale, ea rămâne o creație a legiuitorului care implică, în mod prioritar, personalitatea umană și individualitatea fiecărui membru din societate, persoană fizică sau juridică.

Scopul și obiectivele cercetării. Scopul tezei constă în efectuarea unei investigații științifice complexe a conceptului de capacitate juridică și a mecanismului legal, specific diverselor ramuri de drept, de asigurare a exercitării capacității juridice, având la bază relevarea problemelor teoretico-practice ale acestei instituții, analiza a standardelor doctrinare și normative referitoare la acest concept și oferirea celor mai bune soluții în interpretarea și înțelegerea acestui concept juridic de către cercetători și practicieni.

Pentru realizarea scopului cercetării, au fost definitivate următoarele obiective:

- analiza comparativă a ideilor, opiniilor, concepțiilor teoretico-practice expuse în doctrina teoriei generale a dreptului și a altor științe juridice specifice, atât din RM, cât și din literatura juridică din alte state, care au ca obiect de cercetare capacitatea juridică pentru formularea problemei de cercetare și a direcțiilor de soluționare a acesteia;
- demonstrarea aportului teoriilor filosofice în formarea și evoluția capacității juridice;
- determinarea principalelor evenimente istorice care au determinat direcția de dezvoltare a acestui concept juridic și descrierea particularităților definitorii ce au marcat evoluția sa;
- reconceptualizarea capacității juridice prin elaborare noțiunilor care să precizeze esența.
- concretizarea trăsăturilor specifice conceptului de capacitate juridică;
- delimitarea conceptului de capacitate juridică de alte concepte asemănătoare;
- identificarea criteriilor de clasificare și a tipurilor capacității juridice;
- examinarea particularităților problematice a acestui concept;
- identificarea particularităților specifice capacității juridice prezentate în diverse acte normative și standarde internaționale și europene referitoare la acest subiect de cercetare;
- analiza comparativă a capacității juridice în diverse ramuri de drept intern;

- constituirea noțiunilor de capacitate juridică specifică ramurilor de drept particulare;
- precizarea particularităților capacității juridice în diverse ramuri de drept.

Noutatea științifică a rezultatelor investigate consistă în evidențierea, în premieră, a ideilor, abordărilor, concepțiilor expuse asupra conceptului de capacitate juridică în lucrările științifice naționale și din alte state, precum și cele deduse din analiza cadrului normativ, standardelor internaționale și europene recente referitoare la acest subiect de cercetare, studierea cărora va trasa linia directorii pentru noi necesități de ajustare a legislației interne conform noilor rigori internaționale referitoare la conceptul de capacitate juridică. Noutatea științifică este demonstrată și de următoarele argumente:

- definitivarea conceptului de capacitate juridică în conformitatea rigori stabilite după adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.
- argumentarea conceptului de capacitate juridică ca noțiune distinctă de capacitatea mentală și/sau a persoanei și evidențierea calității sale de premisă iminentă a subiectului de drept pentru participarea la raporturile juridice;
- demonstrarea caracterului social al capacității juridice în raport cu evoluția acestui concept juridic în diverse acte normative istorice și contemporane;
- elucidarea particularităților specifice capacității juridice, în calitate de concept general de drept, separat de capacitatea juridică civilă.
- trasarea tangențelor interdependente dintre conceptul de capacitate juridică și rigorile promovate în comunitatea națională și internațională în materia drepturilor omului;
- elucidarea caracterului de concept general de drept prin analiza comparativă a capacității juridice din diverse ramuri de drept public, privat și mixt.

Metodologia cercetării științifice. Bazele metodologice ale prezentei cercetări constau dintr-o pluralitate prestabilită de metode, mijloace și procedee utilizate, și anume: metode generale (istorică, logică, sistematică, analiza, sinteza, inducția, deducția, generalizarea, abstractizarea, modelarea, analogia); metode sociologice (metoda analizei sistemice, metoda comparativă); metode juridice (metoda formal-juridică, metoda juridică comparată); metode statistice (metoda grupărilor statistice, metoda corelației).

Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea științifică a noii paradigme a conceptului de capacitate juridică, și implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a capacității juridice de unele concepte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea și orientarea condițiilor de reglementare a capacității juridice în diverse ramuri de drept în conformitatea cu noile particularități teoretice și juridice referitoare la capacitatea juridică generală, precum și pentru orientarea teoreticienilor și a practicienilor în domeniu.

Capacitatea juridică prezintă un pronunțat caracter social, fiind inerent legat de valorile promovate într-o anumită societate și atributele garantate ființei umane în calitate de participant la raporturile juridice. Sub aspect doctrinar și normativ, acest concept a evidențiat necesitatea unei analize multe-aspectuale a noilor standarde referitoare la capacitatea juridică, care să soluționeze o serie de aspecte problematice evidente atât în doctrina internă, cât și actele normative în vigoare în sensul trasării liniilor directorii și evidențierii necesității de revizuire a cadrului normativ intern și ajustării la noile rigori internaționale referitoare la acest concept de drept, pe de o parte, precum și promovării noilor abordări asupra acestui concept în procesul de cercetare, analiză și studiere a capacității juridice de către cercetătorii științifici și tinerii specialiști în drept.

Importanța teoretică constă în dezvoltarea, în primat, a unui fundament științifico-metodologic solid referitor la capacitatea juridică pentru literatura de specialitate autohtonă, care determină pârgii de pornire a activității de cercetare pentru teoreticienii și practicienii în domeniu, contribuie, în ansamblu, la dezvoltarea științei dreptului și răspunde curențelor de ordin practic generate de analiza fragmentară a acestui concept juridic.

Valoarea aplicativă este condiționată de importanța ei științifico-didactică și de relevanța concluziilor și recomandărilor formulate, care au trasat linii definitorii pentru necesitatea de ajustare a cadrului normativ intern și de aplicare în procesul de cercetare a acestui concept juridic a noilor rigori promovate de comunitatea internațională în domeniu. În concret, rezultatele cercetării constituie soluții viabile, care urmează a fi concretizate în conținutul normelor juridice care urmează a fi aplicate în virtutea respectului pentru drepturile omului. Concluziile formulate vor facilita activitatea de interpretare și aplicare a normelor care stabilesc regimul juridic al capacității juridice. Teza de doctor poate fi utilizată atât în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic, cât și în perspectiva cercetării ulterioare a acestui concept juridic.

Aprobarea rezultatelor cercetării. La tema tezei au fost publicate 4 articole științifice expuse în revistele de specialitate din țară și peste hotare, precum și 5 comunicări în cadrul științifice naționale și internaționale, după cum urmează:

1. Articole în diferite reviste științifice:

- Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte generale cu privire la capacitatea juridică. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2017. Nr. 4. pp.42-47.
- Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte problematice cu privire la legalitatea lipsirii de capacitate juridică a persoanelor fizice. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2015. Nr.4. pp. 50-53.
- Eleonora ANDRIUȚA. Coraportul capacității juridice cu capacitatea juridică civilă. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2016. Nr. 3. pp. 62-64.

- Eleonora ANDRIUȚA. Reflecții normative cu privire la capacitatea juridică. În Revista națională de Dept Nr. 8 (202) 2017. Chișinău 2017. pp. 56-64.

- Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte problematice cu privire la limitarea capacității juridice a persoanei fizice. În Revista de studii interdisciplinare Constantin Stere, An 2 (2015), nr. 4 (8). pp. 107-116.

2. Materiale/ teze la forurile științifice:

- Eleonora ANDRIUȚA. Incapacitatea de exercițiu și liberul acces la justiție. În: Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor. Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: Viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția a V-a. Chișinău 2016. pp. 6-9.

- Eleonora ANDRIUȚA. The international requirements for assuring the right to legal capacity for persons with disabilities. În culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională "Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții". Chișinău 2015. Vol. 2. pp. 235-240.

- Eleonora ANDRIUȚA. A new paradigm for protecting the free exercise of legal capacity. În Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău 2016. pp. 84-87.

- Eleonora ANDRIUȚA. Assuring the right to legal capacity. În Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul "Rolul științei și educației în implementarea acordului de asociere la Uniunea Europeană", Chișinău 2015. pp. 87-91.

- Eleonora ANDRIUȚA. The International Requirements for Assuring the Right to Legal Capacity for Persons with Disabilities. În: Colecția de articole a Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători ASEM-2016 (Ediția a XIV-a) 22-23 aprilie 2016. Consacrat aniversării a 25 ani de la fondarea ASEM. Chișinău 2016. pp. 279-283.

Validarea rezultatelor lucrării rezidă și în absolvirea concursului de burse pentru doctoranzi a Programului Civil Society Scholarship Award, Open Society International,

Sumarul compartimentelor. Teza de doctorat cuprinde: introducere; 4 capitole, concluzii generale și recomandări; bibliografia din 275 titluri; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autoarei.

Capitolul 1. „Abordări doctrinare și normative cu privire la conceptul de capacitate juridică” reflectă analiza lucrărilor științifice a autorilor autohtoni și din afara RM, a căror obiect de cercetare prezintă carențe importante cu conceptul de capacitate juridică. Având în vedere că în lucrare este expusă o cercetare multe-aspectuală, au fost studiate și reflectate și alte lucrări decât cele din domeniul Teoriei generale a dreptului, spre exemplu: Capcelea V. [54], Georgescu P.A. [97], [98], Hume D. [248] etc., care au permis autoarei să evidențieze cele mai

importante aspecte filosofice care au determinat esența acestui concept de drept. În elucidarea aspectelor istorice referitoare la acest subiect de cercetare s-a impus necesitatea unei analize complexe a mai multor lucrări, cu titlu de exemplu evidențiem Cojocaru V. și Ulianovschi T. [77], Cernea E. și Molcuț E.[55], [56], Aramă E.[12], Bantuș I. și Bantuș M. [28] etc. Au fost analizate, cu prioritate, lucrările științifice autohtone din domeniul Teoriei generale a dreptului. S-a pus accentul pe lucrările editate recent, totuși trebuie să recunoaștem că numărul acestora este extrem de mic. Printre autorii autohtoni ale lucrărilor științifice care au prezentat importanță colosală pentru realizarea prezentei teze, evidențiem Avornic G. [16], [17], [18], [19], [20]; Baltag D [25], [26], [27], Crețu V.[85], Lepădat E.D. [133], Buda C. [50] etc. O abordare doctrinară apropiată celei din țara noastră este reflectată în doctrina de specialitate din România, cu un aport deosebit se remarcă: Ceterchi I., Craiovan I.[57], [58]; Popa N. [170], [171], [172] [173]; Mihai G., [145], [146]; Djuvară M. [88]; Cantacuzino M.B. [52] etc. Cercetările recente de specialitate, care cuprind abordări despre noua paradigmă asupra acestui concept au fost elucidate în lucrările autorilor străini: Nilson A. [256]; Bach M [235], [236], [237].; Quinn G. [258], [259]; Zayas A. De. ș.a. [270]; McConnell T.[254] etc.

Reglementările interne referitoare la capacitatea juridică au sediul, în mod prioritar, în Codul Civil al RM [67], Titlul II „Persoanele”, în cap. I referitor la „Persoana fizică” și cap. II privitor la „Persoana juridică”. În legislația specifică altor ramuri de drept intern nu sunt întâlnite alte reglementări care să stabilească regimul juridic al capacității juridice, decât cu caracter de trimitere la reglementările civile și procesual civile, spre exemplu art. 29 din C. contr. al RM [68], art. 38 alin. 3. din Codul electoral [72] etc. Evenimente legislative interne importante au avut loc prin modificările referitoare la capacitatea juridică introduse prin Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative [129]. Aceste modificări soluționează o serie de divergențe referitoare la concordanța naturii juridice descrise de legiuitorul nostru cu rigorile stabilite de standardele internaționale, inclusiv garantarea capacității juridice tuturor persoanelor, instituirea măsurilor de ocrotire alternative tutelei, conceptului de luare asistată de decizii etc. Aceste modificări, precum și evidențierea altor necesități de revizuire a reglementărilor referitoare la capacitatea juridică sunt produse sub presiunea rigorilor stabilite de actele internaționale, inclusiv Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei [106], Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități [131] etc., precum și tangențele pe care le formează acestea cu prevederile constituționale, astfel încât devin obligatorii pentru legislația internă. Analiza diverselor opinii și abordări doctrinare referitoare la subiectul nostru de cercetare, precum și a standardelor internaționale, europene și legislației naționale a permis determinarea diverselor curențe, divergențe, lacune legate de esența conceptului de capacitate juridică și formularea concluziilor și recomandărilor pentru acest domeniu.

Capitolul 2. Considerații istorico-filosofice cu privire la evoluția capacității juridice

relevă evoluția istorică a conceptului de capacitate juridică, evocat de actele legislative aplicabile în diverse perioade de timp; evenimentele legislative și sociale care au determinat o nouă direcție de dezvoltare a acestui concept juridic, atât în Țările Române cât și în alte state ale lumii, marcate de valorile și concepțiile promovate în diverse perioade; interdependența de alți factori sociali, politici, etc. Capitolul evidențiază teorii filosofice care au determinat noi abordări asupra naturii umane, drepturile omului, raporturile dintre stat și popor, influența acestor teorii asupra conceptului de capacitate juridică și asupra evoluției acestui concept juridic în actele normative din diverse perioade de timp în dependență de o doctrină filosofică sau alta.

Capitolul 3. Fundamentele capacității juridice reprezintă o analiză profundă a conceptului de capacitate juridică din perspectiva Teoriei generale a dreptului, care înglobează în conținutul său diverse opinii prezentate în literatura de specialitate cu privire la esența și definiția capacității juridice, particularitățile sale specifice, evidențiază diverse aspecte problematice cu privire la conceptul capacității juridice, inclusiv este acesta un concept de drept sau reprezintă un drept subiectiv; elementele constitutive ale acestui concept de drept, apartenența sa de ramură; delimitarea capacității juridice de alte concepte asemănătoare etc. Acest capitol scoate în evidență esența și particularitățile acestui concept juridic, clarificând, în baza metodei de comparație, aspecte importante referitoare la elementele definitorii ale acestui concept în sistemele normative ale diferitor state. În rezultatul acestor analize sunt formulate concluzii privitoare la noua paradigmă asupra capacității juridice, evoluția acesteia determinată de noile transformări în materia drepturilor omului, care evidențiază argumentarea necesității de ajustare a legislației interne în conformitatea standardelor internaționale, europene și noile valori promovate.

În **Capitolul 4. Capacitatea juridică în diverse ramuri de drept** sunt prezentate particularitățile capacității juridice generale în raport cu diverse ramuri de drept public, privat și mixt, precum și de drept internațional și intern. În prezentarea acestor descrieri, pe lângă formularea particularităților specifice capacității juridice manifestate în diverse ramuri de drept, sunt evidențiate o serie de aspecte inovatoare asupra acestui concept juridic, determinate de evoluția relațiilor internaționale dintre state; dintre state și persoana fizică sau juridică, precum și dintre state și/sau persoana fizică și juridică și organismele internaționale, evoluții care permit astăzi să vorbim despre capacitatea juridică a persoanei fizice sau juridice în dreptul internațional.

Lucrarea s-a finisat cu formularea **concluziilor generale și recomandărilor**.

1. ABORDĂRI DOCTRINARE ȘI NORMATIVE CU PRIVIRE LA CAPACITATEA JURIDICĂ.

1.1. Considerații teoretice în domeniul capacității juridice.

În cadrul prezentului compartiment ne propunem efectuarea unei analize asupra materialelor științifice în domeniul capacității juridice realizate în RM și în alte state în ultimii ani. Evidențiem că numărul cercetărilor în domeniul capacității juridice este relativ mic. Cele mai multe lucrări la această temă sunt constatate în cadrul cercetărilor aferente ramurii de drept civil. Considerăm că această abordare este determinată de motivul că sediul celor multe reglementări în domeniul capacității juridice sunt înregistrate în legislația civilă, iar procedura de limitare în capacitate de exercițiu este reglementată de cea procesual civilă. O semnificație importantă în determinarea naturii juridice conceptului de capacitate juridică a fost determinată de apariția în cadrul normativ internațional a o serie de acte care au poziționat demnitatea umană mai sus de orice alte valori juridice și au determinat statele semnatare a acestor acte internaționale să stabilească raporturi obligaționale de a modifica legislațiile interne în conformitatea actelor internaționale.

Anume odată cu consfințirea de către comunitatea internațională a drepturilor omului a avut loc o schimbare de paradigmă asupra capacității juridice, caracterele și esența acestui concept. În acest sens, pilonul decisiv îl constituie Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care a fost adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, a fost deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de RM la 30 martie 2007, ratificată prin Legea nr. 166/09.07.2010, publicată în M.O. al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010 [131]. În art. 12 al acestei Convenții se indică că „Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice”. Având în vedere că până la adoptarea acestui act internațional, majoritatea statelor lumii au admis ca persoanele cu boli mintale, deficiențe fizice, mintale sau psihologice să fie declarate de către instanțele naționale ca fiind fără capacitate juridică, din acel moment ele fiind lipsite de posibilitatea exercitării drepturilor lor și, mai cu seamă că în contextul normativ a fost realizată o confuzie dintre capacitatea juridică și capacitatea mintală a persoanei, la nivel internațional au fost realizate o serie de cercetări, inclusiv interpretări de norme și realizate alte acte cu caracter de recomandare etc., care au determinat modificarea esențială a conceptului de capacitate juridică, inclusiv din perspectiva Teoriei generale a dreptului.

În RM, declararea incapacității persoanei fizice majore a încetat odată cu intrarea în vigoare a Legii Nr. 66/13.04.2017, care a intrat în vigoare prin publicarea ei în MO din 02 iunie 2017 [129] . Prin acest act normativ au fost operate mai multe modificări a Codului civil, o

însemnătate deosebită, manifestându-se prin recunoașterea capacității civile tuturor persoanelor, în egală măsură, conform art. 23 alin. 1 C. civ. Totuși, în privința persoanei fizice care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința poate fi instituită, prin hotărâre judecătorească, măsura de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei sau o măsură de ocrotire cu caracter contractual.

În prezenta lucrare vom realiza o analiză complexă asupra acestui concept juridic, în acest context ne propunem o cercetare multe-aspectuală atât a literaturii juridice naționale și internaționale de până la adoptarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, cât și după acest eveniment. Vom analiza, cu prioritate, cercetările în domeniul realizate din perspectiva Teoriei generale a dreptului, rămânând la concluzia că capacitatea juridică este un concept general de drept, specific tuturor ramurilor, cu particularități înregistrate în raport cu un anumit drept sau obligație specifică.

Capacitatea juridică, în calitatea sa de concept general de drept, nu a constituit subiect de cercetare complexă în doctrina juridică a autorilor autohtoni. În majoritatea lucrărilor, acest subiect de cercetare este abordat în termeni sintetici, evidențiindu-se doar particularitățile sale generale. În fapt, în cercetările din domeniul Teoriei generale a dreptului, atât la cercetătorii autohtoni cât și la cercetările autorilor din România, capacitatea juridică este abordată în volum foarte restrâns sau chiar omisă. Printre autorii autohtoni care au elucidat aspecte importante asupra determinării naturii acestui concept juridic, evidențiem lucrările autorului Avornic Gheorghe, care formulează mai multe opinii valoroase referitoare la acest subiect de cercetare. În determinarea esenței capacității juridice, autorul în lucrarea „Tratat de Teoria Generală a Statului și Dreptului” specifică că capacitatea juridică *„se poate manifesta fie ca o capacitate juridică, când este vorba despre o persoană fizică sau persoană juridică, fie ca o competență, în cazul organelor de stat, fie ca suveranitate, când este vorba de stat”* [19, p. 144]. Considerăm că este necesar să evidențiem că această opinie a autorului a fost citată într-o serie de materiale științifice în domeniu, inclusiv lucrarea autorilor Maria V. Dvoracek și Gheorghe Lupu “Teoria Generală a Dreptului” [94], Ion Pîrău „Teoria Generală a dreptului” [163] etc., precum și alte lucrări a autorului în cauză, spre exemplu Avornic G., Lupu G. „Teoria generală a dreptului” [20], Avornic G. ș.a. „Teoria generală a dreptului” [16] etc. Deși abordarea autorului D. Baltag în lucrarea „Teoria generală a dreptului” [25] asupra termenului de capacitate juridică se apropie mult de abordarea utilizată în dreptul privat, după noi lucrarea autorului se remarcă, în special pentru identificarea condițiilor necesare pentru dobândirea capacității de exercițiu, adică existența capacității de folosință și existența discernământului. Asupra acestei problematici teoretico-practice, unii autori români, C. Hamangiu, R. Bălănescu, A. Băicoianu în „Tratat de

drept civil roman” identifică că „o persoană, pentru a face un act juridic valabil, respectiv pentru a-și putea exercita dreptul, trebuie să aibă o voință, s-o manifeste și această voință nu trebuie să fie viciată” [102, p.89]. În literatura de specialitate internă, capacitatea juridică este cercetată profund sub aspectul evoluției sale istorice. În acest context de o deosebită însemnătate sunt lucrările autorilor Mihalache I. „Drept privat roman” [147]; Volcinschi V. ș.a. „Drept privat roman” [215]; Rotaru M. „Istoria dreptului românesc” [189]; Aramă E. „Istoria dreptului românesc” [12]; Bantuș I., Bantuș M. „Istoria dreptului Republicii Moldova” [28] etc. Analiza lucrărilor în cauză au permis autoarei prezentei lucrări să formuleze și să definitiveze concluzii referitoare la natura capacității juridice, inclusiv asupra caracterului normativ al acestui concept, acesta fiind o creație a legiuitorului, care a evoluat în dependență de valorile și tendințele fiecărei generații în parte. Caracterul social al acestei instituții juridice rezultă din tendința acestui concept juridic de a se include în apartenența unui număr cât mai larg de persoane. Aspecte care în realitatea curentă au determinat semnificativ modificarea acestui concept juridic de la un caracter de segregare - fiind atribuit unui număr cât mai mic de persoane în dreptul roman, spre exemplu, spre un caracter inclusiv - atribuit tuturor persoanelor, în virtutea calității de a fi om. De asemenea, cercetarea evoluției istorice a conceptului de capacitate juridică a permis determinarea tangențelor stabilite între semnificația acestei instituții juridice și evenimentele istorico-legislative care au avut loc în societate, în special cele legate de revoluția din domeniul drepturilor omului, care au transformat atât calitatea omului din subiect al dreptului intern în subiect al dreptului internațional, cât și raporturile obligaționale stabilite statelor în sensul responsabilizării lor în materia drepturilor omului, atât față de organisme internaționale, cât și față de populația sa internă, aspecte care s-au manifestat, în special, la nivelul suveranității statelor, respectiv modificării personalității lor juridice și nu în ultimul rând modificări esențiale în capacitatea juridică a acestora.

În scopul confirmării rolului acestor evenimente și relevării aspectelor comparative, autorul a relevat în prezenta lucrare, pe lângă opiniile valoroase a doctinarilor autohtoni și români, opinii reflectate și în doctrina de specialitate a altor state în materia dreptului internațional și drepturilor omului, enumerăm aici Bownlie V.I. “Priciples of Public Internațional Law” [240]; Malanczuk P. „Akehurt’s. A Modern Introduction to Internațional Law” [252]; Carreau D. „Droit internațional Public” [271]; Zayas A.De., Moller J. Th., Opashi T „Aplication of the Internațional Covenant on Civil and Political Rights under the Optional Protocol by the Human Rights Committee” [270]; Miga-Beșteliu R., Brumar C. „Protecția internațională a Drepturilor Omului” [144]; Martin J. „Human dignity: several interpretations with different consequences” [253] etc.

Continuăm analiza cadrului teoretic în domeniul capacității juridice cu lucrarea cercetătoarei Elena-Doina Lepădat [133], luând importanță de faptul că teza de doctorat intitulată „Capacitatea juridică în dreptul privat românesc: aspecte istorico-juridice, teoretice și legislative” propune o analiză aferentă temei noastre de cercetare, constituind o lucrare relativ recentă și la specialitatea Teoriei generale a dreptului; Istoria statului și dreptului și Istoria doctrinelor politice și de drept. În această lucrare, autoarea fundamentează o analiză profundă a abordărilor diversilor autori în procesul de definire a capacității juridice. Au fost citați, în direcția de a structura abordările cu aceeași semnificație, autori iluștri ca I. Craiovan și I. Ceterchi, M. Djuvară, Gh. Mihai, R. Motica, N. Popa, S. Popescu, Gh. Avornic, C. Voicu, A. Posdarie etc. Autoarea concluzionează că *“doctrina juridică înregistrează o definiție tip a noțiunii “capacitate juridică”, dată și acceptată, în mare măsură, de teoreticienii din țară și de peste hotare, cu unele accente, nuanțări juridice, făcute de diferiți autori”* [133, p. 14]. În lucrarea respectivă, doctorul în drept formulează o noțiune proprie asupra acestui concept juridic și se expune asupra mai multor aspecte constitutive. Ținând cont că din punctul de vedere al autoarei, capacitatea juridică generală este constituită din capacitate juridică de folosință și capacitatea de exercițiu, sunt formulate mai multe opinii. Spre exemplu, se indică că în urma cercetării efectuate, autoarea consideră că nu este posibilă identificarea capacității juridice ca drept subiectiv, deoarece pentru ca un drept subiectiv să se nască este necesară existența unor premise care să-l genereze, aceasta fiind capacitatea de folosință și un anumit temei legal. În acest sens se accentuează că capacitatea este doar posibilitatea de a fi titularul unui drept concret, dar nu se referă la dreptul de a dobândi drepturi și obligații. În ceea ce ne privește, am specificat unanimitatea cu recomandarea asociației International Disability Alliance, că nu considerăm suficient de a garanta persoanelor capacitatea de folosință, negând-o pe cea de exercițiu anumitor categorii de persoane, suficientă pentru a identifica conceptul de capacitate juridică. Astfel, din punctul de vedere al Teoriei generale a dreptului capacitatea juridică se exprimă, în mod cumulativ, atât în aptitudinea de a avea drepturi și obligații, cât și în cea de a le exercita în mod liber.

E.D. Lepădat pe parcursul cercetării sale, surprinde termenul de capacitate juridică în două sensuri. Primul, din punctul de vedere al dreptului obiectiv, se referă la limita posibilităților, măsura aptitudinilor de participare a persoanelor fizice, persoanelor juridice și formațiunilor juridico-statale, iar al doilea se referă la calitatea indispensabilă a subiecților participanți la tipuri concrete de raporturi juridice. Conform opiniei autoarei, capacitatea juridică se definește ca *„aptitudinea general și abstractă, recunoscută (atribuită) de legea în vigoare unei persoane recunoscută sau consacrată cu posibilitatea de a fi subiect de drept, de a intra în raporturi juridice concrete, exercitându-și în aceste raporturi drepturi și asumându-și obligații,*

conținutul ei este structurat diferit în funcție de etapele de dezvoltare (persoana fizică) sau în funcție de modul de înființare (persoana juridică)” [133, p. 22].

Analizând lucrarea în cauză, putem concluziona că se evidențiază utilizarea pronunțată a metodei istorice de cercetare, autoarea realizând, în procesul de derulare a cercetării, evidente tangențe cu evoluția istorică a acestui concept. Mai mult, autoarea a dedicat un capitol de cercetare evoluției istorice a acestui concept juridic. Totodată, deși autoarea citează majoritatea autorilor din specializarea teoriei dreptului, pe parcursul cercetării păstrează o pârgie definitorie dintre lucrarea sa și abordările referitoare la capacitatea juridică specifică ramurilor de drept privat.

Cu privire la apartenența de ramură a capacității juridice sunt identificate mai multe opinii. O primă opinie, adepții căreia sunt C. Stătescu [199, p. 14], N. Iorga [121, p. 153] etc., susține teza caracterului general al capacității civile. Conform acestei opinii, capacitatea se identifică cu capacitatea din societate, și este constituită din capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu. Într-o altă opinie, formulată de Ceterchi I. și Luburici M., *“capacitatea juridică este unică. Ea presupune atât posibilitatea de a fi titular al drepturilor și obligațiilor, cât și facultatea de a le exercita. Această concepție a capacității juridice stă la baza capacității de a fi subiect de drept în toate ramurile, înafara dreptului civil”* [59, p. 282]. Potrivit acestei opinii divizarea capacității juridice în cea de folosință și de exercițiu reprezintă opera ramurii de drept civil, însă a fost preluată, în mod voluntar, de majoritatea ramurilor de drept. Potrivit celei de a doua opinii, capacitatea de drept civil este o capacitate de ramură și nu poate fi confundată cu capacitatea juridică în general. Lepădat E.D. consideră că *“capacitatea civilă este cel mai important element component al capacității juridice, că ea constituie regula de la care pornim, care poate fi aplicată în celelalte ramuri de drept, dacă acolo nu există reglementări speciale”* [133, p. 130].

Am evidențiat anterior că capacitatea juridică a constituit subiect de cercetare în cadrul mai multor lucrări din domeniul dreptului privat, astfel ținând cont de faptul că prezenta lucrare își propune o abordare complexă a conceptului de capacitate juridică, indiferent de ramura de drept, în încercarea de a defini aspectele cele mai importante evidențiate de cercetătorii autohtoni în cadrul tezelor de doctorat, am identificat o analiză profundă a acestui concept juridic în teza de doctor în drept *“Capacitatea civilă a persoanei fizice”* realizată de Daniela Țurcan, la specializarea drept privat (drept civil) [207]. În capitolul denumit *“Capacitatea civilă – element definitoriu al calității de subiect de drept”*, autoarea evidențiază necesitatea de a delimita termenii de capacitate juridică, capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu, reiterând în formularea concluziilor pe marginea acestui subiect că *“capacitatea juridică constituie o categorie de drept universală, cu un conținut foarte complex, uneori chiar controversat. Până în prezent nu s-a formulat un concept unic de definire a acestei noțiuni”* [207, p. 152]. De asemenea, autoarea în cauză împărtășește opinia, potrivit căreia capacitatea civilă este o

capacitate de ramură, formulând o serie de argumente în acest sens și invocând, inclusiv principiul autonomiei ramurilor de drept. Totuși, deși încearcă o abordare de ramură a capacității civile, autoarea elucidează necesitatea disocierii capacității juridice, specifică tuturor ramurilor de drept, în capacitatea de a avea drepturi și obligații (capacitatea de folosință) și capacitatea de a le exercita prin încheierea de acte juridice (capacitatea de exercițiu). Chiar dacă recunoaște apartenența ramurală a capacității juridice, în lucrare este evidențiat că aceasta este pe larg utilizată în crearea și reglementarea multor alte instituții de drept specifice altor ramuri juridice, în special cele de drept privat. Spre deosebire de noi, autoarea consideră că capacitatea civilă nu îndeplinește rolul de drept comun în materia capacității, din acest motiv în aplicarea practică a reglementărilor referitoare la capacitatea civilă trebuie să se țină cont că acestea nu pot fi aplicate în toate ramurile de drept. Totodată, potrivit autoarei, capacitatea civilă nu reprezintă o excepție de la materia capacităților juridice a altor ramuri de drept.

Indubitabil, capacitatea juridică civilă a constituit obiect de cercetare pentru mai mulți autori din domeniul dreptului privat, atât autohtoni cât și din alte state. Similitudinile stabilite în aceste cercetări relevă în dualitatea capacități juridice, fiind constituită din capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu; dependența capacității juridice de vârsta și discernământul persoanei, respectiv divizarea capacității juridice în deplină, parțială (restrânsă și limitată) și incapacitatea sau lipsa capacității juridice, astfel cum era reglementat în Codul civil până la data de 2 iunie 2017. În majoritatea lucrărilor citate, și ținem să evidențiem că au fost citate lucrări care relevă abordările normative asupra capacității juridice din diferite state, sunt descrise aceleași abordări referitoare la selectarea categoriilor de persoane care pot avea capacitate de exercițiu, spre exemplu, garantarea capacității juridice este realizată prin asigurarea capacității de folosință tuturor persoanelor; inalienabilitatea capacității civile etc. Principii care sunt întâlnite, atât în legislația civilă și actele interpretative la acestea, cât și în literatura de specialitate.

Deși lucrarea în cauză prezintă o analiză teoretico-practică a conceptului de capacitate juridică, în general, indiferent de subiectul căreia se referă, sub aspectul particularităților sale distincte, acest concept juridic diferă de la caz la caz, avem în vedere dependența de raportul juridic concret, de ramura de drept concretă și, nu în ultimul rând, dependența de subiectul destinatar. Astfel, lucrarea în cauză a oferit o descriere a particularităților specifice pe care le prezintă capacitatea juridică a persoanelor juridice. Pe lângă interpretările valoroase oferite de doctrinari cu renume ca M. B. Cantacuzino [52], au fost citate și alte lucrări cu o semnificație deosebită, cum ar fi spre exemplu articolul “Evoluția istorică a persoanei juridice sub aspectul responsabilității ei”, realizat de Cojocaru V. și Ulianovschi T. [77], care în procesul de argumentare a pasibilității sau non-responsabilității penale a persoanelor juridice, indică aspecte importante referitoare și la calitatea de subiect de drept a persoanelor juridice, subiect iminent

pentru tema noastră de cercetare. În acest sens, autorii elucidează că principalul argument al autorilor clasici în favoarea non-responsabilității penale a entităților colective își găsește originile în teoria ficțiunii persoanelor juridice, din dreptul civil, teorie care s-a bucurat de o largă audiență în sec XIX-lea. Potrivit acestei teorii, subiect de drept veritabil nu poate fi decât ființa umană, persoanele juridice nefiind decât niște subiecți fictivi, recunoscuți ca atare pentru a răspunde necesității de a identifica un titular al anumitor drepturi patrimoniale. În aceeași ordine de idei este necesar de evidențiat și articolul realizat de Botnaru S. și Buruiană O., intitulat “Răspunderea penală a persoanei juridice” [51]. Autoarea prezentei lucrări concluzionează că **capacitatea juridică a persoanelor juridice, este aptitudinea subiectului de drept, constituit în condițiile legii, de a avea drepturi și obligații și de dobândi și exercita aceste drepturi și obligații, prin încheierea de acte juridice de către organele sale împuternicite în acest sens.** Recunoscând specificul subiectului de drept, persoane morale, și analizând natura juridică a acesteia, extragem trăsăturile determinative a capacității juridice a a acestor entități juridice, printre acestea se enumeră **pluralitatea organelor de conducere; exercitarea drepturilor și obligațiilor prin intermediul organelor sale; actele juridice sunt încheiate în limitele abilităților conferite organelor sale; actele licite și cele ilicite săvârșite de organele persoanei, dacă au fost comise în exercițiul funcției obligă persoana juridică; pentru faptele ilicite, răspunderea celui ce le-a comis este angajată atât față de persoana juridică, cât și față de terți.**

După părerea autoarei, din perspectiva Teoriei generale a dreptului, prezintă importanță cercetările doctrinarilor din domeniul dreptului civil referitoare la capacitatea juridică a persoanelor juridice. Deși din punct de vedere conceptual, capacitatea juridică nu trebuie să difere în dependență de subiectul titular, aspectele problematice referitoare la personalitatea juridică a persoanelor morale au relevat influențe importante sub aspectul capacității juridice a persoanelor juridice. În scopul elucidării acestor aspecte, autoarea a citat opiniile mai multor autori civilști. În raport cu teoria ficțiunii, Mircea Djuvară în “Teoria Generală a dreptului” [88] specifică că potrivit acestei concepții, personalitatea juridică este o pură creație a legii, legea o creează, nu o recunoaște; ea nu preexistă creației legii, astfel subiect veritabil de drept nu poate fi decât ființa umană. Această teorie a fost criticată din mai multe criterii, spre exemplu Matei B. Cantacuzino în opera sa “Elementele dreptului civil” [52] indică că instituția este un subiect distinct de drepturi, adică ca o persoană în sensul juridic al cuvântului, formând ceea ce se numește o persoană morală sau juridică. Au fost identificate și alte teorii în această materie, spre exemplu “teoria negațiunii” sau “teoria interesului”, “teoriei drepturilor fără subiect”, “teoria proprietății colective” etc. Aceste teorii, precum și argumentele pro și contra acestora, au fost identificate prin analiza mai multor cercetări din domeniul dreptului privat, precum și alte aspecte importante aferente conceptului de

capacitate civilă, inclusiv raportul capacității juridice, în general, cu cea civilă etc. Printre lucrările analizate se enumeră Baieș S., Roșca N. “Drept civil” [23], [24]; Ungureanu O., Jugastru C. “Drept civil” [208]; Cantacuzino M.B. “Elementele dreptului civil” [52]; Lupan E. “Drept civil” [136]; Lupan E., Săbău-Pop I. “Tratat de drept civil roman” [138]; Pop L., Popa I.F., Vidu S.I. “Tratat Elementar de drept civil” [167]; Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. “Introducere în dreptul civil” [186], [187]; Baias F.A. ș.a. “Noul Cod Civil. Comentariu pe articole” [22]; Stătescu C. “Drept civil” [199]; Beleiu G. “Dreptul civil roman” [38], [39]; Antohi L. ș.a. “Comentariul Codului Civil al RM” [10]; Alexăndrescu D. “Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil roman” [1]; Toader C. ș.a. “Instituții de drept civil” [203]; etc.

Pornind de la ideea că capacitatea juridică constituie un concept general de drept, care prezintă particularități specifice în cadrul diverselor ramuri, în prezenta lucrare au fost analizate aspectele capacității juridice care deosebesc capacitatea juridică constituțională, administrativă și contravențională, procesual civilă și procesual penală, capacitatea penală etc. În scopul identificării acestor particularități, autoarea a efectuat o analiză detaliată, atât în raport cu reglementările naționale și internaționale în vigoare, cât și cercetările diverșilor doctrinari în domeniu. Spre exemplu, autoarea a prezentat unanimitatea cu opinia autorilor A. Arsenii, V. Ivanov și L. Suholitco în lucrarea “Drept constituțional comparat” [15], care delimitează capacitatea juridică de statutul juridic constituțional, formulând concluzia că capacitatea juridică se identifică cu personalitatea juridică și constituie, alături de cetățenie, drepturile fundamentale, libertățile, interesele legitime și obligațiunile, principiile juridice, garanțiile statutului juridic, structura statutului juridic constituțional. Doctrina de specialitate delimitează capacitatea constituțională a alegătorului de cea a candidatului la o funcție electivă, capacitatea juridică a militarilor, cea a miniștrilor, a membrilor Parlamentului etc. În această ordine de idei, aspecte importante sunt elucidate în lucrările autorilor Guceac I. “Curs elementar de drept constituțional” [99]; Ionescu C. “Tratat de drept constituțional contemporan” [120]; Muraru I., Tănăsescu E.S. “Drept constituțional și instituții politice” [153] [154]; Cîrnaț T. “Drept constituțional” [64], [65] etc.

Autoarea a identificat o serie de particularități specifice capacității juridice administrative. Printre aceste particularități indicăm că **capacitatea administrativă are un caracter propriu, aceasta înseamnă că aparține numai unei anumite autorități publice în virtutea calității sale de subiect de drept; are un caracter exclusiv, adică nu poate fi transmisă sau delegată, fiind inherentă calității autorității de subiect de drept; se manifestă în nume propriu și poate fi exercitată și în numele altuia; apare în virtutea unui act normativ sau a unui act administrativ; conținutul său este determinat de scopul constituirii titularului capacității juridice administrative etc.** Identificarea acestor particularități a fost posibilă în condițiile unei cercetări complexe a lucrărilor autorilor în domeniu, Preda M. “Tratat

elementar de drept administrativ” [178]; Verdeș V. “Drept administrativ și instituții politico-administrative” [211]; Belecciu Ș. “Contenciosul administrativ” [37]; Guțuleac V. “Tratat de drept contravențional” [100] etc.

În modalitatea evidențiată mai sus, odată cu adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități s-a produs o adevărată modificare de paradigmă asupra acestui concept juridic, indiferent de ramura de drept avută în vedere. Cele mai semnificative transformări se referă la faptul că acest concept a devenit mai inclusiv, referindu-se unui număr cât mai larg de persoane, excluderea oricăror criterii de selecție a persoanelor cărora se atribuie. În această direcție s-au accentuat în tot mai multe rânduri că capacitatea juridică constituie o creație a legiuitorului, care se dezvoltă sub egida acestuia și nu depinde de capacitatea mintală, inteligența sau statutul social al persoanei. Textul actului internațional menționat mai sus a determinat apariția unor serii de întrebări și răspunsuri, opinii referitoare la noile abordări asupra acestui concept de drept. Materializarea acestora a fost preluată într-o serie de cercetări curente, a căror analiză și cercetare a constituit obiectivele principale a prezentei lucrări.

Păstrând modalitatea de expunere a lucrării, vom evidenția principalele lucrări autohtone realizate la acest subiect. Prima cercetare care a apărut după ratificarea convenției de către țara noastră este “Dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități” realizat de Vitalie Meșter, Sergiu Baieș, Jana Chihai și Ludmila Ciocan [143]. Acest studiu reprezintă o analiză comparativă a reglementărilor legale interne cu standardele internaționale în domeniu. Cele mai semnificative realizări ale acestui studiu, pe lângă faptul că reprezintă un primat în prezentarea acestei abordări, se referă la faptul că sunt prezentate interpretări neoficiale asupra capacității juridice din perspectiva art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, particularitățile comune ale acestui concept juridic care sunt formate cu alte convenții internaționale. Studiul oferă o scurtă descriere a Recomandărilor Comitetului ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități și Comentariul art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități realizat de acest comitet. În acest context, Comitetul recomandă ca statul să folosească eficient procesul de revizuire a Codului civil și a legilor conexe, pentru a întreprinde pași imediați în vederea înlăturării tutelei și trecerea de la substituirea luării deciziilor la sistemul de suport în luarea deciziilor. Sistem de suport în luarea deciziilor respectă autonomia, voința și preferințele persoanei și este în concordanță cu art. 12 al Convenției, inclusiv în ceea ce privește respectarea dreptului persoanei de a da sau de a-și retrage personal consimțământul. De asemenea, în baza prezentului studiu, cercetătorilor în domeniu li s-a oferit posibilitatea de a lua cunoștință cu cele bunele practici internaționale de luare asistată de decizii, spre exemplu: Ombudsmanul personal din Suedia; Rețelele de suport din Columbia Britanică, Canada. Chiar dacă s-ar părea că aceste problematice țin de reglementările civile și procesuale,

sub aspect teoretic, lipsirea și limitarea capacității juridice, au ridicat viabile semne de întrebare cu privire la natura și esența acestui concept juridic, care se prezintă sub aspect general, cu aceleași trăsături definitorii pentru toate ramurile de drept. Chiar și în condițiile în care aceste instituții juridice sunt aplicabile ramurii de drept civil, astfel cum susține autorul Sergiu Baieș în „Dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități. Studiul comparativ al legislației RM și a standardelor internaționale în domeniu” [143, p. 17-29], ele nu trebuie să prezinte devieri de la standardele internaționale stabilite. Din punct de vedere teoretic, capacitatea juridică este atribuită persoanei anume în virtutea calității sale de om. Este o creație a legiuitorului, care nu trebuie confundat cu capacitatea mintală sau statutul social al persoanei.

Din punct de vedere legal, aplicarea principiilor referitoare la coraportul dintre capacitatea juridică și capacitatea mintală, trebuie să evidențiem practica Marii Britanii care a elaborat un ghid de aplicare practică a reglementărilor referitoare la capacitatea mintală, “The Mental Capacity Act 2005. Code of Practice” [268], care constituie un act de o importanță vitală pentru persoanele care necesită suport în luarea deciziilor din motivul incapacității mintale, scopul acestuia este de a garanta acestor persoane posibilitatea de a forma decizii proprii și de a se proteja de abuzurile care pot surveni din partea terților.

O abordare teoretică asupra conceptului de capacitate juridică după ratificarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități este articolul publicat de Călin Buda „Repere teoretice privind instituția capacității juridice. Capacitatea juridică generală” [50]. Este o cercetare relativ recentă în materia capacității juridice, în calitate de categorie a teoriei generale a dreptului, publicat în revista științifico-practică „Legea și viața”. Deși această lucrare evidențiază o abordare predominant istorică a acestui concept de drept, autorul definitivează o serie de particularități specifice acesteia. Particularități pe care le vom împărtăși pe parcursul acestei lucrări. Ceea ce considerăm iminent de a realiza la această etapă, este de a sublinia că capacitatea juridică este *“creația legii în vigoare (în dreptul intern), a tratatelor și convențiilor (în dreptul internațional), cauza ei normativă, nu una naturală, prin urmare, consecință normată (nu efect) a voinței legiuitorului, a negocierilor între state”*. Această trăsătură elucidată de autorul în cauză scoate în evidență evoluția conceptuală a capacității juridice și discrepanțele de abordări evidențiate de doctrinari în diverse perioade de timp. O analiză complexă asupra noii paradigme a capacității juridice este realizată, cu preponderență în literatura străină. Autorii Bach M., Kerzner L. au realizat o cercetare multe-aspectuală asupra acestui concept juridic, abordând noile rigori stabilite la nivelul actelor internaționale numită “A new paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity” [236]. Acest studiu a fost realizat pentru Comisia de Drept din Ontario, Canada. În acest studiu sunt determinate principiile și criteriile în baza cărora se determină abilitatea persoanei de a lua propriile decizii, în conformitatea valorilor personale și

interesele acestei persoane. Pe parcursul întregii lucrări, autorii pornesc de la tangențele de autodeterminare pe care le formulează capacitatea juridică cu principiile de autonomie și personalitatea juridică a persoanei. În această direcție este expusă opinia lui Quinn, potrivit căruia, *“capacitate juridică ... reprezintă învelișul legal, care permite avansarea personalității umane în viața de zi cu zi. În primul rând, ea permite persoanelor să sculpteze propriul univers juridic - o rețea de drepturi și obligații reciproce, pe care persoana le creează în mod voluntar cu alții. Deci, permite o expresie a voinței persoanei în viața acesteia. Acesta este rolul pozitiv principal al capacității juridice. Lasă-mă să subliniez acest lucru. Capacitatea juridică deschide zone de libertate personală. Aceasta facilitează interacțiunile neconstrânse dintre oameni”* [258, p. 9]. Acest studiu deschide noi pârguri de interpretare a acestui concept juridic. Scopul său este de a oferi soluții cât mai apropiate de standardele statuate în art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, pentru ca păstrarea personalității juridice și autonomiei persoanei să fie cât mai larg asigurate în procesul de exercitare a capacității juridice. Pe lângă faptul că dezvăluie aspecte importante de descriere a conceptului de capacitate juridică, oferă soluții pentru aplicarea sistemului de luare asistată sau cu suport a deciziilor, în detrimentul celui de luare substituită a deciziilor aplicat în sistemul de tutelă.

Quinn G. și Arstein-Kerslake A. “Restoring the Human in Human Rights: Personhood and Doctrinal Innovation in the UN Disability Convention” [259], evidențiază că în politicile legale în care sunt promovate dominarea drepturilor asupra persoanei au fost omise facilități extrem de valoroase, oferind o interpretare asupra art. 12 din Convenția menționată mai sus, autorii în cauză elucidează că meritul acestei Convenții este, pe lângă multe alte roluri, de a scoate în evidență omisiunile produse de deconectarea dintre drepturi și condiția umană. Cu alte cuvinte, acest act internațional scoate în lumină ce, în fapt, înseamnă condiția umană. În această direcție, autorii evidențiază exemplul persoanelor cu dizabilități intelectuale, pentru care, în cele mai dese cazuri, viziunea asupra vieții este mult prea departe de ceea ce ar însemna mitul concepției omului-maestru asupra vieții. Excluderea acestor persoane de la circuitul normal al vieții, ceea ce se întâmplă în multe din sistemele legislative interne ale statelor în baza instituției de incapacitate juridică, este comparat de autori ca fiind ceea ce ar fi făcut pe vremuri naziștii. În aceeași direcție, rămânând la necesitatea de a descrie și fundamenta noua paradigmă asupra capacității juridice, Michael Bach în lucrarea “The right to legal capacity under the UN Convention on the rights of persons with disabilities: Key concepts and directions from law reform” [237], indică că noile abordări asupra capacității juridice solicită o realiniere fundamentală în relația istorică dintre statutul de „protecție juridică” și dreptul la autonomie personală. Pentru a realiza această realiniere, legislațiile trebuie să opereze cu o definiție mai cuprinzătoare, inclusivă a termenului de capacitate juridică, suport în exercitarea capacității

juridice și adaptare rezonabilă din partea societății. Abia odată cu fundamentarea adecvată a acestui concept juridic va fi posibilă realizarea unei recunoașteri, promovări adecvate și protejarea dreptului la capacitate juridică în condiții de egalitate, fără discriminare.

Nilson Anna în studiul “Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities” [256], realizat cu suportul Consiliul Europei, Comisarul pentru Drepturile Omului prezintă o serie de clarificări referitoare la conceptul de capacitate juridică. Printre cele mai semnificative aporturi se remarcă a fi privările de alte drepturi care apar în consecința limitării sau lipșirii persoanei de capacitate juridică. În această lucrare sunt relevate practica Curții Europene pentru Drepturile Omului referitoare la interdependența dintre declararea incapacității persoanei, practică aplicabilă în majoritatea statelor Uniunii Europene și alte drepturi prevăzute de Convenția europeană pentru drepturile omului, care sunt încălcate în legătură cu această deprivare. În realizarea acestui studiu, autoarea relevă tangența creată între aceste instituții, optând pentru sistemul de luare asistată de decizii și relevând, în încheiere, bunele practici internaționale de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice, exemplul ombudsmanului personal și cel al rețelelor de suport. Luarea deciziilor cu suport a constituit obiect de preocupare pentru mai multe domenii de specializare umană. Spre exemplu articolul lui Elwyn G. ș.a. „Shared Decision Making: A Model for Clinical Practice” [245] se relevă modul de formare și importanța sistemului de luare a deciziilor în comun în determinarea consimțământului persoanei la tratamentul medical. Chiar dacă autorii recunosc că aplicarea practică a acestui sistem întâmpină o serie de dificultăți, mai cu seamă că personalul medical nu este suficient instruit în acest sens, avantajele acestuia rezultă din faptul că odată aplicat, decizia luată aparține persoanei. Acest model se bazează pe o profundă relație de încredere dintre pacient și medic și este constituit din trei pași: a) discuție cu privire la decizia ce urmează a fi luată; b) descrierea opțiunilor pasibile acestei situații și c) oferirea ajutorului pentru a exploata propriile valori, preferințe și decizii.

Pentru prima dată clarificarea referitoare la dualitatea capacității juridice a fost formulată de Forul International Disability Alliance, care a evidențiat că capacitatea juridică este constituită atât din elementul pasiv, adică capacitatea de a avea drepturi, cât și din elementul activ, adică capacitatea de a exercita aceste drepturi, în Principiile de implementare a art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități [249]. Aceste principii au adus o serie de clarificări teoretice referitoare la conceptul de capacitate juridică și natura sa, astfel nu mai suntem în drept de a considera că simpla garantarea a posibilității de a avea drepturi, capacitatea de folosință, constituie premisa suficientă pentru a considera garantată capacitatea juridică.

1.2. Analiza cadrului normativ în domeniul capacității juridice.

Capacitatea juridică reprezintă un concept teoretico-juridic, care are fundamentul încă în cele mai vechi timpuri. Pentru prima dată acest concept a fost reglementat în dreptul roman. În conformitatea regulilor de atunci, capacitatea juridică nu constituia o calitate cu care omul se naște, dar un privilegiu, atribuit unor anumite categorii de persoane în baza relațiilor de producție și se oglindea în normele date de stat. Legiuitorul roman urmărea ca prin intermediul unui artificiu juridic, prin care dezlipea calitatea de persoană înăscută de rolul pe care îl poate cumula aceasta pentru a participa la raporturile juridice, să efectueze o selecție a persoanelor care participau la viața juridică a comunității și cei care nu puteau încheia diverse acte juridice, fiind considerați lucruri sau unelte grăitoare. În consecință, în dependență de capacitatea juridică, persoanele erau clasificate în sclavi și oamenii liberi, care, la rândul lor, se împărțeau în „*ingenui*” – aceștia reprezentând categoria de persoane ce s-au născut liberi, și „*liberti*” – cei eliberați dintr-o sclavie legală. În dependență de acest statut social, fiecare categorie dispunea de posibilitatea de a dobândi și exercita anumite drepturi și obligații. Condițiile din dreptul roman nu mai constituie o realitate juridică, demnitatea umană devenind subiect de preocupare pentru multe organisme specializate.

Reglementările interne referitoare la capacitatea juridică au sediul, în mod prioritar, în Codul Civil al RM, Titlul II „Persoanele”. În cadrul acestui Titlu, atât în cap. I, referitor la „Persoana fizică”, cât și cap. II, privitor la „Persoana juridică”, identificăm reglementări cu privire la capacitatea juridică a acestor subiecți de drept.

Capacitatea juridică civilă este constituită din capacitatea de folosință, adică posibilitatea de a avea drepturi și obligații, și capacitatea de exercițiu, manifestată prin aptitudinea persoanei de a dobândi prin faptă proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa. Dacă capacitatea juridică de folosință a persoanei apare din momentul nașterii și durează întreaga viață fiind condiționată doar de simpla calitate de a fi om, în cazul capacității de exercițiu legiuitorul leagă prezența acesteia de suficiența maturității psihice a persoanei de a-și exercita drepturile și obligațiile, condiționând apariția acesteia de atingerea vârstei majoratului, de condiția că persoana majoră nu a fost limitată în capacitate de exercițiu printr-o hotărâre a instanței de judecată. Iar în privința persoanelor fizice care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu pot, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința, legiuitorul le recunoaște capacitatea de exercițiu, însă evidențiază posibilitatea acestora de a fi ocrotite prin intermediul unei măsuri judiciare sau contractuale în conformitatea stabilită de legislația civilă în vigoare. Totuși, în raport cu persoanele lipsite de discernământ poate fi instituită tutela totală, care constă în reprezentarea persoanei ocrotite în toate actele sale de către tutore, fără a fi necesară solicitarea acordului

persoanei ocrotite. Delimitarea capacității juridice de măsurile de ocrotire a persoanei este absolut necesară, acestea constituind concepte juridice distincte care nu trebuie confundate.

Capacitatea limitată de exercițiu se referă la lipsirea persoanei fizice de posibilitatea de a dobândi și exercita drepturile și obligațiile indicate în hotărârea instanței de judecată de limitare în capacitate de exercițiu a persoanei. Persoana majoră poate fi limitată în capacitate de exercițiu, conform art. 25 din C. civ., dacă persoana consumă abuziv alcool, droguri și/sau alte substanțe psihotrope și înrăutățește starea materială a familiei sale.

Capacitatea juridică restrânsă este definită constant în doctrina de specialitate ca aptitudinea minorului de 7-14 ani și 14-18 ani de a dobândi și exercita drepturi civile și de a-și asuma și executa obligații civile prin încheierea anumitor acte juridice civile. Legislația delimitează conținutul capacității juridice de exercițiu a minorilor, în dependență de vârsta persoanei, considerându-se că odată cu atingerea unei vârste biologice, persoana obține și o experiență și maturitate socială, premise iminente pentru a lua decizii și întreprinde acțiuni importante pentru dezvoltarea sa personală. Regulile generale stabilite pentru fiecare categorie de titulari ai capacității restrânse de exercițiu sunt indicate în legislația civilă, astfel art. 21 din C. civ., indică că minorul care a împlinit vârsta de 14 ani încheie acte juridice cu încuviințarea părinților, adoptatorilor sau a curatorului, iar în cazurile prevăzute de lege, și cu încuviințarea autorității tutelare, aceasta constituind regula generală în raport cu conținutul capacității juridice a minorului care are între 14-18 ani. Totuși minorul, care a împlinit vârsta de 14 ani poate acționa în mod independent în raport cu o serie de drepturi și obligații enumerate expres în legislația civilă în vigoare.

În numele și interesul minorului care nu a împlinit 14 ani, actele pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutori. Totuși, minorii cu vârsta cuprinsă între 7 și 14 ani sunt considerați cu capacitate de exercițiu restrânsă, deoarece pot încheia independent acte juridice de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor; acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii, care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor; acte de conservare. Această perioadă este de ca o etapă intermediară, menită să-l pregătească pe titular pentru asumarea deplinei responsabilități juridice care vine odată cu împlinirea majoratului sau odată cu împlinirea vârstei pentru care persoana devine pasibilă de răspundere. Legea îi acordă minorului încredere și îi asigură libertatea a participa la viața juridică. Foarte important este că, în această perioadă, nu mai vorbim de reprezentare legală, iar minorul dobândește o experiență importantă prin faptul că participă personal la încheierea tuturor actelor juridice, curatorul având în acest context doar un rol de asistent. Analizând art.12 din Convenția ONU privind drepturile copilului [112], putem constata că statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme

care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare, avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate. În articolul citat este reflectat caracterul negociabil al capacității de exercițiu, evidențiind două contraste determinate de legislația internă care recunoaște copiilor incapacitatea de exercițiu sau capacitatea restrânsă de exercițiu, pe de o parte și garantarea dreptului copilului de a fi ascultat și de a fi luată în considerare opinia sa în cadrul tuturor problemelor care îl privesc, pe de altă parte. Art.14 al Convenției ONU privind drepturile copilului indică că dreptul și obligația părinților sau ale reprezentanților legali ai copilului constă în a-l orienta în exercitarea drepturilor de o manieră care să corespundă dezvoltării capacităților sale.

Conform art. 23 din C. civ., capacitatea civilă este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor, totuși, în articolul ulterior se indică că în privința persoanei fizice care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința poate fi instituită, prin hotărâre judecătorească, măsura de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei. Legiuitorul nu indică dacă aplicarea acestor măsuri de ocrotire sunt condiționate de lipsirea persoanei majore de capacitate juridică, sau declararea incapacității sale, astfel cum se proceda în conformitatea reglementărilor de până la 2 iunie 2017, însă conform art. 48⁶³ C. civ., cu excepția cazurilor în care legea sau uzanțele împuternicesc persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei să acționeze de sine stătător și doar în cazul în care persoana ocrotită este lipsită în totalitate de discernământ, tutorele o reprezintă în toate actele juridice. Atât în cazul instituirii curatelei, cât și în cazul în care persoana asupra căreia este instituită tutela nu este lipsită în totalitate de discernământ, instanța de judecată, în hotărârea judecătorească privind instituirea tutelei sau curatelei, va enumera actele juridice pe care persoana ocrotită are capacitatea să le încheie de sine stătător sau cu asistența tutorelui sau curatorului, sau în mod independent de curator, fără alte autorizări.

În conformitatea reglementărilor legislației civile în vigoare, atât limitarea în capacitate de exercițiu, cât și instituirea măsurilor de ocrotire judiciară se realizează prin hotărâre a instanței de judecată. Conform art. 279 din C. pr. civ. a RM [70], măsurile de ocrotire contractuale și judiciare reprezintă obiect de examinare pentru pricinile în procedură specială, fiind reglementate în capitolul XXIII al Codului de procedură civilă. Capacitatea de a-și exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile și obligațiile procedurale în judecată (capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile) o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum și persoanele juridice, iar în cazurile prevăzute de lege, entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii, conform art. 58 din C. pr. civ. În raport cu capacitatea de exercițiu a drepturilor procedurale civile, legiuitorul indică că persoana

fizică în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (persoana ocrotită) are capacitate de exercițiu în măsura în care în cadrul pricinii civile, persoana ocrotită își apără drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care, conform legii civile, le poate exercita de sine stătător și în cazul în care pricina civilă se referă la un act juridic pe care, conform legii civile, persoana ocrotită îl poate încheia de sine stătător. În măsura în care pentru exercitarea drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ori pentru încheierea actelor juridice, conform legii civile, în numele persoanei ocrotite acționează reprezentantul legal, actele de procedură în pricinile civile care se referă la acestea se îndeplinesc în numele persoanei ocrotite de către reprezentantul legal corespunzător (ocrotitorul provizoriu, curatorul, tutorele etc.). Astfel, persoanele care nu au capacitate de exercițiu a drepturilor sale procedurale nu își exercită în mod personal drepturile și obligațiile, acestea sunt exercitate de către reprezentanții lor legali. În conformitatea normelor în vigoare, reprezentantul subrogă drepturile și obligațiile persoanei reprezentate. Totuși, în pricinile civile în care persoana ocrotită nu are capacitate de exercițiu a drepturilor procedurale civile, instanța, audiază și ia în considerare dorințele și sentimentele persoanei ocrotite, cu excepția cazului în care instanței i s-a prezentat un raport de expertiză psihiatrică care confirmă că audierea persoanei ocrotite este de natură a-i dăuna sănătății sau dacă aceasta nu poate să-și exprime dorințele și sentimentele.

În legislația aferentă altor ramuri de drept intern nu sunt întâlnite alte reglementări care să stabilească regimul juridic al capacității juridice, decât doar cu caracter de trimitere la rigorile stabilite de legislația civilă și procesual civilă. Spre exemplu art. 29 din C. contr. al RM [68] specifică că procesul contravențional pornit încetează în cazul împăcării victimei cu făptuitorul în contravențiile expres prevăzute de cod, iar în cazul persoanele lipsite de capacitate de exercițiu, împăcarea se face de reprezentanții lor legali. Persoanele cu capacitate de exercițiu limitată se pot împăca cu încuviințarea reprezentanților lor legali. În aceleași condiții sunt utilizați termenii indicați mai sus și în contextul C. pen. [74], potrivit căruia pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu, împăcarea se face de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitate de exercițiu restrânsă se pot împăca cu încuviințarea persoanelor prevăzute de lege. De asemenea, legislația contravențională instituie obligativitatea deplinătății capacității de exercițiu a martorilor asistenți. Codul electoral [72] în art. 38 alin. 3. specifică că se interzice finanțarea ori susținerea materială sub orice formă, directă și/sau indirectă, a activității partidelor politice, a campaniilor electorale/concurenților electorali de către RM care nu au împlinit vârsta de 18 ani, cetățenii limitați în capacitatea de exercițiu sau declarați incapabili prin hotărâre definitivă a instanței de judecată. Și într-un caz și în altul, deși face trimitere la aceste categorii, legislațiile acestor ramuri de drept nu specifică care persoane constituie persoane cu capacitate de exercițiu limitată sau fără capacitate de exercițiu, aplicându-se, în mod direct regulile civile și procesual

civile în vigoare. Șirul actelor normative care aplică o asemenea abordare nu se oprește aici. Urmărind acțiunile legiuitorului în legătură cu modificările referitoare la capacitatea juridică introduse în legislația civilă, constatăm că prin Legea nr. 66 din 13.04.17 publicată în MO Nr. 171-180 din 02.06.17, art.297 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, acesta produce aceleași acte care țin să demonstreze că capacitatea juridică civilă nu constituie doar o capacitate de ramură, astfel, spre exemplu, în art. I din legea în cauză se indică că la art. 3 alin. 1 din legea nr. 269 din 1994 cu privire la intrarea și ieșirea din RM [127] cuvintele “persoane declarate incapabile de către instanța de judecată” se substituie cu cuvintele “persoanelor supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei”. Modificări cu aceeași esență au fost operate și în Legea nr. 1402/1997 privind sănătatea mentală [132], Codul vamal al RM [75], Codul familiei [73], Codul de procedură civilă [70], Legea nr. 271/2003 cu privire la metodologia calculării plății pentru serviciile notariale [128], Codul de executare [69] etc. În literatura de specialitate s-a indicat de mai multe ori că asemenea abordări, întâlnite în legislațiile interne ale statelor, reprezintă una din cauzele care au determinat concluzia că capacitatea civilă nu este doar o capacitate de ramură, ea fiind aplicată și în celelalte ramuri de drept.

Paradigma cu privire la capacitatea juridică este determinată de adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, care în art. 12 indică că „Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice”. Din interpretările referitoare la această normă internațională, rezultând obligația statelor de a nu admite în sistemele lor legale declararea incapacității persoanei. În fapt, reglementările art. 12 din convenția în cauză reflectă rigori stipulate încă de Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [110], adoptat la 16 decembrie 1966 de Adunarea Generală ONU, care în art. 16 indică că „orice om are dreptul de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică”. Acest drept reprezintă un drept la personalitate juridică al tuturor persoanelor, sau, cu alte cuvinte, personalitatea unui individ în societate. Este cunoscut deja că în conformitatea articolului în cauză, capacitatea juridică era constituită din capacitatea de a avea drepturi și, respectiv, capacitatea de a acționa în sensul realizării acestor drepturi, iar limitările legale aduse în contextul limitării capacității de a acționa nu au constituit o încălcare a art. 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. Iminent pentru capacitatea juridică este dreptul de a încheia acte în direcția de a produce efecte juridice intenției și deciziei persoanei într-un spirit care să fie cât mai aproape de prioritățile vieții sale private și de a menține responsabilizarea persoanei pentru actele juridice încheiate. Din aceste considerente, în conformitatea legislației civile interne de până la modificările operate prin Legea nr. 66 din 13.04.17 publicată în MO Nr. 171-180 din 02.06.17, o persoană care suferea de boli sau deficiențe mintale era pasibilă de a fi declarată incapabilă printr-o hotărâre a instanței de judecată, asupra ei instituindu-se tutela. Tutorele, subrogându-se în

drepturile și obligațiile persoanei tutelate, era obligat de a proteja interesele persoanei, de a preveni riscurile prejudicierii persoanei în cauză etc. Eficiența acestei măsuri de ocrotire a persoanei este contestabilă, conform studiului efectuat de Ludmila Ciocan [63]. Tutela și curatela se instituia pentru ocrotirea drepturilor și intereselor persoanelor incapabile, cu capacitate de exercițiu restrânsă sau limitată în capacitatea de exercițiu. Dacă în cazul persoanelor limitate în capacitate de exercițiu termenul de „în limita capacității sale juridice” era aplicabil, în cazul persoanelor declarate incapabile acest termen lipsea cu desăvârșire. Persoanele care sufereau de boli mintale și deficiențe mintale erau, fie cu capacitate de exercițiu deplină, fie fără capacitate de exercițiu. Această subrogare a tutorelui în drepturile persoanei tutelate reprezintă sistemul de luare substitutivă de decizii, care cauzează vulnerabilitatea de a determina voința și interesele persoanei tutelate în deciziile luate de către tutore, ori astfel cum indică legislația civilă, tutorii și curatorii apără drepturile și interesele persoanelor tutelate de ei în relațiile cu persoane fizice și juridice, inclusiv în instanța de judecată, fără mandat, prin aceste reglementări, pierzându-se personalitatea juridică a persoanei tutelate.

Art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități pune capăt practicilor de substituție totală în drepturile și interesele persoanei și evidențiază legătura iminentă dintre persoana umană și drepturile acesteia. Cu alte cuvinte, introduce umanul în drepturile omului și cheamă statele membre la obligația de a oferi acestor persoane accesul la suportul necesar și acomodare rezonabilă în exercitarea capacității lor juridice. Înainte de Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, capacitatea juridică a fost recunoscut în art. 15 din Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei [106], care prevede că „Statele Părți recunosc femeia, în materie civilă, ca având o capacitate juridică identică cu aceea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita”. Interpretarea art. 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, precum și prevederile statuate în art. 15 din Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei și art. 12 alin. 1 și alin. 2 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități delimitează dreptul de a acționa de cel de a fi recunoscut ca persoană în fața legii. Ceea ce țin să evidențieze aceste interpretări de acte internaționale este că garantarea capacității de a acționa ocupă un loc central al instituției juridice de persoană. În condițiile în care o persoană poate deține un drept de proprietate, în virtutea capacității sale de folosință sau astfel cum este asigurat de art. 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, dar nu este în posibilitatea de a efectua careva acte juridice referitoare la această proprietate pentru realizarea altor scopuri din viața sa, deoarece a fost declarat incapabil, este dificil sau chiar imposibil de a determina modalitatea în care personalitatea umană este garantată de către legiuitor. Recunoașterea ca persoană în fața legii, implică, cel puțin, drepturile civile de

bază, spre exemplu de a fi înregistrat la naștere, de a riposta oricăror acțiuni arbitrare din partea statului, libertatea de asociere etc. În condițiile în care aceste drepturi reprezintă atribute inerente de a fi recunoscut ca persoană în fața legii, mai putem vorbi oare despre această recunoaștere în condițiile în care suntem limitați sau lipsiți de aceste libertăți fundamentale?! În acest context se impune importanța iminentă de a clarifica aceste aspecte atunci când avem în vedere principiul de recunoaștere ca persoană în fața legii și obiectivul de protejare a persoanei prin limitarea în capacitatea sa de a acționa.

La nivel constituțional, în art. 4 din CRM [81], țara noastră stabilește că drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului [109], cu pactele și cu celelalte tratate la care RM este parte, stabilind obligația sa generală de a respecta reglementările internaționale de drepturile omului la care este parte. Alin. 2 din art. 4 din CRM stabilește că dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care RM este parte și legile sale interne, prioritate au reglementările internaționale, consfințind, astfel, primatul tratatelor în materia drepturilor omului în raport cu dreptul intern, precum și posibilitatea aplicării directe în dreptul intern a normelor internaționale în materia drepturilor omului.

Odată cu ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități prin Legea nr. 166-XVIII din 09.07.2010, țara noastră s-a obligat să asigure conformitatea legislației interne cu standardele consfințite în convenția în cauză, stipulând în această direcție că statele părți trebuie să recunoască că persoanele cu dizabilități dispun de capacitate juridică în condiții egale cu ceilalți. Simpla garantare a capacității juridice de folosință, nu presupune o recunoaștere a capacității juridice. Capacitatea juridică trebuie înțeleasă în sensul de garant atât a capacității de folosință, cât și a capacității de exercițiu.

Uniunea Europeană a semnat Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități la data de 30 martie 2007 și a intrat în vigoare la data de 22 ianuarie 2011. Din această dată, standardele referitoare la capacitatea juridică instituite de convenție au devenit parte integrantă a ordinii juridice europene, creând obligații juridice, atât în raport cu UE, cât și pentru statele sale membre. În scopul asigurării unei politici conforme, a fost elaborată Strategia europeană 2010-2020 pentru persoanele cu handicap: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere [200], în domeniul de acțiune nr. 3 (egalitatea) se indică expres că “Acțiunea UE va sprijini și va completa politicile și programele naționale de promovare a egalității, încurajând, de exemplu, statele membre să-și pună legislația privind capacitatea juridică în conformitate cu Convenția Națiunilor Unite”. Consiliul Europei a elaborat o serie de recomandări în această materie, inclusiv Recomandarea nr. R (99) 41 a Comitetului Miniștrilor Statelor Membre privind Principiile privitoare la protecția juridică a adulților incapabili din 23 februarie 1999;

Recomandarea nr. CM/Rec(2009)11 a Comitetului de Miniștri a Statelor Membre privind principiile privitoare la procurile continue și directivele avansate pentru caz de incapacitate din 9 decembrie 2009. Aceste recomandări accentuează necesitatea ca măsurile de ocrotire și alte mecanisme juridice destinate asigurării ocrotirii intereselor personale și economice ale adulților incapabili să fie suficient de largi și flexibile pentru a permite adoptarea unei măsuri juridice potrivite pentru diferite grade de incapacitate și pentru o varietate de situații; în cazul în care este necesară instituirea ocrotirii, ea trebuie să fie proporțională cu gradul de capacitate și adaptată circumstanțelor particulare și nevoilor persoanei etc.

Conceptul capacității juridice formulează o serie de tangențe cu exercitarea drepturilor fundamentale ale persoanei din diverse domenii ale vieții, garantul căroră, în contextul legislației europene este Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, cunoscută și sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care reprezintă un catalog al drepturilor fundamentale elaborat de Consiliul Europei, semnat pe 4 noiembrie 1950 la Roma, putem constata siguranța că acesta ține atât capacitatea de a avea drepturi, cât și cea de a le exercita. Exercițarea capacității juridice ridică viabile semne de întrebare în raport cu standardele referitoare la egalitatea în fața legii din art. 20 și cele referitoare la nediscriminare, instituite în art. 21 din CEDO. Criteriul dizabilității intelectuale și/sau bolii mintale, precum și orice alte criterii care poziționează persoana în condiții vădit dezavantajoase în raport cu alții în exercitarea drepturilor lor creează pârghii de discriminare a persoanelor în cauză.

Neclarificările referitoare la reglementarea capacității juridice se interferează și cu alte drepturi fundamentale garantate de CEDO. Curtea a constatat violarea art. 6, paragraful 1 dreptul la un proces echitabil [233, p. 282], dreptul la libertate (art. 5); dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8) etc. CtEDO s-a expus asupra impactului pe care îl are declararea incapacității persoanei asupra acestor drepturi în cadrul mai multor cauze din practica sa, spre exemplu *Shtukurov împotriva Rusiei*, *Golder împotriva Marii Britanii*, *Roche împotriva Marii Britanii*, *Stalontaji-Drobnjak împotriva Serbiei*, *Stanev împotriva Bulgariei*, *Kędzior împotriva Poloniei*, *Sýkora împotriva Republicii Cehă*, *Mihailovs împotriva Letoniei*, *Matter împotriva Slovaciei* etc.

1.3. Concluzii la capitolul 1.

Sintetizând concepțiile științifice elucidate în literatura de specialitate, precum și standardele internaționale, comunitare și reglementările naționale aplicabile capacității juridice, în calitate de concept juridic, formulăm următoarele concluzii:

1. Capacitatea juridică este un concept juridic relativ vechi, fiind datat încă din dreptul roman, astfel s-a demonstrat că evoluția esenței sale a cunoscut mai multe abordări, în dependență de valorile aplicabile fiecărei societăți în perioade specifice.

2. Abordările doctrinare interne, asemeni literaturii juridice internaționale, pot fi divizate în două categorii mari. În cadrul primei categorii sunt incluse lucrările realizate până la ratificarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. Printre autorii autohtoni, care au analizat acest subiect de cercetare sunt: Avornic G., Lupu G., Baltag D., Guțu A., Crețu V., Buda C., Pîrău I., Lepădat E.D. etc. În cadrul celei de-a doua categorii sunt incluse lucrările care reflectă noua paradigmă asupra acestui concept, determinate de ratificarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. Majoritatea lucrărilor în cauză au fost realizate în scopul elucidării noilor standarde referitoare la acest subiect. Printre cele mai importante lucrări se evidențiază: Ciocan L. „Studiu: Aplicarea practică a sistemului de tutelă în RM: Drepturile Omului și vulnerabilitatea persoanelor declarate incapabile”; Meșter V. ș.a. „Dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități. Studiul comparativ al legislației Republicii Moldova și a standardelor internaționale în domeniu” etc. Cercetarea comparativă a acestor lucrări științifice au permis autoarei identificarea și analiza particularităților specifice a acestui concept de drept, contribuind la soluționarea unor probleme teoretice legate de natura juridică capacității juridice; formularea unor concepții cu privire la noile abordări asupra acestui concept juridic pentru a asigura reglementarea sa juridică în perspectiva respectării drepturilor omului și a libertății de a participa la raporturile juridice; delimitarea acestui concept de alte concepte adiacente; explicarea unor noțiuni; identificarea lacunelor legislative în exercitarea dreptului la capacitate juridică etc.

3. Capacitatea juridică este un concept teoretico-juridic general, specific tuturor ramurilor de drept. Totuși am identificat că în lucrările autorilor autohtoni capacitatea juridică constituie obiect de cercetare, predominant, în doctrina dreptului civil. Această situație fiind determinată de faptul că sediul reglementărilor referitoare la capacitatea juridică sunt în legislația civilă și procesual civilă.

4. În urma cercetărilor efectuate s-a constatat că în literatura de specialitate s-au formulat două opinii referitoare la apartenența de ramură a acestui concept. Într-o opinie, Lupan E., Sabău-Pop I., Stătescu C., Iorga N. etc. se consideră că acești termeni sunt identici, pornindu-se de la ideea generalității capacității juridice civile, nelimitându-se la aspectele de ramură ale acestei instituții, considerând-o o capacitate socială, dreptul civil având rolul de drept comun în raport cu capacitatea juridică. O altă opinie, Ceterchi I. și Luburici M, capacitatea juridică este unică, presupune atât posibilitatea de a fi titular de drepturi și obligații, cât și facultatea de a le exercita.

5. Evenimentul normativ care a marcat liniile directorii asupra conceptului de capacitatea juridică îl constituie Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, care în art. 12, garantează dreptul la capacitate juridică tuturor persoanelor, inclusiv persoanelor cu dizabilități intelectuale sau boli mintale, explicăm aceasta prin remanierele care au conturat concluziile că pentru garantarea capacității juridice nu este suficientă doar garantarea posibilității de a avea

drepturi (capacitatea de folosință), fiind iminentă și garantarea libertății de a exercita aceste drepturi (capacitatea de exercițiu).

6. Modificări importante asupra conceptului de capacitate juridică au fost operate prin Legea nr. 66 din 13.04.17 publicată în MO Nr. 171-180 din 02.06.17 art. 297, cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. În conformitatea acestui act normativ, capacitatea juridică civilă este recunoscută tuturor persoanelor, fiind exclusă instituția declarării incapacității juridice a persoanei fizice și fiind incluse o serie de măsuri de ocrotire judiciare care oferă soluții alternative tutelei totale și pârghii de suport în exercitarea capacității juridice. Am concluzionat asupra acestui act normativ indicând că constituie un pas semnificativ pentru legislația internă în direcția ajustării ei cu standardele internaționale în materia protecției juridice a drepturilor omului și am evidențiat că aceste modificări operate creează încă o serie de confuzii. Astfel, totuși la nivel conceptual, capacitatea juridică civilă rămâne a fi abordată din perspectiva unui caracter dual, fiind constituită din capacitatea de exercițiu și capacitatea de folosință. De asemenea, la nivelul reglementărilor civile, legiuitorul în tendința de a garanta dreptul la capacitate juridică, nu admite declararea incapacității persoanei fizice majore, totuși admite, cu prisosință și nejustificat, la nivel conceptual și normativ, limitarea în capacitate juridică a persoanelor. Autoarea argumentând că această instituție este în totală contradicție cu scopul instituit de legiuitor de a proteja persoana fizică și a esenței conceptului de capacitate juridică.

7. Concluzionând asupra gradului de investigare a temei „Capacitatea juridică în diverse ramuri de drept” în literatura de specialitate autohtonă, putem afirma că problematica este insuficient examinată. În acest sens, este de menționat că particularitățile noii paradigme asupra capacității juridice sunt omise în totalitate; nu este argumentată oportunitatea limitării în capacitate juridică a persoanelor fizice și a menținerii caracterului dual al acestui concept în legislația civilă, în principal; în unele ramuri de drept specifice, capacitatea juridică a subiectelor nu este nici sub o formă abordată; nu sunt identificate similitudinile și deosebirile dintre capacitatea juridică și alte concepte asemănătoare etc. Deși am evidențiat lucrările autohtone care evidențiază noua abordare referitoare la capacitatea juridică, aceste studii și rapoarte nu prezintă, în esență, o analiză teoretico-juridică a acestor concepte și doar compilează recomandările și concluziile expuse de experții în domeniu, astfel, prin lucrarea în cauză s-a răspuns acestor nevoi teoretice.

8. Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea științifică a noii paradigme a conceptului de capacitate juridică, și implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a capacității juridice de unele concepte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea și orientarea condițiilor de reglementare a capacității juridice în diverse ramuri de drept în conformitatea cu noile particularități teoretice și juridice referitoare la capacitatea juridică generală, precum și pentru orientarea teoreticienilor și a practicienilor în domeniu.

Direcțiile de soluționare a problemei științifice în domeniul de cercetare vizează: 1) examinarea profundă a concepțiilor teoretice și a reglementărilor normative în materia capacității juridice; 2) stabilirea asemănărilor și deosebirilor dintre capacitatea juridică și alte concepte juridice asemănătoare. 3) analiza comparativă a reglementărilor juridice și abordărilor doctrinare asupra capacității juridice prezente în RM cu abordările prezentate în doctrina și legislația altor state; 4) analiza comparativă a particularităților doctrinare și normative asupra acestui concept juridic de până la și după adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități; 5) identificarea modelului de inspirație legislativă care a stat la baza formulării dispozițiilor normative din diverse ramuri de drept.

9. Cele consemnate mai sus au determinat formularea scopului prezentei teze de doctor. La concret, **scopul** tezei constă în efectuarea unei investigații științifice complexe a conceptului de capacitate juridică și a mecanismului legal, specific diverselor ramuri de drept, de asigurare a exercitării capacității juridice, având la bază relevarea problemelor teoretico-practice ale acestei instituții, să analizeze multe-lateral standardele doctrinare și normative referitoare la acest concept și să ofere cercetătorilor și practicienilor cele mai bune soluții în interpretarea și înțelegerea acestui concept juridic.

Pentru realizarea scopului cercetării, au fost definitivate următoarele **obiective**:

- analiza comparativă a ideilor, opiniilor, concepțiilor teoretico-practice expuse în doctrina teoriei generale a dreptului și a altor științe juridice specifice, atât din RM, cât și din literatura juridică din alte state, care au ca obiect de cercetare capacitatea juridică pentru formularea problemei de cercetare și a direcțiilor de soluționare a acesteia;
- demonstrarea aportului teoriilor filosofice în formarea și evoluția capacității juridice;
- determinarea principalelor evenimente istorice care au determinat direcția de dezvoltare a acestui concept juridic și descrierea particularităților definitorii ce au marcat evoluția sa;
- reconceptualizarea capacității juridice prin elaborare noțiunilor care să precizeze esența.
- concretizarea trăsăturilor specifice conceptului de capacitate juridică;
- delimitarea conceptului de capacitate juridică de alte concepte asemănătoare;
- identificarea criteriilor de clasificare și a tipurilor capacității juridice;
- examinarea particularităților problematice a acestui concept;
- identificarea particularităților specifice capacității juridice prezentate în diverse acte normative și standarde internaționale și europene referitoare la acest subiect de cercetare;
- analiza comparativă a capacității juridice în diverse ramuri de drept intern;
- constituirea noțiunilor de capacitate juridică specifică ramurilor de drept particulare;
- precizarea particularităților capacității juridice specifică în diverse ramurilor de drept.

2. CONSIDERAȚII ISTORICO-FILOSOFICE CU PRIVIRE LA EVOLUȚIA CAPACITĂȚII JURIDICE

2.1. Teorii filosofice care au marcat evoluția conceptului de capacitate juridică.

Capacitatea juridică formează o legătură indisolubilă cu termenul de persoană. Această interdependență este prezentă încă din dreptul roman, care avea ca primă instituție recunoscută „*persona*” [272, p. 77], prin care se înțelegea *ființa capabilă de a fi subiect activ - adică deținătoare de drepturi, sau pasiv de drept - aptă de a se obliga*. Dacă dreptul contemporan atestă că orice ființă umană este o persoană, putând participa la viața juridică, dreptul roman nu recunoaște tuturor membrilor societății această calitate, respectiv, nu toate persoanele participau la viața juridică. Conform normelor dreptului roman, aceștia trebuiau să aibă capacitate sau personalitate („*caput*”) [149, p. 83]. Capacitatea sau personalitatea juridică („*caput*”), era constituită din „*status libertatis*” - calitate de om liber; „*status civitatis*” – calitate de cetățean roman; „*status familiae*” – calitate de șef de familie.

Orice modificare în una dintre aceste trei trăsături care definește persoana echivalează cu modificarea statutului juridic, numită „*capitis deminutio*”. Ideea inițială a fost cea a radierii de pe listele cenzitare, dar ulterior semnificația aceasta dispare și noțiunea va fi folosită pentru situația pierderii oricăreia dintre cele trei elemente din statutul unui cetățean. Astfel, asemeni dependenței capacității juridice din dreptul civil de capacitatea de exercițiu, ca element constitutiv, în dreptul roman există:

1. „*capitis deminutio maxima*” - pierderea libertății;
2. „*capitis deminutio media*” - pierderii celor două elemente, cu excepția libertății;
3. „*capitis deminutio minima*” - pierderea statutului de „*sui iuris*” al unei persoane, în cazul căsătoriei cu un *manu* sau al adrogației [123, p. 57].

„*Capitis deminutio*” constituia moarte, din punct de vedere civil, care producea o serie de efecte în materie de drepturi patrimoniale, succesoriale, de familie, personale etc.

În confirmarea caracterului social al capacității juridice, evidențiem că în dreptul roman, acest drept era inițial recunoscut doar bărbatului care era și „*pater familias*”, singurul capabil de a avea calitatea de titular de drepturi și obligații, respectiv de a fi subiect de drept. Ulterior, această calitate a fost recunoscută și altor categorii, membri ai familiei, femeii, liberților, sclavilor, străinilor etc. Foarte puține persoane beneficiau de capacitate juridică deplină. Doar cetățenii romani, șefi de familie (*pater familias*) întruneau cerințele sus-menționate (de om liber, cetățean și șef de familie) și se bucura de capacitatea deplină, în timp ce majoritatea oamenilor liberi (cetățenii care nu erau șefi de familie, latinii, peregrinii, dezrobiții, colonii) aveau capacitate redusă [147, p. 98].

După cum rezultă din categoriile capacității juridice reiterate în dreptul roman, acest concept juridic poartă un puternic caracter de negociere, astfel în dependență de clasificarea statutului persoanei și tipurile de drepturi de care se putea bucura aceasta, a fost clasificată și capacitatea juridică. Capacitatea juridică este un concept juridic, care a apărut datorită creației legiuitorului, din aceste considerente reglementările referitoare la capacitatea juridică sunt determinate de dependența abordărilor asupra capacității juridice redată de concepțiile marilor filosofi în diverse perioade de timp. Astfel, cunoscând că capacitatea juridică este o creație a normelor juridice și a fost generată omului, datorită calităților sale specifice, devenind astfel titular de drepturi și obligații juridice, în concepțiile filosofilor din toate timpurile au fost conturate o serie de teorii referitoare la natura umană în calitate sa de participant la raporturile sociale și juridice.

Încă **Confucius (sec. VI – V î.Hr)**, remarcă o credință asupra calităților morale a omului, indiferent de condiția lui socială, aceste concepte au trezit o preocupare activă a filosofului chinez față de dreptatea socială și încrederea în umanism. De asemenea, ulterior, Seneca (4 î. Hr. – 65 d. Hr.) prin afirmațiile sale prevedea ruperea echilibrului dintre stat și individ în favoarea ultimului [133, p. 27].

“Omul se manifestă în calitate sa de ființă diferită, conform esenței sale ca ființă socială”, considera **Aristotel (384 – 322 î. HR.)**, unul din cei mai proeminenți filosofi antici. Dreptatea, după Aristotel, este ceea ce creează și menține pentru o comunitate politică fericirea și elementele ei constitutive. Aristotel indică că legiuitorul care vrea să introducă legi perfecte și juste trebuie să aibă în vedere binele obștesc. Justiția este aici, egalitate, iar această egalitate are în vedere, atât interesul general al statului, cât și interesul individual al cetățenilor. Legea este o simplă convenție și are rolul de garanție a drepturilor individuale, fără nici o înrâurire asupra moralității și justiției personale a cetățenilor. Potrivit filosofului antic, „*omul este prin natura sa o ființă socială*” [13, p. 5]. Trăind în comun, dreptatea este o virtute socială, căci dreptul nu este decât ordinea comunității politice [14, p. 105]. În opinia lui Aristotel, natura a sădit în oameni instinctul pentru a trăi în comunitate. În Etica nicomahică, Aristotel definește dreptatea ca acea dispoziție morală datorită căreia suntem apți de acte drepte și datorită căreia le înfăptuim efectiv [54, p. 54]. Aristotel considera sociabilitatea ca fiind trăsătura esențială a omului, de aceea omul este un animal social („*zoon politikon*”) și se supune statului care a fost creat anterior individului. Astfel, în formularea concepțiilor sale, Aristotel pleacă de la faptul că oamenii nu sunt indivizi izolați, din potrivă, omul este din natura un animal social, pentru care traiul în comunitate și interacțiunile cu ceilalți membri sunt esențiale condiției sale.

În concepția lui Aristotel, ceea ce definește cetățeanul este participarea lui la exersarea autorității, la deliberații și la deciziile publice, îndeplinește funcții de suveran și judecător.

Această implicare a cetățeanului la viața publică definește democrația, care, la fel, trebuie să asigure o egalitate a cetățenilor. Pentru Aristotel, democrația este un ideal, care se distinge prin două feluri: în una, toți cetățenii participă la guvernare, însă autoritatea aparține legii; în cealaltă, puterea este distribuită în mod egal, iar suveranitatea este lăsată mulțimii, și nu unei legi. Trebuie, însă să evidențiem că Aristotel numește drept, om, doar o anumită categorie de persoane și anume, cetățenii. În perioada respectivă nu aveau calitatea de cetățeni, copiii care nu au atins vârsta pentru a fi înscrși în registrul public, bătrânii care au fost excluși din Registrul în cauză, persoanele care se aflau în exil, cei care și-au pierdut drepturile cetățenești. În categoria persoanelor excluse de la cetățenie, făceau parte și sclavii, indiferent de tipologia lor. Aristotel considera că sclavul este un bun însuflețit, este o unealtă înaintea altor unelte [13, p. 8]. Se observă, în opera lui Aristotel, o adevărată categorisire a membrilor societății în raport cu statutul lor social, respectiv a poziției lor în stat și drepturile acordate. Această clasificare a cetățenilor în condiția lor din societate și, respectiv, drepturile de care acesta se poate bucura este prezentă și în dreptul roman, astfel cum a fost indicat mai sus, în „*status libertatis*”, „*status civitatis*”, „*status familiae*”. Observăm în opera lui Aristotel o puternică influență a caracterului de negociere a posibilităților de exercitare a drepturilor. Quantumul drepturilor de care se putea bucura persoana depindea de statutul său social, respectiv datorită legăturii deosebite, în raport cu ceilalți participanți la relațiile sociale, stabilită între stat și cetățeanul său volumul drepturilor și obligațiilor de care se putea bucura acesta excedea cu mult cel al celorlalte categorii de populație, în special sclavii naturali, care erau o categorie lipsită de drepturi.

În dialogul „*Republica*”, **Platon (427-347 î. Hr.)** a urmărit cu consecvență să demonstreze că o cetate este bună, în măsura în care individul uman obține o educație corespunzătoare în domeniul exercitării virtuții [50, p. 51].

Rene Descartes (1596-1650 d. Hr.), fondatorul raționalismului clasic aprecia că omul trebuie definit din perspectiva dualității sale ca trup și suflet deopotrivă, dar și a esenței sale, care este cugetarea. După Descartes, esența omului și întreaga lui demnitate constă în aceea că este ființă cugetătoare. Gândirea caracterizează sufletul, nu trupul, din acest motiv atunci când vorbește despre om, Dumnezeu are în vedere sufletul acestuia, indică marele filosof în redarea argumentelor referitoare la demonstrarea existenței lui Dumnezeu și a nemuririi sufletului, în „*Meditationes de prima philosophia*”.

Potrivit lui **Thomas Hobbes (1588-1679)**, starea naturală, pre-civilă, primordială a omului este teama, ferocitatea și anarhia, exterminarea reciprocă [97, p. 89].

David Hume (1711 – 1776) considera că înainte de a fi ființă rațională, omul este o ființă sensibilă, el se manifestă ca ființă empirică, dotată cu afectivitate și voință. După Hume, știința despre om este unicul fundament solid pentru alte științe, și unicul aport solid pe care îl putem

oferi acestei științe trebuie să fie fundamentat pe experiență și observație. Hume consideră că toate percepțiile minții umane se rezolvă în două tipuri distincte, pe care le numește impresii și idei. Diferența dintre acestea două constă în forța și voința, cu care acestea influențează mintea, și își croiesc drumul în gândirea sau conștiința noastră. Percepțiile sunt cele care intră în cea mai mare forță și violență, putem numi impresii; și sub acest nume am înțelege toate senzațiile noastre, pasiunile și emoțiile, astfel cum acestea fac prima lor apariție în suflet. Prin idei vreau să spun imaginile slabe ale acestora în gândire și raționament; cum ar fi, de exemplu, percepțiile emoționale produse prin prezentul discurs, cu excepția, numai acelea care provin din vedere și atingere, a plăcerii imediate sau neplăcere [248, p. 7]. În conformitate cu definițiile lui Hume, necesitatea reprezintă o parte esențială a legăturii de cauzalitate; și în consecință, libertate, care apare eliminând necesitatea, care elimină, de asemenea și cauza, și este același lucru ca și șansa. Șansa implică o contradicție, și este cel puțin în mod direct contrară experienței, există întotdeauna aceleași argumente împotriva libertății și liberei voințe [248, p. 262].

Pentru **Immanuel Kant**, omul este o persoană condusă de moralitate și etică profesională. În centrul filosofiei lui se situează ideea de libertate. Dreptul constă într-o coexistență a libertăților, în respectul libertății altora, conform unei legi universale [33, p. 61]. În lucrările sale, „Critica rațiunii pure” și „Critica rațiunii practice” pune fundamentul filosofiei critice. În conceptul rațiunii practice, Kant își începe expunerea, plecând de la conceptul de voință bună, afirmând că nimic nu ar putea fi considerat ca bun, fără nici o restricție decât, a voinței bune [169, p. 209], care se întemeiază numai pe rațiune, punând, în prim plan, conceptul de datorie, de aceea tot ce faci se face din datorie.

Pentru **Jean-Paul Sartre**, omul nu este, dar devine.

Filosoful francez contemporan, **Henri Bergson (1905 – 1980)**, în lucrarea sa „Evoluția creatoare”, argumentează că din punct de vedere al inteligenței trăsătură caracteristică a omului nu este aceea de a fi „*homo sapiens*”, așa cum au semnalat-o filosofi din antichitate, dar „*homofaber*” deoarece în fond inteligența este drept imaginația prin ceea ce pare a fi atitudinea originară, este însușirea de a fabrica obiecte artificiale, în special unelte de făcut unelte, și de a varia nelimitat fabricarea [42, p. 137].

Lucian Blaga (1895 – 1961), în lucrarea sa „Geneza metaforei și sensul culturii” din 1937, arată că omul nu este pur și simplu un animal înzestrat cu inteligență, tot așa cum o statuie nu este un simplu bloc de piatră cizelată. În critica sa adusă concepției lui Bergson, Blaga indică că acesta elimină din experiența omului misterul, că limitează calitățile omului la cele ale unui meșteșugar, în timp ce omul este un creator. Pentru Blaga omul este eminent subiectul creator în univers: prin experiența fundamentală a culturii, el se plasează ontologic în spațiul existenței într-un mister și pentru revelare.

Giovani Pico della Mirandola (1463 – 1494) în lucrarea sa „Despre demnitatea omului”, care are o puternică influență teologică, consideră că omul a fost creat de Dumnezeu cu scopul de a avea cine să-I admire puterea de creație și să-L slăvească. Dacă la Blaga divinitatea este numită Marele Amoniu, la Pico della Mirandola ea se va numi “Părintele Dumnezeu”, “Supremul arhitect”, „Făuritorul” sau “Preabunul creator”. În concepția lui Mirandola, Divinitate este aceea care înzestrează omul cu puțință și libertate de a alege modul de viață, moartea sau eternitatea. Astfel, omul este înzestrat cu liber arbitru, voință și putere de cunoaștere, deoarece Dumnezeu a hotărât ca omul să posede caracteristici ale tuturor lucrurilor create anterior și, în același timp se deosebește esențialmente de ele. Astfel, omul lui Mirandola este înzestrat cu voință, cu posibilitatea de a-si hotărî singur soarta, cu posibilitatea de a alege între Dumnezeu si Satana. Omul nu este nici înger, nici demon, nici muritor și nici nemuritor. Pentru că e înzestrat cu spirit, el poate fi una sau alta, se poate ridica la cer sau poate cădea în infern. Între aceste extreme, nimic nu lipsește omului.

Observăm că în concepțiile filosofilor, natura omului este extrem de complexă, concepțiile asupra acestui fenomen, evoluând de la natura sa biologică înzestrată cu calități deosebite de alte creații ale naturii, în cele mai dese cazuri criteriile comparative au fost stabilite cu animalele, până la om, în calitatea sa de creație divină cu calități deosebite de liber arbitru, înzestrat cu voință, conștiință, libertatea de a alege și de a decide. Observăm că și într-o concepție și în alta, natura umană nu depinde de careva trăsături specifice legate de capacitatea omului de a înțelege anumite lucruri și nici nu se referă la stratificarea calităților umane în dependență de inteligența acestuia. Niciunul dintre filosofi în cauză nu au delimitat un om de alții și nici nu au indicat că unii oameni ar fi mai aproape, în asemănare sau nu, de un animal sau altul. În toate timpurile, filosofi s-au referit omului, datorită purii sale calități de a fi om, ceea ce-l deosebește esențial de celelalte vietăți. De aici, după părerea noastră, atunci când avem în vedere omul și personalitatea sa juridică, nu trebuie să excedem calităților acestuia, nu trebuie să fim noi cei care clasifică oamenii după anumite calități de inteligență atunci când avem în vedere normele pe care el însuși le-a creat, prerogativele pe care el, prin ficțiunea legii, le-a atribuit subiectului de drept.

De asemenea, din lucrările filosofilor rezultă certitudinea caracterului social al capacității juridice, acesta fiind, astfel acordată unui număr cât mai larg de persoane odată cu trecerea timpului, de la o perioadă la alta, această plenitudine apărând odată cu confirmarea caracterului omului de membru activ al vieții sociale, indiferent de statuturile sociale ce i se impun și particularitățile specifice aplicate în raport cu fiecare persoană. Omul cu particularitățile sale specifice, devine tot mai lesne acceptat de legislații și este astfel afirmat în calitatea sa de subiect de drept și participant la raporturile juridice.

Teoriile despre natura umană încearcă să identifice particularitățile prin care oamenii se deosebesc de obiecte și de celelalte viețuitoare. Gândirea filosofică nu putea să ignore raporturile dintre oameni și obiecte, dintre oameni și celelalte supraviețuitoare, dar și raporturile omului cu ceilalți semenii, cu societatea în general. Anume prin aprecierea acestor calități specifice care se identifică prin compararea persoanei umane de celelalte obiecte, viețuitoare și determină în fapt evoluția calității sale de titular de drepturi și obligații. Și crearea unor noi realități, în această privință, tot mai specifice și tot mai largi pentru fiecare etapă a evoluției umane, respectiv, dacă în perioada lui Aristotel doar cetățenii se bucurau de plenitudinea drepturilor și obligațiilor, în perioada curentă această posibilitate este garantată unui număr cât mai larg de persoane, mai mult ca atât, prin ficțiunea legii, oamenii sunt capabili să creeze asociații pentru servirea intereselor lor, asociații, care astăzi sunt adevărați titulari de drepturi și obligații, astfel întărindu-se, metaforic vorbind, acea calitate distinctă a subiecților de drept, personalitatea juridică, în sensul în care am concluzionat în cadrul analizelor anterioare, precum că personalitatea juridică se referă la calitatea sau caracteristica pe care trebuie să o îndeplinească o entitate pentru a putea intra în raporturi juridice. Astfel cum menționa și Matei B. Cantacuzino referindu-se la conceptul personalității juridice, potrivit lui, această concepție simplă și imperioasă ca concept de drept natural, de adevăr etern, apare din punctul de vedere al dreptului pozitiv ca produsul unei lente și sângeroase cuceriri a vieții sociale, astfel că în orice stadiu de dezvoltare a unei societăți, noțiunea de personalitate constituie nu o creație a naturii, ci un concept juridic izvorât ca toate conceptele juridice din experiența vieții sociale, și supus ca atare acestei aprecieri colective, acelei limitări și reglementări care este caracteristică ordinii juridice adică a normelor de drept pozitiv [52, p. 46], personalitatea juridică merge mână în mână cu capacitatea juridică, având un caracter variabil în dependență de perioada de timp și valorile promovate în societate în fiecare etapă a evoluției sale. Și într-un caz și în altul nu putem omite tendința certă a acestor concepte de a se extinde atât în sensul garantării lor către un număr cât mai larg de persoane, cât și în sensul creșterii volumului drepturilor și obligațiilor persoanei. Anume din necesitatea corespunderii posibilităților juridice cu necesitățile sociale ale persoanei, legislațiile timpurilor au determinat crearea entităților juridice, care presupuneau servirea intereselor unui grup de persoane de către o singură entitate juridică.

Aspectele problematice referitoare la natura juridică a acestor entități, au preocupat gândirea juridică încă din momentul formulării acestui concept, mai exact vorbind încă din momentul formării statului, în calitatea sa de subiect distinct de drept, care servește intereselor cetățenilor săi și a întregii societăți. Au fost formulate mai multe teorii în această direcție. Importanța acestora a variat în timp, de la o perioadă la alta, mai mult ca atât, unele din ele au revenit în forță după perioade lungi în care au fost, practic, abandonate.

O primă teorie referitoare la natura juridică a persoanei juridice este *teoria ficțiunii*, sau cum i se mai spune – teoria concesiunii de stat. Adeptul acestei teorii este autorul german **Friedrich Carl von Savigny (1779–1861)** și ceilalți autori germani care au urmat după el. Ea a fost expusă de alți autori ca Puchta, Unger, Bierling și alții. Potrivit acestei concepții, personalitatea juridică este o pură creație a legii. Legea o creează, nu o recunoaște; ea nu preexistă creației legii [88, p. 178]. Această teorie s-a bucurat de o largă audiență în sec. XIX-lea. Potrivit ei, subiect de drept veritabil nu poate fi decât ființa umană, persoanele juridice nefiind decât niște subiecți fictivi, recunoscuți pentru a răspunde necesității de a identifica un titular al anumitor drepturi patrimoniale [77, p. 6]. Conform acestei teorii, nu există o altă realitate decât cea a persoanelor fizice, potrivit ei, legea creează în mod fictiv și abuziv alte personalități juridice. Cu alte cuvinte, legea recunoaște personalitatea juridică a acestor entități, urmărind un interes general. Unele dintre argumentele acestei teorii, deși au fost expuse în legătură cu posibilitatea de răspundere penală a persoanelor juridice, se referă la faptul că persoana juridică nu poate gândi și avea intenție, intenția aparține persoanele ce o compun [51, p. 78], la fel acestea nu pot avea o voință și nici libertate de acțiune etc. Potrivit acestei concepții, persoana juridică nu are capacitate și, pentru a activa, face uz de capacitatea indivizilor care o formează [24, p. 299]. Unii autori susțin că „ființa fictivă, nedispunând prin ea însăși nici de voință și nici de libertate, nu poate comite o faptă ilicită și nici nu poate cunoaște închisoarea” [259, p. 24], respectiv nu întrunește condițiile necesare pentru a exercita și a avea drepturi și obligații.

Această teorie este criticabilă, după părerea noastră, din mai multe perspective. Totuși cele mai importante se referă, în primul rând la faptul că nu a soluționat, nici sub o formă, necesitatea din realitatea curentă referitoare la natura personalității juridice a persoanelor morale. Susținem aici opinia indicată, încă cu mult timp în urmă, de Matei B. Cantacuzino, potrivit căruia atribuirea conceptului de persoană unor colectivități de interese, nu mai constituie o simplă închipuire sau ficțiune, după cum indică teoria concesiunii de stat, această necesitate apare, mai curând, ca un răspuns afirmativ la noile nevoi sociale, creat prin procesul de diferențiere și de sinteză socială, care în realitatea curentă capătă funcții sociale comune bine determinate, inseparabile și permanente. În al doilea rând, deși această teorie optează pentru garantarea drepturilor și obligațiilor în raport cu persoanele fizice, aceasta suscită viabile semne de întrebare cu privire la situația sclavilor, care, deși sunt persoane fizice nu se bucurau, în perioada de glorie a acestei teorii, de capacitate juridică sau de personalitate juridică. Astfel cum indică expres Mircea Djuvară, “dintr-un punct de vedere mult mai înalt orice om este și o persoană fizică, și în același timp o personalitate juridică. Dar sclavul, în legislațiile clasice care consacră sclavia, nu are personalitate juridică. De ce? Pentru că dreptul pozitiv, în acele legislații nu i-o recunoaște. Aceasta nu

înseamnă, însă că nu ne aflăm în fața unei realități de acelea pe care legea ar fi putut să o recunoască cu drept cuvânt ca personalitate juridică” [88, p. 179].

În condițiile în care dreptul ar fi avut doar atribuția de recunoaștere a pasibilității de subiect de drept a persoanei cu toate calitățile ei pur umane, negând astfel, rolul de creator al personalității juridice de către legiuitor, aceste situații ar fi trebuit să fie justificate, însă în condițiile în care asemenea discrepanțe rămân neexplicate, constatăm că teoria în cauză nu mai corespunde realităților juridice. Rezultă că esența acestei teorii relevă din convingerea că doar persoanele fizice pot fi titulari de drepturi, deoarece numai ele există, atât psihologic cât și fiziologic. Este o realitate certă recunoscută de susținătorii inițialei teorii a ficțiunii, că există, totuși drepturi distincte de cele ale persoanelor fizice. În formularea explicațiilor în acest sens, din gândirea juridică se desprinde de o contradicție și apare o teorie asemănătoare cu teoria ficțiunii, **“teoria echivalentei”** promovată de **Böhlau de Bruns**, care neagă realitatea persoanelor juridice, admitând doar că există grupuri de bunuri, patrimoniul echivalat în tratamentul lor juridic persoanelor [210, p. 255-257].

Concluzionând, asupra „teoriei ficțiunii” sau „concesiunii de stat”, este criticabilă, din următoarele considerente:

1. se recunoaște calitatea de subiect de drept numai oamenilor;
2. potrivit acestei teorii, statul constituia unica autoritate capabilă să recunoască personalitatea juridică a persoanelor morale. Rezultă că în condițiile în care calitatea de subiect al persoanei juridice este recunoscută artificial de către o autoritate, atunci autoritatea persoanei juridice nou recunoscute este suprimată. Tendința de a reduce realitatea persoanelor morale la o ficțiune juridică s-a născut din tendința sintezei generale de stat de a absorbi în puterile sale toate sintezele speciale care corespund cu satisfacerea unor nevoi colective sau cu îndeplinirea unor funcții sociale [52, p. 47].
3. actul prin care este recunoscută persoana juridică este unicul generator de capacitate, tot el o poate limita, după cum poate stabili și întinderea ei în mod diferit pentru diferite categorii de persoane juridice [24, p. 300].
4. unii autori au expus că cel mai supărător aspect generat de această teorie se referă la ficțiunea răspunderii. Potrivit lui **Marcel Ferdinand Planiol (1853- 1931)**, indivizii dispar, iar individualitatea se estompează și responsabilitatea, care logic și moral trebuie să fie a indivizilor, trece asupra ființei fictive care se numește persoană morală.

O altă variantă a teoriei ficțiunii se materializează în **“teoria negațiunii”** sau **“teoria interesului”**. Această teorie, care a avut un impact răsunător asupra realității juridice a persoanelor juridice este promovată de jurisconsultul german Rudolf Van Jhering, pentru care nu poate să existe o altă realitate juridică decât omul fizic. Jhering spune că destinatarul oricărui

drept este omul, pentru că orice drept corespunde cu un interes al omului. Asemeni teoriei ficțiunii, această teorie neagă capacitatea juridică a persoanelor juridice, această constatare rezultă pe cale de consecință de la negarea directă a calității de subiect de drept a persoanei juridice. După Jhering nu există personalitate pentru orice categorie de persoană juridică, deoarece totul se rezumă în ultima analiză, care constă în drepturile particulare ale persoanelor fizice, fie asociați ai unei societăți comerciale sau beneficiarii unei fundații. Cu alte cuvinte, conform opiniei lui Jhering, persoana juridică reprezintă un instrument de mijlocire, de împărțire a bunurilor, în concluzie nu are interese, nu are drepturi, interesul este, în finalitatea sa, al indivizilor, și de aceea dreptul aparține indivizilor. Această teorie a fost criticată din aceleași considerente enunțate mai sus.

Marcel Ferdinand Planiol este principalul adept al „*teoriei proprietății colective*”. El propunea să se înlocuiască termenul de persoană morală cu cel de proprietate colectivă. Această teorie confundă noțiunea de patrimoniu cu dreptul de proprietate. Potrivit ei, subiectele de drept rămân membrii asociației, care gestionează bunurile comune. Totuși, trebuie să evidențiem că subiect al patrimoniului nu este categoria de persoane care beneficiază de funcția socială pe care patrimoniul servește a o satisface, dar este persoana juridică însăși cu patrimoniul ei distinct, astfel cum a fost creată de voința fondatorilor.

Otto Friedrich von Gierke (1841 –1921) și alții plasează în centrul persoanei juridice elementul de voință. Potrivit lor persoana juridică nu este o ficțiune, un simbol sau o parte constitutivă a statului, nu este doar o formă de a numi o colectivitate de persoane, dar reprezintă o persoană reală, cu corp individualizat și membri, dar are o voință proprie. Persoana juridică în mod individual poate voi, poate acționa; ea acționează și voiește prin intermediul persoanelor care formează organele sale, asemeni unei persoane care voiește și acționează prin intermediul creierului, mâinilor și gurii sale.

Persoana juridică nu este o persoană fictivă, este un „*Gesamtperson*”, și voința ei este un „*Gesamtwill*”; adică este o persoană de grup și voința ei este voința grupului [257, p. 113]. Chiar dacă nu are o existență fizică sau materială, persoanele juridice sunt persoane reale, create în contextul noilor necesități sociale.

Referindu-se la capacitatea juridică a persoanelor morale, Gierke specifică că persoanele juridice au propria capacitate de a dobândi drepturi și obligații, să acționeze și să decidă în mod independent și liber, drepturile și obligațiile sale fiind inerente naturii acestei persoane. Persoanele juridice au o personalitate morală pe de o parte, fiind constituite dintr-un număr de persoane fizice organizate, care pot acționa și își pot exprima dorințele, și o personalitate juridică, pe de altă parte. Ideea lui Gierke este în înțelesul că voința organului traduce în acte ceea ce este comun în voințele unite, adică ceea ce e potrivit cu scopul în vederea căruia ele s-au

unit. Pe lângă că acest punct de vedere, lasă înafara câmpului de explicație categoria întreagă a fundației, el pare apoi ca insuficient chiar și în privința corporațiilor, deoarece noțiunea de voință colectivă, oricât de reală din punct de vedere al psihologiei sociale, e prea vagă pentru a determina din perspectiva dreptului pozitiv câmpul de puteri, de drepturi și de obligații, al instituției însăși privită ca persoană [52, p. 51].

Alois (Aloys) Ritter von Brinz (1820–1887) și **August Immanuel Bekker (1785–1871)** susțin că ar exista drepturi fără subiect, că este inutil să atribuim unui drept un titular [88, p. 182]. Explicând teoria patrimoniului în afecțiune, după cum numește Brinz patrimoniile constituite în raport cu persoanele juridice, autorii Nicolae Roșca și Sergiu Baieș indică că se indică că patrimoniul aparține scopului destinat prin actele de constituire și nu colectivului de asociați [24, p. 301]. Potrivit lui Brinz, pornind de la teoria ficțiunii a lui Jhering, scopul este elementul esențial în drept, după această logică, toate persoanele juridice activează numai în raport cu scopul lor. Bekker pornește spre o altă idee, acesta optează pentru înlocuirea conceptului de personalitate juridică cu cel de persoane care se folosesc sau dispun de acest patrimoniul persoanei juridice. Și într-un caz și în altul nu putem concepe existența unui patrimoniu fără a identifica apartenența acestuia unui titular, cu alte cuvinte nu poate să existe un drept fără a să fie cineva căruia să-i aparțină.

Ceea ce concepe Brinz în teoria numită și **“teoriei drepturilor fără subiect”**, rămânând, la fel ca și Ihering, la ideea că esențialul în drept este scopul, este denaturarea adevăratului înțeles al conceptelor atât de diferite după natura juridică și sens logic, pe de o parte personalizează patrimoniul, ridicând lucrurile până la rangul de drept, și pe de altă parte, coboară statutul persoanelor până le confundă cu lucrurile.

Deși a fost supusă criticii, această teorie a fost susținută de personalități importante pentru gândirea juridică. Spre exemplu în Franța, autorul care a susținut teoria negației personalității juridice este **Léon Duguit (1859 – 1928)**. Pentru Duguit metoda observației, pe care o numește pozitivistă este principala în materia dreptului, aplicarea acestei metode îi permite să constate că în societate există unii oameni care guvernează și alții care sunt guvernați. Duguit credea într-un stat colectiv a cărui funcție este de a garanta prestarea serviciilor publice, pe care o definea drept, orice activitate care trebuie reglementată de guvernanți și trebuie guvernată pentru că este indispensabilă pentru realizarea și dezvoltarea solidarității sociale [247, p. 69]. În aceste raționamente, persoana nu mai are drepturi, dar doar reajustări, deoarece toți au obligații sau, mai curând, funcții, iar drepturile până acum sunt numai corelative acestor funcții [265, p. 162]. În concluzie, conform teoriei lui Duguit, în cazul subiectelor de drept colective se constată drepturi, dar nu există titulari ai lor. Ceea ce este în realitate esențial este scopul social urmărit, astfel persoanele juridice există doar raportate la acest scop.

Tendința de a nega personalitatea juridică este evidentă și în lucrările altor personalități din gândirea juridică, cu titlu de exemplu **Maximilian (Max) Anton von Seydel (1846-1901)**, care în lucrare sa “Grundzüge einer allgemeinen Staatslehre” (Würzburg 1873), indică că drepturile statului aparțin celor care comandă, realizând asemeni lui Duguit o divizare certă între oameni, drept – guvernanți și guvernați sau comandanți și comandați, pe cale de consecință și acest autor german neagă personalitatea juridică și în general existența persoanei juridice în calitate de subiect distinct de drept.

În Evul Mediu începe să existe o recunoaștere tot mai largă a teoriei privind capacitatea delictuală a corporațiilor, fondatori fiind Bartolus. Spre exemplu, ordonanța franceză din 1670 a confirmat pe plan legislativ această doctrină, stabilind că se pot intenta procese împotriva comunităților orășenești și rurale care comiteau acte de rebeliune, violență etc. [192, p. 5] Aceste exemple trezesc noi concepții cu privire la capacitatea și personalitatea juridică a subiectelor colective, adică se referă, în esență la teoriile care consideră personalitatea juridică ca o realitate de sine stătătoare.

Printre primii autori sunt mai ales adepții așa zisei sociologii organice, cum sunt în Franța **René Worms (1869 - 1926)**, **Jacques Novicow (1849 – 1912)** și de asemenea **Alfred Jules Émile Fouillée (1838 –1912)**, care consideră că ideea de societate creează organismul social, crează diferitele elemente organice ale societății, iar în Germania **Johann Caspar Bluntschli (1808 – 1881)** și pînă la un oarecare punct **Albert Eberhard Friedrich Schäffle (1831–1903)** [88, p. 185].

Această teorie consideră că societatea este un organism social, iar persoanele nu sunt persoane fizice, ele sunt, la rândul lor, organisme, care au viață proprie, trăiesc și se nasc după reguli similare organismelor noastre fiziologice. Astăzi această teorie nu mai este actuală, ea fiind considerată pe deplin depășită. Totuși această teorie s-a bucurat de o susținere amplă din partea marilor gânditori. În România, spre exemplu, **Vasile Conta (1845- 1882)** vede în sociologie mecanisme ale fiziologiei, la fel ca **Herbert Spencer (1820-1903)**. **Traian Brăileanu (1882-1947)** valorifică teoria lui Vasile Conta, ținând cont de faptul că viața socială are aceeași structură și aceleași funcții ca orice organism biologic [212, p.142]. Totuși, Brăileanu va valorifica o întreagă literatură despre organic, dar evită să privească sociologia ca pe o fiziologie.

Ideea că grupul reprezintă un întreg organic, oamenii fiind doar componenți ai acestuia se regăsește încă în filosofia antică greacă, fiind susținută cu convingere chiar de către cei mai iluștri reprezentanți ai acesteia, Platon și Aristotel. Aristotel face chiar analogia între un organism viu și componentele acestuia, afirmând că așa precum o mână este vie și utilă doar ca parte a corpului uman, altfel fiind un obiect nefolositor, lipsit de viață, indivizii nu își împlinesc umanitatea decât ca membrii ai comunității. Individul care nu se integrează, care nu este parte a cetății, este fie animal, fie zeu. Mărturiile istorice ne relevă faptul că în orașele-state din Grecia și

Roma Antică, această filosofie domina viața socială, fiind promovată o totală subordonare a individului față de comunitate [183, p. 91].

O viziune importantă referitoare la personalitatea juridică este cunoscută la **Emile Durkheim (1858-1917)**. Potrivit lui, "societatea" în sensul pe care i l-a atribuit "sociologia pură" nu mai este punctul final al evoluției umanității, ea apare ca o stare intermediară, de tranziție de la un tip de comunitate bazat pe solidaritatea umană la un alt tip de comunitate organică. Locul polarității este luat astfel de spirală "comunitate" (de tip tradițional) - "societate" (de tip contractual) - "comunitate" (de tip corporatist, corporația fiind singura soluție pentru reintegrarea morală și reconstrucția coeziunii sociale) [80, p. 20].

Polarizarea altor concepte filosofice care țin de explicarea personalității juridice, trasează o linie definitorie dintre teoriile referitoare la personalitatea persoanelor juridice cu cele care se referă la conceptul statului. În această direcție au fost formulate opinii cu privire la separarea conceptului de stat de cel al persoanelor juridice, primul fiind o excepție atât în procesul de formare cât și de funcționare, din acest motiv, statul nu poate fi confundat, nici sub o formă cu persoanele juridice. Majoritatea marilor gânditori din domeniu identifică în conceptul statului o unificare de idei comune, spre exemplu „bine comun”, „voință comună” etc., elemente specifice termenului de persoană juridică. Asemeni unui fenomen chimic, mai multe elemente se combină între ele spre a da un element nou, care are alte calități decât cel al elementelor componente, și în domeniul personalității juridice a subiectelor colective, voințele contopindu-se între ele creează ceva nou și comun, sub forma voinței colective, conștiinței colective etc. În consecință, acei intelectuali care văd cel mai mare potențial pozitiv al statului, îl concep ca pe un mecanism pentru realizarea „bunului comun”, a „interesului public”, a „voinței generale” [93, p. 18].

Una dintre cele mai evidente teorii, care rezultă din cele menționate mai sus este **“Teoria voinței”**. Centrul acestei teorii îl constituie „voința generală” considerată un fapt psihologic, explicatoare a personalității juridice. A fost dezbătută de mai mulți filosofi iluștri. **Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)** consideră că statul este o creație a individului, la baza lui nu poate sta nici o întâmplare istorică, nici o necesitate inexorabilă, ci numai voința liberă a indivizilor [169, p. 179] stabilită în baza unei convenții libere.

Potrivit lui **Auguste Comte (1798-1857)**, dreptul este emanație a voinței, în primul rând a voinței statului, acest voluntarism etatist ducând la deprecierea individului și a dreptului subiectiv [98, p. 125]. Aceasta constituie una din ideile promovate de Comte în cadrul pozitivismului din filosofia dreptului, indiferent de variantele sale. Comte în lucrările sale a instituit chiar un fel de cult al societarii. De asemenea, intelectualismul sociologic profestat de Auguste Comte și **Franklin Henry Giddings (1855-1931)** împărtășește ideea că factorul spiritual este cel mai important în

determinismul social, deoarece el dă direcția evoluției sociale: schimbarea mentalității și reorganizarea ideilor duc la modificarea moravurilor și instituțiilor [125, p. 66].

Marele jurist german **Otto Friedrich von Gierke (1841–1921)** indică că la baza oricărei personalități juridice este un fenomen psihologic pe care-l reduce la ideea de voință colectivă. Autorul consideră că persoana juridică își are voință proprie, care se exteriorizează prin intermediul organelor sale. Nu considera individul singurul subiect de drept, dar crea persoana juridică după chipul și asemănarea personalității individuale.

Ideea de voință colectivă este prezentă și în lucrările altor autori, spre exemplu, Petre Andrei consideră că statul este o personalitate, dar nu o personalitate individuală ci o personalitate, în care individul este numai un element, o personalitate totală, socială [2, p. 159]. Întrebându-se ce este aceasta personalitate socială, autorul în cauză indică că personalitatea socială este o unitate de voințe individuale, care sunt constante și independente, subordonare a tuturor scopurilor parțiale, individuale, față de un scop unic, care e acela al societății.

Georg Jellinek (1851–1911) nu distinge noțiunea de persoană juridică în calitate de subiect de drept. Potrivit lui, nu doar persoana fizică dar și cea juridică nu sunt decât un produs al ordinii de drept, nu sunt decât creații juridice. Jellinek considera că la baza personalității juridice se află unitatea colectivă, care face ca actele de voință ale colectivității, care sunt acte de voință ale indivizilor din lumea fizică, să devină acte colective în lumea dreptului [164, p. 377].

Pentru **Hans Kelsen (1881–1973)**, personalitatea juridică reprezintă un procedeu intelectual și artificial, o personificare a normelor ce reglementează conduita unui om, utilizând termenul de persoană fizică sau a unei pluralități de oameni - persoană juridică.

În concluzie, pornind de la ideea lui **Georg Jellinek**, formulată în una din lucrările sale, în care indică că dreptul nu are ca preocupare descoperirea realității materiale sau psihologice, dar caută să descopere aprecieri, imputări, putem identifica că dreptul pornește de la o realitate fizică sau psihologică, dar finalitatea lui constă într-o apreciere. Astfel, personalitatea este o realitate juridică, care este constituită dintr-un raport care se stabilește între o realitate exterioară și o concepție a spiritului, fundamentată din punct de vedere intelectual și doctrinal. Concepția spiritului se materializează în conștiința juridică, creată sub imperiul datoriilor primordiale față de societate.

Persoana juridică, în condițiile cumulării cerințelor stabilite de lege, este un subiect distinct de drept, constituită dintr-o pluralitate de oameni, inclusiv, statul. Personificarea acestui subiect, personalitatea juridică, este doar un mijloc auxiliar al cunoașterii juridice, în raport cu terții, și al acțiunii de drept, în raport cu sine însuși. În formula personalității juridice este identificat conceptul capacității juridice, care nu este pe deplin întâlnit, în formulă deplină, în lucrările marilor filosofi, dar se ideile sale definitorii se desprind din analiza filosofică a

personalității juridice. Conceptul capacității juridice corespunde unor realități social-economice și răspunde unor cerințe practice de mare actualitate, el este temeinic conturat atât în planul teoriei juridice, cât și în planul tehnicii legislative.

Dacă în materie capacității juridice a persoanelor fizice există o realitate preexistentă recunoașterii legale, avem în vedere aici existența fizică a persoanelor, voința exprimată în mod individual etc., în domeniul persoanelor juridice, personalitatea acestora, precum și capacitatea lor juridică nu au un fundament preexistent, acestea fiind concepute prin efectul exclusiv al legii, fundamentate în realitatea obiectivă ce înconjoară. În această privință, rolul dreptului pozitiv este unul atât de creator cât și de direcționare. Legea este cea care reglementează activitatea persoanelor juridice oricare ar fi ele după nevoile societății respective, dar și cea care recunoaște capacitatea juridică a persoanelor fizice.

Înțelegem că condițiile de fundamentare a capacității juridice, în general, sunt cele recunoscute de lege și dacă în raport cu persoanele fizice aceasta apare ca o condiție inherentă a persoanei de a se naște vie, în raport cu persoana juridică, fundamentarea condițiilor de existență relevă în cumularea condițiilor de constituire a persoanei juridice stabilite de legislația în vigoare. Continuând analiza noastră cu studierea conținutului capacității juridice, indiferent ce entitate avem în vedere, propunem de a stabili plenitudinea drepturilor și obligațiilor ce formează capacitatea juridică.

De aici și apare, în realitatea juridică curentă provocarea referitoare la natura juridică a capacității juridice, astfel, cum am identificat deja în capitolul anterior, este această instituție de drept specifică dreptului civil; sunt reglementările legislației civile în vigoare care stabilesc regimul juridic al capacității juridice civile obligatorii și pentru celelalte ramuri de drept, este capacitatea juridică un drept inherent drepturilor omului, în general etc. Oricare ar fi finalitatea cu privire la problematica acestui concept juridic, trebuie să distingem că în realitatea standardelor internaționale și urmărind evoluția istorică acestui concept juridic, vom observa o tendință certă de recunoaștere a deplinătății capacității juridice unui număr cât mai larg de subiecte de drept, pe de o parte, și pe de cealaltă parte recunoașterea liberei exercitări a cât mai multe drepturi în raport cu aceste subiecte. Cu titlu de exemplu, dacă în antichitate, recunoașterea capacității juridice era condiționată de calitatea de cetățean și era negată unor categorii distincte de persoane, cei mai evidenți fiind sclavii, dacă ne referim la primul aspect, referitor la cel de al doilea aspect, cu titlu de exemplu, dacă în Evul mediu în majoritatea statelor lumii, femeile nu aveau dreptul de a vota, acum este de neconceput, cel puțin în majoritatea statelor lumii, de a nega acest drept femeilor.

După cum se observă din analiza realității obiective, evoluția conceptului de capacitate juridică s-a dezvoltat în mod dependent de procesul de câștigare a libertății de către om. Aceasta

pentru că dreptul a avut și are cele mai complexe interferențe cu libertatea și interesele omului în societatea organizată ca stat [196, p. 9]. Libertatea este un concept filosofic, a cărui semnificație ar putea fi rezumată prin sintagma "lipsa constrângerilor". Ceea ce se materializează în etapa curentă la posibilitatea oamenilor de a-și exercita liber drepturile și obligațiile, adică în capacitatea juridică a acestora.

Indiferent de planurile de realizare a libertăților, în gândirea filosofică, cele mai importante fundamente concepționale asupra acesteia s-au expus în gândirea greacă antică, care a fost preluată apoi de romani, odată cu statuarea primelor elemente a dreptului natural. În gândirea filosofică antică se disting următoarele idei centrale care formează, în totalitatea lor, poziția dreptului natural și care disting în esență termenul de libertate, după cum urmează: ideea naturii ca ordine a lucrurilor, pretutindeni aceeași, oamenii se nasc egali, de aici neadmiterea sclavajului și a privilegiilor, precum și a egalității în ceea ce privește posesia bunurilor; arbitrarul guvernării oamenilor, opresiuni și nedreptăți tiraniei, le-a fost opusă natura [36, p. 246].

Principalele aspecte care identifică raportul libertății cu capacitatea juridică, în contextul enunțat mai sus, rezultă din deosebirea pe care o identifică încă Aristotel și care va fi preluată ulterior de majoritatea marilor gânditori filosofi, mai ales la stoici. Aceasta se referă la distincția pe care o face Aristotel între om, ca parte a naturii, la fel ca orice alte ființe, pe de o parte, iar pe de altă parte, omul ca parte a naturii, deosebită de celelalte ființe, dotat cu rațiune și conștiință. Identificând natura umană după trăsăturile specifice și definitorii indicate mai sus, în contextul filosofic au fost expuse o serie de concepții despre libertate. Pornind de la acest specific dedus de Aristotel, precum și de alte descrieri filosofice referitoare la natura umană au fost specificate mai multe concepții despre libertate. Citându-l pe G. del Vechio, dr. Mihai Bădescu, indică că Alkidamos susține că natura i-a făcut pe toți oamenii liberi, pe nimeni natura nu a făcut sclav [36, p. 247]. **Thucydides (460 – 400 î. Hr.)** indică că după lege, toți sunt egali în interesele lor particulare. Aceste precizări ne permit a constata că ideea de libertate și egalitate a omului este prezentă încă din cele mai vechi timpuri, deși acest concept a evoluat în timp în dependență de valorile și curente filosofice care au stăpânit gândirea juridică. În baza convingerilor că omul este măsura tuturor lucrurilor, ideile reprezentanților acestei școli s-au polarizat divers, totuși în marea lor pregnanță, se referă la deducțiile lui Protagoras, potrivit căruia natura a dat tuturor oamenilor simțul dreptății și al nedreptății și că oamenii sunt egali politic, pentru că sunt juridic și morali egali. Spre deosebire de Protagoras, Calicles, un alt reprezentant al sofistilor, indica că legea este pentru a asigura egalitatea și libertatea, deoarece, după el ceea ce vrea natura este ca cel puternic să-l domine pe cel slab, astfel legea este făcută pentru cei slabi și nevoinici pentru a se apăra de cei puternici.

În etapele ulterioare de dezvoltare umană, pentru **Niccollo Machiavelli (1469-1527)**, ridică libertatea la rang de prioritate, astfel, potrivit lui în vremuri grele, când e vorba de salvarea statului, omul de acțiune nu trebuie să se împiedice de nici un considerent de justiție sau in Justiție, de omenie sau confuzie; de rușine sau glorie; esențialul care prevalează asupra orice este de a asigura salvarea libertății [98, p. 49].

Filosofia creștină, prin **Sfântul Augustin (354-430)** afirmă existența liberului arbitru ca parte a naturii umane. Alegerile sunt libere și individul este responsabil chiar dacă Dumnezeu are o preștiință cu privire la aceste alegeri [260, p. 8].

John Locke (1632-1704), expunându-se asupra naturii umane a omului, indică dreptul de libertate, a cărui negare este sclavia, alături de dreptul de proprietate și dreptul la legitima apărare, sunt drept cele trei drepturi imprescriptibile și inerente omului încă din starea lui naturală.

La fel ca și Rousseau, **Immanuel Kant (1724-1804)** plasează egalitatea și libertatea în vârful piramidei valorilor juridice, pe care le tratează ca drepturi înnăscute și inerente ființei umane. Kant delimitează câteva tipologii de libertate, astfel în dreptul natural, potrivit lui, libertatea există în măsura în care poate coexista cu ceilalți, în virtutea umanității ființei umane. În contextul dreptului pozitiv, potrivit lui Kant, libertatea denotă independența față de orice constrângere impusă de voința arbitrară a altuia. Voința legală sau civilă, după cum o numește Kant, reprezintă libertatea legală a cetățenilor de a nu se supune nici unei alte legi, decât aceea la care a aderat. Kant distinge, totuși, și o libertate rațională care presupune acceptarea constrângerii ca o condiție iminentă pentru a garanta conviețuirea civilizată.

Și în expunerile filosofilor care au urmat după Kant, libertatea și egalitatea reprezintă principii iminente pentru drept. Astfel, spre exemplu pentru Spencer, dreptul este garantul adevăratei libertăți, care constă în a permite fiecăruia să trăiască fără a fi jenat de ceilalți, cu condiția ca nici el să nu jeneze pe nimeni [98, p. 120].

John Stuart Mill (1806-1873) consideră libertatea este determinată de raporturile dintre individ și societate, fiind constituită din libertatea lăuntrică (libertatea de conștiință), libertatea de exprimare, libertatea alegerii unui stil de viață, libertatea de asociere liber consimțită. De asemenea, poziția lui Mill este recunoscută și pentru aprecierea interzicerii imixtiunii în sfera privată a individului.

Martin Luther (1929-1968), spre deosebire de conceptul redat de filosofia creștină, subliniază că voința liberă este o ficțiune, întrucât nu stă în puterea omului de a săvârși fapte bune sau rele. Lucrarea sa are ca efect diluarea moralei prin lipsa responsabilității.

Realizarea libertății are loc pe mai multe segmente, în funcție de modurile de existență și de manifestare a cadrului vieții și acțiunii umane, fiecare din aceste segmente se întrepătrund și se intercondiționează reciproc. Analizând evoluția libertății pe aceste segmente se evidențiază

diverse ipostaze ale libertății și descriu specificul acestui concept în dependență de mai multe faze de evoluție. Constantin Stroe [201, p. 159] identifică trei planuri mari de evoluție a libertății, în planul relației dintre om și mediul natural; dintre om și cadrul său social de viață; dintre om și sine însuși.

Reieșind din analizele enunțate mai sus, rezultă certitudinea că atât libertatea, cât și egalitatea sunt atribute inerente ființei umane și au originea în starea naturală a individului. Aceste particularități identificate în tratările filosofice necesită a fi înserate cu precizie în reglementările legislative, ori astfel cum am enunțat mai sus, realitatea juridică este o creație rațională a gândirii, bazată pe o realitate obiectivă, astfel oricât de potrivnice ar fi sistemele politice actuale, ele nu pot depăși limitele impuse de marii gânditori, în fapt multe din aceste realizări cognitive valoroase au fost deja recunoscute de tratatele internaționale, amintim aici art. 3 din DUDO, care garantează dreptul la libertatea personală și articolul ulterior din același act internațional, care condamnă sclavia și servitutea, interzicând sclavajul și comerțul cu sclavi sub toate formele lor.

2.2. Teoria lui J.J. Rousseau și influența ei asupra conceptului de capacitate juridică.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) a fost cel mai reprezentativ dintre gânditorii sec. XVIII-lea, care s-a pus în slujba libertății și ale cărui idei au influențat puternic revoluția franceză și americană, legislația revoluționară din Franța, teoriile politice care au urmat acestor revoluții, precum și filosofia dreptului [36, p. 273]. Prin intermediul lucrărilor sale, care denotă o importanță colosală pentru filosofia dreptului în general, și în special, pentru conceptele juridice care au urmat acestora, inclusiv „*Contractul social*” (1762), „*Emil*” (1762), „*Discurs asupra originii și fundamentelor și ilegalității dintre oameni*” (1753), J.J. Rousseau a pus fundamentele cele mai scilipitoare a conceptelor de libertate, egalitate și fraternitate, specifice secolului Luminilor.

Am decis să analizăm, în mod separat, concepțiile acestui filosof, datorită influenței pe care o au acestea asupra principiilor de drept actuale, dar și datorită viziunilor deosebite pe care le avea asupra naturii umane. Deși vom determina în majoritatea lucrărilor sale preocupări referitoare la termenul de libertate și natura umană, cea mai impregnantă tratare asupra acestor concepte, după noi, se referă în cadrul lucrării sale, „*Discurs asupra originii și fundamentelor și ilegalității dintre oameni*” (1754). Acest discurs a fost scris cu ocazia participării la un concurs organizat de Academia din Dijon, cu tematica „Care este originea inegalității dintre oameni și dacă ea este îngăduită de legea naturală”. Expunându-se asupra acestui subiect, Rousseau identifică că în procesul de evoluție, societatea descrie trei etape: starea naturală; constituirea primelor societăți omenești și apariția societăților omenești bazate pe proprietatea privată. Deși

în cadrul lucrării sale, Rousseau menține conceptul ideilor de „*stare naturală*” și „*contract social*”, care erau răspândite în filozofia socială a sec. XVII-lea și al XVIII-lea, în prezenta lucrare, acestea formulează o nouă interpretare proprie, conform spiritului democratic și revoluționar a lui J.J. Rousseau.

Potrivit lui Rousseau, „starea naturală” nu reprezintă un fapt istoric, aceasta constituie, mai mult o supoziție, un concept pur cognitiv, care permite filosofilor a explica temperamentul și situația actuală a omului, fără a cerceta fundamentul factual al istoriei sale. Cu alte cuvinte, prin utilizarea acestui concept, filosoful încearcă a determina explicația genetică a vieții sociale. Astfel, în prima parte a Discursului, Rousseau descrie individul în starea sa naturală, pe care îl descrie drept bun, capabil de compasiune, milos etc., dar mai cu seamă liber, datorită acestor calități. Cu alte cuvinte, după cum cităm expres pe Rousseau, „*Omul este bun de la natură, dar societatea îl corupe*”. Potrivit marelui filosof, în aceasta stare, omul trăia după două principii: auto-conservarea și mila, care îl deosebesc de celelalte animale. Țin să evidențiez aici că potrivit lui Alexandru Mazilu, aici Rousseau scoate în evidență un alt element - pe lângă polul răului, reprezentat de societatea coruptă, viața modernă și instituțiile sale; polul binelui poate fi creat doar de individul liber, lipsit de interese personale care să-i creeze aversiune față de semenii săi, „sălbaticul blând” - care este victimizarea individului, proprie ideologiei de stânga [140, p. 176]. Spre deosebire de Aristotel, care consideră că sociabilitatea este o calitate înăscută a omului, Rousseau își exprimă convingerea că societatea apare și se dezvoltă după anumite legi obiective, iar omul obține această calitate în urma experiențelor sale sociale.

După starea naturală, astfel cum am enumerat, urmează etapa de constituire a primelor societăți omenești. Descriind această etapă, Rousseau remarcă o serie de evenimente ce au dus la trecerea individului de la starea de natură la societatea civilă, adică se indică obținerea calității sociale de către om. Această perioadă este un progres față de starea naturală, dar în ea apar deja primele semne ale decăderii. Rousseau nu neagă progresul social, dar, spre deosebire de predecesorii săi, el sesizează laturile lui negative și atrage atenția asupra lor. Critica filosofului față de caracterul social al progresului devine mai evidentă în cea de-a treia etapă a istoriei - etapa apariției proprietății private. Izvorul inegalității este proprietatea privată, care potrivit lui, nu este justificată de legea naturală, potrivit lui „*Primul om care, împrejmuiind un teren, s-a încumetat să spună: «acesta este al meu» și care a găsit oameni destul de proști ca să-l creadă, a fost adevăratul întemeietor al societății civile*”. Dar de câte crime, războaie, omoruri, de câte mizerii și orori ar fi scutit omenirea acel care, socotind țărâșii sau astupând șanțul, ar fi strigat semenilor săi: „*Feriți-vă să-l ascultați pe acest impostor; sunteți pierduți dacă uitați că roadele sunt ale tuturor și că pământul nu este al nimănui*”. Aceste condiții au determinat lupta pentru avere și sărăcia, dominația și sclavia, violența și jaful, lupta dintre oameni etc.

Spre deosebire de Hobbes, pentru care „lupta a tuturor împotriva tuturor”, era o descriere a stării naturale, la Rousseau aceasta reprezintă societatea în cadrul căreia s-a născut proprietatea privată, care a degenerat în dominația unora față de alții și alte inegalități. La această etapă Rousseau indică că are loc întemeierea statului, care i-a născut din intenția de apărare a proprietății și servește intereselor celor bogați. Astfel, această starea artificială a omului creat de societate, elimină calitățile specifice acestuia din starea lui naturală și se instalează, pe cale de consecință inegalitățile, minciuna, realitatea devine aparentă, raționamentul pradă a unor valori artificiale, comparația devine gelozie și invidie, asupra celor săraci de către cei bogați. Și toate, justificate și astăzi de pretinsa voie a lui Dumnezeu sau a falsei nevoi de a lupta împotriva răutății omului.

Se observă la Rousseau un pronunțat caracter de încredere în ființa umană, care este în aceeași structură de bunătate încă din starea lui naturală, aici devenind evident un pronunțat triunghi de colaborare între caracterul de om bun, de la originea sa corăportat la libertatea sa naturală condiționată de acest caracter și coruperea omului de către om, datorită influențelor exterioare naturii sale care au devenit cunoscute lui, abia după primele consecințe ale progresului social. Vedem aici o structură trihometrică a naturii umane, care a evoluat în timp datorită construcției sale naturale și a factorilor externi care au survenit asupra lor. Totuși, indiferent de unghiul de analiză, în toate cazurile consecința este evidentă, libertatea este inherentă naturii umane și orice disolubilitate de la aceasta poate degenera în diminuarea calităților naturale, de om bun, ale naturii umane.

Oricât ar părea de straniu, avem în vedere timpurile de analiză a acestor concepte și apariția conceptului juridic de capacitate juridică, devine aici evidentă o tendință a necesității de garantare a libertății în toate contextele de activitate umană, și care ar fi soluția cea mai optimă, raportată la structurile juridice în vigoare la momentul actual, decât de a garanta o liberă exercitare a capacității juridice tuturor oamenilor. Acest garant asigură, în contextul social al fiecărui individ în parte, atât respectarea voinței sale, diversității naturii umane prin acceptare reciprocă și incluziune sub toate aspectele vieții, cât și cedarea libertății naturale, pe care o produce individul în contextul contractului social a lui J.J. Rousseau. De aici cu titlu de consecință, conceperea de către Rousseau a chestiunii privind raportul dintre libertatea voinței și moralei, are o conotație metodologică. El consideră că fără libertatea voinței nu putem aprecia acțiunile omului din punct de vedere al moralei. Din această înțelegere rezultă că statul care nu asigură dreptul omului la libertatea voinței este un stat antinatural, ostil omului. Prezența libertății voinței asigură egalitatea între oameni, investește omul cu calitate autoritară [95, p. 26].

În „Contractul social” (1762), marele filosof, mizând pe natura omului de om bun, demonstrează că omul este capabil de a promova atât interesele personale de bază, cât și binele

comun, prin cedarea libertății lor naturale în schimbul unei colaborări în calitate de cetățeni, încheind astfel “contractul social” și crearea statului. Citându-l pe Nicolae Popa și alții [169, p. 175], atenționăm că Rousseau va avea grijă totuși să afirme că, prin asociere, libertatea omului a trebuit să rămână neatinsă. În această asociere, datul natural, cel mai de preț al omului trebuie să rămână intact, adică să nu lezeze libertatea și independența lui.

Avantajele acestui contract sunt obținute doar de o anumită categorie de oameni, cetățenii. Cetățenii reprezintă membrii asociației politice, care sunt liberi și egali, care au autoritatea deplină să o lege de drept pozitiv, care reprezintă voința generală, care prin definiție determină binele comun [262, p. 195]. Vă amintiți aici, probabil de Aristotel, susținătorul polis-ului de tip atenian. Și în polisul lui Aristotel, prin cetățean se înțelegea orice bărbat de origine greacă. Erau excluși din categoria de cetățeni, femeile și copiii, fiind considerați cu rațiune și capacitate insuficient dezvoltate. Totuși, această particularitate exclusivistă a cetățeniei, nu modifică ideea de libertate. Justificarea își găsește rezonanță în produsul contextului cultural și etapa de dezvoltare socială a perioadei în care a trăit Aristotel. Aceeași explicație rezultă și din tratările susceptibile realizate de Rousseau despre rolul femeii în societate. Sub influența specificului tradițional, cultural și ideologic promovat în perioada lui Rousseau, femeia este privită ca și femeie - mamă, nu ca cetățean cu drepturi. Potrivit lui, femeile aparțin numai sferei private, spre deosebire de bărbați care pot învăța, avea o meserie, exprima liber opiniile și dorințele. În încercarea de a identifica cauza tratamentului inegal dintre femei și bărbați abordat de Rousseau, Joel Schwartz, în lucrarea sa „Politica sexuală a lui Jean-Jacques Rousseau” [261], concluzionează că aceasta provine din percepția sa radical diferită asupra naturii bărbatului și a femeii.

În raport cu capacitate juridică a omului și, respectiv, atributul lor de a fi liberi, nu se bucurau de cetățenie nici sclavii. Existența sclaviei este încurajată de către Aristotel, justificându-o ca fiind folositoare nevoilor vieții, relația stăpân-sclav este descrisă de raportul, sclavul prestează servicii pentru stăpân, în timp ce stăpânul îl conduce. Potrivit lui Aristotel, sclavii nu pot avea o rațiune independentă, serviciile lor sunt prestate în schimbul ghidajului stăpânului. Potrivit lui Aristotel, este o dependență evidentă între sclav față de stăpân, însă acest raport de dependență nu se plică și în raport cu stăpânul. Aristotel afirmă în lucrarea sa „*Politica*”, că „*stăpânul este stăpânul sclavului, el nu aparține acestuia, pe când sclavul este numai sclavul stăpânului său, căruia îi aparține în totalitate*”.

Spre deosebire de Aristotel, Rousseau condamnă sclavia și posesia omului de către om. Recunoscând, totuși că această instituție ilegală este încă prezentă în unele societăți, el pune în evidență ilegitimitatea acesteia în raport cu stăpânul. Astfel, potrivit lui, sclavul intră într-o convenție, pe socoteala stăpânului, dar în favoarea sclavului. De asemenea, el indică că această convenție de sclavie poate fi menținută numai la dispoziția și cât timp dorește sclavul. Putem

admite că aceste discrepanțe radicale referitoare la natura sclavajului dintre ideile lui Rousseau și ale lui Aristotel sunt determinate de perioadele istorice diferite ca timp și ca cultură promovate, ori astfel cum am demonstrat în capitolul anterior, capacitatea juridică, în raport cu anumite categorii de persoane are un caracter de negociere tot mai pronunțat, astfel odată cu evoluția umană și posibilitatea de a se bucura de libera exercitare a dreptului a devenit cunoscută unui număr tot mai mare de persoane, fiind recunoscută sclavilor, femeilor, negrilor etc. Expunem aceste puncte de vedere în intenția de a accentua trăsătura tot mai evidentă de a garanta oamenilor, ceea ce aparține acestora din starea lor naturală, libertatea. Calitate care devine inherentă anume reieșind din calitatea de a fi om, ea nu poate fi negată nici unui individ, nu motivând pe înțelepciunea oamenilor de a decide, nu pe culoarea pielii lor, nu pe sexul persoanei sau censul de avere etc. simpla garanție a libertății de a acționa rezultă din însăși calitatea de a fi om. Anume din aceste motive, Rousseau înaintează în descrierea capacității juridice a cetățeanului, potrivit specificului din acele timpuri, descriind că conceptul de cetățenie este legat de noțiunea de autodeterminare, care la Rousseau indică despre realizarea identității dintre individ și corpul politic prin intermediul contractului social, care duce la transformarea voinței generale în „principiul și locul de întâlnire a tuturor voințelor particulare” [21, p. 110] Astfel pornind de la acest concept, care astăzi a devenit un principiu fundamental de drept, puterea legislativă, potrivit marelui filosof, se confundă cu însuși conceptul de suveranitate, care este un drept al poporului. Ea nu putea fi exercitată decât pe cale directă, prin votul întregii națiuni și nu putea să aibă caracter general și impersonal [85, p. 92]. De aici apar și concluziile de seamă potrivit cărora pentru ca guvernarea să fie în interesul poporului ea trebuie să se bazeze pe principii de egalitatea în fața legii, libertatea socială și politică a tuturor cetățenilor. După cum spune Rousseau, despotul domină numai prin forță, de aceea el nu se poate plânge când e răsturnat prin forță. Răscoala este un act legitim al poporului.

Între concepția lui Rousseau și Machiavelli pe acest criteriu se remarcă distincții contrapuse. Machiavelli, care admite și chiar recomandă violența politică, atât în plan intern cât și cel extern, pentru promovarea interesului laic al principelui (remarcăm caracterul puternic individualist al operei sale), raportarea la comportamentul conducătorului care încarnează voința statului, este opus mecanicismului hobbestian și destul de îndepărtat de contractualismul lui Rousseau, întrucât aici baza constituirii unui stat stă în decizia individului de a cuceri puterea (și nu acordul dintre cetățenii liberi de a-l constitui), ceea ce este o operă singulară, nu o acțiune colectivă, ci un act de forță politică, acest lucru pare să contravină profilului riguros juridic al ordinii onusiene [11, p. 107].

Rousseau imaginează societatea fondată pe un contract încheiat între membrii săi în interiorul societății, care reunește voința generală, orice om rămâne liber și egal și dobândește în

plus beneficiile solidarității [144, p. 8-9]. Teoriile lui Rousseau s-au bucurat de o adevărată recunoaștere pe planul evoluțiilor legislative și sociale care l-au precedat. Spre exemplu ultima parte a sec. XVIII-lea a fost marcată de două evenimente de o importanță colosală pentru evoluția sistemelor de drept, în special în domeniul protecției drepturilor omului, rebeliunea coloniilor engleze din America de Nord împotriva Marii Britanii din 1776 și Revoluția Franceză din 1789.

Sistemele constituționale moderne garantează libertatea tuturor cetățenilor, fără discriminare. Alături de Constituții, drepturile și libertățile cetățenești sunt garantate prin tratate internaționale și Declarații Universale dintre care cea mai importantă este DUDO [260, p. 8]. Ideile de valoare a lui J.J. Rousseau, marcate de evenimentele din 1776 și 1789, s-au concretizat într-o serie de acte naționale și internaționale, care garantează protecția internațională a drepturilor omului, începând cu *Declarația de independență americană* adoptată la 4 iulie 1776 la Philadelphia care proclamă principiul egalității între indivizi, dreptul la viață și libertate, ca drepturi inalienabile și cerința instituirii guvernelor cu consimțământul celor guvernați. Iar anterior, în iunie 1776, „*The Bill of Rights*”, adoptată în Virginia, proclamă faptul că „toți oamenii sunt de la natură și liberi și independenți și dispun de câteva drepturi inerente”, de care nimeni nu poate fi lipsit.

2.3.Evoluția istorică a conceptului de capacitate juridică. Primele legislații.

Evoluția istorică a oricărui fenomen social este determinată de o serie de factori politici, sociali, economici etc. Indiferent de forma care va urma a fi îmbrăcată de un fenomen social sau altul, specificul acestuia va fi determinat de valorile, viziunile și realizările fiecărei generații în parte. Tocmai diferența dintre acești factori au determinat identificarea unor perioade, etape, trepte etc. trecute de fiecare fenomen în parte. Cu alte cuvinte, pornind de la conceptul de evoluție redat în biologie, prin care se identifică că evoluția este fenomenul prin care o populație de organisme vii își transformă treptat caracterele fizice și comportamentul, pierzând anumite caractere sau obiceiuri sau căpătând caractere și obiceiuri noi, ceea ce modifică specia, și uneori, creează, dintr-o populație unică, două populații diferite, putem deduce că în sens istorico-juridic acest proces determină caracterele pe care le-a conturat un anumit fenomen de drept în procesul dezvoltării sale de-a lungul timpului. Sau, astfel, cum indică marele gânditor român, Dimitrie Cantemir în lucrarea sa „*Istoria Ieroglifică*”, că trebuie să deosebim filosofia „fizică” și cea „obiceinică” (a vieții sociale), ambele supuse legității. Distincția între fenomene „fînțăști” și „tâmplătorești”, adică între contingent și necesar, teza cu privire la rolul experienței în cunoaștere - „toată știința din povața simțurilor se află” [53, p. 44].

Valorificând cele indicate de marele filosof, putem determina că în analiza oricărui fenomen, cunoașterea evoluției sale va determina posibilitatea conturării celor mai importante

trăsături ale acestui fenomen și va oferi posibilitatea de a prognoza principalele particularități de evoluție ulterioară a acestuia.

În doctrină se identifică o serie de criterii de analiză a evoluției istorice a unui fenomen social. **Karl Marx**, spre exemplu, referindu-se la bazele școlii materialismului juridic, identifică următoarele teze referitoare la evoluția socială:

1. pe parcursul evoluției sale, societatea s-a împărțit pe anumite clase sociale;
2. clasele sociale s-au aflat întotdeauna într-o continuă luptă;
3. dreptul nu este decât voința clasei sociale ridicate la rangul de lege;
4. statul și dreptul sunt fenomene istorice, ele vor dispărea odată cu dispariția structurii economice și sociale care au condus la apariția lor;
5. statul și dreptul rămân instrumente ale politicii clasei dominante.

Deși, acestor teze pot fi aduse o serie de argumente pro și contra, mai cu seamă că ele exemplifică o concepție filosofică particulară, rolul lor dezvoltă întrebări și răspunsuri importante pentru ceea ce se numesc legități de evoluție istorică a capacității juridice.

În raport cu criteriul propus în literatura de specialitate, dependența de tipologia sistemelor de organizare socială, se poate construi, pe baza metodei tipologico-clasificatoare, un tablou al sistemelor de drept în plan suprapus istoric: drept sclavagist, drept feudal, drept burghez, drept socialist [33, p. 9].

Evoluția istorică a conceptului de capacitate juridică ne îndeamnă la studierea acestui concept juridic în dreptul roman. Așadar aici pentru prima dată a fost recunoscută instituția „persoanei” în baza căreia s-a dezvoltat „capacitatea juridică”. Cu alte cuvinte, termenul de capacitate juridică în dreptul roman a fost introdus cu scopul de a determina clasificarea persoanelor după criteriul posibilității lor de a participa la viața juridică, capacitatea juridică fiind indisolubil legată de rolul persoanei în viața juridică.

Termenul de persoană provine de la „*personare*”, care desemna masca purtată de actor pentru a-i amplifica vocea. Acest termen se referea la pronunțarea caracterului solemn și de superioritate cu care participau oamenii la viața juridică și se identifica cu cel de subiect de drept, deoarece doar persoanele puteau încheia acte juridice, aveau drepturi și obligații față de stat, se puteau căsători, moșteni etc. Capacitatea juridică se identifica cu personalitatea juridică. Astfel, pentru ca o persoană să poată fi parte într-un raport juridic, era necesar să aibă capacitate juridică/ personalitate – „*caput*” [104, p. 61]. Prin termenul de „*caput*”, se înțelegea aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații. Nici romanii nu recunoșteau capacitatea juridică tuturor persoanelor, excepție constituiau sclavii, care erau considerați lucruri („*res*”) sau unelte grăitoare („*instrumenta vocalia*”).

Capacitatea nu apare în dreptul roman ca o calitate cu care omul se naște, ci ca o suprastructură pe baza relațiilor de producție, ca și statul și dreptul, cu alte cuvinte, capacitatea își are rădăcinile în relațiile de producție și se oglindește în norme, date de stat [103, p. 97]. Observăm aici că prin intermediul capacității juridice, legiuitorul apelează la un artificiu juridic, prin care să dezlipească calitatea de persoană înăscută de rolul pe care îl poate cumula aceasta pentru a participa la raporturile juridice.

Și oamenii liberi se împărțeau în *ingenui* – aceștia reprezentând categoria de persoane ce s-au născut liberi, și *liberti* – cei eliberați dintr-o sclavie legală.

Jurisconsultul roman, Florentinus menționa „*Libertas est naturalis facultas ejus quod cuique libet nisi si quid aut vi aut jure prohibetur*”, aceasta însemna că libertatea este o facultate, o prerogativă naturală a unei persoane, ce-i permite să facă ce dorește, în limitele impuse de lege. Această mențiune va și exclama ceea ce înseamnă prin definiție termenul de libertate. Pornind de la conceptul de libertate definit mai sus, Florentinus va formula, pentru prima dată, noțiunea incidentă instituției sclaviei, sub influența benefică a filosofiei grecești și afirmarea tot mai pregnantă a creștinismului, că „*servitus est constitutio iuris gentium qua quis domino alieno contra natura subicitur*”, adică prin traducere, „*sclavia este o instituție a dreptului ginților în baza căreia este supus unei puteri străine contra naturii*”. Desigur, această noțiune, suficient de revoluționară, după noi, în raport cu timpurile jurisconsultului, nu a fost agreată de adepții teoriei justiniene, ea stârnind diverse reacții cu referire la legalitatea instituției sclaviei și la reglementările romanilor referitoare la persoane, în general.

Spre deosebire de Florentinus, Gaius în descrierile sale referitoare la lucrurile corporale plasează sclavii la un loc cu animalele și bucățile de pământ. Iar prin atributul de „*dominica potestas*” al stăpânilor, ceea ce desemna puterea nemijlocită a stăpânului asupra bunurilor sale, stăpânii de sclavi puteau vinde, închiria sau chiar ucide sclavii. Totuși, în sec. II d. Hr., sub domnia lui Antonius Pius, a fost interzis dreptul de coerciție nelimitată, sclavul fiind în drept să denunțe actele de cruzime aplicate de stăpânii lor, dar aceștia fiind lipsiți de „*status civitates*”, nu aveau posibilitatea de a încheia acte juridice, inclusiv de a se căsători, mama sclavă putea fi despărțită de copilul ei, puteau fi supuși la forme crude de muncă, tot ceea ce dobânda sclavul aparținea stăpânului său etc.

Indiferent de condiția juridică a sclavilor, atât marii filosofi ai timpurilor cât și jurisconșulții romani, nu au putut omite caracteristicile omenești ale sclavilor. Și într-un caz și în altul, chiar dacă formal au fost incluse condiții sclavilor asemeni celor ale lucrurilor, caracteristicile lor omenești au determinat evoluția istorică într-o altă direcție, chiar dacă și aceasta, în continuare, urma a fi o formă de exploatare a sclavilor în favoarea stăpânului său. Spre exemplu, în baza principiului dreptului roman din perioada veche, ce afirma că sclavii pot

face mai bună situația stăpânului, însă nu o poate face mai rea, a permis sclavului să încheie acte juridice cu un terț, împrumutând capacitatea juridică a stăpânului, aplicând astfel un artificiu pur normativ. Condițiile sclavilor s-au modificat semnificativ de-a lungul timpului, aceasta depinzând de o serie de factori sociali, politici, economici etc. Spre exemplu în epoca imperialistă, deși s-au afirmat mai multe acțiuni în direcția îmbunătățirii condiției juridice a sclavilor, totuși condiția lor socială s-a deteriorat din ce în ce mai mult, în sensul că erau supuși, în nenumărate rânduri, torturii, determinând chiar intervenția legiuitorului pentru a le acorda o anumită protecție. Cu titlu de exemplu, în acest sens s-a edictat pentru prima dată o lege care intervenea direct în relația sclav și stăpânul său, ***Lex Iunia Petronia***. Această lege interzicea stăpânului să-și oblige sclavii să lupte în arenă cu fiarele sălbatice, fără încuviințarea magistratului. Prin această lege s-a urmărit atât pedepsirea stăpânului care a ucis un sclav fără motiv, cât și posibilitatea magistraților de a sili pe stăpânul care era prea crud cu sclavii săi să vândă acei sclavi pe care-i maltrata. Șirul legilor care își propuneau îmbunătățirea condiției juridice a sclavilor a crescut, însă aplicarea lor practică devenea extrem de anevoioasă, mai ales în condițiile în care deși pe de o parte se promova o protecție juridică a sclavilor, interesul pentru exploatarea lor în muncă nu a fost atenuat. O altă lege, dată de Claudiu, sancționa părăsirea sclavului bătrân sau bolnav cu pierderea dreptului de proprietate, sclavul devenind un latin iulian; o altă lege, edictată de Domitian și Hadrian, interzicea castrarea sclavilor; edictul împăratului Constantin I (306 -337), apărut în perioada post-clasică, care sancționa cu pierderea dreptului de proprietate asupra sclavilor nou-născuți abandonați etc. Existau anumite situații când sclavii încheiau acte juridice, spre exemplu acte de răscumpărare din sclavie, de eliberare din sclavie. La fel, sclavul avea dreptul de a introduce o anchetă administrativă împotriva „redemptorului” (cel care îl răscumpără din sclavie) sau stăpânului, se putea adresa autorităților în cazul în care acesta era maltratat etc. Aceste acte fiind dovadă de câștigare a terenului capacității juridice a persoanelor.

În raport cu persoana fizică, capacitatea juridică începea odată cu nașterea, cu condiția ca nou-născutul să se nască viu, liber și cu înfățișare umană, și se extindea până în momentul decesului persoanei, sau în mod excepțional, în caz de moarte civilă („*capitis deminutio*”). Termenul de „*înfațișare umană*” sau „*chip omenesc*”, în calitate de condiție pentru dobândirea capacității juridice, desemna condiția ca copilul să nu se fi născut cu deficiențe corporale evidente. În acest scop, a fost inițiată și o statistică anuală evidență a oamenilor care s-au născut cu malformații. Se considera că copilul s-a născut viu, dacă acesta a răsuflat, cel puțin odată. La sfârșitul republicii, copilul era considerat că s-a născut viu din moment ce avea loc separarea corpului lui de cel al mamei. Părerile jurisconsultilor romani referitoare la acest aspect erau diferite. În timp ce *sabinienii* considerau că este suficient ca micuțul să manifeste unele semne de

viață, inclusiv să dea din mâini picioare sau să plângă, *proculienii* considerau că copilul trebuie să fi plâns sau să țipe măcar odată.

În Digestele lui Ulpian se indica expres că „*qui mortus nascunturum, neque nati neque procreati videntur*”, ceea ce însemna că „*copilul născut mort se considera că nici nu s-a născut*”. Totuși, și în perioada romană, asemeni art. 1433 CC, au fost instituite unele excepții cu privire la momentul apariției capacității juridice. Astfel, în ceea ce privește începutul personalității, acest moment poate fi plasat înaintea nașterii, conform principiului „*ifans conceptus pre natehabetur quotiens de commodis sius agitur*”, prin traducere „*copilul conceput se socotește ca născut de câte ori acesta este în interesul său*” [194, p. 61]. În perioada romană, avortul era interzis. Acest principiu era aplicat și în raporturile de moștenire, când copilul conceput îl moșteneau pe tatăl său care a decedat în acest interval.

În ceea ce privește sfârșitul personalității, există două *excepții*:

1. personalitatea defunctului este prelungită în interesul moștenitorilor până la acceptarea succesiunii, conform principiului, „*hereditas incens personamdefuncti sustinet*”, adică, *moștenirea cât timp nu a fost acceptată susține persoana defunctului*;

2. conform ficțiunii „*Legii Cornelia*” se considera că decesul s-a întins în cazul cetățeanului roman mort, în captivitate. Pentru a evita consecințele morții sale ca sclav, în cazul nulității testamentului, se considera că a murit în momentul în care a căzut prizonier.

Constatăm o asemănarea acestui concept din perioada dreptului roman cu construcția capacității juridico-civile cunoscută astăzi. Astfel construcției din dreptul civil actual și în dreptul roman, capacitatea era divizată în două categorii și anume: capacitatea de folosință (juridică sau de drept) și capacitate de exercițiu (sau de fapt). Deși romanii nu au creat o terminologie specială pentru a desemna capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu, aveau totuși reprezentarea clară a acestor concepte, așa cum rezultă din numeroase texte [150, p. 87]. Capacitatea de folosință o posedau persoanele fizice care cumulau trei calități: om liber („*status libertatis*”); să fie cetățean („*status civitatis*”) și să fie șef de familie („*status familiae*”), adică să nu se afle sub autoritatea părintească.

Capacitatea de exercițiu aparțineau celor care aveau, pe lângă capacitatea de folosință, discernământul necesar de a aprecia valoarea, însemnătatea și consecința actelor pe care le făceau în viața juridică a societății. Persoanele care datorită vârstei, sexului sau a stării lor mintale etc. nu puteau aprecia însemnătatea faptelor sau a actelor pe care le făceau, fiind considerați ca fiind incapabili și drept urmare erau lipsiți de capacitate de exercițiu [104, p. 97]. Pe cale de consecință se bucurau de personalitate deplină numai cetățenii romani care erau și șefi de familie. Toate celelalte categorii de persoane aveau capacitate juridică limitată [147, p. 67].

Micșorarea capacității pe cale juridică se numea în dreptul roman „*capitis deminutio*” [147, p. 100], ea se manifesta prin diminuarea sau desființarea capacității juridice complete a persoanei prin pierderea unuia din elementele sale. „*Capitis deminutio*” este cunoscută și sub neumele de moarte civilă, care se manifesta în trei forme:

1. *capitis deminutio maxima*- se manifesta prin pierderea „*status libertatis*”. În această situație cetățeanul roman era echivalent cu statutul juridic al sclavului, fiind considerată cea mai gravă pierdere în raport cu cetățeanul roman. Spre exemplu, intervenea în cazul în care cetățeanul fugea de armată, se eschiva de la recensământ etc.

2. *capitis deminutio media*- intervenea în situațiile de pierdere a *status civitas*, adică cetățenia. Această situație intervenea fie din intenția persoanei, recunoscută în cazul latinilor, care au renunțat benevol la cetățenie în schimbul unor loturi de teren, precum și forțat, în condițiile săvârșirii unor infracțiuni în urma cărora era exilat.

3. *capitis deminutio minima*- era în urma pierderii drepturilor familiale, *status familiae*.

Capitis deminutio se manifestă și prin sancționarea persoanei pe motive de demnitate și onoare, spre exemplu, „*intestabilitas*”, care intervenea în raporturile comerciale, în condițiile în care persoana a negat încheierea unui contract care a fost realizată în mod solemn, cu prezența martorilor; „*ignomia*”, care se manifestă prin pierderea capacității din motive morale, „*infamia*”, care echivala cu pierderea stimei în societate etc. Observăm că prin intermediul instituției „*capitis deminutio*”, capacitatea juridică a fost percepută ca un privilegiu stabilit de lege. Această situație fiind demult depășită de realitatea curentă când capacitatea juridică se identifică cu calitatea de persoană, plasată la rangul de mare prioritate internațională în orice context cu profil juridic, astfel nu putem admite nici sub o formă retragerea capacității juridice a persoanei.

În vechiul drept roman instituția de tutelă și curatelă țineau de modul de organizare al familiei. Scopul instituirii tutelei și curatelei era ocrotirea intereselor familiei agnatice, și nu a incapacabililor sau persoanelor limitate în capacitate de exercițiu puși sub tutelă sau sub curatelă. Persoanele incapabile erau considerate înzestrate cu har divin, anume ei erau cei ce aveau personalitate, aveau capacitate de drept, dar nu aveau reprezentarea urmărilor faptelor lor. În aceste categorii erau incluse și persoanele care nu au împlinit vârsta de 14 ani. Determinativul de vârstă, 14 ani, păstrat până în prezent, adică de la împlinirea vârstei de 14 ani persoana este prezumată a fi limitată în capacitate de exercițiu, și nu incapabilă.

În fine trebuie să adăugăm că dreptul roman a recunoscut capacitatea nu numai persoanelor fizice, ci și unor colectivități (state, cetăți, asociații), denumite cu un termen modern persoane juridice sau morale [104, p. 98]. Cu alte cuvinte, ca și în dreptul actual, dreptul roman a cunoscut concepte de persoană fizică și persoană juridică. În ceea ce privește apariția capacității juridice, în dreptul roman, la uniunile de persoane fizice și la persoanele juridice, ea apare odată

cu înființarea acestora, în conformitate cu regulile stabilite, cu aprobarea Senatului și a Împăratului, și dispune la momentul desființării ei, regulă valabilă pentru perioada Imperiului [215, p. 123].

Este dificil să ne expunem, apelând la izvoare concrete, asupra instituției capacității juridice din dreptul geto-dac înainte de ocupația romană, deoarece textele vechilor legi nu au ajuns până la noi, dar pe baza unor izvoare istorice materiale, putem formula descrierile generale referitoare la această instituție juridică. În literatura de specialitate se indică că în perioada respectivă au fost adoptate legi în perioada lui Burebista care aveau un puternic caracter religios, fiind considerate că au fost inspirate de zei, considerându-se că prin acest artificiu religios vor inspira populației teama față de zei și vor asigura ordinea în stat.

Asemeni tuturor popoarelor din perioada antică și societatea geto-dacă nu s-a abătut de la structura tipică antichității, diferențiind persoanele pe categorii sociale. Clasa cu cele mai mari privilegii în domeniul juridic o constituiau nobilii („*tarabostes*” sau „*pileați*”), deoarece aceștia erau împuterniciți să aleagă regii și preoții. Oamenii de rând („*comati*” sau „*capilati*”) aveau capacitate juridică restrânsă, se pare numai în ceea ce privește dreptul public: accesul lor la demnitățile de rege și preot nu era posibilă [189, p. 31]. Cea de a treia categorie o constituiau sclavii („*daoi*”), erau considerați membri inferiori ai familiei, fiind implicat în treburile casnice și nu putea participa la activitățile juridice și politice din stat.

După ocupația romană, dreptul geto-dac formează o serie de tangențe comune, până la asimilare cu dreptul roman. Organizarea Daciei s-a realizat sub formă tipică de provincie romană. Pe lângă dreptul roman scris, au fost păstrate elemente de drept autohton și „*ius gentium*”, în măsura în care nu venea în contradicție cu dreptul roman. În acest sens, conform concepției romane, fiecărei categorii de persoane (cetățeni, latini, peregrini) îi corespundeau anumite norme juridice [189, p. 43]. Aceste precizări ne permit a constata caracterul diferențiat de aplicare a capacității juridice. Potrivit datelor doctrinare, cetățenii romani erau considerați cu capacitate juridică deplină, aceștia bucurându-se de cele mai multe drepturi, înserând un profund rol în viața juridică. Spre exemplu, aceștia puteau candida la o magistratură, de a fi membru într-o legiune romană, de a face testament și de a încheia o altă serie de acte juridice. Latinii, spre deosebire de cetățenii romani, aveau o capacitate juridică mai restrânsă, fiind în drept de a dispune de „*ius commercium*” potrivit dreptului roman. Toți locuitorii liberi din Dacia romană, atât autohtonii, cât și străinii care nu erau cetățeni romani sau latini făceau parte din categoria peregrinilor. Această categorie aveau mai puține privilegii juridice decât cetățenii romani, totuși în relațiile dintre ei se aplica vechiul drept, iar în raporturile juridice cu cetățenii latini și romani se aplica „*ius gentium*”, o diviziune specializată din dreptul roman, bazată pe libertatea voinței persoanelor. În baza dreptului ginților („*ius gentium*”), cetățenii liberi exercitau dreptul de

proprietate provincială aplicabilă solului, cât și proprietatea peregrină. Sunt foarte interesante aspectele referitoare la dreptul obligațional, care datorită îmbunătățirii condițiilor de comerț și producție, au cunoscut o reglementare amănunțită și dezvoltată, constituind o îmbinare dintre dreptul civil roman, dreptul ginților și dreptul autohton dac.

În Evul Mediu, viața juridică a românilor a fost marcată de „**Legea țării**” numită și „**Obiceiul pământului**”, care constituia o totalitate de norme nescrise, ce reglementa relațiile sociale dintre membrii obștii și se refereau la conducere, apărare, muncă, proprietate, familie, asigurarea liniștii publice etc. „Legea țării” avea un pronunțat caracter teritorial, fiind realizată în baza obiceiurilor și modului de viață a strămoșilor membrilor obștii, în condițiile organizării în obști și formațiuni politice cu caracter feudal. Totuși nu influența slavă, germană și bizantină era evidentă în procesul de formare a „Legii țării”.

Cutumele feudale românești recunosc capacitatea juridică tuturor oamenilor, noțiunea de „om” fiind identică cu cea de persoană, cunoscută în sensul de calitate de subiect de drepturi și obligații. Totuși, și în această perioadă, recunoașterea capacității juridice are loc pe bază de inegalitate, ceea ce evidențiază o structură ierarhizată a membrilor societății. Boierii aveau o capacitate juridică deplină în ceea ce privește drepturile și obligațiile publice și private, fără deosebire prea mare între ei la începutul feudalismului [55, p. 112] în contradicție cu robii, tătarii, ȣigani care trăiau sub un regim juridic total separat, numit „*drept al robilor*” sau „*drept ȣigănesc*”. În dreptul feudal cutumiar, distincȣia teoretică dintre capacitatea de folosinȣă și cea de exerciȣiu nu este consemnată în mod explicit, deoarece capacitatea de folosinȣă, adică aptitudinea generală și abstractă a persoanelor fizice sau juridice de a dobândi drepturi subiective și de a-și asuma obligaȣii, adică de a deveni subiect de drept, nu era separată de însuși exerciȣiul ei, care abia în dreptul scris, de la finele epocii feudale, devine capacitate de exerciȣiu [104, p. 71]. Chiar dacă nu exista delimitarea dintre capacitate de folosinȣă și cea de exerciȣiu, limitările în exercitarea capacităȣii juridice erau specifice și dreptului feudal. Cele mai multe dintre limitări aveau originea în „*munus publicum*” sub temeiul ocrotirii intereselor familiale. Diferenȣele în libertatea de exercitare a capacităȣii juridice erau bazate pe criterii de sex, vârstă, starea mintală, condamnarea penală a persoanei, precum și cele referitoare la principiul conform căruia clasele care aveau drepturi și privilegii proporȣional cu censul de avere pe care îl stăpâneau, astfel, cei lipsiȣi de mijloace financiare, nu aveau drepturi.

Incapacitatea datorită vârstei lua sfârșit odată cu căsătoria, când tinerii intrau în rândul „oamenilor”. Spre deosebire de dreptul roman, vârsta nu constituia temei de diminuare a capacităȣii juridice, dimpotrivă bătrânii erau privilegiaȣi, fiind consultaȣi în numeroase probleme importante din comunitate, această instituȣie fiind cunoscută sub denumirea de „instituȣia oamenilor buni și bătrâni”.

Situația mintală era temei de diminuare a capacității juridice, aceste persoane erau puse sub supravegherea părinților, iar în condițiile în care acestea nu aveau părinți, este cunoscută instituția tutelei, în cadrul căreia tutore puteau fi bunicii, frații mai mari etc.

Conform orînduirii sociale, femeia era considerată inferioară în drepturi față de bărbat, totuși dacă aceasta era mai bogată sau dădea dovadă de calități speciale, ea se situa pe același rang social cu soțul. Vladimir Hanga, indică că dreptul cutumiar făcea și o altă deosebire referitoare la capacitatea juridică, astfel se cunoșteau „pământenii”, „oameni ai pământului”, „români” și „străini” [103, p. 78].

Un regim juridic deosebit este cunoscut străinilor, care spre deosebire de dreptul altor țări, dreptul cutumiar român le acorda o serie de privilegii, inclusiv dreptul de a face comerț, de a se adresa celor mai înalte instanțe pe temeiuri de litigii comerciale, puteau obține împământenirea, dacă prestau servicii importante statului sau dacă se căsătoreau cu o pământeancă și urmează religia acesteia, străinul dobânda toate drepturile civile și politice.

Situația juridică a persoanelor a cunoscut o adevărată traiectorie semnificativă în dreptul român din etapa monarhiei constituțional-parlamentare (1859-1938). Dreptul burghez român s-a caracterizat prin lichidarea inegalității fățișe a oamenilor proclamată de orânduirile exploatare anterioare, a decretat că toți oamenii sunt liberi și egali, stabilind prin Constituție: „...*Toți românii sunt egali înaintea legii*” (art. 10 al Constituției din 1866); „*libertatea individuală este garantată*” (art. 13 din Constituția din 1866) [96, p. 288].

În conformitatea dreptului burghez, prin capacitate juridică se înțelegea totalitatea drepturilor și obligațiilor care pot aparține personalității umane. Se considera că toate persoanele dispun de capacitate de folosință. Deși s-a proclamat egalitatea tuturor în fața legii, în România nu au avut capacitate deplină: femeile, lipsindu-le complet capacitatea politică, iar cea civilă - din momentul căsătoriei; minorii, problema interesând datorită vârstei ridicate a majoratului de 21 ani; cei ce nu aveau cetățenie română [96, p. 229].

În afara situației juridice a persoanei fizice, dreptul burghez din România a reglementat și persoanele juridice, care erau clasificate în persoane juridice de drept public (statul, județul, comuna, instituții creditate cu îndeplinirea unui serviciu public ș.a.) și persoane juridice de drept privat (asociații, fundații și sindicate).

Modelul de abordare juridică a capacității juridice a fost preluată treptat și în dreptul românesc, fiind reglementată sub o formă apropiată celei de astăzi în Codul civil român din 1864 și ulterior în Decretul nr. 31/1954. Referitor la capacitatea de a contracta un contract de locațiune, Dimitrie Alexăndrescu, indică că între acei incapabili de a încheia un contract de locațiune sau de arendare, vom semna minorii neemancipați, interzișii și femeile măritate neseperate de bunuri [1, p. 53]. Aceste categorii, reprezentând cei, care conform regulii generale,

nu dispuneau de capacitate de exercițiu. Femeia separată de bunuri, fie judecătorește fie prin contract, având administrația bunurilor sale, are capacitatea de a da sau și lua cu chirie un bun, în limitele unui act de administrație [1, p. 53]. Legislația civilă recunoștea capacitatea juridică atât persoanelor fizice, cât și celor juridice. Primele corporații care s-au manifestat în Franța din punct de vedere social cu atâta autoritate, încât s-a simțit nevoia ca ele să fie recunoscute mai ușor, au fost syndicatele profesionale, care printr-o lege de la 1884 au câștigat dreptul de personalitate juridică [88, p. 175].

O schimbare de paradigmă referitoare la personalitatea juridică a persoanelor morale a fost produsă în februarie 1924 prin Legea persoanelor juridice, al cărei autor era G. Mîrzescu. Concepția nouă care stă la baza acestei legi este că persoana juridică nu este o creație a statului, nu este o ficțiune, ci este o realitate care trebuie cunoscută de stat, având existența ei proprie [83, p. 364]. Procedura de recunoaștere se desfășura în fața tribunalului, în baza prezentării statutului, a actului de constituire de către membrii fondatori. Recunoașterea personalității juridice, nu era totalmente dezlipită de cele ale statului, astfel în cadrul procedurii de recunoaștere, magistrații împuterniciți citau statul, prin intermediul ministerului cu a cărei atribuții activitatea persoanei juridice urma să interacționeze, expediindu-le actele de rigoare. În baza unui aviz emis de ministerul împuternicit, tribunalul aprecia dacă persoana juridică întrunește sau nu cerințele stabilite de legi și acorda sau refuza personalitatea juridică. În caz de retragere a personalității juridice, fie din motive de ilegalitate sau de expirare a termenului, era aplicabilă aceeași procedură.

Societatea civilă a fost reglementată de art. 1491-1531 din Codul Civil fără a i se acorda personalitate juridică (fapt ce o lipsea de utilitate publică) [86, p. 32]. De aceea în materia societăților civile se aplicau unele reglementări din Codul Comercial din 1887.

Cele mai semnificative reglementări în materia capacității juridice a persoanelor morale s-au produs în legătură cu adoptarea, după modelul Codului comercial italian din 1882, Codului Comercial din 1887. Codul de comerț din 1840 s-a aplicat în România până în 1887, când s-a adoptat un nou cod comercial, modificat ulterior în 1895, 1900, 1902, 1906 [206, p. 171]. În acest cod, o reglementare detaliată se remarcă cu privire la societățile comerciale: contract de societate, diviziunea (în nume colectiv, în comandită simplă și pe acțiuni), excluderea societărilor, dizolvarea și lichidarea falimentului [139, p. 212].

Codul civil din 1864 s-a aplicat în Basarabia în apropierea anilor 1928. Extinderea Codului civil asupra Basarabiei a lăsat în vigoare următoarele dispoziții: capacitatea femeii măritate, căutarea paternității și dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor [12, p. 146].

În materia obligațiilor se observă o îmbunătățire consistentă a reglementărilor. Codul civil din 1864 proclama principii ca autonomia voinței, egalitatea în fața legii, egalitatea și

libertatea contractuală, respectarea ordinii publice și bunelor moravuri etc. Codul civil român din 1864, după modelul său francez din 1804, a statuat că izvoarele obligațiilor erau: contractul, delictul, cvasicontractul, cvasidelictul ... [155, p. 142-143].

În perioada Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924-1940) în materia dreptului civil se aplicau actele normative ale Ucrainei și Uniunii Sovietice [12, p. 161]. Astfel, principalele particularități referitoare la capacitatea juridică se manifestă prin retragerea capacității juridice a întreprinderilor de stat, acestea fiind conduse prin metode administrative; datorită monopolului statului în relațiile comerciale și, respectiv, retragerea din circuitul civil a dreptului de proprietate imobiliară au determinat modificări semnificative în raport cu drepturile persoanei; libertatea contractuală era îngrădită de interesele de stat; a fost interzisă transmiterea prin moștenire a averii mai mari de 10000 de ruble etc. Conducându-se de principiul că proprietatea privată reprezenta cauza exploatarea oamenilor de către oameni, bolșevicii au desființat proprietatea privată, prin expropriere forțată fără despăgubire, pe care le-au declarat proprietate socialistă. Astfel toate întreprinderile, care au devenit de stat, nu mai puteau fi subiecte de drept civil, deoarece nu mai aveau voie să participe la raporturile juridice de drept civil [28, p. 169]. Prin instituirea colectivizării în agricultură, cele 20 000 000 de gospodării agricole particulare urmau să dispară, în 1932 80,3 % din aceste gospodării țărănești au fost incluse în colhoz. Acest proces s-a extins intens și în perioada Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (1940–1941 și 1944-1991), cu titlu de exemplu, în 1951 în colhozuri erau întrunite circa 97,1 % gospodării țărănești [28, p. 175].

Observăm, în perioada comunistă, o reală dependență dintre limitările abuzive expuse de această dominație asupra libertăților omului, respectiv, instituția capacității juridice, care deși cunoștea reglementare în legislațiile civile, sub presiunea expusă asupra libertăților de drepturile omului au reprezentat doar o expunere formală și de manipulare a meselor de oameni din teritoriu. Ori prin limitările impuse, spre exemplu în urma colectivizării proprietății, oamenii au fost pe deplin lipsiți de dreptul lor la proprietate, aceasta deși în condițiile reglementării în Constituția din 1978, spre exemplu, a egalității în fața legii tuturor oamenilor; pe lângă drepturile prevăzute de Constituția din 1925, la muncă, odihnă și învățătură – prevedea și noi drepturi ca: dreptul la locuință, de a participa la treburile de stat și obștești, la ocrotirea sănătății, de a se folosi de realizările culturii etc.

2.4.Concluzii la Capitolul 2.

Ca urmare a analizelor realizate în capitol, se impun următoarele concluzii principale:

1. Analiza teoriilor filosofice și a evoluției istorice a capacității juridice a demonstrat caracterul de negociere al acestui concept juridic și o tendință certă de a asigura capacitatea

juridică unui număr cât mai larg de persoane, precum și de a delimita capacitatea juridică de orice criterii care determină o selecție a persoanelor cu capacitatea juridică activă, în calitate de posibilitate de a exercita drepturi și obligații juridice.

2.Capacitatea juridică este un concept juridic, care a apărut și s-a dezvoltat în baza creației legiuitorului, elucidăm că din aceste considerente abordările normative referitoare la capacitatea juridică sunt determinate de direcțiile desprinse din concepțiile marilor filosofi referitoare la natura umană; raporturile dintre om, lucruri, alte viețuitoare și societatea; libertate; egalitate etc. Analiza critică a acestor abordări a confirmat tendința de acceptare a egalității de tratament, demnității umane etc., adică evoluția conceptului de capacitate juridică s-a dezvoltat concomitent cu procesul de câștigare a libertății de către om. Aceste poziții au fost argumentate în noua paradigmă a capacității juridice.

3.În „Contractul social” (1762), J.J. Rousseau înaintează descrierea capacității juridice a cetățeanului, descriind că conceptul de cetățenie este legat de noțiunea de autodeterminare, care reflecta conceptul de realizare a identității dintre individ și corpul politic prin intermediul contractului social. De asemenea, potrivit marelui filosof, libertatea aparține individului încă din starea lui naturală, din acest motiv ea nu poate fi divizată de acesta. Am argumentat aceste tangențele pe care le formează conceptul capacității juridice, astfel cum este descris în noua paradigmă, cu conceptul cetățeniei la J.J. Rousseau, ambele fiind generic legate de dreptul la determinare și procesul de câștigare a libertății individului față de corpul politic, materializat în reglementările legislațiilor interne.

4.Evoluția istorică a conceptului de capacitate juridică ne îndeamnă la studierea acestui concept juridic în dreptul roman. Aici pentru prima dată a fost recunoscută instituția persoanei care a determinat reglementarea instituției *capacității juridice*. Am argumentat aceste tangențe prin trasarea paralelei pe care abordarea asupra acestui concept, întâlnită în dreptul roman, îl descrie în procesul de definire a esenței instituției capacității juridice reglementată de legislația civilă internă până la operarea modificărilor din 02 iunie 2016. Astfel capacitatea juridică în dreptul roman a fost introdusă cu scopul de a determina clasificarea persoanelor după criteriul rolului pe care îl avea persoana în viața juridică.

5.Analiza evoluției istorice a acestui concept juridic a permis conturarea unui pronunțat caracter social manifestat prin recunoașterea capacității juridice unui număr cât mai larg de persoane, astfel pe parcursul istoric a fost recunoscută deplinătatea capacității juridice a femeilor, romilor, persoanelor de culoare, a fost abolită sclavia etc.

6.Abordarea juridică a capacității juridice a fost preluată treptat și în dreptul românesc, s-a constatat în lucrare că ea a fost reglementată sub o formă apropiată celei de astăzi în Codul civil român din 1864 și ulterior în Decretul nr. 31/1954.

7.Capacitatea juridică era inerentă persoanei juridice încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, cercetarea efectuată a permis a concluziona că ideea că grupul reprezintă un întreg organic se regăsește încă în filosofia antică greacă, fiind susținută de Platon, Aristotel etc.. Ideea de voință colectivă manifestată prin persoana juridică este prezentă și în lucrările altor gânditori iluștri, inclusiv Auguste Comte, Franklin Henry Giddings, Otto Friedrich von Gierke etc.

3. FUNDAMENTELE CAPACITĂȚII JURIDICE.

3.1. Conceptul de capacitate juridică.

Termenul de „*capacitate*” este frecvent întâlnit în vorbirea curentă. Acesta este utilizat pe larg în diverse domenii ale activității umane, spre exemplu în fizică, geometrie, anatomie, sociologie etc. Din punct de vedere etimologic, cuvântul „*capacitate*” provine de la latinescul „*capacitas, atis*”, acest prim sens derivă de la cuvântul „*capax*” cu sensul de „*abil*”, „*capabil*” [205, p. 11] și reprezintă, într-o primă accepțiune, conform dicționarului explicativ, în sensul de *mărime a spațiului interior (al volumului util) al unui recipient, exprimată în litri sau metri cubi* [59, p. 137]. În definirea acestui termen, într-un sens ulterior, termenul de „*capacitatea*” este apropiat celui cunoscut științelor umaniste, în special celor sociale, din cadrul cărora fac parte și științele juridice, astfel „*capacitatea reprezintă ansamblul aptitudinilor și posibilităților fizice și intelectuale ale unei persoane; posibilitatea unei persoane (a unui grup de persoane) de a executa un anumit lucru; competență*” [59, p. 137]; *posibilitatea de a realiza ceva într-un domeniu de activitate; aptitudine; facultate; proprietate de pătrundere în esența lucrurilor* [41, p. 79]; *însușirea de a face acte juridice valabile* [84, p. 134]. Accepțiunea tehnică a noțiunii de „*capacitate*”, relevă că aceasta reprezintă o *proprietate pe care o are un corp sau un sistem de a acumula o cantitate de materie sau de energie* [41, p. 79].

Sunt cunoscute și alte sensuri ale termenului de „*capacitatea*” specifice unor domenii separate, spre exemplu, *capacitate vitală*, în termeni medicali, care reprezintă volumul maxim de aer inspirat - expirat de o persoană o singură dată, măsurat cu un spirometru [59, p. 137]; *capacitate de producție*, în domeniul economic, care constituie producția maximă, de o anumită structură și calitate pe care o poate realiza o unitatea de producție într-o anumită perioadă de timp, în condițiile tehnico-organizatorice optime; folosind cât mai deplin mijloacele fixe productive, cel mai potrivit regim de lucru și de organizare a producției și muncii; *capacitate de admisie* – capacitate de informație detectată și transmisă în unitatea de timp de analizator [85, p. 289]; *capacitate de plată* – stare a unui agent economic care dispune de venituri suficiente pentru a plăti la termen toate plățile datorate [85, p. 289], precum și alte sensuri, spre exemplu *capacitate de luptă, capacitate de memorie* etc.

Considerăm oportun, domeniului nostru de cercetare, de a analiza esența termenului de „*capacitate*” din punct de vedere sociologic și psihologic, astfel încât ființa umană și interacțiunea sa cu societatea să devină pârghiile prioritare în analiza conceptului de „*capacitate*”. Ori, pe lângă faptul că capacitatea reprezintă o aptitudine asimilată omului în calitate de ființă biologică, în cadrul social aceasta formează anumite cursuri dirijate de normele conviețuirii în societate și conștientizări psihologice determinate de interacțiunile voințelor

umane, care au devenit normate datorită caracterului social al omului. În această direcție, E. Speranția scria că *creațiunea de norme decurge din legile vieții, în general, apoi din legile minții omenеști, în general, și, în fine, din însăși natura și condițiile vieții sociale* [195, p. 214]. Astfel, fiind vizibilă dependența capacității omului de caracterul social, biologic și psihologic al ființei umane. Sau, astfel cum identifică autorul D. Mazilu, indicând că sociologia, în identificarea capacității utilizează termenul de „*capacitate de acțiune*” a omului, care „*conturează statutul său social*”.

În identificarea esenței juridice a capacității omului, devine evident caracterul său social, trasând o linie de orizont între voința socială și cea morală. Voința socială fiind esența realității sociale, iar voința morală, este izvorul tuturor acțiunilor conștiente pe care le săvârșește omul ca individ izolat și ca ființă socială. Conținutul capacității juridice a omului și esența acesteia, evoluează în dependență și de curente filosofice care au stăpânit gândirea juridică în diverse perioade. Primii germeni de cercetare a capacității îi găsim în conceptele materialiste ale lui Democrit și a lui Epicur [133, p. 23].

Atât evoluția istorică a societății umane, cât și evoluția filosofică a conceptelor despre natura umană și rolul lor în societate, ne permit a concluziona că în studierea capacității juridice în complexitatea sa, trebuie evidențiat întâi de toate caracterul ei social. Ea având originea în alegerile pe care le-au făcut diverse societăți în aprecierea condiției juridice a omului, în general, dar și a unor categorii de persoane, unora acordându-le o serie de drepturi, iar altora limitându-le posibilitățile de a participa la diversele raporturi juridice, conținutul capacității juridice a persoanelor, derivând de la o populație la alta, de la o perioadă la alta. Considerăm de o importanță iminentă de a evidenția aici cele constatăte de autorul român, Matei B. Cantacuzino, „*această concepție simplă și imperioasă ca concept de drept natural, de adevăr etern, apare din punctul de vedere al dreptului pozitiv ca produsul unei lente și sângeroase cuceriri a vieții sociale, astfel că în orice stadiu de dezvoltare a unei societăți, noțiunea de personalitate constituie nu o creație a naturii, ci un concept juridic izvorât, ca toate conceptele juridice, din experiența vieții sociale, și supus ca atare acestei aprecieri colective, acelei limitări și reglementări care este caracteristică ordinei juridice adică a normelor de drept pozitiv*” [42, p. 44]. Poziție pe care o susținem în totalitate și care are este validată de o serie de date. Spre exemplu, în Dacia, provincie romană, în primele decenii ale ocupației romane, când delimitarea dintre diferitele categorii de oameni liberi, cetățeni, latini și peregrini era foarte clară, normele de drept aveau un caracter statuar, în sensul că fiecărei categorii de persoane îi corespundeau anumite norme juridice [58, p. 143]. În timpul voievodatelor și cnezatelor, statutul persoanelor era diferit datorită inegalităților de avere. Nu toți aveau aceleași drepturi sau obligații, acestea fiind acordate în dependență de censul de avere și cu caracter pecuniar, adică cu posibilitatea de

a procura unele drepturi. În perioada feudală, omul este încadrat în diverse stări sociale, al căror regim statuar, inegal, se răsfrânge și asupra sferei capacității sale juridice. Mai mult ca atât, în istorie sunt cunoscute cazuri de personificare a fenomenelor naturii, animalelor, obiectelor etc. Spre exemplu, Darius, regele Persiei după ce marea îi înghițise corăbiile în cursul expediției în Sciția, ordona să se bată valurile în semn de sancțiune. În Evul Mediu sunt cunoscute cazuri când se judecau animale cum ar fi câini, pisici, lei [169, p. 132].

Focusându-ne atenția asupra termenului de capacitate, din punct de vedere juridic, evidențiem că în literatura de specialitate s-au oferit mai multe noțiuni capacității juridice, spre exemplu, autorii Gheorghe Avornic și Gheorghe Lupu definesc capacitatea juridică ca *„aptitudinea persoanei sau colectivității de a fi titular de drepturi și obligații și de a le exercita”* [20, p. 175]. *„Dacă în dreptul privat, personalitatea juridică este denumită, capacitate de folosință, în dreptul public, personalitatea juridică a organului este numită, competență”* [60, p. 107]. Autorii Gheorghe C. Mihai și Radu C. Motica indică că *„prin capacitate juridică se înțelege aptitudinea generală și abstractă, recunoscută de legea în vigoare unei persoane de a intra în raporturi juridice concrete, exercitându-și în aceste raporturi drepturi și, asumându-și obligații”* [142, p. 50], conform acestor autori, aceasta constituie premisa ca persoana să fie subiect de drept. În aceeași accepțiune, autorul A. Boar precizează că *„capacitatea juridică este aptitudinea generală și abstractă a persoanei - privită individual sau ca obiect colectiv - de a fi titular de drepturi și obligații”* [43, p. 110]. Potrivit lui Gheorghe Avornic, *„în raport cu subiectele de drept, capacitatea juridică se poate manifesta fie ca o capacitate juridică când este vorba despre o persoană fizică sau juridică, fie ca o competență în cazul organelor de stat, fie ca o suveranitate dacă este vorba despre stat”* [19, p. 144]. Autorii Boris Negru și Alina Negru, indică că în baza recunoașterii calității de subiect de drept, omul participă la raporturi juridice ca titulari de drepturi și obligații, iar aptitudinea de a avea drepturi și obligații juridice poartă denumirea de capacitate juridică [157, 449 p.]. Unanimitatea asupra esenței noțiunii de capacitate juridică este întâlnită și în noțiunile propuse de către autorii Gh. Vrabie, S. Popescu, C. Voicu, M. N. Costin, Gh. Baboș, I. Craiovan, N. Popa etc.

Definirea capacității juridice poate fi redusă la două elemente esențiale, în primul rând evidențiază aptitudinea generală și abstractă a persoanei de a avea drepturi și obligații, și în al doilea rând, se indică că în lipsa acesteia, nu ar fi posibilă participarea persoanelor la relațiile sociale reglementate de drept, adică la raporturile juridice.

Karl Marx, referindu-se la capacitatea juridică specifică că *“fiecare om este înzestrat cu capacități naturale, iar pe de altă parte munca lui devine un factor ce influențează formarea capacității persoanei”* [223, p. 543]. O noțiune specifică a capacității juridice este redată de către A. Sida, care indică capacitatea juridică ca fiind *„aptitudinea generală și abstractă, stabilită de*

lege în funcție de vârsta și discernământul persoanei de a dobândi sau exercita drepturi într-un raport juridic, adică de a fi titular de drepturi și obligații” [192, p. 222]. După cum rezultă din noțiunea în cauză, autorul consideră variabilă capacitatea juridică, condiționând-o de vârsta și discernământul persoanei. La fel, autorul evidențiază că capacitatea juridică este materializată în *„aptitudinea de dobândi și exercita drepturi”* [192, p. 222]. O asemenea abordare este întâlnită și la autorii literaturii juridice civile, dată fiind apropierea acestei noțiuni cu capacitatea civilă. Astfel, capacitatea juridică civilă sau capacitatea civilă, este definită ca fiind *„parte a capacității juridice a omului care constă în aptitudinea acestuia de a avea și de a exercita drepturi civile, de a avea și de a-și asuma obligații civile, prin încheierea de acte juridice”* [1363 p. 15]. Conform altei opinii, *„aptitudinea persoanei fizice sau juridice de a participa în nume propriu sau pentru altul, ca titular de drepturi și obligații la raporturile juridice definește noțiunea de capacitate juridică”* [23, p. 243].

Abordarea din perspectiva juridico-civilă a capacității juridice este pe larg întâlnită în literatura de specialitate din RM. Aceasta este cauzată de reglementarea instituției capacității juridice de către legislația civilă. Punând persoana umană, cu demnitatea și libertatea sa pe primul loc, se observă o tendință a dreptului contemporan de preluare a metodelor din dreptul civil, nu întâmplător în Franța autori de teoria dreptului sunt civilişti.

Legislația internă nu definește în mod expres noțiunea de capacitate juridică, însă separă acest concept juridic în două părți considerate, din perspectiva legiuitorului, constitutive ale acesteia, sunt capacitate de exercițiu și capacitatea de folosință. Astfel, în conformitate cu art.18 din C. civ., prin capacitatea de folosință a persoanei fizice se are în vedere capacitatea persoanei de a avea drepturi și obligații civile, iar capacitatea de exercițiu este aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa [233, p. 279]. Reieșind din reglementările în vigoare, rezultă că noțiunea de capacitate juridică constituie o noțiune generică, care cuprinde noțiunile de capacitate juridică de exercițiu și capacitate juridică de folosință. Capacitatea de folosință, adică aptitudinea persoanei de a avea drepturi apare concomitent cu nașterea persoanei și durează pe parcursul întregii vieți. Sau, astfel, cum indică Гамбаров Ю. С. dacă *nimic altceva decât nașterea, nu poate să determine începutul capacității folosință, atunci nimic altceva decât decesul, nu poate determina încetarea capacității de folosință a persoanei fizice* [216, p. 482]. Autorii Baieș Sergiu și Nicolae Roșca definesc capacitatea de folosință drept o *„parte a capacității civile a oamenilor, constând în aptitudinea lor de a avea drepturi și obligații civile”* [23, p. 243]. Unica excepție, în contextul apariției capacității de folosință este reglementată în legătură cu apariția dreptului la moștenire, care, conform art. 1500 CC, apare în momentul concepțiunii persoanei, dacă aceasta este născută vie după decesul persoanei care a lăsat moștenirea.

Analizând noțiunile capacității juridice indicate mai sus rezultă problematica frecvent întâlnită în literatura de specialitate dacă capacitatea juridică este specifică dreptului civil sau este un concept general de drept. Cu referire la acest subiect, în doctrina de specialitate prevalează două opinii referitoare la apartenența de ramură a capacității juridice. Într-o opinie [135, p. 15] se consideră că acești termeni sunt identici, pornindu-se de la ideea generalității capacității juridice civile, nelimitându-se la aspectele de ramură ale acestei instituții, considerând-o o capacitate socială, dreptul civil având rolul de drept comun în raport cu capacitatea juridică. Într-o altă opinie [135, p. 7-12]; [20. p. 175-177]; [23, p.242-246], capacitatea civilă nu poate fi confundată cu cea juridică generală, astfel capacitatea juridică civilă fiind specifică dreptului civil, limitându-se doar la drepturile și obligațiile care rezultă din această ramură. În opinia acestor autori, capacitatea juridică se extinde asupra tuturor drepturilor și obligațiilor și nu se limitează la o ramură de drept specifică, spre deosebire de capacitatea juridică civilă care se limitează doar la raporturile de drept civil. Această a doua abordare este mai des acceptată de către teoreticienii de specialitate. Delimitând deosebirile dintre capacitatea juridică și cea specifică ramurii de drept civil, autorii evidențiază că acestea se referă la structura capacității juridice, începutul, conținutul și sfârșitul capacității juridice. Ceea ce omit să evidențieze adepții tezei, care condiționează existența capacității juridice de vârstă și discernământul persoanei, este existența legăturii organice între calitatea de subiect de drept, respectiv, personalitatea juridică, și capacitatea juridică. Prin conferirea capacității juridice, legislația urmărește să acorde persoanelor posibilități reale și viabile de a-și realiza drepturile, dar nu să condiționeze aceste posibilități de anumite criterii de selecție a persoanelor în dreptul de a exercita aceste drepturi, cum ar fi, obținerea unei licențe de activitate și/sau autorizații pentru exercitarea unor activități comerciale, în cazul persoanelor juridice sau atingerea criteriului de vârstă, pentru a candida la funcția de șef al statului, deținerea unor cunoștințe speciale pentru a procura o carte, un teren etc., în cazul persoanelor fizice. În opinia noastră, în condițiile în care am admite divizarea capacității juridice, în capacitate de folosință, adică posibilitatea de a avea drepturi și obligații, fără posibilitatea liberă de a le exercita, capacitate de exercițiu, recunoscute în mod selectiv persoanelor prin posibilitatea de a exercita drepturile garantate prin capacitatea de folosință, am admite că ne aflăm în situația în care legiuitorul ar oferi persoanelor un coș cu mere, dar le-ar interzice posibilitatea de a le consuma, metaforic vorbind. Esența capacității juridice indică că capacitatea juridică nu rezultă din aptitudinea persoanei de a conștientiza sau dirija acțiunile sale, deci nu se confundă cu capacitatea mintală a persoanei, dar dimpotrivă, esența capacității juridice rezultă din însăși calitatea de a fi persoană și subiect de drept. Conform lui M. Bach și L. Karzner, „capacitatea mintală nu mai poate servi drept înlocuitor al capacității juridice. Din contra, întrebarea este: ce fel de suport are nevoie

persoana pentru a-și exercita capacitatea juridică? Aceasta reprezintă o schimbare profundă în legislația privind capacitatea juridică” [236, p. 58]. În acest context legislația trebuie să garanteze tuturor persoanelor, fără discriminare, dreptul la suport și adaptare rezonabilă în exercitarea capacității juridice și să nu admită, nici sub o formă, substituirea voinței și intereselor persoanei cu cele ale reprezentanților lor [3, p. 44]. Se constată o perspectivă tot mai evidentă de modificare a paradigmei asupra capacității juridice, în sensul lărgirii posibilităților de exercitare a drepturilor unui număr cât mai larg de persoane.

Dreptul la capacitate juridică a fost recunoscut pentru prima dată de Pactul internațional privind drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966, conform căruia fiecare persoană are dreptul de a i se recunoaște personalitatea juridică pretutindeni. Recunoașterea capacității juridice tuturor persoanelor reprezintă unul dintre cei mai importanți pași în ridicarea demnității și personalității umane la rangul de prioritate internațională. Recunoașterea capacității juridice în egală măsură tuturor persoanelor fizice, în plan normativ, a fost realizată printr-o serie de acte internaționale la care țara noastră este parte. Totuși, liniile directorii în materia capacității juridice sunt impuse prin art. 12 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care stabilește că statele participante recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții. Aceste prevederi constituie fundamentul necesităților de ajustare a legislației interne la noile rigori, dat fiind faptul că cele mai multe cazuri de discriminare în exercitarea capacității juridice au fost întâlnite în cazul persoanelor cu dizabilități. Prin prevederile sale, acest act produce o schimbare totală a paradigmei asupra reglementărilor cu privire la capacitatea juridică, relevând din necesitatea ca capacitatea juridică să devină inclusivă și tolerantă față de diversitatea umană și mai flexibilă în raport cu necesitățile acestora.

În conformitate cu Comentariul general al Comitetului ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, statele care au ratificat Convenția sunt obligate să examineze în mod holistic reglementările interne în vigoare, astfel încât să asigure ca dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități să fie exercitată în toate domeniile vieții, în mod egal cu ceilalți [234, 238 p.]. Aceste rigori au fost determinate de faptul că pe parcursul istoriei, persoanele cu dizabilități au fost lipsite, într-o manieră discriminatorie, de dreptul la capacitate juridică. De asemenea, în cadrul aceluiași comentariu, Comitetul explică că negarea capacității juridice are ca efect interferarea cu dreptul persoanelor cu dizabilități la recunoaștere egală în fața legii, încălcându-se în acest sens dreptul persoanei de a nu fi discriminată în exercitarea dreptului la acces liber la justiție [7, p. 8]. Marginalizarea lor de dreptul de a exercita capacitatea juridică a fost realizată sub egida regimului substitutiv de luare a deciziei, sistemul de tutelă, custodie și legislațiile de sănătate mintală, care permit un tratament forțat în raport cu aceste persoane.

Cu scopul de a optimiza înțelegerea conceptului de capacitate juridică, forul International Disability Alliance (forul organizațiilor internaționale și regionale ale persoanelor cu dizabilități) în cadrul interpretărilor asupra art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, specifică că termenul capacitate juridică, utilizat în cadrul Convenției, semnifică atât capacitatea de a avea drepturi, cât și capacitatea de a le exercita. Asigurarea persoanelor cu dizabilități cu capacitate de folosință este insuficientă pentru a asigura conformitatea cu Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, orice impedimente sau limitări în această direcție fiind neconforme acestui act.

În baza prevederilor Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, în special art. 12, are loc o schimbare a paradigmei instituției capacității juridice, în baza căruia calitatea de subiecte de drept este recunoscută tuturor persoanelor și nu se limitează doar la posibilitatea de a avea drepturi și obligații se extinde și asupra posibilităților de exercitare liberă a acestor drepturi. Capacitatea juridică nu mai depinde de capacitatea mintală a persoanei, maturitatea sa psihologică și vârsta, este organic identificată cu calitatea sa de a fi persoană. Aceeași perspectivă de abordare a capacității juridice poate fi desprinsă și analizând, spre exemplu, art.12 din Convenția ONU privind drepturile copilului, care indică că statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare, avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate. În articolul citat este evidențiat caracterul negociabil al capacității de exercițiu, fiind evidențiate două contraste determinate de legislația internă care recunoaște copiilor lipsa capacității de exercițiu sau limitarea în capacitate de exercițiu, pe de o parte și garantarea dreptului copilului de a fi ascultat și de a fi luată în considerare opinia copilului în cadrul tuturor problemelor care îl privesc, pe de altă parte. Aplicând prevederile Convenției în corelație cu condiția copilului determinată de legislația internă, rezultă că deși copilul este considerat fără posibilitatea de a dobândi prin faptă proprie și de a exercita drepturi, de a-și asuma personal obligații și de a le executa, acesta este în drept să decidă asupra mai multor probleme care îl privesc, spre exemplu să decidă cu care din părinți să locuiască, în cazul în care părinții săi divorțează, dacă a împlinit 10 ani; să decidă asupra propriilor venituri; să decidă asupra încheierii căsătoriei, dacă a împlinit 16 ani etc. În orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, copilul are dreptul de a fi ascultat. Este obligatorie ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani. Cu toate acestea poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă autoritatea competentă apreciază că audierea lui este necesară pentru soluționarea cauzei. Aceste drepturi specifice acordate copilului minor demonstrează tendința progresistă, recunoscută și de dreptul intern, de a renunța la lipsirea și limitarea în capacitate de exercițiu a persoanei și o eventuală perspectivă de renunțare a legislațiilor la

instituțiile de limitare și lipsire de capacitate de exercițiu. Nu negăm, nici sub o formă, necesitatea unei protecții speciale acordate copiilor minori datorită lipsei lor de maturitate fizică și psihică, însă evidențiem că mecanismul de implementare a prevederilor actelor menționate nu acordă o protecție suficientă și adecvată intereselor, drepturilor și libertăților copiilor minori.

Termenul de capacitate juridică are o semnificație deosebită, esența acesteia este conținută în cadrul Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, precum și în cadrul Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități și se referă la capacitatea oamenilor de a avea drepturi și capacitatea de a acționa asupra acestor drepturi în condiții de egalitate cu ceilalți [234, p. 16]. Referindu-se la capacitatea juridică a persoanei fizice, publicația realizată cu sprijinul Comisarului pentru drepturile omului, Consiliul European indică că capacitatea juridică este un concept juridic, o construcție juridică atribuită majorității persoanelor ce au atins vârsta majoratului și care le permite acestora să aibă drepturi și obligații, să ia decizii și să le respecte [256, p. 11].

Concluzionând asupra celor menționate, propunem noțiuni a capacității juridice:

Capacitatea juridică este aptitudinea subiectului de drept de a avea drepturi și obligații, de a le dobândi și exercita, prin încheierea de acte juridice.

Capacitatea juridică reprezintă aptitudine generală și abstractă a subiecților de drept de a avea și exercita drepturi și de a-și asuma obligații.

Fiind ghidați de noțiunile capacității juridice propuse mai sus, putem evidenția, după părerea noastră, următoarele particularități definitorii ale capacității juridice:

- 1) are un caracter general și abstract;**
- 2) este recunoscută de legislația în vigoare;**
- 3) aparține unui subiect de drept (persoană fizică sau persoană juridică);**
- 4) prin efectul său, subiectul de drept devine titular de drepturi și obligații.**

În literatura de specialitate au fost propuse mai multe noțiuni referitoare la termenul „*obligație*”. În dreptul roman, acest termen era utilizat cu sensul de legătură materială și corporală („*vinculum corporis*”) dintre creditor și debitor, adică dintre părțile unui raport juridic. Ulterior, această legătură s-a transformat în una cu caracter juridic („*vinculum iuris*”), adică un raport juridic în temeiul căruia creditorul putea pretinde executarea prestației ce i se cuvine de la debitor, iar în caz de neexecutare avea dreptul să recurgă la forța de constrângere a statului („*adstringimur*”), ceea ce se exprima în executarea silită asupra bunurilor debitorului [100, p. 344]. În terminologia juridică actuală, termenul de obligație are două înțelesuri principale. Într-un prim sens, propriu și accesibil numai specialiștilor în drept, prin *obligație se înțelege raportul juridic, cu ambele sale laturi, activă și pasivă, în cadrul căreia creditorul are dreptul de a cere debitorului să execute prestația la care este obligat, sub sancțiunea constrângerii de stat* [164, p.

13]. În cel de-al doilea sens, mai larg, utilizat în limbajul juridic curent, termenul de *obligatie* desemnează orice *obligatie juridică, prin care se au în vedere atât îndatoririle generale, cât și cele speciale, particulare, personale pe care le avem în societate*. Obligația constă în îndatorirea la o prestație pozitivă (a da, a face) sau la abținere (a nu face) [21, 29 p.].

Cuvântul “*drept*” provine din latinescul „*directus*”, ceea ce înseamnă linie dreaptă, riglă, drept, dar corespondentul termenului juridic este „*jus*” - drept, dreptate, licit. În ceea ce privește capacitatea juridică, acest termen trebuie înțeles în accepțiunea sa de drept subiectiv, ansamblu de prerogative recunoscut unui anumit subiect de drept [158, p. 20]. Referindu-se la drept, în sensul atribuit de legislație, autorul Christopher Stone, indică că „*în primul rând și cel mai des întâlnit, în cazul în care termenul se referă la orice conținut, o entitate nu poate fi considerată a avea un drept legal, până când un organ competent al autorității publice nu evaluează acțiunile conștiente a acestui drept*” [264, p. 5].

În realitatea juridică curentă, un rol deosebit îl formează drepturile omului, care constituie tangente inseparabile cu conceptul de capacitate juridică. „*Drepturile omului sunt acele libertăți, imunități și beneficii stabilite în conformitate cu valorile contemporane, pe care orice ființă umană este îndreptățită să le pretindă de la societatea în care trăiește*” [251, p. 38]. Drepturile omului au fost definite ca „*prerogative guvernate de reguli pe care o persoană le deține în relațiile cu particularii și cu statul*” [185, p. 2].

Capacitatea juridică este recunoscută în egală măsură, atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice. Realitatea descrisă de persoanele juridice nu permit a confunda calitățile acesteia cu cele ale persoanelor fizice, ori persoana juridică nu este ceva natural, după cum este cea fizică, dar este produsul voinței sau moralei unei colectivități de oameni sau a unui individ în parte. Între persoana fizică și persoana juridică, privite ca subiecte de drept, există deosebiri clare pe planul condițiilor de existență. Una „se naște”, iar dreptul trebuie să ia act de acest eveniment, cealaltă „se înființează”, iar dreptul intervine și supraveghează acest proces și actele juridice încheiate în acest scop. Noi înțelegem aici o realitate rațională; ea are, ce e drept, organul ei material, care produce efecte materiale, ne poate îmbogăți sau sărăci, totuși este o realitate ideală, nu se poate prinde cum se prinde un obiect prin simțuri [86, p. 177], asemeni persoanelor fizice. Sunt autori care neagă însă calitatea de persoane juridice, colectivelor de persoane fizice constituite potrivit legii, ca urmare, aceste colective neputând fi subiecte de drept [171, p. 158]. Aceste păreri sunt depășite în raport cu realitatea juridică curentă.

După cum rezultă, atât din noțiunea legală cât și cea oferită de doctrina de specialitate, în raport cu persoana juridică sunt inserate o serie de drepturi și obligații, ori cum se exprimă legiuitorul în cadrul Codul civil, care are un patrimoniu distinct și răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu, poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi

patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi reclamant și pârât în instanța de judecată. Toate aceste prerogative ne permit a constata că prin ficțiunea legii, persoana juridică este asimilată celei fizice în raport cu calitățile acestora de a fi subiecte de drept. Totuși, cunoscând că capacitatea juridică a persoanelor fizice apare în momentul în care aceasta se naște, cu excepția stabilită de lege, în raport cu persoana juridică, capacitatea juridică a acesteia apare în condițiile în care aceasta a întrunit rigorile stabilite de legislația internă, respectiv, din momentul înregistrării persoanei juridice sau în momentul intrării în vigoare a actului său constitutiv etc. [234, p. 236].

Pornind de *la teoria dualității capacității juridice*, adică divizarea acesteia în capacitate juridică de folosință și capacitatea juridică de exercițiu, în literatura de specialitate s-au conturat două opinii referitoare la momentul apariției capacității de exercițiu a persoanei juridice. Astfel, în prima teză se înscriu adepții, potrivit cărora capacitatea de exercițiu a persoanelor juridice se naște odată cu capacitatea de folosință a acesteia, adică din momentul înregistrării persoanei juridice, de la data intrării în vigoare a actului care înființează persoana juridică în cauză, data recunoașterii actului de înființare sau de la data împlinirii altor condiții stabilite de lege. În cadrul celeilalte grupe se includ adepții tezei care susțin că capacitatea de exercițiu a persoanei juridice apare în momentul desemnării organelor de conducere a acesteia. Având în vedere opiniile citate mai sus, evidențiem că și într-un caz și în altul, adepții au redus momentul apariției capacității juridice, la cumularea unor rigori stabilite de lege pentru a exercitarea anumitor drepturi și obligații. Această concepție în literatura de specialitate a determinat clasificarea capacității juridice în capacitate juridică generală, care este aptitudinea generală de a participa ca titular de drepturi și obligații juridice, în principiu, la toate raporturile juridice, fără ca legea să condiționeze această participare la îndeplinirea unor calități. Spre deosebire de cea generală, capacitatea juridică specială este posibilitatea recunoscută de lege de a participa ca subiect de drept în raporturile în care trebuie îndeplinite anumite condiții speciale.

Instrumentarea juridică a acestui concept a devenit tot mai evidentă în ultimul timp, și în țara noastră, optându-se pentru orientarea ei spre un caracter inclusiv pentru toate persoanele și oferirea sprijinului în exercitarea capacității juridice pentru a asigura realizarea drepturilor în conformitate cu dorințele și așteptările lor.

Capacitatea juridică aparține unui subiect de drept. Este unanim recunoscut că subiectul de drept este persoana fizică sau juridică, titular de drepturi și obligații. Acest termen este identificabil cu cel de “subiect al raportului juridic”, cu alte cuvinte - subiect al relației sociale reglementate de norma juridică. Altfel spus, aptitudinea unei entități sociale de a deveni subiect al unui raport juridic, respectiv subiect de drept, titular de drepturi și obligații este capacitatea juridică a acestuia, aceste noțiuni fiind identic determinante. În antichitate sclavul nu era

considerat persoană, prin lege, și deci acestuia nu îi era recunoscută capacitatea juridică; persoanele de culoare din SUA au obținut recunoașterea capacității juridice abia în deceniul VII al sec. XX, iar în Republica Sud - Africană, abia în deceniul IX al sec. XX [143, p. 45]. Deci, persoana recunoscută de lege ca subiect de drept are capacitate juridică. Atâta timp cât legislația în vigoare nu va recunoaște calitatea de subiect de drept unor categorii, spre exemplu animalele, obiectele etc., acestea nu vor avea capacitate juridică.

În condițiile sociale actuale se cunosc, tot mai des, cazuri de reglementare a comportamentului oamenilor în raport cu animalele sale, aceasta nu reprezintă o viabilă recunoaștere a capacității juridice în raport cu animalele. Spre exemplu, poate fi tras la răspundere gospodarul care își maltratează animalul, însă această răspundere nu apare în virtutea capacității juridice a animalului, dar în virtutea încălcării normelor referitoare la standardele de îngrijire a animalelor, precum și normele de conviețuire în societate etc.

Capacitatea juridică, metaforic vorbind, reprezintă categoria care unește persoana sau subiectul de drept de drepturile și obligațiile sale. Odată obținută capacitatea juridică atribuie persoanei calitatea de subiect de drept, îi conferă aptitudinea de a avea drepturi și obligații și respectiv de a exercita aceste drepturi. În formularea conceptelor generale referitoare la capacitatea juridică, în cadrul mai multor expuneri, s-a simțit necesitatea de a delimita această instituție juridică de alte concepte, inclusiv subiect de drept, subiect al raportului juridic, personalitate juridică, capacitate mintală, capacitate psihică, capacitatea de a lua decizii, discernământ. În continuare, cu scopul de a elucida particularitățile specifice conceptului de capacitate juridică, ne vom expune asupra interacțiunilor pe care le formulează cu aceste concepte juridice.

Subiect de drept. Din punct de vedere terminologic, în literatura juridică se folosesc ca sinonime sintagma, „*subiect al raportului juridic*” și cea de „*subiect de drept*”, fără ca autorii să aibă în vedere deosebiri calitative între cele două noțiuni [170, p. 287]. Expunându-se asupra acestei idei, autorul D. Mazilu indică că atât noțiunea de subiect de drept, cât și cea de subiect al raportului juridic au aceeași semnificație, deci sunt sinonime. Ambele noțiuni definesc participanții la raportul juridic. Calitatea de participant implică și aptitudinea subiectului de a avea drepturi și obligații, deci de a avea capacitate juridică [141, p. 292-293]. Pornind de la această exigență profesorul Mircea Djuvară folosește noțiunea de personalitate juridică [88, p. 135]. Profesorul Dan Ciobanu, referindu-se la subiectele raportului juridic, precizează de la început că este vorba de personalitatea juridică a părților la raportul juridic respectiv, în sensul ca acesta să aibă capacitatea de a dobândi drepturile și a-și asuma obligațiunile în raportul juridic [62, p. 107]. Șirul interacțiunilor dintre acești termeni poate fi continuat, în literatura de specialitate fiind utilizați cu titlu de sinonime în mai multe rânduri. În procesul de definire a conceptului de subiect de drept, nu poate fi confundat cu cel de subiect al raportului juridic, ori

astfel cum identifică autorul Gheorghe Avornic, „*orice participant la raporturile juridice este și „subiect de drept”*”. În schimb, nu este obligatoriu ca orice „subiect de drept”, să fie în același timp și „subiect al raportului juridic”” [18, p. 370]. Subiectul de drept se referă la orice titular de drepturi și obligații juridice, în timp ce subiectul raportului juridic se referă la participantul sau titularul drepturilor și obligațiilor unui raport juridic concret. În acest sens putem exemplifica cazul proprietarului unui imobil care are dreptul de a vinde imobilul în cauză, fiind în calitate de subiect de drept, dar până în momentul vinderii bunului nu va avea calitatea de subiect al raportului juridic de vânzare-cumpărare.

Definitivând asupra conceptului de subiect al raportului juridic, trebuie să specificăm că în termenii cei mai simpli, raportul juridic este un raport social reglementat de o normă juridică [228, p.473]; [224, p.179], de aceea referindu-ne la subiectul raportului juridic, trebuie să specificăm relația socială concretă reglementată de norma legală la care ne referim. În literatura de specialitate s-a pus problema determinării subiecților în raporturile juridice complexe, în opinia unor autori, se consideră complexe acele raporturi la care participă mai multe sau un număr nedeterminat de subiecte [217, pag. 61]; [223, pag. 281]. A doua concepție susține că în raporturi juridice complexe fiecare dintre părți este înzestrată atât cu drepturi, cât și cu obligații juridice [195, pag. 181]. În a treia concepție raporturile juridice complexe sunt legate prin două sau mai multe drepturi și obligații și nu se epuizează printr-o singură interacțiune a părților [226, pag. 517]. În a patra concepție, raporturile juridice complexe reprezintă și raporturile juridice elementare, care cuprind raporturi juridice specifice mai multor ramuri de drept, spre exemplu, raporturile juridice de corecție prin muncă, care sunt alcătuite atât din raporturi juridice execuțional penale și raporturi juridice de muncă. Indiferent de tipologia raporturilor juridice complexe, capacitatea juridică trebuie privită în mod inerent participantului la raportul juridic, din acest motiv nu constituie relevanță complexitatea raportului juridic, dar subiectul de drept, titular al capacității juridice. Diversitatea raporturilor juridice și tangențele sale cu capacitatea juridică, scot în evidență caracterul de concept general al capacității juridice.

Generalizând, rezultă că subiectele raportului juridic sunt participanții la acest raport care sunt titular de drepturi și obligații juridice [141, pag. 301]. Subiecți ai raportului juridic pot fi numiți indivizi (subiecți individuali) și organizații (subiecți colectivi), care în conformitate cu normele juridice sunt titulari de drepturi și obligații juridice. În timp ce subiectul de drept, reprezintă titularul tuturor drepturilor și obligațiilor, care pot rezulta din orice raport juridic. Normele juridice, în calitate de diriguitor al relațiilor sociale, reglementează statutul legal al omului în calitate de persoană, căreia îi aparține orice drept și obligație, în calitate sa de subiect de drept. Anume din această perspectivă rezultă și calitatea de subiect de drept al persoanei fizice și juridice. Dreptul și subiectele de drept sunt noțiuni distincte, dar strâns legate

între ele, subiectele de drept nu pot exista fără norma juridică, iar norma juridică apare ca operă a unor subiecte de drept.

Calitatea de subiect de drept și capacitatea juridică sunt indisolubil legate, deoarece subiectul de drept nu poate exista fără capacitate juridică, precum nici subiectul raportului juridic nu va putea atinge această calitate, în condițiile în care nu va putea fi titular și nu va putea exercita drepturi și obligații care rezultă din raportul juridic concret. În publicația realizată de Consiliul Europei în descrierea conceptului de capacitate juridică, se indică că „capacitatea juridică determină ca o persoană să devină subiect de drept” [256, pag. 10].

Personalitate juridică. Conceptul “personalității juridice” presupune o alipire până la contopire cu termenii de “persoană” și „subiect de drept”, deoarece în baza acestei calități, omul în mod individual sau prin asociere cu alți semeni, a devenit un element indispensabil al relației sociale, și respectiv, al relației juridice. Ori este imposibil să ne imaginăm un raport juridic încheiat fără participarea persoanei.

Astăzi, deși ființa umană a devenit o preocupare majoră pentru instituțiile internaționale, iar conceptul de personalitate juridică cuprinde o tendință de a fi recunoscută unui număr cât mai mare de persoane, de a fi cât mai inclusivă și accesibilă oamenilor, în general, mai sunt încă aplicabile restricții și limitări în recunoașterea personalității juridice unui număr larg de persoane, este, spre exemplu cazul persoanelor declarate incapabile, minorilor etc. Ca atare, capacitatea juridică facilitează libertatea personală [256, pag. 11].

Devine imperios să constatăm aici că personalitatea juridică nu este o creație a naturii, dar este un concept juridic, rezultat din experiența socială, din rezultatul interacțiunilor dintre oameni și recunoaște aici un adevărat pact încheiat tacit între individ, în calitate de participant al vieții sociale, și colectivitate, în general, cu toate limitările și regulile stabilite prin conviețuirea în comun, care este caracteristică normelor de drept pozitiv, adică ordinei juridice interne și internațională.

În descrierea evoluției personalității juridice în raport cu viața socială, autorul M.B. Cantacuzino delimitează două direcții, „*pe de o parte de dezrobire a individualității omului, întrucât privește drepturile sale private, de lanțurile în care comunitatea mai largă a cetății sau a națiunii, sau comunitatea mai strânsă a gintei și a familiei îl ține legat; - lucrare de dezrobire a conștiinței individuale din absorbirea ei în conștiința colectivă, - lucrare de transformare a ființei omenești dintr-un instrument inconștient și constrâns, într-un colaborator conștient și liber, - lucrare de cucerire a personalității de către individ, împotriva personalității atribuite grupului social, politico-religios sau familial. Pe de altă parte, viața socială suscită lupta spre recunoaștere deopotrivă a demnității de persoană oricărei ființe omenești– lupta spre suprimarea deosebiriilor dintre indivizi din punct de vedere al drepturilor private, - deosebiri dintre oameni liberi și robi sau iobagi– deosebiri dintre persoane „sui iuris” și persoane „alien*”

iuris” – deosebiri bazate pe rolul pe care fiecare om este chemat a-l judeca în grupul social mai larg sau mai restrâns în care natura sau împrejurările vieții l-au aruncat” [52, pag. 45].

Personalitatea juridică s-a format prin interacțiunea acestui concept juridic cu sensul etimologic și semantic al termenului de personalitate, evidențiem că dicționarul enciclopedic, indică că termenul de personalitate provine de la latinescul „*personalis*”, adică de la termenul de persoană. Astfel personalitatea fiind explicată, într-o primă accepțiune ca fiind considerat omul prin totalitatea însușirilor și funcțiilor sale psihice și fizice, aflate într-o unitate indisolubilă; totalitatea trăsăturilor morale, intelectuale prin care se definește o persoană [61, pag. 673]. Aceeași sursă indică că termenul de capacitate juridică, în complexitatea sa, este echivalent cu calitatea de a fi persoană juridică. Aceeași accepțiune este recunoscută și în alte surse [87, pag. 1434]. Spre exemplu termenul de personalitate juridică este atribuit celui de persoană juridică și în legislația României, care în art. 26 lit. e) din Decretul nr. 31/1954, indică că personalitate juridică este o caracteristică a subiectelor de drept care au organe de conducere și un patrimoniu propriu afectat realizării unui anume scop. După cum rezultă din această noțiune legală, personalitatea juridică este condiționată de elementele constitutive ale persoanei juridice, patrimoniu distinct și organe de conducere proprii, însă nu se referă la înregistrarea calității de persoane juridice sub formele indicate de legislația în vigoare, astfel este unanim recunoscut și pentru țara noastră că nu au personalitate juridică sediile secundare, adică sucursalele, agențiile, reprezentanțele sau alte asemenea unități ale persoanei juridice, inclusiv asociațiile de persoane constituite în baza contractului civil de societate. În aceeași accepțiune se înțeleg și entitățile fără personalitate juridică la care se referă legiuitorul în C. proc. civ. al RM, care indică în art. 59 alin. 2 că în cazurile prevăzute de lege, pot fi parte în proces asociațiile și societățile care nu au personalitate juridică, dar care dispun de organe de conducere proprii. Personalitatea juridică a entităților în cauză fiind asimilată persoanei juridice-mamă sau persoanelor fizice care au constituit, în bază de contract, aceste asociații. În timp ce capacitatea juridică se referă la totalitatea drepturilor obligațiilor persoanelor, personalitatea juridică se referă la totalitatea calităților pe care trebuie să le îndeplinească persoana fizică sau juridică, pentru a putea avea/exercita drepturile și obligațiile înscrise în conținutul capacității juridice. În raport cu persoana juridică dobândirea personalității juridice are loc în conformitatea regulii generale de apariție a capacității juridice, avem în vedere data înregistrării persoanei juridice, iar în raport cu persoana fizică, momentul în care aceasta s-a născut vie, cu excepțiile stabilite de lege.

Potrivit art. 6 din DUDO, fiecare are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică, oriunde s-ar afla. Astfel, personalitatea juridică este conferită tuturor ființelor umane. Ea constituie premisa calității de subiect de drept. Această calitate nu este condiționată de existența discernământului. Astfel, minorul și alienatul mintal au personalitate juridică, adică sunt subiecte

de drept, iar acesta este parte constitutivă a principiului egalității juridice. Deci, personalitatea juridică este aptitudinea generală și abstractă de a fi titular de drepturi și obligații [186, p. 180-189]; [208, p.117]. Fiind titulară de drepturi și obligații civile, persoana fizică poate acționa intrând astfel în raporturi juridice, al căror subiect este. Analizând tangențele, trasate în literatura de specialitate dintre capacitatea juridică specifică dreptului civil și personalitatea juridică, concluzionăm că deși se pot lesne confunda, se poate spune despre capacitatea civilă că este o componentă a personalității juridice. Între noțiunile „capacitate civilă” și „personalitate juridică” nu există identitate în toate cazurile, ci numai o suprapunere parțială. Este astfel suficientă existența capacității de folosință pentru ca persoana fizică să fie subiect de drept civil, adică să aibă personalitate juridică civilă, chiar dacă ea este lipsită de capacitate de exercițiu. Au capacitate civilă atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice [22, p. 26].

Personalitatea juridică se referă la calitatea sau caracteristica pe care trebuie să o îndeplinească o entitate pentru a putea intra în raporturi juridice. Această calitate este de ordin juridic și se referă la interacțiunile dintre subiectul individual cu semenii săi din comunitate, fie ne referim la o comunitate națională sau internațională. Cu alte cuvinte, omul odată născut, devine personalitate juridică din momentul nașterii sale, în temeiul stabilit de legislația în vigoare, sau altfel cum am putea justifica că copilul nou-născut poate avea calitatea de moștenitor, donatar etc. Este adevărat că pentru exercitarea altor drepturi a căror manifestare a personalității sale juridice este necesară, legiuitorul va solicita o formă de manifestare a voinței conștiente, însă aceste rigori sunt stabilite în raport cu anumite drepturi și nu putem considera că imposibilitatea exercitării acestora determină și inexistența personalității juridice.

Anume din această perspectivă, consider că trebuie interpretate normele statuate în legislația internațională care stabilește că statele trebuie să ia toate măsurile interne necesare pentru a asigura exercitarea personalității juridice a oamenilor în toate domeniile vieții, precum și cele constituționale care garantează recunoașterea demnității umane drept prioritate națională și recunosc superioritatea normelor internaționale referitoare la drepturile omului, inclusiv cele statuate în DUDO, față de cele interne. Prin preluarea textelor de lege din DUDO, constituțiile interne au poziționat individul în calitatea de titular al personalității juridice internaționale. Astfel, documentul fundamental care a modificat esențial conceptul personalității juridice a individului îl constituie DUDO, care statuează în art. 1 că toate ființele umane se nasc libere și egale în drepturi, precum și pe faptul că toate aceste drepturi sunt universale și inalienabile. Poziționarea individului, în calitate de titular al personalității juridice, atât în dreptul intern, cât și în dreptul internațional, precum și în zona de tampon cu suveranitatea statului, a avut loc prin crearea, recunoașterea și implementarea unor mecanisme internaționale specifice de protejare și garantare a drepturilor omului. Drept consecință, în perioada curentă, numai vorbim despre

oameni doar în calitate de titulari ai personalității juridice în dreptul intern, dar și în calitate de titulari ai personalității juridice și în dreptul internațional și regional.

Aceste condiții de evoluție a personalității juridice a individului au fost formulate, pentru prima oară, în sec. XVIII, în filosofia "dreptului naturii și ginților" din care s-a inspirat Jean Jaques Rousseau în "*Contractul social*", iar apoi a fost reluat în timpul revoluției franceze din 1789, dar îl întâlnim și în Declarația de independență din 1776, consecință a revoluției americane. Conceptele au căpătat concretizare în Constituția engleză, „*Bill of Rights*” în 1689 și în Constituția Statelor Unite din 1791, dar pentru prima dată, după cei mai mulți teoreticieni, în "*Magna Carta Libertatum*" din 1215, când se instituie dreptul la o dreaptă judecată. În literatura de specialitate se indică că valorificarea și exercitarea de către indivizi a drepturilor și libertăților fundamentale recunoscute prin actele internaționale este posibilă doar în condițiile în care statul implicat este semnatar al convențiilor internaționale. Unii autori care nuanțează răspunsul la această controversă consideră că nu există o regulă care să nege individului calitatea de subiect de drept internațional și apreciază că el are, în anumite contexte, o personalitate juridică pe plan internațional, dar calificarea ca subiect de drept internațional ar presupune implicarea unor prerogative care nu există [240, p. 67]. Îi este recunoscută, așadar, individului personalitatea juridică, dar aceasta este considerată a fi derivată, în sensul că poate fi conferită numai de state în măsura în care acestea sunt parte la tratate sau cutume ce implică drepturi internaționale ale individului [247, p. 59-60], în timp ce alți autori se limitează doar la a defini indivizii drept „actori” în relațiile internaționale, această abordare fiind cunoscută, mai ales, în perioada celui de-al doilea război mondial [271, p. 24-31]. Vorbim despre personalitatea juridică obținută de individ în raporturile de drept internațional și comunitar, și ne referim aici, la o viabilă capacitate juridică, în baza căreia individul acționează în contextul dreptului internațional și comunitar. Protocolul facultativ la Pactul Internațional privind drepturile civile și politice [181], recunoaște competența Comitetului pentru drepturile omului de a primi și a lua în considerare comunicări de la persoane particulare care se pretind victime ale încălcării Pactului de către un stat, fiind recunoscută capacitatea individului de a-și apăra drepturile la nivel internațional [270, p. 9-64], de pe o poziție procedurală de egalitate cu statul în cauză. Aceeași posibilitate este recunoscută și de Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, creat în 1970, în baza art. 8 al Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [130] și este autorizat să primească atât rapoarte ale statelor părți, cât și comunicări din partea unor persoane sau grupuri de persoane, cu condiția ca acestea să fie cetățeni ai unui stat semnatar al Convenției și care se supune jurisdicției acestui Comitet. De dreptul de a formula plângeri pentru încălcarea unor drepturi fundamentale, se bucură persoanele fizice și în fața Comitetului împotriva torturii, conform art. 19-24 din Convenția din 1984 împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente

crude [105], dar și în fața Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), conform unei hotărâri a Consiliului executiv al UNESCO din 1978. Indivizii care pot adresa plângeri organelor internaționale pot acționa independent de faptul că sunt cetățeni a statului reclamat sau a altui stat sau chiar apatrizi, acest drept fiind garantat persoanelor fizice în calitate lor ființe umane și nu depind de calitatea lor de cetățean [9, p. 427]. Sistemele regionale, inclusiv european, american, african etc. de protecție a drepturilor omului recunosc și proclamă drepturi fundamentale individului, spre exemplu CtEDO, cu sediul la Strasbourg, poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau de către orice grup de particulari care se pretinde victimă a încălcării drepturilor recunoscute în CEDO, semnată la Roma. CtEDO poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizație neguvernamentală sau de către orice grup de particulari care se pretinde victimă a unei încălcări. Cetățenii UE se bucură de dreptul de a se adresa oricărei instituții sau organism comunitar și de a primi răspuns în scopul valorificării drepturilor lor.

Și în raport cu persoanele juridice de drept intern, capacitatea juridică a acestora a devenit mai consistentă în cadrul juridic internațional, astfel pe lângă faptul că acestea se pot adresa unor entități de drept internațional, în limita stabilită de convențiile indicate mai sus, drepturile și obligațiile acestora au devenit mai consistente și în raporturile comerciale internaționale, astfel cum este cunoscut dreptul persoanelor juridice cu scop lucrativ de a se adresa curților de arbitraj internațional, spre exemplu Serviciul de Arbitraj Gafta, care activează în baza Regulilor de Arbitraj Nr. 125, Asociere Française d'Arbitrage (AFA) etc.

Personalitatea juridică și capacitatea juridică se autoidentifică. În unele situații doctrinare, acestea pot fi utilizate și ca sinonime. Indiferent de controversele referitoare la conceptul personalității juridice, este evident un concurs uniform între testul existenței unui anumit subiect de drept și maniera în care această calitate este conferită unei persoane sau asupra unui lucru neînsuflețit. Cuvântul „capacitate”, în acest sens, oferă sugestia că subiectul trebuie să aibă capacitatea de a intra în relațiile legale până la stabilirea relațiilor în cauză [263, p. 283]. Rezultă că în timp ce personalitatea juridică, conferă subiectului de drept calitatea necesară pentru a încheia raporturi juridice, capacitatea juridică se referă la posibilitatea de a obține această calitate iminentă pentru a participa la această relație juridică. În descrierea conceptului de subiect de drept și persoană, Hans Kelsen, renumit filosof, consideră că „noțiunea care se identifică între entitatea juridică și sistemul de drept este decisivă. În redarea opoziției dintre drept (în sens obiectiv) și personalitatea juridică, rezultă o logică contradicție elucidată în teorie. Asemeni doctrinei de specialitate, consideră că, atât din dreptul obiectiv, cât și din personalitatea juridică, rezultă următoarea teoremă: esența dreptului obiectiv, în calitate de normă heteronomă, este limita, respectiv, constrângerea, pe când esența personalității juridice este declarată a fi

eliminarea oricărei limitări, mai exact libertatea, în termeni de auto-determinare sau autonomie [250, p.41].

Discernământ. În cadrul literaturii de specialitate, termenul de capacitate juridică este, deseori, confundat cu termenul de capacitate psihică și discernământ. Această confuzie este datorată abordărilor de recunoaștere condiționată a capacității juridice, în raport cu vârsta și competențele mintale ale persoanei astfel cum era recunoscut în cadrul legislației civile de până la data de 02 iunie 2017. Această abordare rămâne încă aplicabilă în conformitatea legislației civile în vigoare, care în art. 24 din C. civ., indică că în privința persoanei fizice care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința poate fi instituită, prin hotărâre judecătorească, măsura de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei. Mai mult ca atât, cu excepția cazurilor în care legea sau uzanțele împuternicesc persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei să acționeze de sine stătător și doar în cazul în care persoana ocrotită este lipsită în totalitate de discernământ, tutorele o reprezintă în toate actele juridice. Esența măsurilor de ocrotire rezidă în suportul care se oferă persoanei pentru a suplimenta nivelul de discernământ al persoanei până la un grad general acceptat de realitatea juridică curentă. În esență toate aceste condiții se reduc generic la termenul de discernământ.

Discernământul, poate fi definit, după părerea noastră, ca **facultatea omului de a pătrunde, de a judeca și de a aprecia corect lucrurile, la justa lor valoare** [5, p. 52].

Cu alte cuvinte, **persoana cu discernământ este persoana care înțelege consecințele actelor sau faptelor sale. Iar persoana fără discernământ, este persoana care nu distinge însemnătatea actelor sale juridice, nu poate determina corectitudinea actelor sale și mai ales nu poate să aprecieze efectele actelor pe care le încheie.**

Discernământul constituie o componentă a capacității psihice care se referă la o faptă anume și din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul și consecințele acestei fapte [132, art.1].

Capacitate psihică. Având în vedere că legislațiile majorității statelor omit să delimiteze aspectele medicale de cele sociale și juridice în abordarea capacității juridice, considerăm oportun de a reda sensul propus de legislația sănătății mintale pentru termenul de **capacitate psihică**, conform căreia **capacitatea psihică reprezintă un atribut al stării psihice de a fi compatibilă cu exercitarea drepturilor civile sau a unor activități specifice** [132, art. 1]. Capacitatea juridică este un concept juridic și nu poate fi asimilat termenului de capacitatea psihică sau mintală, și nici condiționat de inteligența persoanei de a lua cele mai bune decizii. Evidențiem că capacitatea juridică se identifică cu cea de personalitate juridică, și astfel cum indica Kelsen, ele se referă la libertatea persoanei în termeni de auto-determinare și autonomie.

Capacitatea de a lua decizii. Termenul de *capacitate de a lua decizii* este un concept relativ nou, propus de M. Bach, cu scopul de a crea un mecanism eficient de implementare a art. 12 din Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. În fapt, propunerea lui M. Bach se referă la utilizarea termenului de capacitate de a lua decizii în locul conceptului tradițional de incapacitate juridică.

În opinia lui M. Bach, în temeiul Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, este necesar ca orice apreciere a incapacității persoanei să nu fie bazată pe statutul sau cât de rezonabile sunt acțiunile persoanei. De asemenea, potrivit lui M. Bach și L. Kerzner, „trebuie recunoscută interdependența oamenilor în procesul de luare a deciziilor, care este mai vizibilă în cazul persoanelor în vârstă și a persoanelor cu dizabilități. Aceste grupuri au nevoie de suport din partea altora pentru ca să comunice, să-și exprime, să înțeleagă informația și să fie reprezentate de către terți. Ei nu pot sau nu doresc să facă aceste acțiuni de sine stătător” [236, p.90]. Capacitatea de luare a decizii se aseamănă cu capacitatea mintală, deoarece includ două componente de bază, abilitatea de a înțelege informația relevantă și abilitatea de a aprecia consecințele rezonabil posibile. Bach propune ca capacitatea juridică a unei persoane, în conceptul cunoscut și în legislația noastră internă, să fie apreciat în funcție de capacitatea de luare a deciziilor.

Capacitatea mintală. Conceptul capacității juridice nu trebuie confundat cu cel al capacității mintale. Astfel, în timp ce capacitatea juridică poate fi privită ca capacitatea persoanei de a avea drepturi și de a exercita aceste drepturi fără discriminare [234, 236, 258], „capacitatea mintală poate fi privită ca abilitatea persoanei de a înțelege informațiile primite, de a aprecia prejudiciile și beneficiile care pot surveni în urma luării sau abținerii de la luarea deciziei în cauză, precum și abilitatea de a comunica decizia sa altor persoane” [235, 262]. Corelația dintre aceste două noțiuni rezultă din faptul că cerințele cognitive specifice capacității mintale sunt necesare pentru exercitarea capacității juridice, conform unor legislații interne actuale. În cele mai dese cazuri, specialiștii în drept și cei medicali decid în mod cumulativ, atât pentru capacitatea mintală, cât și pentru cea juridică, iar stabilirea capacității juridice se face, în foarte multe cazuri, fără implicarea instanțelor judecătorești sau implicarea acestora poartă doar un caracter formal.

Capacitatea de a încheia acte juridice, după părerea noastră, **reprezintă acea condiție de fond și esențială care determină aptitudinea subiectului de drept de a deveni titular de drepturi și obligații prin încheierea de acte juridice.** Capacitatea persoanei de a încheia acte juridice se referă, „*primus*” la o condiție de fond, generală și esențială de validitate, a cărei prezență este impusă pentru încheierea oricărui act juridic și „*in secundis*”, aceasta reprezintă aptitudinea generală și abstractă recunoscută de legislațiile în vigoare oricărui subiect de drept de

a încheia acte juridice. Această aptitudine se apreciază în raport cu actul juridic specific care se preconizează a fi încheiat, în raport cu ramura de drept și normele juridice care reglementează actul juridic în cauză. Capacitatea de a încheia acte juridice, constituie doar o parte a capacității juridice, și nu se confundă.

3.2.Dimensiunile capacității juridice. Tipuri de capacitate juridică.

Având în vedere că în cadrul analizei conceptului de capacitate juridică, am identificat o serie de aspecte problematice referitoare la acest subiect, considerăm de o iminență incontestabilă de a analiza caracterele juridice ale acestui concept, astfel încât o asemenea analiză va trasa pârgii importante în determinarea naturii sale juridice și delimitarea de alte concepte asemănătoare.

Caracterele juridice generale constituie acele semne distincte sau trăsături care determină natura juridică, conținutul și caracterul conceptului juridic ce-l descriu.

Sunt caractere generale ale capacității juridice reprezintă acele semne distincte sau trăsături care pot fi surprinse pe întregul său conținut și determină natura și caracterul capacității juridice, pe de o parte, iar pe de altă parte, sunt caracteristice atât capacității juridice a persoanei fizice cât și a persoanei juridice.

Sunt identificate două elemente constitutive ale capacității juridice, prima se referă la „*statutul juridic*” al persoanei, în sensul de a fi privită ca „persoană în fața legii”, iar al doilea, se referă la „*capacitatea juridică activă*”. Pornind de la această abordare, Quinn conceptualizează că capacitatea juridică, presupune atât *sabia*, cât și *scutul* [258, p.41-42]. Sensul de „*sabie*”, reflectă dreptul individului de a decide pentru el însuși și de a fi respectată decizia sa. Utilizată în sensul de „*scut*”, se referă la puterea individului de a stopa orice luare de decizie a terților cu privire la persoana sa. În doctrina de specialitate, G.C. Mihai și R.I. Motica [145, p.53], C. Stătescu [199, p. 23], E. Lupan și D. A. Popescu [137, p. 18] sunt reținute, următoarele caractere juridice ale capacității juridice: ***legalitatea, generalitatea, inalienabilitatea, egalitate și intangibilitatea.***

Spre deosebire de caracterele juridice identificate la majoritatea autorilor din domeniul Teoriei generale a dreptului, literatura de specialitate a dreptului civil, și avem aici în vedere autorii Sergiu Baieș și Roșca Nicolae [23, p.252-253] și Gabriel Boroi [44 p. 395], enumeră aceleași caractere juridice, excluzând caracterul juridic de *egalitate*.

Legalitatea. În general, termenul de „legalitate” își are etimologia în latinescul „*legalis*, -e” (de lege). Dicționarul Explicativ Ilustrat al Limbii Române explică acest cuvânt ca fiind caracter a ceea ce este legal; în conformitate cu legea; principiu potrivit căruia orice persoană fizică sau juridică este obligată să respecte legea; situație conformă legii; ordine legală care

asigură viața și activitatea unei societăți, a unui stat [85 p. 1032]. Marele Dicționar Juridic, explică că legalitatea este „supremație a legii, care presupune executarea strictă a legilor și a actelor normative subordonate acestora de către toate instituțiile statului, persoanele cu funcții de răspundere și alte persoane. Legalitatea constituie unul din elementele democrației și ale statului de drept” [227 p. 199].

În procesul de explicare a legalității, autorul rus Пономарев Д. А., consideră că „*dacă înțelegem legalitatea ca o respectare strictă și riguroasă a actelor normativ-juridice în vigoare, atunci trebuie să recunoaștem legalitatea ca un mijloc prin care se asigură realizarea legilor statului, care astfel este nelimitat în activitatea sa legislativă și normativă. Respectiv, în condițiile în care voința poporului, ca singurul titular al puterii, nu se răsfrânge asupra activității legislative a statului, atunci în ce constă totuși esența unui stat de drept? Pe de altă parte, dacă e să acceptăm că activitatea statului trebuie să fie limitată de voința poporului, atunci principiul „supremației voinței poporului ca titular al puterii” este sau nu parte a legalității? Dacă da, atunci legalitatea excede cu mult limitele sferei de realizare a dreptului, cuprinzând și sfera de creare a acestuia*” [228, p.6].

Railean Petru, doctor în drept și ex-judecător al Curții Constituționale, după efectuarea unei cercetări profunde referitoare la accepțiunea contemporană a legalității, formulează concluzia că „*legalitatea este, în primul rând, un principiu al activității statului (autorităților statale), respectarea consecventă a acestuia determinând esența de drept a statului*” [184, p. 10]. „*Respectarea legalității*” de către acești subiecți nu trebuie redusă la „*respectarea legii*” *stricto sensu*, întrucât ea presupune respectarea principiilor dreptului și a valorilor sociale fundamentale, în special, a demnității, drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului și cetățeanului” [185, p.24]. În explicarea caracterului de legalitate, autorul Dumitru Baltag, indică că „termenul de legalitate (din franceză „*legalité*”) presupune caracterul a ceea ce este legal, conform cu legea, principiu potrivit căruia toate organele și organizațiile de stat sau obștești și cetățenii sunt obligați să respecte, în activitatea lor, legea” [25, p. 408]. De asemenea, în explicarea esenței caracterului de legalitate B.B. Лазарев consideră că acesta este „*parte constitutivă a principiului fundamental al statului de drept supremația legii, alături de legitimitate și eficacitate*” [224, p.378-379]. Autorul Gheorghe Avornic, definește termenul de legalitate ca fiind „*conformitatea normei sau a actului juridic cu normele superioare care stabilesc condiții de procedură privind edictarea normelor juridice*” [16, p.131].

Acest caracter de legalitate al capacității juridice rezultă din faptul că acest concept constituie o creație a normelor juridice interne și internaționale în vigoare, iar apariția capacității juridice apare sub condiția recunoașterii sale de către normele juridice în vigoare dintr-un stat. Rigorile statuate în raport cu capacitatea juridică, avem în vedere aici atât modificarea

paradigmei în sensul recunoașterii capacității juridice unui număr cât mai larg de persoane, cât și limitele care au fost incluse pe parcursul istoric în exercitarea capacității juridice, au apărut doar ca rezultat al fundamentării lor juridice. Pornind de la noțiunea formulată de Comisarul pentru Drepturile Omului, Consiliul Europei, devine evident *„caracterul legalității capacității juridice, astfel că capacitatea juridică este privită ca fiind puterea sau posibilitatea persoanei de a acționa în cadrul sistemului juridic”* [248, p. 11].

După cum rezultă și din noțiunea de mai sus, elementele considerate constitutive ale capacității juridice, adică „statutul juridic” și „capacitatea juridică activă”, apar sub efectul și doar în condițiile recunoașterii lor de către legislația în vigoare. Datorită caracterului său legal, care a devenit dependent de sistemul normelor juridice interne dintr-un stat, capacitatea juridică a persoanelor diferă de la un stat la altul, de la o perioadă istorică la alta. Capacitatea juridică reprezintă o creație pur juridică, care a evoluat în dependență de principiile și proprietățile fundamentale stabilite de legislația în vigoare în perioada istorică specifică. Astfel, capacitatea juridică fiind o creație juridică, devenind dependentă de sistemul normelor juridice, conceptul acestui termen a devenit variabil în dependență de subordonarea legilor din sistemul legislativ intern, precum și în dependență de rigorile internaționale statuate în materia capacității juridice.

Statuarea caracterului legalității capacității juridice este realizată și printr-o serie de alte acte internaționale la care țara noastră este parte, spre exemplu art. 6 din DUDO; art. 26 și 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 15 al Convenției ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei; art. 12 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități etc. Recunoașterea legalității capacității juridice este recunoscută la nivelul normelor constituționale prin intermediul art. 16 din CRM. Prin urmare, rezultă că prin normele constituționale, cărora se subordonează celelalte acte, inclusiv legile organice și ordinare, legiuitorul nostru a recunoscut o capacitate juridică egală și conformă cu tratatele internaționale tuturor cetățenilor săi. Rezultă că în determinarea capacității juridice a persoanelor trebuie să pornim de la interpretarea și aplicarea corectă a normelor juridice referitoare la acest concept. Caracterul legalității capacității juridice, rezultând din faptul că nu poate fi reglementată decât prin lege, sub toate aspectele sale. Instituirea, stabilirea conținutului, precum și încetarea capacității juridice sunt de domeniul exclusiv al legii, nu al voinței individuale [145, p. 53].

Caracterul abstract al capacității juridice este determinat de faptul că capacitatea juridică este o creație a legiuitorului, iar materializarea acesteia este realizată doar prin drepturi și obligații, și nu poate fi pipăită, mirosită etc. Capacitatea juridică este o noțiune abstractă, neperceptibilă simțurilor omului decât prin efectele pe care le produc drepturile și obligațiile care îi determină conținutul.

Generalitatea. În analiza caracterului juridic de generalitate al capacității juridice, trebuie să evidențiem că acesta rezultă din caracteristicile conținutului acestei instituții juridice și din multitudinea subiecților de drept, fără careva deosebiri.

Amintind noțiunea de capacitate juridică, care se referă la posibilitatea de a avea și de a exercita drepturi și obligații, rezultă, în mod cert, că legiuitorul se referă la toate drepturile și obligațiile pasibile în conformitatea sistemului legislativ în cauză. Deși se referă la capacitatea juridică de folosință, considerăm oportună enumerarea drepturilor și obligațiilor constitutive ale capacității juridice, efectuată de autorii Radu I. Motica și Gheorghe C. Mihai, conform cărora, „conținutul capacității de folosință îl constituie totalitatea drepturilor și obligațiilor, al cărui titular poate fi personalitatea umană: drepturi fundamentale ale omului și cetățeanului, drepturi social-economice, drepturi patrimoniale și nepatrimoniale, obligațiile corelative etc.” [145, p. 52]. Autorul Dumitru Mazilu, identifică capacitatea de folosință cu capacitatea juridică sau de drept, mai mult ca atât, autorul în cauză indică că acestea sunt chiar sinonime. Acest autor consideră că noțiunile de capacitate de drept și calitatea de subiect de drept sunt considerate identice [141, p.292]. În motivarea susținerilor sale, autorul îl citează pe profesorul Traian Ionașcu arăta că *„calitatea de subiect de drepturi și obligații se exprimă și prin termenul de capacitate de folosință (capacitate juridică sau de drept), care nu este altceva decât capacitatea de a avea drepturi și obligații ... adică însăși calitatea de subiect de drepturi și obligații,,*. Autorii în cauză consideră că conținutul capacității juridice de folosință este constituit din aceleași drepturi și obligații care formează conținutul capacității juridice, în general. Opinie pe care o agreăm, cu condiția de a specifica că capacitatea juridică garantează și exercitarea acestor drepturi. În cercetările de specialitate se indică că solicitarea suportului de a exercita capacitatea juridică, instituirea tutelei sau curatele, respectiv incapacitatea și limitarea în capacitate juridică constituie părți constitutive ale capacității juridice. Capacitatea juridică este recunoscută tuturor persoanelor, fără a fi condiționată de anumite calități sau acțiuni speciale pe care să le întrunească subiectul de drept. Capacitatea juridică rezultă din statutul de persoană al subiectului de drept, legal constituit. Premisa ca persoana să fie subiect de drept e recunoașterea capacității ei juridice de către legislația în vigoare. Recunoașterea capacității juridice a persoanei fizice apare în momentul în care aceasta s-a născut vie, cu excepția stabilită de lege în cazul obținerii dreptului la moștenire, iar în cazul persoanelor juridice, în momentul în care aceasta a fost legal constituită. Reieșind din aceste premise legale, rezultă că faptul existenței subiectului determină apariția capacității juridice.

Caracterul general al capacității juridice trebuie înțeles în sensul că este acordat tuturor subiecților de drept și nu poate fi limitată sau restrânsă de oricare alt subiect de drept. Capacitatea juridică aparține tuturor persoanelor, fără deosebire, indiferent dacă este persoană

fizică sau juridică, că este subiect de drept intern sau internațional, este cetățean străin sau apatrid etc. Pe de altă parte, dreptul nu cunoaște decât incapacități de folosință specială, de strictă interpretare, ce pot fi grupate în incapacități cu caracter de sancțiune, ori cu caracter de măsuri de protecție sau ocrotire. Din prima categorie fac parte îngrădirile cu caracter de pedeapsă penală complementară sau accesorie, în cazul săvârșirii unor infracțiuni, spre exemplu decăderea din dreptul de a exercita o anumită funcție; decăderea din dreptul de a moșteni; decăderea din drepturile părintești etc. Iar din cadrul celei de-a doua grupe fac parte anumite măsuri de ocrotire a anumitor categorii de persoane, cum ar fi minorii sau persoanele care suferă de o anumită tulburare psihică [38, p.258-264].

Inalienabilitatea capacității juridice se manifestă în sensul că nici o persoană nu poate renunța la capacitatea juridică, în tot sau în parte, atât în plan intern, cât și internațional și nu poate face obiectul unei înstrăinări. Terrance McConnel, profesor de filosofie la Universitatea din Carolina de Nord, în publicația sa „*Dreptul inalienabil de retragere de la cercetări*” indică că „*este inalienabil dreptul la care nu se poate renunța și care nu poate fi transferat nici chiar de către posesorul sau proprietarul acestuia. În cazul în care un drept este inalienabil, consimțământul posesorului sau proprietarului nu este suficient pentru a permite altora să încalce dreptul său și nici însăși posesorul nu poate transfera dreptul său către terți. Posesorilor drepturilor inalienabile le lipsește autoritatea normativă de a modifica, prin consimțământul său, obligațiile corelative pe care le au în raport cu drepturile lor inalienabile*” [254, p. 841-842].

În literatura de specialitate actuală este întâlnită, tot mai frecvent, ideea că capacitatea juridică reprezintă un drept al omului, astfel consider oportun de a specifica aici opinia lui Donnelly J., potrivit căruia „*drepturile omului sunt drepturi inalienabile, deoarece fiind sau nu legate de ființa umană, acestea sunt considerate ca fiind un fapt determinat de natură, ca fiind ceva ce niciodată nu poate fi pierdut sau câștigat*” [244, p. 282].

Ținând cont de tangențele de dependență stabilite între capacitatea juridică, calitatea de subiect de drept și personalitate juridică, poate fi determinată explicația acestui caracter juridic, ori ființa umană, odată născută vie obține aceste atribute prin simpla sa existență, nu putem admite ca un subiect de drept să renunțe sau să-și înstrăineze sub orice formă posibilitatea de a avea drepturi și obligații, și respectiv, de a le exercita. Admiterea unor asemenea posibilități ar admite o absurditate, ori persoana fizică sau juridică, în virtutea caracterului legal, nu pot să degenereze calitatea lor de subiect de drept, și respectiv de personalitatea sa juridică. Totuși, interzicerea renunțării sau înstrăinării capacității de folosință a persoanei nu trebuie confundată cu renunțarea la un drept subiectiv civil, cu înstrăinarea acestuia, operațiuni juridice pe deplin posibile [23, p. 245]. Deși, autorii în cauză se referă la capacitatea civilă de folosință, aceste specificări sunt deplin valabile pentru capacitatea juridică generală. Posibilitatea persoanei de a

înstrăina orice drept patrimonial sau personal nepatrimonial, conținut în capacitatea juridică a acestuia, reprezintă, prin el însăși o posibilitate asigurată de capacitatea sa juridică. În consecință, cu titlu de exemplu, dreptul persoanei de a înstrăina imobilul său, nu se confundă cu înstrăinarea capacității juridice, care nu poate fi realizată, nici în fapt și nici în drept.

Caracterul inalienabilității este confirmat și de reglementările legale în vigoare. În acest context, art. 23 din C. civ., statuează în alin. 4 că renunțarea totală sau parțială a unei persoane fizice la capacitatea de folosință sau la capacitatea de exercițiu, alte acte juridice îndreptate spre limitarea persoanei în capacitatea de folosință sau de exercițiu sunt nule. Din alineatul în cauză rezultă că capacitatea juridică nu poate constitui obiect de renunțare, de limitare, în tot sau în parte, și nici obiect de înstrăinare [10, p. 65].

În raport cu capacitatea juridică a persoanei juridice, legiuitorul nostru indică în art. 60 C. civ. că persoana juridică cu scop lucrativ poate desfășura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire, în această normă fiind statuat caracterul juridic de **universalitate** a capacității juridice, care creează viabile punți cu caracterul juridic de inalienabilitate al acestei instituții juridice. Totuși, în conformitatea aceluiași articol, se indică că persoana juridică poate fi limitată în drepturi doar în cazurile și în modul prevăzut de lege. Caracterul inalienabilității capacității juridice a persoanei juridice constă în imposibilitatea înstrăinării sau renunțării, în tot sau în parte, la capacitatea juridică. În conformitatea alin. 6, se indică că limitarea capacității persoanei juridice are loc atunci când prin actele autorităților publice sau ale instanțelor de judecată se stabilesc anumite îngrădiri, cu titlu de exemplu putem indica aici intentarea procedurii de insolabilitate a persoanei juridice, retragerea licenței, punerea unor interdicții sau sechestrul pe bunurile persoanei juridice etc.

Caracterul juridic de **intangibilitate** al capacității juridice se manifestă în sensul că nimeni nu poate fi lipsit de capacitate juridică sau îngrădit în exercitarea ei, cu excepția lipirii sau îngrădirii stabilite de lege. Din caracteristica indicată mai sus, rezultă trei consecințe specifice acestui caracter juridic al capacității. În primul rând, rezultă că este exclusă posibilitatea ca persoana, fie fizică sau juridică, să fie lipsită, limitată sau să-i fie îngrădită capacitatea juridică. Și în al doilea rând, astfel cum capacitatea juridică are un caracter legal, tot astfel, doar în condițiile legalității sunt admise orice îngrădiri aduse acesteia. Rezultă, deci, că doar legiuitorul indică, în mod expres, îngrădirile aduse capacității juridice. Și în al treilea rând, caracterul excepțional al acestor îngrădiri, care determină ca acestea să fie admise doar cu titlu de excepție de la regula generală că nimeni nu poate fi lipsit de capacitate juridică sau îngrădit în exercitarea ei.

Autorii Ionel Reghini, ș.a. consideră că putem, eventual, discuta despre îngrădiri ale capacității de folosință numai atunci când cu titlu de sancțiune, o anumită persoană este lipsită de unele drepturi pe o perioadă de timp determinată sau nedeterminată [186, p.94]. Autorii în cauză,

evidențiază aici exemplul decăderii din drepturile părintești, privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate etc.

În literatura de specialitate, s-au prezentat mai multe clasificări ale îngrădirilor aduse capacității juridice. Autorii Camelia Toader, Marian Nicolae și alții, precizează următoarele criterii de clasificare a capacității juridice civile:

- a) după natura lor, distingem *incapacități de folosință și incapacități de exercițiu*;
- b) după gradul de generalitate (adică după conținutul și întinderea lor), incapacitățile se împart în: *incapacități generale și incapacități speciale*; incapacitățile generale sunt numai cele stabilite de către instanța de judecată în raport cu persoanele lipsite de discernământ, conform art. 48⁶³ alin. 2 C. civ., iar speciale sunt incapacitățile de folosință (instituite pe anumite specii de acte juridice);
- a) după modul (felul) în care funcționează deosebim *incapacități care operează pe deplin drept (ope legis)* și cele *care operează prin efectul unei hotărâri judecătorești rămase definitive și irevocabile (în această ultimă categorie intră unele incapacități cu caracter de sancțiune)*;
- b) după sursa sau izvorul lor, incapacitățile de drept civil pot fi clasificate în: *incapacități stabilite de legea civilă (indiferent de denumirea actului normativ în cauză) și incapacități stabilite de legea penală*;
- c) după gradul de opozabilitate, incapacitățile civile se împart în: *incapacități absolute, și incapacități relative* [203, p. 14].

Autorul Gabriel Boroî clasifică incapacitățile și *după finalitatea lor, astfel incapacitățile se împart în incapacități cu caracter de sancțiune și incapacități cu caracter de protecție sau ocrotire* [45, p. 358].

O altă clasificare a îngrădirilor capacității juridice se referă la:

- a) *Îngrădiri cu caracter de pedeapsă penală*. Din această categorie fac parte:
 - 1. *pedeapsa complementară interzicerii unor drepturi*,
 - 2. *pedeapsa accesorie interzicerii unor drepturi*.
- b) *Îngrădiri cu caracter de pedeapsă civilă* – în această sub categorie intră:
 - 1. *decăderea din drepturile părintești și*
 - 2. *pedepsele civile stabilite în materie succesorală din Codul civil*.
- c) *Îngrădiri cu caracter de protecție*. La această categorie fiind atribuite instituția declarării incapacității persoanei fizice și cea a limitării în capacitate de exercițiu; incapacitatea de exercițiu a minorului etc.;
- d) *Îngrădiri prevăzute de Codul familiei*, la această categorie fiind atribuite pe lângă alte îngrădiri și impedimentele la căsătorie stabilite de legislația familială etc.;

- e) *Îngrădiri prevăzute de Constituție și alte legi constituționale*, inclusiv interzicerea cetățenilor străini de a constitui partide politice, conform art. 41 din CRM etc.

Aceste enumerări pot fi continuate și cu acele îngrădiri ori incompatibilități care sunt cunoscute în alte ramuri de drept.

Considerăm oportun de a indica părerea autorilor Ionel Reghină, Șerban Diaconescu ș.a., care consideră că nu suntem în prezența unor incapacități de folosință în situația în care este vorba despre drepturi ce se recunosc persoanei numai atunci când a împlinit o anumită vârstă, a îmbrățișat o anumită profesie ori a dobândit o calitate specială de care legea condiționează recunoașterea acestor drepturi. În aceste cazuri este vorba de un specific al regimurilor acestor drepturi, și nu de o incapacitate a persoanelor [186, p. 94]. Suntem în unanimitate cu opinia autorilor citați mai sus, și considerăm aceasta aplicabilă și în raportul de autorizare și licențiere a unor activități comerciale etc., în cazul persoanelor juridice

Egalitatea în calitate de caracter al capacității juridice este indisolubil legat de principiul fundamental de drept cu același nume. În acest context, CRM indică în art. 16 al. 2 că toți cetățenii RM sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Prin impunerea acestui principiu fundamental, legiuitorul nostru elimină orice formă de discriminare în raport cu capacitatea juridică a persoanelor fizice și juridice.

Principiul juridic al egalității presupune: tratarea tuturor oamenilor în mod egal; soluționarea oricărei probleme conflictuale, a oricărei probleme juridice fără nici o discriminare [138, p. 126]. Esența acestui principiu este generic redată și în DEX, care indică, într-o a doua accepțiune că egalitatea reprezintă un principiu, potrivit căruia tuturor oamenilor și tuturor statelor sau națiunilor li se recunosc aceleași drepturi și li se impun aceleași îndatoriri prevăzute de regula de drept; situație în care oamenii se bucură de aceleași drepturi și au aceleași obligații.

Egalitatea în drepturi și obligații a fost materializată într-o serie de acte juridice internaționale, spre exemplu potrivit art. 7 al DUDO; art. 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art. 14 din CEDO și Protocolul 12 la aceasta etc.

În materia capacității juridice, un aport deosebit de important a fost statuat de art. 15 din Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, conform căreia, alin. 1 indică că *Statele Părți recunosc egalitatea femeii cu bărbatul în fața legii*, iar în alineatul ulterior că *Statele Părți recunosc femeia, în materie civilă, ca având o capacitate juridică identică cu aceea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita*, și art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, care statuează în alin. 2 că *Statele Părți vor recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de asistență juridică în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate domeniile vieții*. Astfel normele în cauză stabilesc bazele

juridice pentru recunoașterea că atât femeile, cât și persoanele cu dizabilități, au dreptul la capacitate juridică în condiții egale cu ceilalți.

Revenind la art. 16 din Constituție, care trebuie interpretat în mod coroborat cu actele internaționale ratificate de țara noastră, este evidentă necesitatea de a remarcă că prin reglementările constituționale, țara noastră se obligă să respecte și să ocrotească persoana, acestea fiind plasate printre prioritățile iminente ale statului. În acest context persoana umană fiind recunoscută în topul ierarhiei valorilor ocrotite și garantate de Constituție.

Astfel caracterul juridic de egalitate al instituției capacității juridice, trebuie divizat, astfel cum este redat în art. 16 din Constituție, în două părți componente:

1. *Egalitatea cetățenilor în fața legii și autorităților publice;*
2. *Interdicția discriminării după toate criteriile indicate* [156, p. 86].

Criteriile protejate în acest sens sunt direct specificate în norma constituțională. În conformitate cu legislația în domeniul nediscriminării, acestea se referă la *rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar* [126].

În Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 25.11.2010 se indică că Curtea menționează că prin lipsa măsurilor de protecție adecvate se încalcă dreptul persoanei la un proces echitabil, garantat de art. 21 din Constituție și art.6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, fapt care, la rândul său, duce la încălcarea prevederilor art. 16 din Constituție, potrivit cărora respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului, toți cetățenii RM sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială [108].

Este unanim recunoscut că în domeniul exercitării capacității juridice, acest caracter juridic este în mod evident încălcat, în această direcție în raport cu instituția limitării în capacitate de exercițiu a persoanelor care sunt dependente de consumul de alcool, droguri și de alte substanțe psihotrope sunt discriminate în exercitarea capacității juridice, o asemenea posibilitate fiind în mod expres prevăzută de legislația în vigoare. Totuși, având în vedere că justificările referitoare la rezonabilitatea limitării în capacitatea juridică a persoanelor majore, precum și la instituirea măsurii de ocrotire judiciară se referă la scopul de protecție al persoanelor, trebuie să specificăm că conform art. 5 alin. 1 din Legea sănătății mintale, intitulat „Drepturile persoanelor suferinde de tulburări psihice”, se indică că persoanele suferinde de tulburări psihice beneficiază de toate drepturile și libertățile cetățenilor prevăzute de Constituție și de alte legi. Limitarea drepturilor și libertăților din cauza tulburărilor psihice se face numai în cazurile prevăzute de prezenta lege și de alte acte normative. Astfel, concluzionând asupra

acestui aspect, constatăm că legiuitorul urmărește să asigure egalitatea tuturor persoanelor în exercitarea capacității juridice.

Caracterele juridice specifice capacității legale nu pot fi limitate aici. Șirul indicat mai sus, se referă mai mult la unanimitatea enumerării caracterelor juridice a acestui concept de către doctrinarii de specialitate, decât la ierarhizarea importanței pe care o reprezintă aceste caractere pentru capacitatea juridică, care cunoaște mai multe abordări în raport cu natura sa juridică, tot mai evidentă în contextul actual sunt cele referitoare la capacitatea juridică ca fiind un drept fundamental de drepturile omului. Considerăm că într-o asemenea accepțiune, dreptul la capacitate juridică este atribuit **drepturilor personalității**, care pot fi definite ca **prerogative extrapatrimoniale intim atașate persoanei, care exprimă chintesența ființei umane, fiind intrinseci acesteia** [124, p. 326]. Drepturile personalității nu se integrează patrimoniului, fiind că acestea desemnează „totalitatea sau universalitatea drepturilor patrimoniale și obligațiilor patrimoniale care aparțin unei persoane” [161, p. 13]. În această direcție, capacității juridice îi sunt atribuite și alte caracteristici, cum sunt caracterul absolut, adică sunt opozabile „*erga omnes*”, sunt imprescriptibile, au un caracter strict personal etc. În aceste condiții, apelând la metoda logică de cercetare, constatăm că caracterele juridice ale drepturilor personalității sunt comune și tuturor drepturilor personale nepatrimoniale. Dreptul la capacitate juridică fiind în această direcție, un drept absolut, astfel încât au ca obligație corespunzătoare acea obligație generală și negativă de a nu li se aduce atingere, obligație ce revine tuturor celorlalte subiecte de drept. Este, inseparabil, legată de persoana căreia aparține, subiectului de drept; sunt intransmisibile sau inalienabile, astfel cum am indicat mai sus. De asemenea, imprescriptibilitatea calității de subiect de drept, determină ca drepturile personale nepatrimoniale, care însoțesc indisolubil această calitate, să fie imprescriptibile extinctiv și achizitiv. Sunt drepturi inesizabile, cu toate consecințele juridice care decurg de aici. Și, în fine, universalitatea, în sensul că ele aparțin tuturor subiecților de drept.

În încercarea de a descrie specificul instituției capacității juridice, s-a identificat că „prin urmare capacitatea juridică este creația legii în vigoare (în dreptul intern), a tratatelor și convențiilor (în dreptul internațional), cauza ei este una normativă, nu una naturală, prin urmare, consecință normată (nu efect) a voinței legiuitorului, a negocierilor între state, cum legea acționează pentru viitor, persoana care dispune de capacitate juridică posedă aptitudinea de a fi titular al facultății de a avea drepturi și obligații în viitor; această aptitudine face posibilă participarea la raporturile juridice, iar transformarea posibilităților în realitate o stabilește reglementarea în vigoare” [50, p. 52].

Tipurile capacității juridice. În scopul determinării tipurilor capacității juridice este important să elucidăm opinia autorului Nicolae Popa, potrivit căruia „*analiza capacității*

juridice, pe poziția teoriei dreptului, implică luarea în considerare a trăsăturilor caracteristice participării la circuit juridic în toate ramurile dreptului. Fundamentarea categoriei de capacitate juridică în teoria dreptului este un aspect al metodologiei științifice juridice; pentru acest motiv, demersul nu poate fi limitat la o știință de ramură; el trebuie să pună în valoare însușirile semnificative ale calității de subiect de drept în toate raporturile juridice și să lase la o parte diferențele individuale, ne semnificative ale manifestării capacității juridice într-o ramură sau alta” [171, p. 264-265]. De la această perspectivă trebuie să pornim în determinarea tipologiei capacității juridice, astfel cum este percepută în cadrul Teoriei generale a dreptului.

Capacitatea juridică continuă să rămână o adevărată provocare pentru cercetătorii în domeniu, aspectele problematice referitoare la acest concept juridic se referă la o serie de aspecte, inclusiv, conținutul acesteia, părțile sale constitutive, tangențele pe care aceasta le formează cu capacitatea mintală, determinarea unor criterii de clasificare, divizare, tipizare etc. Toate acestea rămân o provocare pentru cercetătorii în domeniu. Astfel, în literatura de specialitate, în direcția determinării criteriilor de tipizare a capacității juridice sunt utilizați mai mulți termeni, inclusiv „clasificarea capacității juridice”, „dimensionarea capacității juridice”, „compartimentarea capacității juridice”, „manifestări ale capacității juridice”, „forme de organizare a capacității juridice” etc.

Problematica în literatura de specialitate, din punct de vedere teoretic, rezidă în identificarea unor criterii unanim recunoscute de clasificare, tipizare și divizare a capacității juridice, în general. Aceste clasificări ridică viabile semne de întrebare referitoare la conținutul capacității juridice. Astfel, în structurarea capacității juridice unii doctrinari, O. Ungureanu și C. Jugastru, folosesc terminologia de „compartimentarea capacității juridice” [208, p. 12], iar alți autori, Gheorghe Mihai, utilizează noțiunea de „dimensionarea capacității juridice” [146, p. 287], Gh. Bobos, I. Craiovan și alți autori prezintă capacitatea juridică ca având mai multe „forme de organizare” [173, p. 264]; [58, p.72], acești autori citându-l pe N. Popa, care propune „clasificarea capacității juridice” [173, p. 265].

Avornic Gheorghe, în determinarea tipologiei capacității juridice, specifică că capacitatea juridică se poate manifesta fie ca o capacitate juridică, când este vorba despre o persoană fizică sau persoană juridică, fie ca o competență, în cazul organelor de stat, fie ca suveranitate, când este vorba de stat [19, p. 144]. Această abordare este întâlnită și în lucrarea autorilor Maria V. Dvoracek și Gheorghe Lupu [94, p.285], Ion Pîrau [163, p. 53]. Gh. C. Mihai și Radu I. Motica, indică că capacitatea juridică a persoanei are două dimensiuni, capacitate de folosință și capacitate de exercițiu [145, p. 51]. Lidia Barac în explicația sa referitoare la personalitatea juridică, indică că “personalitatea juridică este susceptibilă de grade, unul dintre acestea este capacitatea, cu două forme de manifestare ale acesteia: capacitatea de folosință și capacitatea de

exercițiu [30, p. 50]. Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, consideră că „în general, capacitatea juridică este unică. În ramura dreptului civil se disting două aspecte, capacitatea juridică de folosință și capacitatea juridică de exercițiu” [57, p. 72], iar autorul Crețu V. [85, p. 80] le numește forme. Spre deosebire de autorii menționați, doamna doctor în drept Carmen Popa, distinge că capacitatea juridică este reglementată de normele din cadrul fiecărei ramuri de drept și din acest punct de vedere putem distinge între capacitate juridică civilă, penală, administrativă, constituțională, de dreptul muncii, familiei etc. Fără ca legea să condiționeze existența lor de îndeplinirea unor calități [168, p. 238]. Delimitând capacitatea juridică în diversele ramuri de drept, Adam Popescu specifică că capacitatea persoanelor poate varia în funcție doar de natura și ramura de drept care aparține raportul juridic [174, p. 193-194].

Profesorul universitar Vasile Crețu ș.a. realizează o clasificare mai complexă a capacității juridice, indicând că „capacitatea juridică este de mai multe feluri. Așa de exemplu, în dependență de domeniul de reglementare juridică, pot fi diferențiate următoarele categorii de capacitate juridică: capacitate civilă, capacitate constituțională, capacitate administrativă etc. În dependență de sfera de cuprindere, capacitatea juridică poate fi: capacitate juridică generală și capacitate juridică specială” [83, p. 80]. În opinia profesorului universitar, Costică Voicu, Teoria generală a dreptului clasifică capacitatea juridică în: capacitate juridică generală; capacitate juridică specială [214, p. 255]. Menținând aceeași clasificare, Dumitru Baltag și Alexei Guțu [26, p. 256], M. Luburici [135, p. 83], numește aceste tipologii ale capacității juridice, drept, feluri ale capacității juridice, iar Nicolae Popa, Mihai C. Eremia, Daniel M. Dragnea, forme de manifestare a capacității juridice [173, p. 207]. În opinia autorilor Ion Corbeanu și Maria Corbeanu, criteriul de clasificare a capacității juridice, în capacitate juridică generală și specială, este calitatea și întinderea drepturilor subiecților [82, p. 222].

Fără a elucida în detaliu aceste clasificări, ne vom expune asupra conținutului capacității juridice, având la bază cea mai generală clasificare a acesteia, capacitate juridică generală și capacitatea juridică specială.

Capacitatea juridică generală constă în aptitudinea persoanei de a participa, în principiu, ca titulară de drepturi și obligații juridice, în orice raport juridic, fără ca legea să condiționeze această participare de îndeplinirea unor condiții [145, p. 51].

În această ordine de idei, capacitatea juridică generală se referă tuturor ramurilor de drept, și în acest sens titularul ei poate avea toate drepturile și obligațiile neinterzise de lege, de ordinea publică și bunele moravuri. În literatura de specialitate s-a conturat ideea că capacitatea juridică generală poate fi confundată cu capacitatea socială, acestea devenind identice, dat fiind faptul că au ca domeniu de aplicare toate ramurile dreptului. Astfel, deși este reglementată de o anumită ramură de drept, domeniul de aplicare al acestui concept juridic se referă tuturor

ramurilor de drept. Nicolae Popa, definește această tipologie a capacității juridice, oferind mai multe detalii specifice acesteia, citând autorul în cauză, definim *capacitatea juridică generală ca aptitudinea de a participa ca titular de drepturi și obligații juridice, în principiu, în toate ramurile juridice, fără ca legea să condiționeze această participare de îndeplinire anumitor calități* [173, p. 264]. Trebuie să evidențiem că capacitatea juridică generală nu se confundă cu condițiile speciale pe care persoana trebuie să le cumuleze pentru a-și exercita anumite drepturi, spre exemplu, atingerea vârstei de 18 ani pentru a vota, deținerea permisului de conducere pentru a conduce un mijloc auto etc.

Capacitatea juridică specială este posibilitatea recunoscută de legea în vigoare ca persoana să participe, cu statut de subiect de drept, în raporturi juridice, dacă îndeplinește anumite condiții [145, p. 51].

Autorii citați mai sus, consideră că de capacitatea juridică specială dispun persoanele juridice, deoarece acestea pot acționa doar în condițiile strict prevăzute de legislația în vigoare. Spre exemplu, în dreptul public, astfel cum am enunțat mai sus, organele autorităților publice au o competență prestabilită de legislația specială în vigoare. În aceeași direcție, persoanele juridice cu scop nelucrativ activează exclusiv în baza scopului indicat în actul de constituire, capacitatea juridică a minorilor care nu au împlinit 14 ani în contextul dreptului civil, constituie un alt exemplu în acest sens.

Capacitatea juridică specială se referă la un anumit domeniu, ramură, instituție etc. Această totalitate de drepturi și obligații care formează capacitatea specială au fost create pentru a servi la realizarea unui scop, astfel cum sunt spre exemplu capacitatea militarilor, capacitatea funcționarilor publici, notarilor etc. A. Posdarie indică că capacitatea juridică specială ne dezvăluie anumite raporturi juridice prin calitatea, calificarea pe care o au (spre exemplu: militarii, funcționarii publici, deputații etc.) [176, p. 19] și alți subiecți de drept.

În această ordine de idei, putem defini că **capacitatea juridică specială reprezintă posibilitatea recunoscută de lege unui subiect distinct de drept de a participa la raporturile juridice în care trebuie îndeplinite anumite condiții.**

Conținutul capacității juridice speciale diferă de la caz la caz, în dependență de anumite criterii, cum ar fi ramura dreptului, instituția juridică, statutul persoanei juridice etc. Spre exemplu, capacitatea juridică a unei societăți comerciale străine diferă de cel al societăților comerciale create în RM, astfel cum este și condiția unei persoane juridice de drept public sau privat, o societate cu răspundere limitată și o întreprindere individuală, chiar dacă ambele sunt societăți comerciale și servesc unui scop lucrativ etc. Pornind de la complexitatea instituției capacității juridice, precum și de la multitudinea accepțiunilor pentru care este utilizat acest concept, putem evidenția că în raport de ramură de drept sau de instituție juridică într-un

domeniu sau altul, se întâlnesc accepțiuni diferite, ca și utilizări deosebite ale capacității. Așa de pildă, capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu; capacitatea de a răspunde, capacitatea de a moșteni; capacitatea electorală etc. [142, p. 293]. În sociologie, este pe larg utilizat termenul de capacitate de acțiune, care definește rolul omului în societate și conturează statutul său social [170, p. 301].

3.3.Aspecte problematice cu privire la conceptul de capacitate juridică.

Analizând natura juridică a capacității juridice este inevitabil să nu evidențiem tangențele pe care le formează această instituție juridică cu celelalte drepturi fundamentale ale participanților la raporturile juridice, sau astfel cum este menționat în literatura de specialitate, oricare ar fi entitatea avută în vedere: individ, colectiv, stat, organizație internațională, condiția „sine qua non” a devenirii sale ca subiect de drept, în general, și ca subiect al raportului juridic, în special, este capacitatea juridică [19, p. 144], [94, p. 285]. Cu alte cuvinte, capacitatea juridică constituie o condiție a calității de subiect de drept: în lipsa ei nu ar fi posibilă participarea oamenilor sau organizațiilor acestora la relațiile sociale reglementate de drept [213, p. 271]. Această opinie este susținută și de alți doctrinari în domeniu, inclusiv N. Popa, M. Eremia și M. Dragnea [173, p. 207] etc.

În formularea unei concluzii referitoare la capacitatea juridică, considerăm că esența capacității juridice nu rezultă din aptitudinea persoanei de a conștientiza sau dirija acțiunile sale [233, p. 281], deci nu se confundă cu capacitatea psihică sau mentală a persoanei. Dimpotrivă, esența capacității juridice rezultă din însăși calitatea de a fi persoană și subiect de drept. Autorii G. C. Mihai și R. I. Motica subliniază că termenul de „*persoană*” are sensul etimologic din greacă veche de „*maska*”. În această accepțiune fiecare exemplar uman fiind o personalitate unică, irepetabilă fundamental originală, poartă în contexte variabile un număr nesfârșit de „*măști*”, își manifestă unicitatea ca „*persoană-în-drept*”, „*persoană-morală*”, „*persoană politică*” etc. În fond, toate caracterizările – *homo faber*, *homo ludens*, *homo technicus*, *homo significans*, *homo juris*, *homo aestimans*, *homo oeconomicus* etc. – nu sunt altceva decât tocmai măștile personalității. Sintagma „*drepturile omului și ale cetățeanului*” desemnează drepturile personalității, care indiferent ce „*maska*” arată, sunt naturale în universalitatea lor. Din temeiul natural al dreptului decurge originar, că personalitatea nu poate fi deplină înafara acestor drepturi, că drepturile nu privesc persoana, variabilă și precară, ci personalitatea umană pe care o maschează [145, p. 49].

Anume în această accepțiune trebuie înțeles sensul de capacitate juridică, organic și indisolubil legat de calitatea de a fi persoană și subiect de drept, participant la raporturile juridice. Ori, astfel cum nota C. Stătescu, în argumentarea sa referitoare la nepotrivirea

termenului de „*persoană fizică*” cu cea de „*subiect de drept*”, că știința dreptului nu studiază omul în integritatea lui. Ea nu studiază omul din punct de vedere fizic și nici în întregime, omul privit sub aspect fiziologic. Știința dreptului privește oamenii ca participanți la relațiile sociale, și anume, ca persoane participante la acele raporturi sociale, care formează obiect de reglementare pentru norma juridică. Vorbind despre capacitatea juridică a oricărui participant la raporturile juridice și interacțiunile pe care le formează aceasta cu asigurarea identificării drepturilor subiecților, precum realizării drepturilor lor, nu putem să nu evidențiem că în cele mai dese cazuri, aceste interacțiuni se referă la principiile generale de drept, inclusiv principiul egalității și nediscriminării. Nediscriminarea trebuie înțeleasă ca interzicerea oricăror forme implicite și explicite, de discriminare, precum și garantarea egalității de tratament. Prin discriminare, se înțelege orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de lege sau pe criterii presupuse [126]. Principiul recunoașterii egalității în fața legii este un principiu fundamental de drept, care are origini îndelungate și a fost recunoscut atât de legislația internă cât și internațională. Deși, numărul actelor juridice care au drept scop protejarea personalității umane, garantarea principiilor generale de drepturile omului etc. și în perioada actuală, în unele societăți, mai sunt încă întâlnite cazuri de nerecunoaștere a personalității juridice unor categorii sociale. Cele mai întâlnite situații de limitare sau negare a capacității juridice a persoanelor se referă la femei, copii sub vârsta majoratului, dar mai cu seamă la persoanele cu deficiențe mintale. Astfel cum se practica și în RM până la 02 iunie 2017. Dar această practică este încă prezentă în multe state ale lumii. Persoana care în urma unei tulburări psihice nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată incapabilă. În baza legislației interne din acea perioadă, conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 17 din 31.05.2004 [111], persoana fizică majoră putea fi declarată incapabilă prin hotărâre a instanței de judecată în cazurile când persoana era lipsită de discernământ, lipsa de discernământ o pune în imposibilitatea de a înțelege singură însemnătatea și consecințele juridice ale actelor săvârșite; precum și că lipsa discernământului se datora bolii mintale sau deficienței mintale. Astfel cum indica autorul Dumitru Baltag, pentru dobândirea capacității de exercițiu sunt necesare întrunirea a două condiții prevăzute de lege: existența capacității de folosință și existența discernământului [25, p.326].

Incapacitatea de exercițiu a persoanei reprezenta imposibilitatea acesteia de a dobândi, prin faptă proprie, și de a exercita drepturi, de a-și asuma personal obligații și de a le executa. Ca și în cazul capacității limitate de exercițiu, incapacitatea persoanei era percepută ca o formă de protecție a persoanei în procesul de exercitare a drepturilor proprii împotriva unor abuzuri care pot surveni din partea membrilor comunității. Deși protecția oferită de lege se referea la

prevenirea abuzurilor din partea membrilor comunității, abuzuri, care în cele mai dese cazuri iau forma de manipulare sau inducere în eroare, legislația noastră nu prevede un mecanism eficient de respectare a voinței și intereselor personale ale persoanei în cazul substituției voinței persoanei cu cele ale reprezentantului ei legal. În acest context puteam constata că suntem în prezența unei omisiuni a personalității juridice a persoanei. Persoana care are o boală intelectuală poate avea o șansă de anulare a incapacității sale, persoanele cu dizabilități intelectuale nu aveau această șansă. Astfel odată declarate incapabile, ele rămâneau cu acest statut întreaga viață, devenind din subiecte de drept, obiecte a raporturilor juridice, toate drepturile și obligațiile lor, care rezultă din simpla calitate de a fi om, fiind exercitate de către reprezentanții lor legali, adică de tutori [5, 51], din motiv că legislația civilă de până la 02 iunie 2017 nu reglementa măsuri alternative de ocrotire a persoanelor în exercitarea capacității juridice și nici nu statua revizuire a discernământului persoanei tutelate, tutela având un caracter perpetuu până la restabilirea persoanei în capacitate de exercițiu sau până la decesul persoanei tutelate. Aceste aspecte legate de capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități intelectuale au fost omise în nenumărate rânduri, mai ales datorită atitudinii indifferente a societății față de aceste persoane. Concomitent cu ratificarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități prin Legea nr.166 din 10 iulie 2010, prevederile acestui act au devenit obligatorii pentru țara noastră, care în aceeași măsură cu celelalte Părți Semnatare ale Convenției, recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții. În baza prevederilor Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități are loc o schimbare a paradigmei instituției capacității juridice, în baza căreia calitatea de subiecte de drept este recunoscută tuturor persoanelor și nu se limitează doar la posibilitatea de a avea drepturi și obligații și se extinde și asupra posibilităților de exercitare a lor.

Prin definirea capacității juridice ca fiind posibilitatea și puterea persoanei de a acționa în conformitatea sistemului legal, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului European, identifică două elemente constitutive ale termenului de capacitate juridică. Prima se referă la „*statutul legal*” al persoanei, în sensul că aceasta este privită ca persoană în fața legii, sau cu alte cuvinte „*capacitatea juridică pasivă*”; și al doilea se referă la „*agenția juridică*” sau ceea ce se referă la „*capacitatea juridică activă*” [254, p. 24]. Această abordare a elementelor capacității juridice scoate în evidență ceea ce în conformitatea cadrului legal intern este numit „*capacitatea juridică de folosință*” și „*capacitatea juridică de exercițiu*”. Recunoașterea personalității juridice a subiectului de drept, implică atât recunoașterea capacității de folosință, cât și a capacității de exercițiu.

Bernadette McSherry [254, p. 24], indică că tradițional în lume sunt identificate două abordări de stabilire dacă o persoană poate fi declarată incapabilă:

1. Abordare asupra statutului persoanei, care în scopul de a determina dacă persoana este lipsită de capacitate juridică, se focusează asupra diferitor caracteristici ale persoanei, spre exemplu dacă aceasta are un anumit tip de dizabilitate și/sau dacă aceasta are o anumită deficiență intelectuală sau mentală. În cazul identificării unora din criteriile enunțate, aceasta duce, în mod automat, la lipsirea persoanei de capacitate juridică, în ambii termeni, atât capacitatea juridică pasivă, cât și capacitatea juridică activă.

2. Abordarea cognitivă se focusează pe asistarea abilităților de luare a deciziei. Abordarea cognitivă a incapacității persoanei cuprinde noțiunea de capacitate mentală sau competență mentală, ultimul termen fiind mai des utilizat în statele Americii de Nord. Abordarea cognitivă este favorizată în sistemele moderne de tutelă și legile administrative. Aceasta, la rândul ei, este determinată de două elemente de evaluare:

a) **evaluarea bazată pe rezultat** –accentuează decizia prioritară a individului sau pe modelul de decizie luat anterior de persoană, ulterior se determină care ar fi rezultatele deciziei ce urmează a fi luată pentru persoana în cauză și se determină dacă acestea sunt în contradicție cu decizia prioritară sau modelul de decizie utilizat anterior de persoană, precum și dacă acestea nu contravin normelor sociale stabilite în comunitatea în cauză.

b) **evaluarea bazată pe funcționalitate** – această abordare se referă la suportarea abilităților de luare deciziilor, bazându-se pe o problemă specifică sau pe un domeniu specific, recunoscând că capacitatea mintală este variabilă, din acest motiv persoana trebuie asistată într-un moment specific, cu o decizie specifică.

Deși aceste modele tind să ocupe tot mai mult teren în legislațiile moderne, și într-un caz și în altul necesitățile de perfecționare mai sunt evidente. Spre deosebire de prima abordare, care este criticată, în special, în materia consimțământului la tratament medical, considerându-se că această abordare ar crea pârgii largi de aplicare a tratamentului persoanei împotriva consimțământului său, considerându-se că tratamentele medicale sunt întotdeauna în corespundere cu cele mai bune interese ale persoanei, evaluarea bazată pe funcționalitate, este pe larg utilizată în diverse sisteme legislative moderne, cum ar fi spre exemplu, Actul de Capacitate Mintală din 2005, aplicat în Anglia și Țara Galilor; Ghidul pentru Evaluarea Capacității din 2005, aplicat în provincia Ontario, Canada etc.

Este iminent pentru capacitatea juridică, dreptul persoanei de a deveni parte a raporturilor care produc efecte juridice în conformitate cu deciziile și intențiile persoanei titulare, indiferent că acestea se referă la persoană sau la proprietatea sa, să se abțină de la exercitarea și să exercite drepturile care sunt în conformitatea vieții sale private, să fie tras la răspundere în modul prevăzut de lege, să fie responsabil pentru acțiunile sale contractuale, inclusiv pentru prejudiciul cauzat, să răspundă patrimonial și penal, adică să răspundă în calitate sa de titular de drepturi și

obligații. Autorul Nicolae Popa specifică că capacitatea juridică, nu trebuie confundată cu volumul drepturilor subiective de care se bucură un subiect de drept la un moment dat al acțiunii sale sociale [173, p. 301], de aceea faptul că o persoană se bucură de deplinătatea capacității juridice, nu înseamnă că aceasta, fără a întruni criteriile stabilite de lege, poate încheia orice act juridic, inclusiv să candideze pentru o funcție publică sau să încheie un contract specific. În această direcție, referindu-ne la structura capacității juridice, în conformitatea legislației civile interne, aceasta este constituită din capacitate juridică de folosință, sau astfel cum indică Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, capacitatea de statut și capacitate juridică de exercițiu, adică capacitatea juridică activă. În literatura de specialitate s-a demonstrat că diviziunea capacității în capacitate de folosință și capacitatea de exercițiu este caracteristică numai unor ramuri de drept și nu are valoare de generalitate. Aplicarea practică a acestui concept juridic a demonstrat că atât în cazul capacității civile, cât și a celei generale, structura acestora este identică. Dacă în raport cu capacitatea juridică de folosință, este unanim recunoscut că aceasta apare în momentul nașterii cu excepțiile stabilite de lege, cea de exercițiu elucidează o serie de particularități, spre exemplu sunt pasibile de răspundere penală persoanele care au atins vârsta de 16 ani sau de 14 ani, în condițiile art. 21 C. pen.

Pornind de la cea mai generală noțiune a capacității juridice, aceasta fiind definită ca aptitudinea persoanei de a participa în calitate de titular de drepturi și obligații la raporturile juridice, putem delimita, cu bună dreptate, această noțiune de cea a capacității civile [6, p. 64]. Totuși nu putem nega interacțiunile dintre aceste noțiuni, dată fiind generalitatea și multitudinea raporturilor juridice civile, sau astfel cum se specifică în art. 3 din C. civ., legislația civilă reglementează raporturile privind realizarea și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a altor valori nepatrimoniale.

În doctrină este unanim recunoscut caracterul comun al dreptului civil. Dreptul civil este un drept aplicabil mai multor ramuri de drept, spre exemplu, comercial, dreptul muncii, dreptul familiei sau dreptul protecției sociale etc. În cazul în care legislația unei anumite ramuri de drept nu acoperă toate situațiile posibile din practică, acestora din urmă li se aplică legislația dreptului civil. Cunoaștem că dreptul civil este o ramură de drept privat, deci acesta devine un drept comun pentru ramurile de drept privat, totuși, generalitatea reglementărilor de drept civil nu poate fi negată în raport cu unele reglementări de drept public. Spre exemplu, art. 16 din Codul contrav., specifică că este pasibilă de răspundere contravențională persoana fizică cu capacitate de exercițiu care în momentul săvârșirii contravenției are împlinită vârsta de 18 ani, sau art. 109 alin. 3 din C. pen. specifică că pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu, împăcarea se face de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitate de exercițiu restrânsă se pot împăca cu încuviințarea persoanelor prevăzute de lege, precum și alte texte de lege fac trimitere la aceste

instituții fără a specifica sub vreo formă conținutul capacității de exercițiu în sensul ramurii de drept specifice. Nici procedura de lipsire de capacitate de exercițiu a persoanei nu este reglementată de legislația specială sau de altă ramură de drept public. Aceste exemple ne permit să constatăm că instituția capacității juridice civile, în forma reglementată, este una generală și nu se limitează doar la reglementările de drept civil sau procesual civil și nici nu este aplicabilă doar acestor ramuri de drept. În cadrul Principiilor de implementare a art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, pct. 2, s-a specificat că capacitatea juridică înseamnă atât capacitatea de a avea drepturi, cât și capacitatea de a acționa. Acest principiu se aplică în sistemele legale a tuturor statelor și în raport cu toate persoanele, inclusiv persoanele cu dizabilități [249, pct.2]. Referindu-se la aceste aspecte, Philip Alston, Florence Botegwa și alții indică că “Articolul 12 se referă la egalitatea de statut juridic și se asigură că persoanele cu dizabilități au drepturi și oportunități egale pentru a fi actori în cadrul sistemului juridic. Acest lucru se aplică în mai multe sfere ale vieții; de la gestionarea afacerilor financiare, participarea la procedurile judiciare, luarea deciziilor cu privire la tratament medical, unde și cu cine să trăiască și exercitarea generală a autonomiei în viața cotidiană. Statelor le revin atât obligații pozitive, cât și negative. Obligația negativă presupune respectul deciziilor luate de către persoanele cu dizabilități, obligația pozitivă este de a oferi acces la luarea deciziei prin suport, acolo unde este necesar. Luarea deciziilor prin suport este un model care permite persoanelor cu dizabilități să-și exercite capacitatea juridică prin acordarea de asistență în comunicare, înțelegere și alte aspecte ale unui proces de luare a deciziilor. Se bazează pe o relație de încredere între indivizi, și este o alternativă completă la vechiul model de substituit de luare a deciziilor (de exemplu, tutela), care numește o altă persoană în scopul de a lua decizii în locul persoanei cu dizabilități” [116, p. 42].

Deși s-ar părea, la prima vedere că aceste reglementări ar trebui aplicate doar în raport cu persoanele cu dizabilități, în realitate, aceste statuări produc o schimbare esențială a întregului concept, astfel capacitatea juridică trebuie privită ca un tot întreg, fără a o diviza în capacitate juridică de folosință și capacitate juridică de exercițiu. Persoanele cu deficiențe mintale nu mai pot fi declarate incapabile, acestea fiind recunoscute cu personalitate juridică în toate aspectele vieții și în mod egal cu ceilalți. Noua abordare a capacității juridice nu mai pune accentul pe testarea abilităților persoanei de a locui în societate, dar accentuează necesitatea de a identifica de ce suport necesită persoana pentru a-și exercita liber și în condiții egale cu ceilalți capacitatea sa juridică [232, p.89].

Având în vedere toate rigorile statuate, la etapa curentă, referitoare, în special, la combaterea oricărei forme de discriminare și dispozițiile de acomodare rezonabilă, noua paradigmă a capacității juridice ne obligă ca orice constatări sau evaluări a incapacității persoanei să fie, în mod absolut, delimitate de statutul persoanei, dizabilitatea sau orice alte

criterii. În acest sens în literatura de specialitate se indică că numai un test funcțional, care să accentueze specificul de luare a deciziilor de către persoană, fără nici o trimitere la statutul și/sau diagnoza persoanei, trebuie aplicat în procesul de evaluare și constatare a incapacității persoanei pentru a identifica incapacitatea persoanei în raport cu un raport juridic specific sau a statutului de persoană care are nevoie de protecție, astfel încât acomodarea rezonabilă și suportul în exercitarea capacității juridice să fie aplicat anume în scopul demonstrării capacității juridice a persoanei. Obiectivul impus de această nouă abordare a capacității juridice se referă la asigurarea că sistemele de luare substituită a deciziilor, adică prin intermediul tutorilor nu mai vizează persoanele cu boli mintale sau deficiențe mintale, acestea pot fi invocate numai pe baza incapacității evaluate printr-un test funcțional, bazat pe trăsăturile persoanei, nelegate de handicapul acesteia sau statutul social pe care îl are și numai în ultimă instanță, numai atunci, după ce autoritățile competente au epuizat toate căile disponibile și sunt cunoscute dificultăți imense și nejustificate în sprijinirea și acomodarea unui individ cu un handicap de a demonstra și exercita capacitatea în raport cu o relație specifică. În baza acestei abordări capacitatea este evaluată în raport cu o problemă specifică. Aceasta înseamnă că incapacitatea persoanei într-un anumit domeniu, spre exemplu încheierea unei tranzacții imobiliare, nu atrage după sine și incapacitatea persoanei într-un alt domeniu, spre exemplu încheierea unui contract individual de muncă sau împrumutul unei cărți. Chiar dacă un individ nu reușește să parcurgă procesul de luare a deciziei, acesta are dreptul de a-i fi recunoscută capacitatea juridică deplină în virtutea faptului că este persoană, iar legislațiile îi recunosc personalitatea juridică în baza acestui criteriu, chiar dacă nu mai poate beneficia de suport de luare a deciziilor în mod autonom.

Urmărind modelul abordat de legislația civilă autohtonă, tutela totală, care va fi exercitată sub forma reprezentării în toate actele încheiate în numele persoanei tutelate, tutorele va reprezenta persoana în toate actele juridice doar în condițiile în care persoana ocrotită este lipsită în totalitate de discernământ, doar în condițiile în care celelalte măsuri de ocrotire nu pot fi aplicabile având în vedere protecția persoanei și doar în raport cu actele pentru care legislația în vigoare și/sau uzanțele nu împuternicesc persoana să acționeze în mod independent. Aplicarea acestei măsuri de ocrotire este realizată în condiții de păstrare a deplinătății capacității juridice a persoanei, date fiind că prin modificările operate prin Legea nr. 66 din 13.04.17 în vigoare de la 02 iunie 2017, capacitatea juridică civilă este recunoscută tuturor persoanelor. Totuși, la nivel conceptual, legiuitorul moldav confundă capacitatea juridică a persoanei cu cea mintală, condiționând în această direcție aplicarea diverselor forme de ocrotire judiciară, fie contractuale sau judiciare. Mai mult ca atât, păstrează încă, în stipulații exprese dualitatea capacității juridice, divizând-o în capacitate juridică de folosință și capacitate juridică de exercițiu.

Legislațiile unor state, amintim aici despre exemplul provinciei canadiene, Ontario, Anglia și Țara Galilor, Irlanda delimitează capacitatea juridică de cea mintală, utilizând în legislațiile lor doar termenul de „*capacitate*”, deși conceptual se referă la capacitatea mintală. În legislația din Canada, termenul de „*capacitate juridică*” nu este utilizat, acesta este asimilat termenului de *capacitate mintală*, fiind recunoscut de legislația canadiană ca o abilitate cognitivă a omului. În conformitate cu Actul Deciziilor de Substituție (Substitute Decisions Act) din Ontario, care reglementează că „în legislația sa, Guvernul din Ontario a statuat convingerea că capacitatea mintală este, în esența ei, o funcție cognitivă. Actul Deciziilor de Substituție stabilește o definiție din două părți constitutive a capacității mintale, prima se referă la necesitatea că persoana trebuie să aibă capacitatea de a înțelege informațiile relevante pentru luarea deciziilor și cea de a doua se referă la capacitatea de a aprecia consecințele unei luări sau refuzului de a lua o anumită decizie” [235, p. 23]. În reglementările Actului Deciziilor de Substituție, este statuat că sunt atât de multe noțiuni operaționale a termenului de capacitate mintală câte jurisdicții sunt. Un individ poate fi declarat "incapabil mintal", în scopul de a institui tutela într-o singură competență sau decizie, dar incapacitatea sa mintală să nu se refere la o altă competență [235, p. 14].

În conformitatea legislației din Canada, capacitatea juridică nu reflectă capacitatea unei persoane de a lua decizii. Aceasta reflectă dreptul unei persoane de a lua decizii și ca deciziile sale să fie respectate de terți. Această abordare a capacității juridice semnalează modelul social de definire a capacității juridice. Astfel, capacitatea juridică nu se concentrează pe atributele individuale sau limitele relative, dar mai degrabă pe barierele sociale, economice și juridice cu care o persoană se confruntă în formularea și executarea deciziei sale individuale [236, p. 18]. Luând în considerare tangențele care se stabilesc între capacitatea juridică și capacitatea mintală, precum și aportul pe care îl formează în procesul formulare a deciziei persoanei, în legislațiile statelor sunt identificate trei sisteme de luare a deciziilor, în dependență de autonomia persoanei în procesul de luare a deciziei:

1. Luarea autonomă de decizii. În baza acestui statut, persoana este recunoscută ca o persoană care poate lua o decizie și poate comunica decizia sa într-o manieră accesibilă pentru înțelegere terților. În procesul de comunicare sunt posibile unele forme individualizate de asistență, spre exemplu ajutoare vizuale, consilieri informale, utilizarea unui limbaj accesibil (simplu) sau a tehnologiilor augmentative de comunicare. Persoana nu necesită intervenția terților pentru a încheia anumite contracte, de a exprima acordul în legătură cu anumite situații care o privesc etc. Toate deciziile sale sunt luate în mod independent și autonom, persoana fiind unica în drept de a refuza sau consimți intervenția terților fie cu privire la încheierea prin reprezentare a unui act juridic, care permite încheierea prin reprezentare, fie la considerarea unui

sfat sau recomandări din partea terților, inclusiv specialiștii dintr-un domeniu specific, cu privire la luarea unei decizii

2. Suportul în luarea deciziei. Acesta este statutul care respectă și protejează persoana în procesul de exercitarea deplină a capacității sale juridice, ca și cum aceasta ar lua în mod autonom o decizie. Potrivit lui, persoana, în procesul de luare a deciziei, selectează o altă persoană pentru a o reprezenta, în anumite situații, în procesul de luare a deciziei și/sau realizare a unei decizii. În practică sunt identificate mai multe forme de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice. Motivul pentru care este necesar să deosebim limita dintre luarea autonomă de decizii și cea de suport în luarea deciziei, deși ambele urmăresc să asigure exercitarea deplină a capacității juridice a persoanei, este că necesitatea individului de asistență minimă în exercitarea capacității juridice nu poate constitui un motiv de a-l determina să apeleze la suportul în luarea deciziei. Conform art. 48¹⁰ din C. civ. dacă o persoană are nevoie de ocrotire doar prin asistență la luarea deciziei, poate să încheie un contract de asistență cu persoana care dorește să o ofere. Legiuitorul nostru a preluat, parțial, în reglementările sale această formă de luare a deciziilor.

3. Luarea substituită de decizii – în cadrul acestui statut are loc o substituție totală a drepturilor și obligațiilor persoanei către reprezentantul său legal, care în diverse state are o denumire specifică, spre exemplu în legislația autohtonă, acesta este numit tutore, aceeași denumire este întâlnită și în alte state, spre exemplu România, Malta, Suedia (numit – „författare”), Franța (numit – „tuteur”). Trebuie să evidențiem că atât în Suedia, cât și în Franța luarea substitutivă de decizii apare sub două niveluri, de „*tutela*”, sub forma substituției totale de personalitate juridică, și de „*curator*” – în Franța, Bulgaria; „*mentor*” sau „*the good man*”, ceea ce înseamnă „*omul bun*” – în Suedia.

Art. 12 alin. 2 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități garantează dreptul persoanelor la suport în exercitarea capacității juridice. În acest scop, în cadrul Principiilor de implementare a art. 12 din Convenție, elaborate în cadrul forului CRPD cu participarea organizației International Disability Alliance, în pct. 4 se evidențiază că persoanele cu dizabilități care necesită suport pentru a exercita capacitatea lor juridică au dreptul de a beneficia de acest suport. „Suport”, în acest sens, înseamnă dezvoltarea unei relații sau a unui mod de a acționa în comun; de a asigura posibilitatea persoanei de a se exprima și de a comunica dorințele sale, în baza unui acord bazat pe respect și încredere, care reflectă dorințele persoanei. Acordarea suportului în procesul de luare a deciziilor constituie o premisă inerentă în exercitarea capacității juridice în conformitatea garantată de standardele internaționale referitoare la capacitatea juridică.

Conform cercetării realizate de Bernadette McSherry [255, p. 25], suportul în exercitarea capacității juridice este bazat pe următoarele raționamente:

1. persoana trebuie să aibă dreptul de a-și asuma propriile riscuri în viață, cu condiția ca aceste riscuri să fie în corespundere cu furnizarea adecvată a informațiilor și sfaturilor.
2. autonomia personală (de voință) este un principiu legal fundamental și este interzis orice transfer a acestui drept către terți.
3. toate persoanele sunt, într-o oarecare măsură, influențați și dependenți de alții.

Cu alte cuvinte, suportul în luarea deciziilor ține să respecte demnitatea și autonomia persoanei, demonstrând în această direcție că lipsa sau prezența capacității juridice nu trebuie apreciată în dependență de nivelul de inteligență al persoanei și nici nu se bazează pe cele mai bune decizii sau alegeri, dimpotrivă aceasta se referă la legătura organică cu ființa umană, cu personalitatea sa juridică, iar abilitățile de a decide cât mai eficient pot fi învățate în timp, prin experiență cotidiană, sfaturi primite de la persoanele în care au încredere, riscuri asumate și eșecuri din care se învață. Această formă de luare a deciziilor prin suport, plasează demnitatea și autonomia persoanei mai sus de orice valori.

Cu scopul de a proteja persoanele care nu au capacitatea juridică de a lua decizii specifice, de a maximaliza abilitățile lor de a decide și de a le implica în procesul de luare a deciziilor care îi privesc, pe cât posibilitățile lor permit, Ghidul practic de aplicare a Legii cu privire la capacitatea mintală aplicabil în Anglia și Țara Galilor, statuează câteva principii referitoare la suportul acordat persoanelor care nu au capacitatea de a lua decizii specifice. Pe lângă faptul că termenul de capacitate juridică rămâne oarecum neatins prin abordarea termenului de capacitate în conformitatea Legii în cauză, Ghidul practic de aplicare a Legii cu privire la sănătatea mintală indică că prin termenul de „persoană care nu are capacitate” nu se are în vedere persoana care nu are capacitatea de a lua o anumită decizie sau nu poate realiza o acțiune specifică pentru sine la momentul când această decizie sau această acțiune trebuie luată” [269, p. 3]. Aceasta înseamnă că persoana poate să nu aibă capacitatea de a lua anumite decizii, dar să aibă capacitatea de a decide în alte privințe. Persoanele pot avea capacitatea de a lua anumite decizii de importanță mai mică, de tipul ce să îmbrace astăzi, ce haine să procure, dar s-ar putea să nu aibă capacitatea de a încheia anumite tranzacții mai complexe. Din noțiunea citată mai sus, rezultă că capacitatea persoanei se apreciază în raport cu o decizie specifică și într-un moment specific.

Revenind asupra principiilor generale și obligatorii de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice, Ghidul practic [268, p. 19] indică că persoana este prezumată că are capacitate; persoana nu poate fi tratată ca fiind fără capacitate, până când toate măsurile practice de luare a deciziei vor fi epuizate fără a înregistra succes; persoana nu poate fi considerată ca

neavând capacitate din motiv că a luat o decizie neînțeleaptă; orice acțiune realizată sau decizie luată, în conformitate cu legea în cauză, pentru sau în numele persoanei care nu are capacitate, trebuie realizată cu respectarea celor mai bune interese ale persoanei; înainte de realizarea oricărei acțiuni sau luarea oricărei decizii referitor la un scop specific, trebuie realizată cea mai eficientă cale sau cea mai eficientă măsură care afectează cel mai puțin drepturile persoanei și libertatea lor de acțiune”.

Suportul în luarea deciziei recunoaște necesitatea de a acorda suport autonomiei persoanei prin consolidarea unor relații de colaborare, respectând competențele ambilor participanți, dar recunoscând, în același timp, interdependența dintre persoana care oferă suportul în luarea deciziei și persoana care îl primește. Acestea constituie principiile cheie atât ale autodeterminării persoanei, cât și al autonomiei ei. **Teoria autodeterminării** se referă la instinctele și tendințele noastre de a ne proteja și de a crea premisele necesare pentru a ne simți bine. Iar **autonomia relațională** este termenul utilizat pentru a reda faptul că noi nu suntem în întregime liberi, că deciziile noastre întotdeauna interacționează cu relațiile inter-personale și de o dependență reciprocă.

Analizând abordarea sistemului de suport în luarea deciziilor în domeniul medical, vom întâlni și termenul de „*luare a deciziilor în comun*”, sau cum apare acesta în varianta engleză, „*shared decision making*”. Luarea deciziilor în comun, a fost definită în cadrul mai multor cercetări din domeniul medical referitoare la exprimarea acordului la tratamentul medical, cea mai relevantă considerăm că este “*luarea deciziilor în comun constituie o abordare a luării deciziilor, în cadrul căreia atât medicii cât și pacienții împart cele mai importante informații relevante pentru luarea unei decizii și în cadrul căreia pacienților li se oferă suportul necesar pentru a determina opțiunile referitoare la decizia în cauză precum și să obțină toate informațiile utile cu privire la alegerile sale*” [245, p. 1361]. S-a propus ca acest proces să fie constituit din trei etape, recunoscându-se că luare în comun de decizii implică o serie de factori psihologici, sociali, emoționali etc., care vor determina procesul de deliberare al persoanei și va trebui să fie moderat de un dialog eficient, bazat pe încrederea dintre pacient și medic. În opinia autorilor Glyn Elwyn, ș.a., luarea deciziilor în comun este bazată pe trei pași cheie: **discutarea alegerilor; discutarea opțiunilor; discutarea deciziei**. **Discutarea alegerilor** se referă la discuții de asigurare că pacientul cunoaște opțiunile rezonabile referitoare la decizia de luat. **Discutarea opțiunilor** se referă la oferirea de informații detaliate despre opțiunile disponibile și **discutarea deciziei** se referă la oferirea suportului necesar pentru aprecierea opțiunilor și luarea celei mai optime decizii. Modelul nu prezintă interacțiuni prescriptiv-clinice, dar este adaptat necesităților persoanei. Instrumentele suportului în luarea deciziei reprezintă elemente cruciale în acest proces [245, p. 1363].

În lume, și în special în Europa, sunt întâlnite diverse scheme de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice. Pe lângă legislații din România, Letonia, Ucraina etc., care nu au instituit încă un sistem de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice, iar pe lângă tutela totală nu există o formă alternativă de exercitare a capacității juridice de către persoanele declarate incapabile, există, totuși, unele practici bune în acest domeniu. Spre exemplu în Germania este cunoscut sistemul de „*custodie*”. Conform acestuia, Curtea numește un custode (numit în germană „*Betreuer*”) pentru a oferi suport persoanei limitate în anumite drepturi. Activitatea custodelui este revizuită anual, cu prezența obligatorie a persoanei căreia i se oferă suport în exercitarea capacității juridice. Numirea tutorelui nu are, prin sine, un efect imediat asupra capacității juridice și a capacității contractuale a persoanei” [246]. În Suedia, suportul în exercitarea capacității juridice este asigurat de așa numită „*persoană de contact*”. Persoana de contact este unul din cele zece servicii reglementate de Legea cu privire la Suportul Special și Servicii pentru Persoanele cu dizabilități (numită în limba suedeză *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*). Persoana de contact [266] este considerată, în conformitate cu legislația suedeză, drept un serviciu social specific. Persoana de contact reprezintă persoana care poate ajuta o altă persoană să ducă un mod de viață independent prin reducerea izolării sale sociale, oferind suport persoanei pentru a se implica în activități recreative și oferindu-i sfaturi pentru diverse situații care pot surveni în viața cotidiană. În unele situații, acest tip de suport poate fi prestat de către familia persoanei. Agent personal, în suedeză „*personligt ombud*”, este un alt serviciu specializat, numit și „*ombudsman personal*”. Acest serviciu reprezintă și oferă suport persoanelor cu probleme de sănătate mintală în interacțiunile lor cu diverse agenții și reprezentanți ai sistemului de medical. În exercitarea atribuțiilor lor, prestatorii acestor servicii sunt ghidați de drepturile, necesitățile și preferințele clienților lor, asigură aplicarea conformă a planului elaborat de autoritățile de asistență socială, coordonează și supraveghează realizarea tuturor măsurilor propuse de aceste autorități. Agenții personali activează în casa clientului său cu scopul de a presta serviciile sale într-un mod practic și de a-i ajuta să își dezvolte abilități de trai independent. În Marea Britanie funcționează așa numitul „*Avocat Independent pentru probleme de sănătate mintală*” (Independent mental health advocate) [267], regimul juridic al căruia este stabilit în conformitate cu legislația cu privire la sănătatea mintală. Avocatul pentru probleme de sănătate mintală oferă suportul necesar persoanelor pentru ca acestea să înțeleagă și să își exercite drepturile. Serviciile acestui avocat nu este destinat doar persoanelor cu probleme de sănătate mintală, el se extinde și asupra altor beneficiari care sunt plasați în servicii comunitare de tratament sau tutelă. De asemenea, sub jurisdicția acestui sistem legal, este cunoscut și serviciul de „*Avocat independent pe capacitate mentală*” (Independent mental capacity advocate) [262]. Rolul acestui serviciu este de a reprezenta și acorda suportul necesar

persoanelor în momentele critice, atunci când sunt necesare luarea unor decizii cu privire la probleme de sănătate și îngrijire socială. Acești avocați prestează serviciile sale în situațiile în care persoana care nu are capacitatea de a lua aceste decizii specifice nu are familie sau prieteni, sau deși îi are, aceștia se află în imposibilitatea de a-i reprezenta. În procesul de prestare a acestor servicii, avocatul aduce la cunoștința persoanei toți factorii relevanți pentru decizia care urmează a fi luată. Acest proces activează în baza așa numitului Plan centrat pe persoană (Person-centred planning). Planul centrat pe persoană constituie un set de abordări și recomandări stabilite pentru a asista persoanele cu dizabilități să planifice propria lor viață și să le ofere acest suport doar în urma consultărilor referitoare la ce își doresc aceste persoane, ce tip de suport au nevoie etc. Acest serviciu este bazat pe ceea ce aceste persoane pot realiza, decât pe ceea ce nu pot, de aceea acest serviciu devine bine adaptat condițiilor și așteptărilor persoanei. Serviciile de suport acordate persoanelor în exercitarea capacității juridice se referă și la cercul persoanelor în care aceasta are încredere, acest serviciu este numit Cercul de suport (Circle of support), uneori numit și cercul de prieteni. Acest serviciu reprezintă un grup de persoane, în cele mai dese cazuri acesta este constituit din membri de familie, prieteni sau alți membri din comunitate, care activează în comun pentru a ajuta o altă persoană în realizarea scopurilor ei din viață. În cadrul acestui serviciu, persoana în mod independent decide pe cine să admită în acest cerc de suport și în care domenii urmează să activeze acest cerc de suport.

În RM, asistența la luarea deciziei se acordă în baza unui contract încheiat de persoana care dorește să fie asistată la luarea deciziei și persoana, numită asistent, care va acorda această asistență. Reieșind din sintagma utilizată de legiuitor, precum că persoana poate avea unul sau mai mulți asistenți, rezultă că această formă contractuală de asistență în luarea deciziei poate fi încheiată, fie pe anumite decizii specifice, fie pentru diverse perioade de timp sau poate încheia acest contract de asistență cu mai mulți asistenți concomitent fiind un contract încheiat cu mai multe părți, fără a oferi asistentului împuterniciri de reprezentare. Spre deosebire de această formă de suport în exercitarea capacității juridice, celelalte măsuri prevăd atribuții de reprezentare a persoanei și se aplică în dependență de gradul de suport de care necesită persoana, astfel persoana fizică care a atins majoratul sau care a dobândit capacitate deplină de exercițiu pe altă cale legală și care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința poate beneficia de o măsură de ocrotire, instituită în funcție de starea sau situația sa. Măsurile de ocrotire pot fi contractuale (contractul de asistență, mandatul de ocrotire în viitor) și judiciare (ocrotirea provizorie, curatela, tutela). Excepție de la forma alternativă de suport o constituie tutela totală instituită asupra persoanei ocrotite, care este lipsită în totalitate de discernământ, în aceste situații tutorele o reprezintă în toate actele juridice.

3.4. Cadrul normativ cu privire la capacitatea juridică.

Exemplul Republicii Moldova.

Capacitatea juridică, în calitatea sa de concept juridic, formează o serie de tangențe interdependente cu drepturile fundamentale ale persoanei. Astfel încât, în realitatea curentă întâlnim tot mai des situații de percepere a capacității juridice ca fiind un drept inerent ființei umane. După cum am conchis din analizele anterioare, capacitatea juridică constituie premisa esențială și inerentă calității de subiect de drept, subiect al raportului juridic și un element constitutiv atunci când avem în vedere personalitatea juridică. În aceste accepțiuni, capacitatea juridică devine suport pentru toate drepturile și obligațiile persoanei, indiferent de natura lor patrimonială sau nepatrimonială, iar în procesul de garantare a posibilității de a exercita aceste drepturi și obligații, capacitatea juridică este frecvent analizată în calitate de drept fundamental al persoanei. În acest context, analizând capacitatea juridică, putem evidenția doi piloni principali care o poziționează la baza tuturor drepturilor fundamentale, avem în vedere standardele internaționale, centrate la nivelul Organizației Națiunilor Unite și standardele europene, poziționate la nivelul Uniunii Europene.

Primul și cel mai important element în materia drepturilor omului, care în fapt și a marcat momentul apariției protecției internaționale a drepturilor omului, reprezintă adoptarea la 10 decembrie 1948, la Paris, de către Adunarea Generală a ONU, printr-o rezoluție, a Declarației Universale a Drepturilor Omului. Un salt cu adevărat semnificativ a avut loc prin DUDO, când individului abstract i s-a opus persoana ca realitate concretă, atât carnală cât și spirituală [133, p. 73]. Este primul text internațional cu caracter general și vocație universală în materia drepturilor omului, care a marcat începutul unei noi etape în evoluția drepturilor omului și a poziționat statul într-un raport obligațional de a respecta drepturile oamenilor consacrate prin norme internaționale și a știrbit din suveranitatea statului în favoarea indivizilor și a drepturilor lor. Statul nostru și-a exprimat consimțământul de a deveni parte a Organizației Națiunilor Unite printr-o scrisoare oficială a președintelui de atunci al țării, Mircea Snegur, la data de 17 ianuarie 1992, iar la 2 martie 1992 Adunarea Generală a ONU a emis Rezoluția Nr. 46/223 în acest sens [177, p. 45]. Din acel moment RM a devenit membră a unui for universal de dezbatere a problemelor globale, angajându-se în acțiuni importante de promovare a democrației și a drepturilor omului, menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea economică și socială, respectarea principiilor dreptului internațional și a supremației legii etc.

În alin. 1 al art. 4 din Constituție țara noastră stabilește că drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu DUDO, cu pactele și cu celelalte tratate la care RM este parte, stabilind obligația sa generală de a respecta reglementările internaționale de drepturile omului la care este parte [8, pag. 57]. Prin aceste reglementări legiuitorul statuează

principiile statului de drept și ridică la rangul de prioritate națională demnitatea ființei umane. Raporturile dintre dreptul internațional și dreptul intern în materia drepturilor omului sunt înserate în cadrul unui articol separat din CRM, astfel art. 4 alin. 2 stabilește: *“Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care RM este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”*. Din modul în care este redactat textul din art. 4 rezultă acceptarea priorităților reglementărilor internaționale, dar numai în ceea ce privește problematica drepturilor omului [202, p. 1004]. Alin. 2 din art. 4 consfințește primatul tratatelor în materia drepturilor omului în raport cu dreptul intern și posibilitatea aplicării directe în dreptul intern a normelor internaționale în materia drepturilor omului [153, p. 247]. E suficient ca statul nostru să devină parte la un tratat internațional de drepturile omului, prin aderare și ratificare, prin publicarea legii de aderare în M.O., ca reglementările statuate în acel act internațional să devină obligatorii pentru țara noastră.

Declarația Universală a Drepturilor Omului nu este un tratat și nu are putere de lege, deoarece ea a fost adoptată ca o rezoluție. Anume cu scopul de a asigura puterea obligatorie a Declarației Universale, în decembrie 1966 au fost deschise spre semnare Pactul privind drepturile economice, sociale și culturale și Pactul privind drepturile civile și politice, care au statut de tratate și creează obligații juridice pentru statele părți. O importanță semnificativă în raport cu capacitatea juridică prezintă art. 16 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care indică că *“orice om are dreptul de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică”*. Recunoașterea personalității juridice, în condiții egale cu toate persoanele, constituie un principiu fundamental de drept, acesta a fost recunoscut încă și în art. 6 din DUDO, și preluat, în scopul de a oferi caracter obligatoriu, de către Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Aceste reglementări au inspirația din idealurile lui Rousseau, potrivit căruia pentru ca guvernarea să fie în interesul poporului ea trebuie să se bazeze pe principii precum egalitatea în fața legii și libertatea socială și politică a tuturor cetățenilor [260, p. 14-15], ceea ce s-a materializat ulterior, în cadrul Revoluției Franceze, desfășurată sub semnul a trei cuvinte devenite programatice: *libertate, egalitate și fraternitate*, idealuri care rămân valabile și pentru societatea de astăzi, materializate într-un fundament de protecție a drepturilor omului, plasând demnitatea umană la rangul de preocupare esențială internațională, indiferent de orice criterii de individualizare apar în raport cu persoana.

Urmând pe această undă de direcție, Comitetul ONU pentru drepturile omului a recunoscut existența unei legături indisolubile dintre principiul recunoașterii personalității umane în fața legii și dreptul de a nu fi discriminat, recunoscut, sub rezerva mai multor criterii, de către articolele 2, 3 și 26 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. În explicarea

termenului de “*nediscriminare*”, Comitetul a indicat că acesta trebuie înțeles ca interzicerea oricărei distincții, excluderi, restricții sau preferințe bazată pe orice criteriu, care are scopul sau efectul de a anula sau afecta recunoașterea și exercitarea drepturilor și libertăților oamenilor pe baze egale cu ceilalți. Rezultă deci, în contextul acestei formule, că bucuria de a dispune de drepturile și obligațiile sale nu poate fi diminuată nici sub o formă.

Nu poate fi calificată ca atare acea societate care îi discriminează pe unii prin îngrădirea drepturilor fundamentale, și-i favorizează pe alții prin crearea condițiilor elitist de afirmare în plan social, profesional sau de altă natură [182, p. 7]. O societate inclusivă presupune o societate deschisă pentru toți, indiferent de particularitățile oricărei persoane. În contextul reglementărilor interne, atât nediscriminarea, cât și recunoașterea personalității juridice în fața legii, au fost instituite ca o preocupare constituțională. În art. 16 alin. 2 din Constituție indică că “*toți cetățenii RM sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială*”. Această normă trebuie înțeleasă, atât ca un garant al egalității cetățenilor în fața legii și autorităților publice, cât și al interdicției discriminării în baza criteriilor menționate. Asigurarea egalității a fost inserată în mai multe legi organice, în special Legea Nr. 121 cu privire la asigurarea egalității, în vigoare de la 1 ianuarie 2013, a cărei scop este prevenirea și combaterea discriminării, precum și asigurarea egalității tuturor persoanelor aflate pe teritoriul RM în sferile politică, economică, socială, sau orice alt criteriu similar. După cum rezultă direct din textul legii, reglementările acesteia se extind și asupra altor criterii de discriminare decât cele indicate în CRM, a căror enumerare are un caracter exhaustiv. Atât legea organică enunțată mai sus, cât și textele internaționale în domeniul drepturilor omului la care țara noastră este parte, nu limitează lista criteriilor interzise de discriminare. Asemeni legii cu privire la asigurarea egalității și actele internaționale extind această listă prin formule de tipul “*sau orice alt criteriu similar*”. Pornind de la reglementările constituționale din art. 4, care prevede că dispozițiile constituționale cu privire la drepturile și libertăților omului se interpretează și se aplică în concordanță cu actele internaționale la care țara noastră este parte, astfel lista criteriilor interzise de discriminare poate fi extinsă în condițiile stabilite mai sus. Se stabilește o interdependență dintre capacitatea juridică și realizarea altor drepturi fundamentale. Aceste preocupări au luat amploare, mai cu seamă, după adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, și au permis reprezentanților Națiunilor Unite să identifice că această instituție juridică este determinativă cu o serie de alte drepturi, inclusiv dreptul la auto-determinare, de a nu fi supus torturii și tratamentului medical forțat etc. care evidențiază importanța elementului de voință în exercitarea capacității juridice.

Pentru prima dată în actele internaționale, termenul de capacitate juridică a fost inserată, în mod direct, în Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, care

a fost adoptată și deschisă pentru semnare la data de 18 decembrie 1979 și a intrat în vigoare la data de 3 septembrie 1981. În art. 15 alin. 2 al acestui act internațional se indică că *“Statele părți recunosc femeia, în materie civilă, ca având o capacitate juridică identică cu cea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita”*. De asemenea, în alineatul următor se indică că *“Statele părți convin că orice contract și orice act privat, de orice natură, având un efect juridic care vizează limitarea capacității juridice a femeii, trebuie să fie considerat ca nul și neavenit”*. Deși actul în cauză nu definește termenul de capacitate, în Recomandările Generale a Comitetului ONU cu privire la eliminarea discriminării față de femei, Nr. 21 (sesiunea 13, 1994), indică că *“în cazurile în care statele părți limitează capacitatea juridică a femeii prin legile sale interne sau permit altor persoane sau instituții un asemenea tratament, ele neagă dreptul femeilor de a fi egale cu bărbații și restricționează capacitatea femeilor de a se asigura pentru ele însele și pentru persoanele aflate la întreținerea lor”*. Criteriul protejat prin Convenția în cauză este sexul persoanei. Curtea Constituțională, în cadrul Hotărârii Nr. 33 din 17 noiembrie 2016 indică că potrivit actelor internaționale, respectul pentru demnitatea ființei umane, pentru autonomia individuală, inclusiv pentru dreptul de a face propriile alegeri, precum și pentru independența persoanei, este un principiu fundamental. Curtea relevă că principiile menționate sunt elemente-cheie care se află la baza conceptului de capacitate juridică, respectul pentru demnitatea umană, autonomia individuală și dreptul de a alege constituie elemente fundamentale ale capacității juridice.

Schimbarea esențială de paradigmă asupra conceptului de capacitate juridică în majoritatea statelor lumii a fost produsă odată cu adoptarea Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, la New York la 13 decembrie 2006 și semnată de RM la 30 martie 2007. Prin acceptarea art. 12 al prezentei Convenții, care stabilește că *„statele participante recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții”*, se produce o schimbare totală a paradigmei asupra reglementărilor interne cu privire la capacitatea juridică, impactul acestor prevederi, relevând din necesitatea ca capacitatea juridică să devină inclusivă și tolerantă față de diversitatea umană și mai flexibilă în raport cu necesitățile acestora. Principiul recunoașterii personalității juridice în condiții egale cu ceilalți, din perspectiva coordonatelor care le formează cu capacitatea juridică este tratat în mod succesiv în toate alineatele art. 12 din Convenția în cauză. Dacă în alin. 1 al art.12 se indică despre o recunoaștere pasivă care stabilește identitatea în fața legii, dar aceasta nu cuprinde capacitatea de a acționa, care este necesară pentru exercitarea capacității legale, în alin. 2 este realizată o suplinire a celor statuate în alin. 1, conferind astfel capacitatea de a acționa (capacitatea juridică activă) celor vizați în alin. 1. Alineatul în cauză, sub egida determinării esenței conceptului de capacitate juridică, evidențiază aspectele nediscriminării în raport cu recunoașterea personalității juridice în fața legii și a standardelor de autodeterminare. În acest

sens se evidențiază că capacitatea juridică, include și libertatea de alegere a persoanei, Convenția stipulând că statele părți trebuie să recunoască că persoanele cu dizabilități dispun de capacitate juridică în condiții egale cu ceilalți. Stabilirea acestor standarde în domeniul capacității juridice, instituie o adevărată preocupare pentru statele care au perceput capacitatea juridică, asemeni reglementărilor civile interne, în calitate de doi constituenți - capacitatea juridică de folosință și capacitatea juridică de exercițiu. Garantarea capacității juridice de folosință, nu presupune o recunoaștere a capacității juridice. Capacitatea juridică trebuie înțeleasă în sensul de garant cumulativ, în raport cu o persoană, atât a capacității de folosință, cât și a capacității de exercițiu. Uniunea Europeană a semnat Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități la data deschiderii acesteia spre semnare, 30 martie 2007 și a intrat în vigoare abia la data de 22 ianuarie 2011. Odată cu ratificarea acestui act internațional de către UE, reglementările acestuia au devenit parte integrantă a ordinii juridice europene. Astfel standardele referitoare la capacitatea juridică instituite de Convenție creează obligații juridice și în raport cu UE și statele sale membre. Strategia europeană 2010-2020 pentru persoanele cu handicap: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere, în domeniul de acțiune nr. 3 (egalitatea) se indică expres că “Acțiunea UE va sprijini și va completa politicile și programele naționale de promovare a egalității, încurajând, de exemplu, statele membre să-și pună legislația privind capacitatea juridică în conformitate cu Convenția Națiunilor Unite” [193]. Prin acest act, adoptat de Comisia Europeană la data de 15 noiembrie 2010 la Bruxelles, se urmărește încurajarea statelor de a ajusta politicile interne referitoare la capacitatea juridică cu standardele instituite prin art. 12 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.

Referindu-ne la standardele în materia capacității juridice care emană de la nivelul comunitar, trebuie să evidențiem că capacitatea juridică formează o serie de tangențe cu drepturile fundamentale garantate de Carta Europeană a Drepturilor Omului, printre cele mai evidente tangențe se formează cu principiile de egalitate și nediscriminare, garantate de art. 21 din Convenție; egalitatea în fața legii, conform art. 20 etc. Spre exemplu în domeniul garantării dreptului la nediscriminare, garantat de CEDO, o atenție sporită trebuie acordată modalităților de aplicare a măsurilor de incapacitate juridică, astfel cum au fost reglementate de legislația internă în vigoare până la 02 iunie 2017. Pe lângă standardele referitoare la egalitatea în fața legii, art. 20 CEDO și cele referitoare la nediscriminare, instituite în art. 21 CEDO, date fiind interdependențele stabilite dintre conceptul capacității juridice și drepturile specifice diverselor sfere ale vieții, exercitarea capacității juridice se interferează cu alte drepturi fundamentale garantate de CEDO, spre exemplu art. 5, care se referă la încălcarea dreptului la libertate; art. 6, la dreptul la un proces echitabil; art. 8, dreptul la respectarea vieții private și de familie; art. 12 referitor la dreptul de a se căsători, precum și art. 3 din Protocolul facultativ la Convenție, care

asigură dreptul la alegeri libere etc. Asupra impactului pe care îl are declararea incapacității persoanei asupra acestor drepturi, CtEDO s-a expus în mai multe rânduri, cu titlu de exemplu ne referim aici la cauza *Kędzior vs. Polonia*, *Sýkora vs. Republica Cehă*, *Mihailovs vs. Letonia*, *Shtukaturov vs. Rusia*, *Salontaji-Drobnjak vs Serbia*, *Matter vs. Slovacia*, *Stanev vs. Bulgaria* etc.

Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei a adoptat la data de 23 februarie 1999, Recomandarea R(99)4 privind Principiile privitoare la protecția juridică a adulților incapabili. Acest act trasează o serie de linii directorii în domeniul capacității juridice a persoanelor declarate incapabile și în materia procedurilor de instituire a tutelei, în calitate de măsură de protecție, în conformitate cu principiile statuate prin art. 12 al Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. Principiile conținute în Recomandarea R(99)4 constituie determinative importante materializate în practica CtEDO și linii directorii pentru multe state în procesul de ajustare a legislației interne la standardele internaționale și comunitare în domeniul capacității juridice, printre acestea sunt principiul respectării drepturilor omului; principiul flexibilității în măsura juridică, principiul păstrării maxime a capacității; principiul caracterului necesar și subsidiar; principiul proporționalității; principiul caracterului echitabil și eficace al procedurii de stabilire a măsurii de ocrotire a adulților incapabili; principiul preeminenței intereselor și bunăstării adultului incapabil; principiul respectării dorinței și sentimentelor adultului incapabil; principiul potrivit căruia la instituirea și punerea în aplicare a unei măsuri de ocrotire, este necesar de a consulta, în măsura în care este rezonabil și posibil, persoanele care au un interes special în bunăstarea adultului vizat [159, p. 3-4].

Concluzionând asupra analizei acestor principii, este imposibil de a nu evidenția atenția cu care sunt redate exigențele referitoare la voința și demnitatea umană, astfel încât tendința de a oferi persoanelor, indiferent de facultățile sale mintale, capacitatea de a se bucura de drepturi depline și de a beneficia complet de participarea la viața social, culturală, economică din comunitate sunt raportate la nivel de principii, de la care nu pot fi admise nici o abatere. Am evidențiat că demnitatea umană este o prioritate internațională, astfel încât mecanismele de protecție a acesteia sunt reglementate de mai multe acte internaționale, comunitare și naționale. Spre exemplu în CRM, atât în Preambul cât și în art. 1 alin. 3, art. 9 alin. 2, art. 54 alin. 2, termenul de “demonitate umană” este divizată de termenii de “drepturile și libertățile omului”, rezultă, deci că prin această divizare, legiutorul nostru urmărește de a contura importanța și preeminența demnității umane în raport cu celelalte drepturi și libertăți, sau că prin garantarea drepturilor și libertăților omului, legiutorul urmărește să apere demnitatea de a fi persoană. Evidențiind că aceeași abordare este întâlnită și în Constituțiile altor state, inclusiv art. 1 alin. 3 din Constituția României. Astfel, deși au fost prezentate și opinii referitoare la lipsa de importanță a termenului de demnitate umană, acest termen rămâne a avea un rol fundamental,

atât în raport cu rigorile statuate prin DUDO, prin actele comunitare și naționale, cât și prin principiile de etică instituite pentru diverse profesii, dar și pentru calitatea de a fi membru al comunității. Demnitatea umană trebuie înțeleasă ca un garant al decenței, nedegradării și, mai cu seamă, ca o stimă de sine: adică refuzul de a trăi fără demnitate. Un al doilea sens, în cele mai dese cazuri asociat cu cel anterior, este că demnitatea umană este privită cu sensul de autonomie, care conferă persoanei dreptul de a lua decizii după bunul său plac pe parcursul întregii vieți [253, p. 63]. Rezultă, în acest sens, că declararea incapacității persoanei pe motive de protejare a acesteia împotriva abuzurilor care pot surveni asupra securității sale, în conformitatea legislațiilor unor state, astfel cum se practica și în RM, din motivul că acestea pot fi manipulate ușor, nu are loc de justificare rezonabilă, în condițiile în care lipsirea de capacitate juridică înseamnă negarea demnității sale umane, manifestată prin imposibilitatea de a decide pentru sine în conformitate cu propria sa voință.

Am evidențiat deja că capacitatea juridică este un concept complex și se referă atât la posibilitatea de a avea drepturi cât și la cea de a exercita în mod liber aceste drepturi. Acest concept juridic, trebuie înțeles în sensul de unitate cumulativă a celor două părți constitutive ale sale, distinse de legislația civilă, capacitatea de exercițiu și capacitatea de folosință. Aceste distincții reprezintă o preluare a regulilor stabilite în dreptul privat roman. Tendința de acorda capacitatea juridică, echivalent cu rolul persoanei în viața juridică, unui număr cât mai larg de persoane, în detrimentul caracterului de selecție a persoanelor care pot dispune de capacitate juridică, s-a dezvoltat concomitent cu apariția celor mai importante acte internaționale de drepturile omului. În modalitatea descrisă mai sus, convențiile și tratatele internaționale din domeniul drepturilor omului au pus bazele unor noi abordări asupra ființei umane, demnității și libertății sale. Odată cu ratificarea acestor acte internaționale, statele aderente s-au obligat să ajusteze reglementările interne în conformitatea standardelor impuse de aceste acte. Având în vedere că capacitatea juridică a devenit mai mult un artificiu, o creație teoretico-juridică, înțelegerea acestui concept a fost perceput separat de principiile consfințite atât în actele internaționale, cât și cele constituționale, inclusiv cele referitoare la demnitate umană, egalitate în fața legii, recunoașterea personalității juridice etc. Abia după adoptarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, în special rigorile stabilite prin art. 12 al acestui act internațional, în literatura de specialitate s-au conturat aspecte importante care tind să statueze punți dintre capacitatea juridică și principiile generale enunțate mai sus. Aceste punți au determinat schimbarea paradigmei asupra acestui concept de drept, fie avem în vedere capacitatea juridică generală, fie cea specifică dreptului civil. Indiferent de tipologia capacității juridice, rigorile care se impun în această materie sunt interzicerea negării capacității juridice a persoanelor. Capacitatea juridică nu poate fi interpretată în mod absolut, în sensul condițiilor în

care pentru exercitarea anumitor drepturi specifice sunt necesare cumularea anumitor condiții, atâta timp cât acestea au o justificare rezonabilă, astfel cum este, spre exemplu, atingerea unei vârste pentru a încheia o căsătorie, absolvirea unor studii pentru a candida la o anumită funcție etc. Aceste condiții sunt necesare și utile. Capacitatea juridică se referă la posibilitatea generală de a dobândi și exercita drepturi și obligații și nu poate fi confundată cu condițiile care sunt stabilite de legiuitor în raport cu anumite situații specifice. De aceea, lipsirea persoanei de capacitate juridică constituie, în opinia noastră, o negare a calității de a fi om, o viabilă încălcare a demnității de a fi persoană etc. Reformarea mecanismelor referitoare la capacitatea juridică constituie o provocare semnificativă pentru sistemele de drept din lume, deoarece în reformularea acestui concept intervine o zonă de tampon dintre stereotipurile și practicile create pe parcursul istoriei și noile principii umaniste, care cunosc o dezvoltare revoluționară.

Prin Legea nr. 66 din 13.04.17 publicată în MO nr.171-180 din 02.06.17 art. 297 au fost introduse o serie de modificări semnificative în cadrul juridic intern referitor la capacitatea juridică. Declararea incapacității persoanei nu mai este aplicabilă, însă instituția limitării în capacitate juridică rămâne în vigoare, iar persoana majoră poate fi limitată în capacitate de exercițiu, dacă consumă abuziv alcool și droguri sau alte substanțe psihotrope și înrăutățește starea materială a familiei sale. Limitarea în capacitate de exercițiu a persoanelor fizice este percepută ca o formă de protecție a persoanelor împotriva abuzurilor care pot surveni din partea membrilor comunității în exercitarea drepturilor de către aceste persoane în mod personal. Totuși având în vedere că în interpretările Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica examinării de către instanțele judecătorești a cauzelor privind limitarea în capacitate de exercițiu, specifică că persoanele solitare, care consumă abuziv alcool, droguri sau alte substanțe psihotrope, și în legătură cu aceasta își irosesc patrimoniul propriu nu pot fi limitate în capacitate de exercițiu, ne determină să concluzionăm că interesul legiuitorului nu se referă la protejarea drepturilor și intereselor persoanei limitate în capacitate de exercițiu, dar ale familiei acestora. Aceasta ce ne permitem să apreciem că limitarea în capacitate de exercițiu constituie, de fapt, o sancțiune pentru aceste persoane, mai ales că prezentele limitări în exercitarea capacității de exercițiu se referă și la propriile câștiguri, ceea ce constituie o veridică ingerință în exercitarea dreptului de proprietate [4, p. 115]. În raport cu reglementările în vigoare referitoare la capacitatea juridică, temeiurile de limitare în capacitate juridică sunt exhaustive, astfel, spre exemplu, chiar dacă starea materială a familiei s-ar înrăutăți considerabil din motivul dependenței unui membru al familiei de oricare alte vicii care nu au fost indicate în lege, cum ar fi, spre exemplu, jocurile de noroc, aceasta nu poate fi limitată în capacitate juridică [4, p. 115]. Conform legislației naționale de până la 2 iunie 2017, legiuitorul nu ținea cont de diversitatea persoanei și nici de diversele forme prin care se pot manifesta bolile și deficiențele mintale

asupra discernământului persoanei, respectiv în raport cu o persoană care suferă de boli și/sau deficiențe mintale, soluția era, fie acestea sunt cu capacitate juridică deplină, fie sunt declarate incapabile, fără a admite o soluție intermediară, cum este cazul instituției de limitare în capacitate juridică, în baza căreia în hotărârea judecătorească de limitare în capacitate juridică se indica expres drepturile pe care persoana nu este în drept să le exercite fără acordul curatorului. Aceste reglementări erau în totală contradicție cu principiul flexibilității în măsura juridică, potrivit căruia măsurile de ocrotire a intereselor adulților incapabili trebuie să fie suficient de flexibile pentru a permite adoptarea unei măsuri juridice potrivite pentru diferite grade de incapacitate și pentru o varietate de situații, prevăzute de Recomandarea R(99)4 privind principiile privitoare la protecția juridică a adulților incapabili adoptată de Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei la data de 23 februarie 1999. Prin modificările operate la 2 iunie 2017 au fost introduse o serie de măsuri alternative de ocrotire a persoanei, astfel au introduse măsuri de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei. În același context, legiuitorul a indicat expres că doar în condițiile în care persoana este lipsită de discernământ, aceasta poate fi reprezentată în toate actele sale de către tutore, cu excepțiile stabilite de lege. Pe lângă faptul că legiuitorul a divizat capacitatea juridică de discernământul persoanei, acesta a și instituit măsura de ocrotire sub forma tutelei, doar în condițiile în care alte măsuri de ocrotire nu sunt suficiente pentru a proteja persoana.

Legalitatea unui act juridic, presupune verificarea dacă acest act juridic presupune manifestarea voinței reale a persoanei, dacă a fost acesta încheiat cu scopul de a produce efecte juridice etc. Astfel, nu poate fi negată corelația, până la contopire, dintre voința persoanei și consimțământul acesteia. Elementul fundamental, manifestat de persoană la încheierea actelor juridice, este voința juridică a acesteia. Sub aspect juridic, voința este un element complex, care cuprinde în structura sa două elemente, consimțământul și cauza sau scopul [196, p. 15]. Între consimțământ și voință există o corelație de tipul parte-întreg [39, p. 140], iar acestea împreună formulează condiții esențiale pentru existența și exercitarea capacității juridice. Este greu să evidențiem care din aceste constituențe dețin prioritate în exercitarea capacității juridice, totuși pe această margine de idei s-a expus Comitetul ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități în urma examinării rapoartelor prezentate de statele care au ratificat Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități în cadrul formulării comentariului general al art. 12 al Convenției. În conformitate cu comentariul în cauză, capacitatea juridică este un drept inherent tuturor persoanelor, inclusiv persoanelor cu dizabilități. Acesta este constituit din două straturi, primul se referă la poziția juridică de a te bucura de drepturi și cel de al doilea se referă la recunoașterea calității de persoană în fața legii.

Revenind asupra noțiunilor de voință și consimțământ, care formulează, în integritatea

lor, condiții importante pentru conceptul de capacitate juridică, rezultă că pentru existența capacității juridice, în sensul de exercitare a dreptului se evidențiază etapele de *formarea sau existența voinței; manifestarea acestei voințe; această voință să nu fie viciată*. În condițiile în care această voință ar fi viciată sau afectată apare riscul nulității actului, faptei și tendința legiuitorului de a pune subiectele raportului juridic în situația anterioară actului juridic încheiat în baza voinței viciate a persoanei. Astfel se manifestă nulitatea relativă a actului juridic, indiferent că acesta este încheiat între persoane de drept public sau privat, și impasibilitatea de răspundere penală, contravențional etc. a persoanelor iresponsabile etc. Sau, cu alte cuvinte, conform art. 224 C. civ., actul juridic încheiat de o persoană într-un moment în care nu putea să conștientizeze pe deplin acțiunile sale ori să își exprime voința poate fi declarat nul de instanța de judecată. Și conform art. 23 C. pen., nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Deci, luând importanță de cele descrise mai sus, rezultă cert că capacitatea juridică, în sensul ei de posibilitate a persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi, de a-și asuma personal obligații și de a le executa, precum și cea de instituție juridică, nu ține de responsabilitatea persoanei, respectiv dacă aceasta își dădea seama de actele sale la momentul săvârșirii lor, dar ține de voința ei de a exercita liber și în condiții egale cu ceilalți orice drept permis de lege. Este inadmisibilă confuzia capacității juridice cu cea a responsabilității. Prima trebuie interpretată în sensul de a conferi liber și în mod egal tuturor persoanelor dreptul de a-și exercita toate drepturile garantate de lege și se apreciază ca o premisă iminentă pentru momentul intrării în raporturi juridice, iar responsabilitatea, în raport cu consecințele care survin în condițiile în care un act juridic a fost încheiat în baza unei voințe viciate.

Apreciind efectele juridice oferite de legislația civilă în vigoare în raport cu actele juridice încheiate de persoanele limitate în capacitate juridică și cele care la momentul încheierii actelor juridice nu își dădeau seama de acțiunile lor, cele încheiate de persoanele limitate în capacitatea de exercițiu, precum și cele încheiate de persoanele care la momentul încheierii lor nu își dădeau seama de acțiunile lor pot fi declarate nule de către instanța de judecată, adică sunt lovite de nulitate relativă (nulitatea relativă a actului juridic poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu). În raport cu persoanele în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară, legiuitorul stabilește un regim juridic special, fiind deduse că pe lângă nulitatea relativă aplicabilă acestora, actele juridice încheiate de o persoană în privința căreia este instituită o

măsură de ocrotire judiciară, sub forma ocrotirii provizorii, curatelei, tutelei, poate fi declarat nul de instanța de judecată doar în condițiile în care conform legii sau hotărârii judecătorești, acest act juridic putea fi încheiat valabil în numele persoanei doar prin intermediul ocrotitorului provizoriu, curatorului sau tutorelui său. Rezultă că legiuitorul a stabilit și alte limite de protecție juridică a actelor încheiate de persoanele care se află sub o măsură de ocrotire judiciară, pe lângă nulitatea relativă.

Până la introducerea modificărilor din legislația civilă de la 02 iunie 2017, actele juridice încheiate de persoanele declarate incapabile erau lovite de nulitate absolută. Motivarea aplicării acestei sancțiuni juridice asupra actelor încheiate de persoanele declarate incapabile era considerată garanția referitoare la prevenția nulității actului juridic în scopul corectării participanților la raporturile juridice civile. Deoarece pentru invocarea nulității absolute a actului juridic nu sunt necesare careva calități speciale, pe când nulitatea relativă poate fi invocată doar de persoanele indicate la art. 218 C. civ. Nu considerăm că scopul de a preveni încheierea unor acte juridice afectate de nulitate și/sau alte riscuri legale și sociale este echitabil în raport cu decăderea persoanei în exercitarea drepturilor sale prin declararea incapacității. Apreciem pozitiv abrogările reglementărilor referitoare la declararea incapacității și limitarea capacității juridice a persoanei fizice, care cu această etichetă nu puteau intra în raporturi juridice și garantarea libertăților de a exercita în mod egal cu ceilalți toate drepturile garantate de lege, admitând sancțiunea actelor juridice care au fost încheiate de aceste persoane doar în temeiul nulității relative, astfel încât se asigură o respectare atât a dreptului fundamental al persoanei la capacitate juridică, cât și deplinătatea capacității juridice, garantată de către legislația internă, și excluderea oricăror etichete sociale asupra persoanelor cu boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice. M. Bach și L. Kerzner în lucrarea „A new paradigm for Protecting, Autonomy and the Right to Legal Capacity”, indica că capacitatea mentală nu mai poate servi drept înlocuitor al capacității juridice, statul trebuie să formuleze întrebarea de ce suport are nevoie persoana pentru a-și exercita capacitatea juridică?! Sistemul de luare asistată de decizii trebuie să se refere tuturor persoanelor care din anumite motive necesită suport în exercitarea drepturilor lor, fie din motive de dizabilitate intelectuală, boală mintală etc.

3.5. Concluzii la capitolul 3.

Concluzionând cele expuse în cadrul acestui capitol putem evidenția următoarele:

1. Analiza conceptului de capacitate juridică în identitatea descrisă de legislațiile diverselor state, inclusiv cadrul juridic internațional, și accepțiunile formulate de diverși autori autohtoni și ai altor state, a determinat concluzia că capacitatea juridică reprezintă un concept general de drept constituit din două elemente. Primul se referă la „*statutul juridic*” al

persoanei, în sensul de a fi privită ca „persoană în fața legii”, iar cel de al doilea se referă la „*capacitatea juridică activă*”, care constă în posibilitatea de a avea drepturi și obligații.

2. Capacitatea juridică nu poate fi confundată cu alte concepții asemănătoare, de exemplu capacitatea mintală, personalitatea juridică, capacitatea psihică, capacitatea de a lua decizii etc. astfel am conturat particularitatea specifică că esența capacității juridice rezultă din posibilitatea de a obține calitatea iminentă pentru a participa la o relație juridică.
3. Studiarea comparativă a abordărilor asupra acestui concept juridic prezentate în literatura de specialitate și în textele actelor normative ne permit a afirma că la nivel conceptual, noțiunea capacității juridice, atât legale cât și cea doctrinară, necesită a fi revăzută. În sensul că capacitatea juridică solicită o realiniere fundamentală în relația istorică dintre statutul de „protecție juridică” și „dreptul la autonomie personală”. Pentru aceasta legislațiile trebuie să opereze cu o definiție mai cuprinzătoare și inclusivă.
4. Capacitatea juridică este o noțiune care nu delimitează capacitatea în virtutea căreia persoana poate fi subiect de drept civil, de capacitatea reglementată în cadrul altor ramuri de drept. Investigațiile asupra acestui concept descris în diverse ramuri de drept, demonstrează că, dimpotrivă, capacitatea juridică are rolul de a consacra un principiu fundamental al dreptului și, anume, principiul drepturilor și obligațiilor egale pentru toți.
5. Analiza multe-aspectuală a acestui concept a permis a defini capacitatea juridică ca aptitudinea subiectului de drept de a avea drepturi și obligații și de a le dobândi și exercita prin încheierea de acte juridice.
6. Explorarea conceptului de capacitatea juridică, au permis formularea următoarele particularități definitorii: are un caracter general și abstract; este recunoscută de legislația în vigoare; aparține unui subiect de drept (persoană fizică sau persoană juridică); prin efectul său, subiectul de drept devine titular de drepturi și obligații.
7. Urmărind dinamica relațiilor sociale în contextul juridic curent, constatăm că crearea, recunoașterea și implementarea unor mecanisme internaționale specifice de protejare și garantare a drepturilor omului și libertății raporturilor comerciale internaționale a determinat poziționarea individului într-o zonă de tampon cu prerogativele statului, respectiv cu suveranitatea acestuia, pe de o parte, pe de altă parte, drept consecință, în perioada curentă, numai vorbim despre persoane fizice sau juridice doar în calitate de titulari ai personalității juridice în dreptul intern, dar și în calitate de titulari ai personalității juridice în dreptul internațional și regional.
8. Considerarea noii paradigme asupra capacității juridice, evidențiază că natura capacității juridice este determinată de actele internaționale din domeniul drepturilor omului la care țara noastră este parte.

9. Zona de cotitură, care a determinat noua paradigmă asupra capacității juridice o constituie ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.
10. La nivelul reglementărilor interne, sediul normelor juridice în domeniul capacității juridice este plasat, cu prioritate, în legislația civilă. Majoritatea reglementărilor din alte ramuri de drept intern se referă la capacitatea juridică doar cu titlu de trimitere la capacitatea juridică civilă. Din aceste contexte în literatura de specialitate au fost formulate concluzii care stabilesc generalitatea capacității juridice civile pentru toate ramurile de drept, precum și caracterul dual al capacității juridice generale.
11. Un eveniment important pentru RM în determinarea naturii juridice a capacității juridice civile, îl constituie promulgarea Legii nr. 66 din 13 aprilie 2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, în vigoare de la data de 2 iunie 2017, care pe lângă alte modificări esențiale a abrogat instituția de declarare a incapacității persoanei și a introdus o serie de măsuri alternative de ocrotire judiciară a persoanei majore care în urma unei tulburări mintale, deficiență fizică, mintală sau psihologică nu poate în mod deplin conștientiza acțiunile sale sau exprima voința.

4. CAPACITATEA JURIDICĂ ÎN SISTEMUL DE DREPT.

4.1. Capacitatea juridică în dreptul public.

În limbajul juridic de specialitate termenul „*drept*” are mai multe accepțiuni. Cele mai utilizate sunt: drept obiectiv, drept subiectiv, drept pozitiv, drept material sau substanțial, drept procesual sau procedural, stat de drept, ordine de drept, ramură a dreptului, sistem al dreptului, știință a dreptului, drept intern, drept internațional, drept public, drept privat etc. [196, p. 11]. Nu ne vom expune în cadrul prezentei lucrări asupra tuturor accepțiunilor, dar vom elucida doar cele mai relevante pentru subiectul nostru de cercetare. Spre exemplu, prin drept obiectiv se înțelege totalitatea normelor juridice dintr-o societate, elaborate și aplicate de organele competente ale statului, respectarea cărora este obligatorie și sunt garantate la nevoie prin forța coercitivă a puterii de stat. În cazul persoanei chemate să respecte norma juridică din dreptul obiectiv se materializează în „*transfigurarea imperativului neutru al prescripției juridice, generale prin natura sa, în cerință nemijlocit subiectualizată, în comandament personalizat*” [119, p. 39]. S-a format deja ca o regulă practică că în condițiile în care termenul „*drept*” este utilizat fără un alt atribut se înțelege că este vorba de „*dreptul obiectiv*”, în ordinea noțiunii indicate mai sus.

În conținutul său, dreptul obiectiv identifică două mari diviziuni, „*drept public*” și „*drept privat*”. Deosebirea dintre dreptul public și dreptul privat a fost făcută încă de juriștii romani. Astfel, Ulpian afirma că „*publicum jus est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem pertinet*” [119, p. 25]. Rezultă că criteriul de delimitare a dreptului public de cel privat, în dreptul roman, care de altfel pentru prima dată a abordat aceste diviziuni ale dreptului, îl constituia natura intereselor ocrotite de acestea. În sec. XIX-lea criteriile de clasificare a sistemului dreptului în drept public și privat, au fost extinse și după scopul urmărit, astfel dreptul public avea ca scop apărarea statului, iar dreptul privat – apărarea individului. Acest caz îl mai constată și M. B. Cantacuzino, citat de G. Avornic, „*cele mai multe raporturi de drept privat privesc și interesul colectiv al societății, iar raporturile de drept public privesc și interesele private. Normele de drept privat sunt în principiu de ordin public, pentru că sunt stabilite în vederea unui scop obștesc de siguranță, de organizare și de pace socială. Deosebirea dintre dreptul privat și dreptul public nu privește deci natura intereselor care sunt în joc, ci natura raporturilor care se leagă: pe de o parte, raport dintre individ privit ca un modular al societății și societatea însăși, reprezentată prin organele sale*” [16, p. 325].

În perioada curentă devine dificilă identificarea acestor diviziuni, din acest motiv în literatura de specialitate s-au elucdat mai multe controverse. Spre exemplu, deși majoritatea doctrinarilor în domeniu acceptă această diviziune, întâlnim și structurarea sa în drept mixt concret și drept mixt abstract. Aceasta din urmă fiind o formă de conexiune dintre dreptul privat

și dreptul public, întrunind elemente caracteristice atât pentru o diviziune, cât și pentru cealaltă. Mai mult, unii autori, L. Duguit sau H. Kelsen, neagă divizarea dreptului în drept public și drept privat, considerând că prin natura sa întregul drept, indiferent de obiectul de reglementare (raporturi publice sau private), are caracterul de a fi public deoarece toate normele juridice sunt o emanație a autorității publice și sunt garantate prin forța coercitivă a acesteia. Argument în acest sens este și realitatea de astăzi, în care statul intervine tot mai mult în raporturile persoanelor și organizațiilor particulare în scopul apărării intereselor generale ale societății. Ca urmare, se nasc o serie de norme și instituții a căror apartenență este dificil de stabilit, fiind atribuite celor cu scopuri publice. Astfel, se remarcă faptul că dreptul public domină dreptul privat pe de o parte, iar pe de altă parte, dreptul privat, la rândul său, exercită o influență mare asupra dreptului public. Chiar și în cadrul divizării ramurilor de drept, este dificil uneori să stabilim apartenența acestuia la dreptul public sau dreptul privat.

Prin **drept public se înțelege ansamblul normelor și ramurilor dreptului prin care se reglementează raporturile dintre subiecții puterii de stat și subiecții privați (persoane fizice sau juridice private), precum și cele dintre subiecții puterii în raporturile lor de subordonare sau de coordonare.**

Specific dreptului public este caracterul imperativ al normelor, acestea instituind o relație de subordonare între subiecți. Din sfera dreptului public fac parte normele de drept constituțional, drept administrativ, drept penal, drept financiar etc.

Spre deosebire de dreptul public, **dreptul privat constituie ansamblul normelor dreptului prin care se reglementează raporturile dintre subiecții privați (persoane fizice sau juridice private), în care subiecții intră, prin libera lor voință, situându-se pe o poziție de egalitate juridică.** Dreptul privat înglobează ramuri de drept precum: dreptul civil, dreptul comercial, dreptul familiei, dreptul muncii, etc.

Trăsăturile dreptului public pot fi formulate astfel:

1. dreptul public are preponderent un caracter imperativ, fiind constituit din norme onerative și prohibitive;
2. dreptul public promovează, conservă și apără interesul statului;
3. metoda de reglementare este cea autoritară, de ordonare a relațiilor sociale, poziția statului în calitate de participant la relațiile juridice fiind dominantă.

Revenind asupra abordării capacității juridice în dreptul public, vom expune cercetarea noastră, descriind conceptul capacității juridice în unele ramuri de drept public.

Dreptul constituțional. Cunoaștem deja că în raport cu alte ramuri de drept, dreptul constituțional deține o poziție dominantă, dată fiind natura juridică a normelor constituționale de la care nu pot fi admise derogări în cadrul normelor celorlalte acte normative subordonate, respectiv,

legile ordinare și organice. Autorul Teodor Cârnaț definește *dreptul constituțional* ca fiind **ramura principală a sistemului de drept alcătuită din ansamblul unitar de norme juridice cuprinse prioritar în Constituție prin care se reglementează: relațiile sociale fundamentale ce apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii de stat; drepturile libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului și cetățeanului; modul de organizare și funcționare a instituțiilor politice și bazele instituțiilor administrative și jurisdicționale** [65, p. 8].

Pornind de la această noțiune, vom descrie capacitatea juridică specifică acestei ramuri de drept. Atribuirea calității de subiect de drept în anumite raporturi juridice presupune recunoașterea de către stat a capacității juridice, adică a posibilității de a fi titular de drepturi și obligații și de a le exercita nemijlocit [118, p. 28]. În contextul dreptului constituțional, vom evidenția drepturi și obligații constituționale, care nu pot fi privite separat de drepturile și obligațiile apărute în raporturile altor ramuri de drept, dată fiind poziția de drept comun a dreptului constituțional.

Fiecare stat suveran, în calitate sa de emitent al puterii de stat, deține prerogativa de a stabili condițiile necesare recunoașterii calității de subiect de drept. În materia dreptului constituțional al RM, cunoaștem deja că este recunoscută superioritatea aplicării standardelor internaționale de drepturile omului. Rezultă că în materia dreptului constituțional capacitatea juridică are aceleași caractere juridice care au fost enunțate în capitolul anterior, inclusiv al legalității, egalității etc. De aici rezultă că titularii capacității juridice de drept constituțional sunt subiectele de drept constituțional, legătura dintre aceste categorii este una integră și autodeterminată.

Autorii identifică două trăsături specifice subiectelor de drept constituțional, care permit elucidarea conținutului capacității juridice constituționale. Una se referă la faptul că unul dintre subiecte este întotdeauna deținătorul puterii, fie statul sau un organ reprezentativ și că aceste subiecte acționează în mod necesar într-un raport juridic apărut în activitatea de instaurare, menținere și exercitare a puterii de stat [154, p. 31].

Și în contextul dreptului constituțional, capacitatea juridică a unui subiect de drept poate avea un caracter general (posibilitatea legală de a avea drepturi și obligații) sau un caracter special (posibilitatea legală de a avea și exercita anumite drepturi și obligații care formează statutul persoanei fizice sau juridice). Din această perspectivă, putem distinge capacitatea juridică a alegătorului de cea a candidatului la o funcție electivă, capacitatea juridică a militarilor, cea a miniștrilor, a membrilor Parlamentului ș.a.m.d. [119, p. 28].

Capacitatea juridică constituțională nu se identifică cu statutul juridic constituțional. Astfel statutul juridic al personalității se determină ca condiție consolidată juridic a persoanei în stat, cu drepturile, libertățile și obligațiunile ei [15, p. 44]. Concluzionând asupra opiniilor autorilor A. Arsenii, V. Ivanov și L. Suholitco, rezultă că capacitatea juridică se identifică cu

personalitatea juridică și constituie, alături de cetățenie, drepturile fundamentale, libertățile, interesele legitime și obligațiunile, principiile juridice, garanțiile statutului juridic, adică ***structura statutului juridic constituțional***.

În prezenta lucrare nu putem neglija opinia expusă de autorul Ion Guceac [99, p. 14], în citarea teoriei cetățeniei ca element al capacității juridice, menită a elucida natura juridică a cetățeniei. Conform acestei teorii, cetățenia este un element, o componentă a capacității juridice. Argumentând această teorie, autorul indică că persoanele în cadrul raporturilor juridice apar în calitate de cetățeni, străini și apatrizi, ultimele două categorii nefiindu-le recunoscută calitatea de subiect în cadrul unor raporturi juridice concrete. Deci, după acești autori, guvernării în funcție de condițiile social-politice, stabilesc care sunt elementele ce formează capacitatea juridică. Astfel, dacă un individ sau un grup de indivizi pot sau nu să fie subiecte ale unor raporturi juridice, al căror conținut îl formează anumite drepturi sau obligații, legislația statelor constatând o restrângere a capacității juridice în anumite categorii de raporturi juridice pentru persoanele străine și apatrizi și acordă o capacitate juridică deplină numai pentru cetățeni [152, p. 166].

Expunându-se asupra conceptului de capacitate juridică în dreptul constituțional, unii autori evidențiază că capacitatea juridică în dreptul constituțional este deplină în cazul cetățenilor și este restrânsă în cazul străinilor și apatrizilor [152, p. 119]. Trebuie să evidențiem aici că nu se are în vedere clasificarea capacității juridice de exercițiu în deplină și restrânsă cunoscută dreptului civil. Calitatea de cetățean atribuie persoanei plenitudinea de drepturi și obligații reciproce stabilite de Constituție și alte legi [64, p. 118] subordonate ei. În acest context, este necesar de a expune un principiu al cetățeniei expus de autorul român, Gheorghe Iancu, potrivit căruia numai cetățenii români sunt titularii tuturor drepturilor prevăzute de Constituție și alte legi [115, p. 79]. Conform acestui principiu, capacitatea juridică constituțională a cetățenilor este cea mai extinsă în raport cu celelalte categorii de persoane, inclusiv cetățenii străini și apatrizii. Chiar dacă capacitatea juridică constituțională a cetățenilor și apatrizilor cunoaște anumite particularități, după cum ne-am expus, aceștia pot fi subiecte ale raporturilor juridice constituționale în raporturile ce privesc acordarea cetățeniei, a azilului politic etc. [34, p. 7]. În aceste condiții capacitatea juridică constituțională a acestor categorii de persoane nu poate fi negată nici sub o formă. Ocrotirea și garantarea constituțională a drepturilor persoanei sunt vitale pentru statutul civic al acestuia, orice restrângere în exercițiul drepturilor trebuie să fie prevăzută de Constituție, să fie limitată în timp, proporțională cu motivele care o justifică și stabilite de circumstanțe excepționale [120, p.198].

Fiecare persoană fizică sau juridică, are calitatea de subiect de drept, însă această aptitudine îmbracă forme diferite în funcție de caracterul raporturilor juridice în care intenționează să intre. Legislația constituțională garantează tuturor persoanelor egalitate în

exercitarea drepturilor și obligațiilor, însă aceasta nu înseamnă că persoana poate deveni titular de drepturi și obligații în orice domeniu al raporturilor juridice, indiferent de caracterul acestor raporturi și condițiile care trebuie întrunite pentru a încheia asemenea raporturi juridice. Pe bună-dreptate, unii autori indică că în dreptul constituțional nu putem vorbi de o diviziune a capacității juridice, deoarece, dacă distincția dintre capacitatea juridică de folosință și de exercițiu are o însemnătate în dreptul civil, ea este lipsită de însemnătate practică și teoretică în acele ramuri ale dreptului în care capacitatea de exercițiu a cetățeanului se naște odată cu capacitatea de folosință și în aceleași condiții cu ea. Și în dreptul constituțional, conținutul capacității juridice cunoaște modificări semnificative, în dependență de orânduirile social-economice și transformările ideologice produse în societate, deoarece capacitatea juridică constituie o categorie social-istorică. Spre exemplu în polisurile grecești străinii, femeile și sclavii nu erau considerați cetățeni. Din acest motiv drepturile lor erau foarte limitate. Nu erau în drept de a participa la viața publică, de a vota etc. După cum se observă, sunt bine cunoscute și admise afirmațiile precum că în Imperiu, străinii se aflau în afara oricăror drepturi, că dreptul exista numai pentru cetățeni; că în sistemul lor juridic sclavii erau tratați ca lucruri sau animale și formau obiect de vânzare și cumpărare [98, p. 6]. Cu timpul aceste orânduri sociale s-au modificat esențial, astăzi capacitatea juridică, atingând cote semnificative.

Capacitatea juridică constituțională poate fi definită ca **posibilitatea persoanelor fizice și juridice de a avea, de a exercita drepturi și obligații constituționale.**

Drept administrativ constituie ansamblul normelor juridice care reglementează înființarea, organizarea și activitatea autorităților administrației publice, raporturile dintre acestea și alte autorități sau particulari (persoane fizice sau juridice), inclusiv cele de ordin procesual referitoare la răspunderea juridică pentru încălcarea acestor norme, în vederea realizării sarcinilor administrației publice [178, p. 29].

În determinarea specificului capacității juridice în dreptul administrativ este necesar să ținem cont de specificul subiecților acestei ramuri de drept. Pe lângă particulari, subiect al raporturilor juridice de drept administrativ, în mod obligatoriu, este un purtător al autorității publice, care, potrivit edificiului constituțional actual, sunt statul, prin organele sale; unitățile administrativ teritoriale; un organ al administrației publice; stabilimentele publice și de utilitate publică [211, p. 68]. Referindu-se la specificul raporturilor juridice administrative, autorul Valentin I. Prisăcaru indică că subiect al raporturilor juridice administrative - de drept administrativ - va fi, în toate cazurile, cel puțin unul dintre ele, un organ al administrației publice sau numai un funcționar public al acestor organe. Al doilea subiect al raportului juridic va fi: un organ al administrației publice, un organ de stat, altul decât cel al puterii executive sau un particular (persoană fizică sau juridică) [180, p. 42], rezultă deci că în raporturile de drept

administrativ, capacitatea juridică, fiind inalienabilă subiectului de drept, se apreciază în raport cu acesta. Din acest motiv, identificarea unor trăsături specifice capacității juridice de drept administrativ nu este deloc ușoară. Spre exemplu, în virtutea capacității juridice administrative autoritățile dobândesc calitatea de subiect de drept administrativ, și, respectiv, subiect al raportului juridic de drept administrativ. Astfel, având în vedere că în raport cu personalitatea juridică atribuită colectivităților de oameni, formate fictiv, sub forma organelor administrative, care în ansamblul lor formează administrația publică, specificul capacității juridice a acestora se formulează după două criterii, după cum multitudinea autorităților administrative ale statului și ale colectivităților locale se ordonează. *Criteriul teritorial*, conform căruia îi corespunde o structură ierarhică. Astfel, autoritățile centrale activează în interesul colectivității umane existente la nivelul sistemului global, deci la nivelul statului, iar autoritățile locale, pentru rezolvarea intereselor colectivităților locale. *Criteriul funcțional*, potrivit căruia unele autorități sunt investite cu competență generală, iar altele cu competențe speciale. Spre deosebire de persoanele fizice care au o capacitate juridică generală, capacitatea autorităților administrative este specială și se referă numai la actele și atribuțiile prevăzute de lege.

Capacitatea juridică administrativă, în concepția noastră, reprezintă aptitudinea de a fi titular de drepturi și obligații în raporturile de drept administrativ și determină sfera raporturilor administrative în care pot intra autoritățile administrative.

Capacitatea juridică administrativă poate fi definită și ca aptitudinea recunoscută de lege unei autorități publice de a avea drepturi și obligații și de a le exercita în scopul realizării administrației publice.

Profesorul Antonie Iorgovan consideră, pe linia semnificației tradiționale a terminologiei, că ideea de capacitate „evoca ideea de persoană morală de drept public, sau, pur și simplu, de persoană administrativă”. În această direcție autorul citează, în lucrarea sa, indicând prin prisma Legii administrației publice locale, care reține pentru unitățile administrativ-teritoriale, doar calitatea de persoană de drept public: Comunele, orașele și județele sunt persoane juridice de drept public. Acestea au patrimoniu propriu și capacitatea juridică deplină (art. 19 din Legea nr. 215/2001 a României) [122, p. 490].

Capacitatea juridică administrativă descrie următoarele caractere specifice:

1. caracter propriu, aceasta înseamnă că aparține numai unei anumite autorități publice în virtutea calității sale de subiect de drept;
2. caracter exclusiv, adică nu poate fi transmisă sau delegată, fiind inerentă calității autorității de subiect de drept;
3. se manifestă în nume propriu și poate fi exercitată și în numele altuia;
4. apare în virtutea unui act normativ sau a unui act administrativ de constituire;

5. conținutul său derivă din scopul constituirii titularului capacității administrative.

Totuși, pe lângă capacitatea juridică administrativă, autoritățile publice pot avea și capacități juridice specifice altor ramuri de drept, cum sunt cele de natura civilă, ori de dreptul muncii, dreptul protecției sociale etc. Aceasta conferă autorităților și calitatea de persoană juridică sau de subiect al raportului de muncă. În raport cu aceste capacități juridice, cea administrativă este inherentă autorităților, fără ea ar dispărea calitatea subiectivă pentru care sunt menite aceste entități. Capacitățile juridice specifice altor ramuri de drept, interacționează aici doar în scopuri auxiliare sau ajutătoare scopului lor de constituire, spre exemplu pentru a încadra o persoană într-o activitate; pentru a desface contractul de muncă cu un angajat; pentru a încheia anumite contracte civile etc.

Suntem sub incidența ***dreptului contravențional*** în cazul în care o persoană fizică sau juridică a săvârșit o faptă care poate constitui contravenție. Legislația contravențională determină faptele ce constituie contravenții și prevede procesul contravențional și sancțiunile contravenționale. Conform normelor Codului Contravențional al RM, atât persoana fizică, cât și cea juridică sunt pasibile de răspundere contravențională, respectiv devin subiecți ai dreptului contravențional. Este adevărat că nu putem exclude din cercul subiecților dreptului contravențional și autoritățile responsabile de aplicarea legislației contravenționale, fiind atribuite acestora, pe lângă instanțele de judecată și șefii subdiviziunilor și funcționarii din cadrul Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației, împuterniciți de către directorul Agenției; șefii subdiviziunilor și angajații împuterniciți de către directorul general al Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică; directorul general și directorii generali adjuncți și șefii subdiviziunilor teritoriale ai Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor, șefii de sectoare ale Poliției de Frontieră și adjuncții lor etc.

Reieșind din aceste circumstanțe, constatăm că în domeniul contravențional, capacitatea juridică este condiționată de momentul în care apar circumstanțe aplicabile dreptului contravențional, ori incidența dreptului contravențional este determinată de săvârșirea unei fapte care poate fi considerată contravenție și mai cu seamă, având în vedere că în procesul constatării dacă fapta a constituit sau nu contravenție vor fi necesare investigații referitoare la circumstanțele anterioare. Totuși, nu putem considera că capacitatea juridică în domeniul contravențional apare în momentul săvârșirii faptei care poate constitui contravenție, deoarece interacțiunile cu dreptul contravențional au o origine mult mai îndelungată. Spre exemplu, atât competența cât și existența agenților constatatari, multe din condițiile de posibilitatea a răspunderii contravenționale preced momentul săvârșirii contravenției. Astfel, în raport cu persoanele juridice, avem aici în vedere inclusiv și autoritățile cu atribuții de agent constator, capacitatea juridică contravențională apare în momentul constituirii lor, iar în raport cu persoana

fizică, în conformitatea stabilită în art. 16 din Codul contravențional, care indică că este posibilă de răspundere contravențională persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii contravenției are împlinită vârsta de 18 ani. Cu titlu de excepție este admisă răspunderea contravențională a persoanelor de la vârsta de 16 ani, astfel persoana fizică cu vârsta între 16 și 18 ani este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea faptelor prevăzute la art. 69 alin. (1), art. 78, 85, 87, art. 88 alin. (1), art. 89, art. 91 alin. (1), art. 104, 105, 203, art. 204 alin. (1), (2) și (3), art. 228–245, 336, 342, 352–357, 363, 365, art. 366 alin. (1), art. 367, 368, 370, art. 372 alin. (2). Ori, astfel cum indică autorul Alexandru Țiclea, pentru ca o asemenea persoană să poată fi subiect al contravenției trebuie să aibă vârsta [204, p. 10], care în conformitatea legislației naționale este de 18 ani, conform regulii generale.

Nu putem condiționa apariția capacității juridice contravenționale de îndeplinirea tuturor condițiilor pentru ca persoana să devină pasibilă de răspundere contravențională. Capacitatea juridică trebuie înțeleasă în raport cu subiectul raportului juridic, respectiv, vom fi sub incidența capacității contravenționale a agentului constatatator. De exemplu în condițiile în care contravenția a fost săvârșită de o persoană care nu a atins vârsta pentru a fi pasibilă de răspundere contravențională, însă această capacitate contravențională nu va apărea în raport cu persoana care a săvârșit infracțiunea. Calitatea de subiect de drept contravențional nu poate fi confundată cu cea de autor al unui raport juridic de conflict, cu cea de subiect activ al contravenției sau de subiect pasiv al răspunderii contravenționale.

Autorii V. Guțuleac și E. Comarnițcaia, în lucrarea referitoare la argumentarea deciziei legiuitorului de a ridica plafonul vârstei răspunderii contravenționale de la 16 ani la 18 din punct de vedere al aspectului sociologic, pedagogic, filosofic și criminologic indică că acestea sunt importante, întrucât se referă la potențialul fizic ori creativ, la funcțiile vitale și capacitățile funcționale ale oamenilor de diferite vârste [102, p. 10].

Capacitate juridică contravențională nu poate fi confundată cu răspunderea contravențională. *Capacitatea contravențională* se referă la aptitudinea de a fi titular de drepturi și obligații în raporturile de drept contravențional, iar *răspunderea contravențională* este reacția statului la comiterea cu vinovăție a unei fapte contravenționale prin aplicarea de către organul împuternicit față de făptuitor a constrângerii statale prevăzute de lege, în modul și în termenele stabilite de lege, în limitele sancțiunii contravenției comise, precum și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [100, p. 63]. În cercetările științifice este răspândită și definită răspunderea juridică ca raport juridic ce apare între infractor și stat (organele competente). Această concepție a răspunderii reiese din obligațiile incumbate infractorului și din obligațiile statului (organul competent) de a trage subiectul la răspundere juridică [27, p. 15]. În doctrina rusă se indică că răspunderea juridică este executarea de către infractor a obligațiilor în baza

constrângerii de stat, raport juridic care apare între stat și persoană, căreia i se incumbă obligația de a suporta consecințele nefavorabile și privațiunile pentru săvârșirea faptei ilicite [222, p. 266 - 268]. În literatura juridică franceză, se indică că din punct de vedere etimologic, cuvântul „responsabilitate” derivă din latinescul „*spondeo*”, care în contractul „*verbis*” din dreptul roman însemna „*obligația solemnă a debitorului față de creditorul său de a-și îndeplini obligația asumată prin contract*” [274, p. 34-39], instituția răspunderii în literatura franceză este cercetată în special de teoreticienii dreptului civil. Unii autori consideră că pentru a fi în contextul răspunderii juridice este necesar, ca pe lângă următoarele condiții: conduita ilicită; rezultatul socialmente dăunător; legătura cauzală dintre conduita ilicită și rezultatul socialmente dăunător; vinovăția autorului faptei ilicite, să fie prezentă și capacitatea juridică a autorului faptei, adică să fie condiționată existența aptitudinii persoanei de a fi titular de drepturi și obligații de drept contravențional. Aceeași condiționare este înserată și pentru raporturile juridice de **contencios administrativ**, astfel doctorul Ștefan Belecciu indică că pentru a avea calitatea de reclamant în acțiunile de contencios administrativ, persoanele fizice trebuie să aibă capacitatea de folosință, capacitatea de exercițiu și capacitatea procesuală [37, p. 49].

Considerăm oportun de a specifica acordul cu condițiile specificate de Victor Guțuleac, care trebuie confirmate de persoana fizică pentru a deveni subiect activ general al răspunderii contravenționale. Astfel, autorul în cauză, pe lângă condițiile referitoare la vârsta de 18 ani împliniți în momentul săvârșirii contravenției, cea referitoare la libertatea de voință și acțiune corect a indicat, după părerea noastră, condiția ca persoana să fie responsabilă, adică să fie în deplinătatea capacităților mintale, să poată înțelege și judeca caracterul faptelor sale, prevăzând consecințele lor [100, p. 110]. În argumentarea susținerilor noastre evidențiem că în nenumărate rânduri, și avem aici în vedere și enumerarea inclusă de autorul Ștefan Belecciu în lucrarea citată mai sus, capacitatea juridică este confundată cu capacitatea mintală a persoanei, iar autorul în cauză a specificat, cu bună-dreptate elementele capacității mintale ale persoanei de care depinde atragerea la răspundere a persoanei, și evidențiem aici că noi considerăm aplicabilă în acest sens doar trăsăturile capacității mintale, care nu țin de capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, astfel cum aceasta este tratată de legislația civilă.

Capacitatea juridică în dreptul penal. Dreptul penal nu se adresează organelor de stat și nici infractorului, ci generalității oamenilor [29, p. 15], constatăm **capacitatea juridică penală reprezintă aptitudinea persoanelor fizice și juridice de a avea drepturi și obligații și de a le exercita în scopul apărării împotriva faptelor care constituie infracțiuni și prevenirea săvârșirii lor.**

În literatura juridică se susține că reglementările de drept penal și cele care prescriu condițiile capacității juridice penale, generează un raport juridic de conformare și un raport

juridic de conflict (sau de contradicție). Acest punct de vedere are la bază teza potrivit căreia, toate normele de drept penal se realizează prin crearea de raporturi juridice, fiind subordonat, în același timp, caracterului preventiv al dreptului penal, funcției reglatoare a dreptului penal în disciplinarea conduitei sociale [148, p. 37], [216, p. 73]. Pluralitatea de subiecte și varietatea raporturilor juridice la care pot fi antrenate în funcție de fiecare raport juridic specific de drept penal, capacitatea juridică va diferenția după cum vor diferenția și drepturile și obligațiile acestora. În raporturile juridice penale, fie de conformare, fie de conflict, vom întâlni, întotdeauna statul ca titular al funcției de apărare [165, p. 22]. În toate raporturile juridice de drept penal, statul, prin intermediul organelor sale, va fi titular de drepturi și obligații penale, respectiv va avea capacitate juridică de drept penal. În funcție de tipologia raporturilor juridice, subiecții destinatari ai normelor penale prestabilite de stat sunt identificați diferit.

În raporturile de conformare, statul, prin edictarea normelor penale, impune tuturor destinatarilor legii penale, în mod nedeterminat, norme obligatorii [165, p. 22]. Astfel, conform art. 11 din C. pen. al RM, reglementările penale se adresează tuturor persoanelor care au săvârșit infracțiuni pe teritoriul RM, această categorie este suplinită și de cei care au săvârșit infracțiuni în perimetrul apelor teritoriale și în spațiul aerian al RM, pe o navă maritimă sau aeriană înregistrată într-un port sau aeroport al RM, la bordul unei nave militare maritime sau aeriene aparținând RM; cetățenilor RM și apatrizilor cu domiciliu permanent pe teritoriul RM care au săvârșit infracțiuni în afara teritoriului țării; cetățenilor străini și apatrizilor care nu domiciliază permanent pe teritoriul RM și au săvârșit infracțiuni în afara teritoriului, dacă infracțiunile săvârșite sunt îndreptate împotriva intereselor RM, împotriva drepturilor și libertăților cetățeanului RM, împotriva păcii și securității omenirii sau constituie infracțiuni de război, precum și pentru infracțiunile prevăzute de tratatele internaționale la care RM este parte.

Spre deosebire de raporturile juridice de conformare, cele conflictuale apar din momentul în care o anumită persoană, care nu respectă norma prohibitivă sau onerativă a legii, atentează la valorile sociale ocrotite de legea penală [48, p. 63]. În acest context, raportul juridic penal implică relații între infractor și stat, pe de o parte; între infractori și victimă, ori descendenții acesteia, pe de altă parte, și în fine, relații între infractori când infracțiunea a fost săvârșită prin participare [191, p. 15]. Rezultă că și în raporturile de drept penal, capacitatea juridică a subiectului se apreciază în raport cu raportul juridic specific de drept penal și calitatea de a fi subiect al acestor raporturi.

În măsura în care legea penală se adresează unei categorii de persoane fizice precis determinate – cetățeni sau străini, funcționari, gestionari, militari – ei pot fi subiecte ale raportului juridic penal de conformare numai cei care au calitatea impusă de lege.

Considerăm necesar de a trasa linia definitorii referitoare la capacitatea juridică a infractorului. Pe lângă stat, al doilea subiect al raportului de drept penal de conflict este

infractorul, adică persoana fizică care întrunește condițiile cerute de lege – vârsta, responsabilitatea și libertatea de hotărâre și acțiune [216, p. 46]. În această direcție C. pen. în art. 21 indică că sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. Cu titlu de excepție, persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute de legea penală. În cele mai frecvente cazuri, delictelor pentru care minorul poartă răspundere de la 14 ani sunt infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, privind viața socială, contra patrimoniului etc. [90, p. 23]. Rezultă că pentru a fi subiect al raportului juridic penal de conflict, persoana trebuie să cumuleze condițiile indicate mai sus, adică să fie responsabilă, să întrunească criteriul de vârstă, conform legii penale și să nu existe o cauză care să înlăture caracterul penal al faptei (legitima apărare; reținerea infractorului; starea de extremă necesitate; constrângerea fizică sau psihică; riscul întemeiat; executarea ordinului sau dispoziției superiorului., adică să asigure libertatea de acțiune a persoanei). În art. 21 alin. 1 C. pen., sunt indicate semnele specifice persoanei fizice ca subiect al infracțiunii, vârsta cerută de lege și responsabilitatea [32, p. 63]. Regimul vârstei de la care debutează capacitatea juridico-penală este direct proporțională nivelului de dezvoltare medie psiho-morală a personalității, datorită căreia aceasta dispune nu doar de capacitatea psihică de a înțelege conținutul, semnificația și urmările activității sale, dar și de capacitatea de a o dirija în mod liber [76, p. 109].

În literatura de specialitate [47, p. 176] sunt enumerate 3 criterii, utilizate în diferite legislații, pentru stabilirea vârstei răspunderii:

- 1) *criteriul biologic* – persoana devine responsabilă, odată cu atingerea unei anumite vârste;
- 2) *criteriul intelectual* – făptuitorul este responsabil dacă se demonstrează că a săvârșit fapta cu discernământ, altfel spus, persoana trebuie să atingă un anumit nivel de maturitate psihologică și fizică;
- 3) *criteriul mixt* – ce constă în combinația criteriilor indicate mai sus.

În conformitatea legislației penale, și persoana juridică poate cumula capacitatea juridică specifică infractorului. Pentru incriminarea persoanei juridice se va ține cont de prevederea de la alin. 3 art. 21 din C. pen. al RM: „Persoana juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă există una din următoarele condiții:

- a) persoana juridică este vinovată de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a dispozițiilor directe ale legii, ce stabilesc îndatoriri sau interdicții pentru efectuarea unei anumite activități;
- b) persoana juridică este vinovată de efectuarea unei activități ce nu corespunde actelor de constituire sau scopurilor declarate;

c) fapta care cauzează sau creează pericolul cauzării de daune în proporții considerabile persoanei, societății sau statului a fost săvârșită în interesul acestei persoane juridice sau a fost admisă, sancționată, aprobată, utilizată de organul sau persoana împuternicită cu funcții de conducere a persoanei juridice respective” [51, p. 77].

În literatura de specialitate s-a făcut o distincție între infracțiunile specifice persoanei juridice și infracțiunile nespecifice acesteia. Infracțiunile specifice persoanei juridice sunt cele comise prin acte strâns legate de esența și conținutul activității unei corporații, ele presupun existența unei capacități care nu poate aparține decât unei entități colective (de exemplu, fapta persoanei juridice care, având dreptul de administrare a justiției, îl exercită în afara jurisdicției sale, fapta de a încasa taxe care nu îi sunt datorate, fapta de a emite acte normative cu depășirea atribuțiilor, denegarea de dreptate etc.) [77, p. 9]. Nu putem indica capacitatea juridică a calității de subiect al infracțiunii persoanei juridice în raport cu infracțiunile care nu sunt specifice acesteia, deoarece acestea se află în afara principiului specialității capacității juridice a persoanei juridice și respectiv sunt comise în mod nemijlocit de o persoană fizică ce are calitatea de organ sau reprezentant al persoanei juridice (spre exemplu infracțiunile de furt, omor etc.). În interpretarea propusă de Comentariul Codului penal [31, p. 42], persoana juridică poate fi subiect al infracțiunii de la data înregistrării ei de stat. Autorii au ajuns la această concluzie, în urma analizei normelor de drept civil, care specifică că ea se consideră constituită de la data înregistrării, de la acest moment, ea are atât capacitate de exercițiu, cât și capacitate de folosință.

Vom analiza aici capacitatea juridică procesuală a subiecților de drept, datorită rolului diriguitor pe care îl are statul prin intermediul autorităților sale, inclusiv instanțele de judecată în realizarea acestor drepturi și prezența raporturilor de subordonare atunci când avem în vedere valorificarea unui drept procesual.

Capacitatea procesuală poate fi definită ca **aptitudinea persoanelor fizice și juridice de a deveni părți ale procesului civil sau penal, după caz. Capacitatea procesuală** poate fi apreciată ca o **condiție pentru participarea unei persoane la activitatea judiciară, reprezentând manifestarea capacității juridice în domeniul activității de judecată.**

Identificăm două principale trăsături ale capacității procesual civile:

1. este recunoscută tuturor persoanelor, fără deosebire de sex, rasă, naționalitate etc.;
2. este garantată de lege,
3. nici o persoană nu poate fi îngrădită în capacitatea sa procesuală și nici lipsită, în total sau în parte, decât în cazurile și în condițiile determinate de lege;
4. nimeni nu poate renunța, în total sau în parte la capacitatea sa procesuală.

Având în vedere că accesul liber la justiție are semnificații deosebite pentru dreptul procesual-civil, accesul la justiție în condiții egale, la nivel de principiu, sunt prevăzute în art. 5 și 22 din C. proc. civ. [7, p. 6.].

Asemeni capacității juridico-penale, legislația procesual penală nu conține careva reglementări exprese referitoare la capacitatea procesual penală, această omisiune este întâlnită și în cadrul literaturii de specialitate. Considerăm că această situație este determinată de incidențele pe care le formează capacitatea juridică, în accepțiunea legislației civile naționale, adică de posibilitate de a avea și exercita drepturi și obligații, cu capacitatea mintală, care se referă la aptitudinile psihico-sociale pe care le manifestă persoana la atingerea unei anumite vârste sau în lipsa unor deficiențe mintale. În cele mai dese cazuri capacitatea juridică în sensul veridic evaluat de teoria generală a dreptului a fost omisă, fiind înlocuită cu înțelesul acestei noțiuni, redat de legislația civilă.

Revenind asupra conceptului capacității procesual-penale, evidențiem opinia potrivit căreia subiecții raportului juridic de drept penal substanțial sunt și subiecți ai raportului juridic procesual penal, respectiv și subiecți ai acțiunii procesuale [44, p. 93].

În literatura de specialitate au fost indicate mai multe clasificări a tipologiei subiecților procesuali-penali, calitatea acestora determinând, în fapt și în drept, și trăsăturile distincte ale capacității juridice procesual-penale. Spre exemplu, în cadrul raportului penal conflictual, subiecții raportului juridic penal își inversează rolurile, astfel subiectul pasiv al infracțiunii va fi subiect activ al acțiunii penale, iar subiectul activ al infracțiunii va fi subiectul pasiv al acțiunii penale. Tot astfel rezultă și specificul calității de persoană vătămată în raporturile procesual penale, care va avea condiția de subiect activ secundar, fiind precedată de subiectul activ principal, adică de stat prin organele sale specializate. Astfel cum indică art. 1 din C. proc. pen., procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane. Instanța este organul care verifică întreaga activitate procesuală desfășurată de toți ceilalți participanți în faza prejudiciară și în cadrul judecării [92, p. 140], astfel putem recunoaște, pe bună dreptate că în raporturile procesual penale, instanța de judecată are o capacitate procesuală amplă și complexă, date fiind atribuțiile sale excepționale.

Având în vedere că principiul egalității este pe deplin aplicabil și în raporturile procesual penale, rezultă că în privința tuturor persoanelor implicate în proces se aplică aceleași norme materiale și procesuale, li se oferă aceleași drepturi și li se impun aceleași obligații [190, p. 20], astfel le este garantată capacitatea procesual-penală tuturor participanților la aceste raporturi. De asemenea, spre deosebire de alte ramuri de drept care fac rezerve la exercitarea capacității juridice a cetățenilor străini și apatrizilor, legislația procesual penală recunoaște capacitatea

juridico-penală a cetățenilor străini și apatrizilor, în virtutea principiilor stabilite la aplicarea legislației procesual penale în spațiu, astfel pe teritoriul țării noastre, urmărirea penală și judecarea cauzelor penale privitoare la infracțiunile săvârșite de cetățenii străini și apatrizi se desfășoară conform legislației procesual penale naționale. Analizând literatura de specialitate, vom constata, în mai multe rânduri, că capacitatea procesual-penală este percepută ca o condiție esențială a calității de subiect al procesului penal, alături de exercitarea funcției procesual-penale și cea de participare la raporturile juridice procesual-penale [90, p. 93].

Capacitatea procesual-civilă este definită, în mod direct, de legislația procesual civilă. Astfel, reieșind din conținutul art. 57 alin. 1 C. proc. civ., *capacitatea de a avea drepturi și obligații procedurale civile reprezintă capacitatea de folosință a drepturilor procedurale civile*. Articolul ulterior se indică că *capacitatea de a-și exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile și obligațiile procedurale în judecată, constituie capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile, pe care o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum și persoanele juridice, iar în cazurile prevăzute de lege, entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii*. Putem admite că această distincție dintre capacitatea procesual-civilă de exercițiu și capacitatea procesual-civilă de folosință apare ca rezultat al interacțiunilor dintre dreptul material, dreptul civil și dreptul procesual civil. În această direcție unii autori au opinat că capacitatea procesuală reprezintă reflectarea în plan procesual a capacității civile din dreptul substanțial [46, p. 147]. Divizarea capacității juridice în capacitate de exercițiu și capacitate de folosință trebuie admisă numai în ramurile de drept pentru care această diviziune este necesară, cu titlu de exemplu – dreptul civil, însă nu trebuie admisă în ramurile de drept public în cadrul cărora această diviziune nu este necesară.

Asemeni capacității juridico-penale, în literatura de specialitate este unanim recunoscut că **capacitatea juridico-civilă** reprezintă o condiție iminentă pentru ca o persoană să devină parte în procesul civil, alături de interesul urmărit prin intentarea acțiunii civile și calitatea procesuală [193, p. 102].

Capacitatea juridică procesual-civilă poate fi înțeleasă și ca **aptitudinea unei persoane de a avea drepturi și obligații procedurale civile, precum și de a le exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant**.

În concepția legiuitorului există o tangentă autodeterminată între capacitatea procesual-civilă și cea civilă, de aici rezultă o serie de consecințe, inclusiv divizarea capacității procesual-civile în cea de folosință și de exercițiu; momentul apariției capacității procesual-civilă, caracterele juridice etc. Din aceste considerente, ne vom opri în cadrul acestui paragraf, doar la specificul capacității procesual-civile, deoarece nu voim a anticipa cercetarea capacității juridice civile.

Capacitatea procesuală de folosință constă în aptitudinea unei persoane de a avea drepturi și obligații procesuale civile [179, p. 194], [162, p. 68].

Asemeni capacității civile de folosință, capacitatea procesuală de folosință a persoanei fizice se dobândește din momentul nașterii și încetează odată cu decesul, iar cea a persoanelor juridice se dobândește din momentul înregistrării în registrul de stat și încetează odată cu radierea acesteia [162, p. 68]. Este cunoscută și instituția capacității de folosință anticipată a persoanei juridice. Această instituție apare în scopul constituirii persoanei juridice, pe cale de consecință, aceasta poate sta în judecată și înainte de momentul înființării sale, însă numai pentru drepturile și obligațiile asumate pentru a înființa, în mod legal, persoana juridică. Potrivit legislației, fondatorii, asociații, reprezentanții și orice alte persoane care au lucrat în numele unei persoane juridice în curs de constituire răspund față de terți pentru actele juridice încheiate, totuși, în condițiile în care persoana juridică nou-creată, după ce a dobândit personalitate juridică, le-a preluat asupra sa, atunci persoana juridică în cauză va răspunde pentru actele ilegale întreprinse de fondatorii, asociații, reprezentanții săi etc. Rezultă deci, că actele astfel preluate sunt considerate a fi ale persoanei juridice încă de la data încheierii lor și produc efecte depline. Este interesant artificiu produs de legiuitor în raport cu capacitatea juridică în astfel de situații care presupun, împrumutul capacității juridice a persoanei juridice către fondatorii săi, pe care ulterior fondării sale, o preia. Acest artificiu, cum îl numim noi, confirmă că capacitatea juridică este o creație pur juridică și nu ține de sufletul persoanei și nici de abilitățile și rolurile sale, toate aceste determinante au doar un rol de a descrie variabilitatea capacității juridice în raport cu o ramură de drept sau alta, cu un raport juridic specific sau altul, pentru a determina momentul apariției și dispariției a acestui fenomen juridic. Rezultă diversitatea capacității juridice, la nivel de conținut, momentul apariției și încetarea capacității juridice procesual civilă de cea a pârâtului în cadrul unei acțiuni civile specifice etc. Sancțiunea lipsei capacității procesuale de a fi parte în procesul civil, nu poate fi decât respingerea acțiunii, întrucât persoana în cauză nu are folosința unui drept [134, p. 80].

Capacitate procesuală de exercițiu, parte a capacității care constă în aptitudinea unei persoane care are folosința drepturilor sale de a valorifica în justiție singură (prin putere proprie) aceste drepturi, exercitând personal drepturi procesuale și asumându-și obligații procesuale (capacitatea de a sta în judecată) [193, p. 103].

Capacitatea procesual-civilă de exercițiu este aptitudinea persoanei de a exercita drepturi procedurale și de a îndeplini obligații procedurale [179, p. 195].

Capacitatea procesuală de exercițiu este apreciată asemeni celei civile de exercițiu, unii autori, divizează această capacitate asemeni celei civile în deplină, restrânsă și lipsa capacității procesuale [179, p. 196], [46, p. 153], procedând la clasificarea persoanelor în raport de criteriul

capacității procesuale de exercițiu, specificul acestor niveluri a capacității procesuale de exercițiu fiind identic cu cea civilă de exercițiu, în literatura de specialitate se indică că distincția netă dintre capacitatea procesuală de folosință și cea de exercițiu constă în faptul că aceasta din urmă constituie numai o cerință necesară pentru exercitarea acțiunii civile. În dreptul comparat se face distincție netă în capacitatea de a fi parte în procesul civil și capacitatea de a sta în judecată [134, p. 79].

În condițiile în care un act juridic a fost încheiat în lipsa capacității procesuale de exercițiu, legislația procesuală le califică ca fiind anulabile. Atât efectele cât și caracterele acestor acte sunt reglementate de legislația civilă în vigoare. În materie procesual-civilă, legiuitorul instituie o excepție de la regula generală potrivit căreia au capacitate procesuală de exercițiu persoanele fizice care au atins vârsta de 18 ani și persoanele juridice care au fost constituite în condițiile legii, astfel entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii pot exercita drepturi și obligații procesual-civile. Excepția permisă de lege în această materie prevede că pot sta în judecată asociațiile, societățile sau alte entități fără personalitate juridică, dacă organele sale de conducere proprii au fost constituite și dacă o asemenea permisiune este revăzută în mod expres de lege. Și în acest sens, legiuitorul este cel care manevrează cu capacitatea juridică. Capacitatea juridică are un caracter juridico-social, adică este creată de legiuitor sub presiunile sociale promovate într-o anumită perioadă de timp. Și în raporturile procesuale este aplicabilă instituția reprezentării. Instituția procesuală a reprezentării legale intervine în cazul persoanelor fizice lipsite de capacitate de exercițiu și, anume în situația minorilor care nu au împlinit vârsta de 14 ani, astfel aceștia nu stau personal în proces, dar sunt reprezentați de reprezentanții lor legali (părinți sau tutori). Asemeni raporturilor civile, reprezentantul subrogă drepturile și obligațiile procedurale ale persoanei reprezentate, cu excepțiile stabilite de lege. Respectiv, toate actele procedurale sunt semnate și condiționate de reprezentant, fără a se solicita acordul celui reprezentat. Aceste consecințe survin datorită faptului că legislația civilă prezumă în mod absolut că aceste persoane nu pot să-și exprime consimțământul în mod valabil, de aici și se prezumă că acestea sunt incapabile potrivit legii. Incapabilitatea survenind ca urmare a afectării negative a consimțământului persoanei, pe care concepția legiuitorului o leagă de inteligența cu care acționează persoanele în aceste raporturi. Cunoaștem deja că în raport cu vârsta vor crește și posibilitățile persoanei de a decide în raport cu drepturile și obligațiile sale, dacă vorbim despre minori. Totuși, amintim aici cele menționate anterior, că deciziile persoanei țin de personalitatea sa, indiferent că sunt sau nu în corespundere cu așteptările celorlalți membri ai societății, indiferent că sunt sau nu inteligente. Nimeni, în afară de însuși titularul deciziei, nu este capabil să cunoască ce este pe potrivă așteptărilor sale sau nu. Nu negăm necesitatea intervenției specialistului din domeniul dreptului, dar intervenția

sa trebuie să se limiteze la ceea ce permite sau interzice legea. La fel și în cazul reprezentanților legali, aceștia trebuie și pot interveni doar în dependență directă de ceea ce își dorește, cu adevărat persoana reprezentată. Intervenția acestora trebuie să se limiteze doar la reprezentarea persoanelor ca strictă formă de comunicare și înțelegere cu ceilalți membri ai societății. Din aceste motive legiuitorul a stabilit ca în cazurile prevăzute de lege, în pricinile ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă și din alte raporturi juridice, minorii își apără personal în judecată drepturile, libertățile și interesele legitime. Determinarea exactă a voinței persoanei reprezentate este dificilă, poate chiar imposibilă pe alocuri, iată de ce atunci când persoana ajunsă la majorat, este, după părerea noastră, în drept să înainteze o acțiune civilă fie pentru a demonstra rea voința reprezentantului său legal, fie cu scopul de a modifica efectele actului juridic încheiat prin reprezentare. În raport cu persoanele care din motivul bolii mintale, deficienței fizice, mintale sau psihologice nu pot, în mod deplin, conștientiza acțiunile sau exprima voința, în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară, legiuitorul a stabilit că acestea au capacitate de exercițiu a drepturilor procedurale civile în măsura în care în cadrul pricinii civile își apără drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care, conform legii, pot fi exercitate de sine stătător și în cazul în care pricina civilă se referă la un act juridic pe care, conform legii, persoana ocrotită îl poate independent. Totuși, în măsura în care pentru exercitarea drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ori pentru încheierea actelor juridice, conform legii civile, în numele persoanei ocrotite acționează reprezentantul legal, actele de procedură în pricinile civile care se referă la acestea se îndeplinesc în numele persoanei ocrotite de către reprezentantul legal corespunzător, adică ocrotitorul provizoriu, curatorul, tutorele etc. În cadrul examinării cauzei, în caz de încetare a atribuțiilor tutorelui, curatorului sau a ocrotitorului provizoriu, intervine instituția de suspendare a examinării cauzei, până la numirea unui nou tutore, curator sau ocrotitor. Dacă minorul împlinește în cursul procesului vârsta de 14 ani, reprezentarea legală se transformă în asistare, de asemenea pentru toate actele civile pentru care persoana ocrotită are nevoie de încuviințare sau autorizare și actele de procedură în pricinile civile care se referă la acestea sunt supuse încuviințării sau autorizării. În aceste condiții actele procedurale vor fi întocmite cu încuviințarea sau autorizarea persoanei cu atribuții de ocrotitor. Anumite aspecte referitoare la discernământul persoanei vor afecta modul în care aceștia vor acționa, fie ilegal fie legal, precum și faptul că atât instituția tutelei, cât și cea a curatelei, au fost introduse în scopul protecției persoanei. Totuși, nici într-un caz, capacitatea juridică nu poate face abstracție de diversitatea persoanei și de libertatea acestuia de a acționa și de a decide. În anumite condiții, efectele produse de actul încheiat de o persoană pot determina regretul pentru încheierii lui, însă în aceste condiții misiunea legiuitorului nu trebuie îndreptată în limitarea posibilităților persoanei sau interzicerea acestor posibilități, dar interesul legiuitorului trebuie îndreptat spre

identificarea unor mecanisme eficiente care să asigure ca actul să fie încheiat în raport cu dorința exactă a persoanei, să elimine orice formă de abuz sau manipulare din partea terților.

4.2. Capacitatea juridică în dreptul privat.

Dreptul privat își are originea încă din dreptul roman, atunci când jurisconsultul roman Ulpian (170-228 d. Hr.) a divizat sistemul de drept în „*ius publicum*” (dreptul public) și „*ius privatum*” (dreptul privat). Acesta din urmă, spre deosebire de dreptul public, în opinia lui Ulpian, servea intereselor diferitor persoane („*ad singulorum utilitatem*”). Utilitatea acestei divizări este confirmată și în zilele noastre, cu excepția că la momentul actual se evidențiază tot mai mult identificarea unei noi diviziuni a dreptului, și anume ***dreptul mixt***, acolo unde interesul public apare fiind indisolubil legat de cel privat, încât nu pot fi distinse cele două elemente.

Dreptul privat intern include dreptul civil, dreptul comercial, dreptul maritim și alte ramuri de drept sau compartimente ale unor ramuri de drept [19, p. 78]. Pentru a identifica specificul ramurilor de drept privat, considerăm necesar de a expune aici principalele trăsături ale dreptului privat, care, în opinia noastră, sunt următoarele:

1. dreptul privat se referă, în mod prioritar, intereselor particularului (persoanelor fizice și persoanelor juridice);
2. dreptul privat are, preponderent, caracter dispozitiv, fiind constituit din norme permissive, de recomandare, de stimulare;
3. metoda de reglementare este metoda autonomiei de voință, de coordonare a relațiilor sociale între particulari, aflați pe poziție de egalitate.
4. de regulă, în relațiile reglementate de dreptul privat statul nu participă, distanțându-se de la relațiile inter-particulare; intervenția statului este justificată și legitimată atunci când este sesizat, în vederea soluționării litigiilor între particulari.

Capacitatea juridică, în calitatea de instituție juridică este reglementată, în mod prioritar, de ramura de drept civil. Pornind de la ideea unanim acceptată, potrivit căreia dreptul civil este dreptul comun față de dreptul familiei, comercial sau față de orice ramură de drept privat, precum și de faptul că ramurile dreptului nu se influențează numai reciproc, dar depind din punct de vedere juridic unele de altele, această influență a reglementărilor de drept civil în materia capacității juridice se extinde asupra tuturor ramurilor de drept. Analizând reglementările legale în vigoare din cadrul mai multor ramuri de drept, nu vom identifica, cu excepția legislației procesual civile, alte reglementări referitoare la capacitatea juridică, concluzionând că legiuitorul în abordările sale a luat ca tangență de pornire în materia capacității juridice, anume reglementările de drept civil. Considerăm că reglementările în cauză sunt determinate de specificul diviziunii dreptului, în drept public și privat, efectuată de Ulpian, ori astfel cum se

indică în analizele din acea vreme, dreptul privat servea intereselor particularului, adică a persoanei privită individual. Astfel capacitatea juridică, deși este o creație a legiuitorului, este inherentă calității de a fi persoană, în primul rând. Pornind de la aceste circumstanțe, în literatura de specialitate, au fost formulate mai multe opinii, rezultând mai multe dispute pe acest subiect. De exemplu, unii autori neagă dualitatea capacității juridice și indică că capacitatea juridică este unică [168, p. 238], [57, p. 71]; potrivit altor opinii, capacitatea juridică este reglementată de normele juridice în cadrul fiecărei ramuri de drept [26, p. 257], [57, p. 71], [82, p. 223], astfel încât fiecare ramură de drept descrie propria capacitate juridică.

Capacitatea juridică civilă. Legislația civilă internă nu definește în mod expres noțiunea de capacitate juridică, însă reglementează părțile constitutive ale acestei noțiuni, capacitate de exercițiu și capacitatea de folosință. Prin *capacitatea de folosință* a persoanei se are în vedere capacitatea acesteia de a avea drepturi și obligații civile, iar *capacitatea de exercițiu* este aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa. Din analiza reglementărilor în vigoare, rezultă că noțiunea de capacitate juridică constituie o noțiune generică, care cuprinde în mod cumulativ noțiunile de capacitate juridică de exercițiu și capacitate juridică de folosință. Aceeași abordare este reglementată și în legislațiile interne ale altor state, de exemplu România, Rusia, Ucraina, Bulgaria etc.

Legislația în vigoare recunoaște, în egală măsură, tuturor persoanelor capacitatea juridică civilă și interzice orice acte de limitare sau lipsire în capacitatea de exercițiu a persoanei, decât în condițiile stabilite de lege. În materie de subiecte ale dreptului civil, legislația oferă această calitate, atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice. Calitatea de subiect de drept civil, recunoscută celor două categorii de persoane, este aceea care le conferă aptitudinea de a avea drepturi și obligații civile [22, p. 23].

În doctrină, persoana juridică mai este denumită „persoană morală”. Este un subiect colectiv de drept, care spre deosebire de persoana fizică, în cazul căreia vorbim despre o existență fizică, naturală, persoana juridică este o creație a legiuitorului, o ficțiune, aspect care rezultă din împrejurarea că sunt persoane juridice numai acele forme de organizare care întrunesc condițiile prevăzute de legea civilă, respectiv, întrunirea unor elemente constitutive și respectarea unor proceduri de înființare, care culminează cu dobândirea personalității juridice. Natura diferită a persoanelor juridice determină specificul drepturilor și libertăților civile pe care acestea le pot avea. Persoana juridică nu poate fi titulară a drepturilor care, prin natura lor, nu-i pot aparține decât persoanei fizice, iar capacitatea sa de folosință este limitată de scopul pentru realizarea căruia a fost înființată, această consecință apare ca rezultat al principiului specialității capacității de folosință. Cu toate acestea, persoana juridică este și ea titulara unor drepturi

personale nepatrimoniale (dreptul la denumire, dreptul la sediu, dreptul la naționalitate), dar și a tuturor drepturilor personalității care nu sunt exclusiv atașate persoanei fizice, cum este, spre exemplu, dreptul la onoare [22, p. 23]. Între persoana fizică și persoana juridică, privite ca subiecte de drept, există deosebiri clare pe planul condițiilor de existență. Astfel una „se naște”, iar dreptul trebuie să ia act de acest eveniment juridic, cealaltă „se înființează”, iar dreptul intervine și supraveghează acest proces și actele juridice încheiate în acest scop. Noi înțelegem aici o realitate rațională; ea are, ce e drept, organul ei material, care produce efecte materiale, ne poate îmbogăți sau sărăci, totuși este o realitate ideală, nu se poate prinde cum se prinde un obiect prin simțuri [88, p. 177], asemeni persoanelor fizice. În acest context, considerăm completă noțiunea redată de doamna doctor în drept, E.D. Lepădat, care indică că *persoana juridică este acea entitate, ca subiect de drept distinct, care este creată facultativ de către o altă sau alte persoane cu respectarea cerințelor legale de fond și formă, iar activitatea juridică este îndeplinită distinct de persoanele care o alcătuiesc și care lucrează detașat de fiecare dintre acestea* [133, p. 53].

Asemeni capacității juridice civile a persoanei fizice, persoana juridică are capacitate juridică de folosință și de exercițiu. Începutul capacității de folosință a persoanei juridice are loc în momentul constituirii sale, astfel, în funcție de normele legale în vigoare referitoare la tipologia persoanei juridice, acesta se plasează la momentul înregistrării sale oficiale, dacă aceasta este supusă înregistrării de stat; data actului de înființare, în cazul autorităților și instituțiilor publice; data autorizării sau de la data îndeplinirii oricărei alte cerințe prevăzute de lege. Participă în nume propriu la raporturile juridice, prin reprezentanții săi legali, putând sta în justiție în calitate de parte în proces pentru recunoașterea drepturilor și obligațiilor sale. Are o capacitate juridică proprie, distinctă de cea a fondatorilor sau a membrilor, fiind purtător de drepturi și obligații proprii.

Dacă în raport cu persoana fizică, capacitatea de folosință apare în raport cu dreptul la moștenire al persoanei concepute, dacă s-a născut vie, capacitatea de folosință anticipată a persoanei juridice se referă la faptul că entitatea în curs de dobândire a personalității juridice dobândește drepturi și poate să își asume obligații, în măsura necesară înființării sale valabile, spre exemplu încheierea contractului de închiriere pentru sediul social, contractului de deschidere de cont bancar pentru patrimoniul inițial sau capitalul social, angajării de personal administrativ, să fie parte în proces, să primească aporturi din partea membrilor sau asociaților, etc. Referitor la momentul apariției capacității de exercițiu a persoanei juridice, în doctrina de specialitate s-au conturat două opinii separate. În prima teză se înscriu adepții, potrivit cărora capacitatea de exercițiu a persoanelor juridice se naște odată cu capacitatea de folosință a acesteia [49, p. 254], adică din momentul înregistrării persoanei juridice, de la data intrării în

vigoare a actului care înființează persoana juridică în cauză, data recunoașterii actului de înființare sau de la data împlinirii altor condiții stabilite de lege. În cealaltă grupă se includ adepții tezei care susțin că capacitatea de exercițiu a persoanei juridice apare în momentul desemnării organelor de conducere a acesteia [199, p. 435]. Având în vedere opiniile citate mai sus, evidențiem că și într-un caz și în altul, considerăm că adepții au redus momentul apariției capacității juridice, în general, la întrunirea unor rigori stabilite de lege pentru exercitarea unor drepturi și obligații. Ceea ce omit să evidențieze adepții tezei care susțin că capacitatea de exercițiu a persoanei juridice apare în momentul desemnării organelor de conducere a acesteia, după noi, este existența legăturii organice, stabilită de lege, între calitatea de subiect de drept, respectiv personalitatea juridică, și capacitatea juridică în general, cu alte cuvinte, capacitatea juridică ține să evidențieze calitatea de titular de drepturi a subiectului, dar nu de aptitudinile acestuia de a-și exercita anumite drepturi specifice. Prin conferirea capacității juridice, legiuitorul urmărește să acorde persoanelor posibilitățile reale și viabile de a-și realiza drepturile și nu leagă aceste posibilități de eligibilitatea acestora de a exercita alte drepturi specifice, cum ar fi obținerea unei licențe de activitate și/sau autorizații pentru exercitarea unor activități comerciale, în cazul persoanelor juridice și, respectiv, întrunirea criteriului de vârstă pentru a candida la funcția de șef al statului, în cazul persoanelor fizice. Atributul de reprezentare a persoanei juridice este unul esențial, care rezultă din natura juridică a persoanei juridice, astfel cum este posibilitatea de exprimare a voinței în raport cu persoana fizică, și nu putem condiționa apariția posibilității de exercitare a drepturilor persoanei juridice de alegerea organelor de conducere. Țin să evidențiez că în condițiile în care am admite divizarea capacității juridice, în capacitate de folosință, adică posibilitatea de a avea drepturi și obligații fără posibilitatea liberă de a le exercita, și capacitate de exercițiu, recunoscute în mod selectiv persoanelor juridice prin posibilitatea de a exercita drepturile garantate prin capacitatea de folosință, am admite că ne aflăm în situația în care legiuitorul ar oferi persoanelor un coș cu mere, dar le-ar interzice posibilitatea de a le consuma.

Concluzionând asupra celor menționate mai sus, putem indica că **capacitatea juridică a persoanelor juridice este aptitudinea subiectului de drept, constituit în condițiile legii, de a avea drepturi și obligații și de dobândi și exercita aceste drepturi și obligații, prin încheierea de acte juridice de către organele sale împuternicite.**

Titulara capacității juridice este însăși persoana juridică, în temeiul calității sale de subiect de drept. Calitatea de subiect de drept a persoanei juridice rezultă din elementele obligatorii pe care le demonstrează fondatorii persoanelor juridice în procesul de constituire a acesteia, voință, cunoștință, organizare, conștiință a datoriei și drepturilor. Anume prin dezvoltarea acestor elemente, persoana juridică, în mod ideal și prin efectul legii, obține

personalitatea juridică, materializată în capacitatea acesteia de a avea drepturi și obligații și de a le exercita, în condițiile legii, asemeni unei persoane fizice cu o viabilă conștiință socială. Crearea persoanei juridice prin efectul legii, rezultă din necesitățile de organizare a activității oamenilor, care prin asociere, urmăresc un scop comun, decid înființarea unei persoane juridice, care are drept scop, prin crearea unui subiect distinct de drept, de a sluji intereselor asociatului, fondatorului etc. Voința persoanei juridice reprezintă o voință juridică, care exprimă fie intenția calificată prin scopul de a genera, prin acte juridice, drepturi și obligații, fie intenția prezumată de a deveni parte în raporturile juridice de răspundere pentru prejudicii rezultate din „fapta” proprie (răspunderea pentru culpă) sau din riscul de activitate (răspunderea obiectivă). Voința juridică a persoanei juridice se exprimă, în actele juridice, prin organele sale de administrare [22, p. 160].

Conținutul capacității juridice a persoanelor juridice este constituit din totalitatea drepturilor și obligațiilor, de libera exercitare a cărora se poate bucura persoana juridică. În determinarea conținutului capacității juridice este necesar de a ține cont de caracterele juridice ale acesteia, astfel drepturile și obligațiile persoanei juridice nu pot excede limitele stabilite de scopul constituirii sale, de lege și de bunele moravuri, chiar dacă capacitatea juridică oferă entităților posibilitatea de dobândi orice drepturi și de a-și asuma orice obligații. Conținutului capacității juridice a acestui subiect se referă la:

1. Pluralitatea organelor de conducere ale persoanei juridice;
2. Exercițarea drepturilor și obligațiilor persoanei juridice prin intermediul organelor sale;
3. Actele juridice încheiate de organele sale în limitele abilităților conferite, sunt actele persoanei juridice;
4. Actele licite și cele ilicite săvârșite de organele persoanei, dacă au fost comise în exercițiul funcției obligă persoana juridică;
5. Pentru faptele ilicite, răspunderea celui ce le-a comis este angajată atât față de persoana juridică, cât și față de terți.

Capacitatea juridică a persoanei fizice. Capacitatea de folosință a persoanei fizice, adică aptitudinea de a avea drepturi și obligații, apare concomitent cu nașterea și durează întreaga viață, nici o persoană nu poate fi limitată sau lipsită de capacitatea de folosință. Unica excepție, în contextul apariției capacității de folosință este reglementată în legătură cu apariția dreptului la moștenire, care apare în momentul concepțiunii persoanei, dacă aceasta este născută vie după decesul persoanei care a lăsat moștenirea. Spre deosebire de capacitatea de folosință, capacitatea de exercițiu apare, de regulă, concomitent cu împlinirea vârstei de 18 ani a persoanei, sau după vârsta de 16 ani, dacă pentru motive temeinice, a fost încuviințată încheierea căsătoriei minorului de către autoritatea administrației publice locale sau dacă minorului i-a fost atribuită capacitatea deplină de exercițiu prin hotărârea autorității tutelare sau a instanței de judecată, după

caz, conform art. 20 alin. 3 C. civ. Capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, asemeni celei de folosință durează întreaga viață, însă spre deosebire de prima, capacitatea de exercițiu poate fi limitată în condițiile reglementărilor legale interne. Limitarea persoanei fizice majore de capacitate de exercițiu poate fi admisă doar în condițiile existenței unei hotărâri judecătorești în acest sens. Capacitatea juridică de folosință a persoanei fizice apare din momentul nașterii și durează întreaga viață. În cazul capacității de exercițiu, legiuitorul condiționează existența acesteia de suficiența maturității psihice a persoanei de a-și exercita drepturile și obligațiile, după cum am specificat mai sus, capacitatea de exercițiu a persoanei fizice apare în momentul în care aceasta atinge majoratul și nu a fost limitată de capacitate de exercițiu printr-o hotărâre a instanței de judecată. În dependență de capacitatea de exercițiu, legiuitorul clasifică capacitatea juridică civilă în: **capacitate deplină** și **capacitate parțială**.

Analizând legislația civilă în vigoare, putem defini **capacitatea juridică parțială (restrânsă sau limitată) a persoanei** că reprezintă un instrument juridic, prin intermediul căruia legiuitorul garantează persoanelor dreptul de a avea drepturi și obligații juridice (capacitatea de folosință), însă din motivul existenței unor premise care afectează discernământul persoanei, persoana este lipsită de posibilitatea de a-și exercita liber și în mod egal cu ceilalți unele drepturi indicate în hotărârea judecătorească sau poate exercita doar drepturile indicate în legislația aferentă [4, p. 111]. Se referă la *minorii cu vârsta între 14 și 18 ani; minorii cu vârsta între 7 și 14 ani. Și, deși considerăm o lacună, conform legislației în vigoare la această categorie sunt incluse și persoanele cu capacitate juridică limitată*.

Din enumerările de mai sus rezultă că capacitatea juridică civilă parțială se referă la **capacitatea juridică restrânsă** și la **capacitatea juridică limitată**.

Capacitatea juridică restrânsă este definită constant în doctrina de specialitate ca **aptitudinea minorului de 7-14 ani și 14-18 ani de a dobândi și exercita drepturi civile și de a-și asuma și executa obligații civile prin încheierea, personal, a anumitor acte juridice civile** [40, p. 345], [44, p. 369] [60, p. 97].

Legislația internă în vigoare, delimitează conținutul capacității juridice de exercițiu a minorilor, în funcție de vârsta persoanei, considerându-se că odată cu atingerea unei vârste biologice, persoana obține și o experiență, maturitate socială, premise iminente pentru a lua decizii și întreprinde acțiuni importante pentru dezvoltarea sa personală. Regulile generale stabilite pentru fiecare categorie de titulari ai capacității restrânse de exercițiu sunt indicate în legislația civilă, astfel minorul care a împlinit vârsta de 14 ani încheie acte juridice cu încuviințarea părinților, adoptatorilor sau a curatorului, iar în cazurile prevăzute de lege, și cu încuviințarea autorității tutelare, aceasta constituind regula generală în raport cu conținutul capacității juridice a minorului care are între 14-18 ani. Totuși, minorul, care a împlinit vârsta de 14 ani poate acționa în mod

independent în raport cu alte drepturi specificate de legislația civilă internă, spre exemplu să dispună de salariu, bursă sau de alte venituri rezultate din activități proprii; să exercite dreptul de autor asupra unei lucrări științifice, literare sau de artă, asupra unei invenții etc.

Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani, nu poate întocmi toate acțiunile enumerate mai sus, în numele și interesul său actele pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutore, în condițiile prevăzute de lege. Aceasta constituie regula aplicabilă în raport cu capacitatea juridică a minorilor de această vârstă. Totuși, minorii cu vârsta cuprinsă între 7 și 14 ani sunt considerați cu capacitate de exercițiu restrânsă, deoarece pot încheia independent acte juridice pe care cei care nu au atins vârsta de 7 ani nu le pot încheia, spre exemplu acte juridice de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor; acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii, care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor; acte de conservare [4, p.113]. Din conținutul dispozițiilor legale, care se referă la capacitatea minorului care a împlinit 7 ani, rezultă că începutul capacității de exercițiu restrânse este marcat de data împlinirii vârstei de 7 ani. Nu e suficientă intrarea în anul în care se împlinește vârsta de 7 ani, dar este necesar ca această vârstă să fie împlinită efectiv, adică anul, luna și ziua în care persoana a fost născută. Este necesar să indicăm că conținutul capacității restrânse este condiționat de inexistența unei hotărâri judecătorești de limitare a capacității sale în raport cu unele drepturi acordate de legislația în vigoare sau lipsit de capacitate juridică în conformitate cu legislația procesuală. În această din urmă situație, minorul este și rămâne lipsit de capacitate de exercițiu, iar împlinirea vârstei nu aduce nici o modificare. Situația juridică a capacității civile de exercițiu restrânse nu este perpetuă, dimpotrivă, prin ipoteză, are o durată scurtă, limitată la 11 ani (între 7 și 18 ani) și, respective, 4 ani (între 14 și 18 ani ai titularului). Ea este anunțată de legiuitor de la început ca o etapă intermediară, menită să-l pregătească pe titular pentru asumarea deplinei responsabilități juridice care vine odată cu împlinirea majoratului sau odată cu împlinirea vârstei pentru care persoana devine pasibilă de răspundere. Legea îi acordă minorului încredere și îi asigură o anumită libertate în participarea la viața juridică. Foarte important este că, în această perioadă, nu mai vorbim de reprezentare legală, iar minorul dobândește o experiență importantă prin faptul că participă personal la încheierea tuturor actelor juridice, curatorul având în acest context doar un rol de asistent. Mai mult, analizând art.12 din Convenția privind drepturile copilului, statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate, în articolul citat este evidențiat caracterul negociabil al capacității de exercițiu, fiind evidențiate două contraste determinate de legislația internă care recunoaște copiilor incapacitatea de exercițiu sau capacitatea restrânsă de exercițiu, pe de o parte și garantarea dreptului copilului de a fi ascultat și

de a fi luată în considerare opinia copilului în cadrul tuturor problemelor care îl privesc, pe de altă parte. În același context, art.14 al Convenției ONU privind drepturile copilului indică că dreptul și obligația părinților sau a reprezentanților legali ai copilului constă în a-l orienta pe acesta în exercitarea drepturilor de o manieră care să corespundă dezvoltării capacităților sale. Capacitatea de exercițiu restrânsă încetează la împlinirea vârstei de 18 ani, la majoratul civil, când se dobândește capacitate de exercițiu deplină. Poate înceta și prin moarte, când încetează și capacitatea de folosință (constatăta fizic ori judecătorește declarată), precum și în caz de emancipare, când prin ficțiunea legii acesta dobândește capacitatea deplină de exercițiu.

Capacitatea limitată de exercițiu se referă la lipsirea persoanei fizice de posibilitatea de a dobândi și exercita drepturile și obligațiile indicate în hotărârea instanței de judecată de limitare în capacitate de exercițiu a persoanei. Persoana majoră poate fi limitată în capacitate de exercițiu, prin hotărâre a instanței de judecată, dacă consumă abuziv alcool; consumă droguri sau alte substanțe psihotrope și dacă prezența cel puțin a unuia din viciile indicate mai sus înrăutățește starea materială a familiei sale.

Trebuie să specificăm că limitarea în capacitate de exercițiu a persoanei fizice nu poate avea loc în alte temeiuri, decât cele indicate expres în lege, chiar dacă starea materială a familiei s-ar înrăutăți considerabil din motivul dependenței unui membru al familiei de oricare alte vicii care nu au fost indicate în lege, cum ar fi, spre exemplu, jocurile de noroc etc. În hotărârea instanței de judecată, prin care persoana este limitată în capacitatea de exercițiu se vor menționa activitățile și actele juridice în a căror efectuare persoana este limitată în capacitatea de exercițiu. Limitarea în capacitate de exercițiu a persoanelor fizice este percepută ca o formă de protecție a persoanelor împotriva abuzurilor care pot surveni din partea membrilor comunității în exercitarea drepturilor de către aceste persoane în mod personal, totuși având în vedere că în interpretările Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica examinării de către instanțele judecătorești a cauzelor privind limitarea în capacitate de exercițiu, specifică că persoanele solitare, care consumă abuziv alcool, droguri sau alte substanțe psihotrope, și în legătură cu aceasta își irosesc patrimoniul propriu nu pot fi limitate în capacitate de exercițiu, ne determină să concluzionăm că interesul legiuitorului nu se referă la protejarea drepturilor și intereselor persoanei limitate în capacitate de exercițiu, dar ale familiei acestora, ceea ce ne permitem să apreciem că limitarea în capacitate de exercițiu constituie, de fapt, o sancțiune pentru aceste persoane, mai ales că prezentele limitări în exercitarea capacității de exercițiu se referă și la propriile câștiguri. Inoportunitatea instituției de limitare în capacitate de exercițiu, ca formă de protecție a drepturilor persoanei, nu poate fi contestată, persoanele care sunt prejudiciate în legătură cu dependența persoanei față de băuturi alcoolice, droguri sau alte substanțe psihotrope

având alte mecanisme de prevenire a înrăutățirii stării materiale a familiei, inclusiv obligarea la executarea obligației de întreținere etc.

Dacă au dispărut temeiurile de limitare a capacității juridice, instanța de judecată poate anula, prin hotărâre judecătorească, limitarea în capacitate de exercițiu a persoanei, hotărârea judecătorească de anulare a limitării în capacitate de exercițiu constituie temei de anulare a curatei instituite asupra persoanei. Astfel, din momentul pronunțării hotărârii judecătorești persoana este considerată cu capacitate de exercițiu deplină.

Lipsa capacității de exercițiu a persoanei reprezintă imposibilitatea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa.

Asemeni capacității limitate de exercițiu, lipsa capacității juridice este percepută, în concepția legislației în vigoare, ca o formă de protecție a persoanei în exercitarea drepturilor și obligațiilor împotriva unor abuzuri care pot surveni din partea membrilor comunității. Astfel, în conformitatea legislației în vigoare, tutela și curatela reprezintă o formă de protecție, care se instituie asupra copiilor rămași fără ocrotire părintească în scopul educației și instruirii acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime [150]. Deși protecția oferită de lege se referă la prevenirea abuzurilor din partea membrilor comunității, abuzuri, care în cele mai dese cazuri iau forma de manipulare sau inducere în eroare, legislația națională nu prevede un mecanism eficient de respectare a voinței și intereselor personale ale persoanei din motivul substituției voinței persoanei cu cele ale reprezentantului legal, astfel putem admite că suntem în prezența unei omisiuni a personalității juridice, a calității sale de subiect de drept, ori capacitatea juridică constituie o primă premisă a acestei calități, lipsa ei determinând negarea personalității juridice.

Analizând reglementările legale în vigoare, rezultă că lipsa capacității juridice se referă doar minorilor care nu au împlinit 14 ani, spre deosebire de reglementările anterioare, care recunoșteau instituția declarării incapacității persoanei fizice, potrivit căreia, dacă persoana fizică majoră suferea de tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) din cauza cărora nu putea conștientiza sau dirija acțiunile sale, putea fi declarată incapabilă prin hotărâre a instanței de judecată. În conformitatea actualelor reglementări civile, persoana nu mai poate fi declarată incapabilă, cu excepția cazurilor în care legea sau uzanțele împuternicesc persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei să acționeze de sine stătător și doar în cazul în care persoana ocrotită este lipsită în totalitate de discernământ, tutorele o reprezintă în toate actele juridice. Astfel, deși persoana este recunoscută cu capacitate juridică deplină, instituția tutelei totale este recunoscută, tutorele fiind în drept să reprezintă persoana ocrotită în toate actele, cu excepțiile stabilite de lege. Este benefică această reglementare care permite divizarea capacității juridice a persoanei de capacitatea mintală a acesteia, iar după noi

inclusiunea acestei măsuri de protecție nu trebuie confundată cu un act de negare a personalității juridice a persoanei. Acest caracter este confirmat și de faptul că, spre deosebire de reglementările anterioare, actele încheiate de persoana ocrotită nu mai sunt lovite de nulitate absolută, fiind aplicabile regulile nulității relative. Legiuitorul include expres cazurile când actele încheiate de persoanele fără discernământ nu sunt anulabile și sunt menținute în cazurile în care părâtul oferă o despăgubire sau o reducere corespunzătoare a creanței, în condițiile în care actul juridic era util sau prejudiciabil pentru persoana protejată prin anulare, componența și valoarea patrimoniului acesteia, precum și buna sau rea credință a celeilalte părți la actul juridic.

Aceste aspecte legate de capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități intelectuale au fost omise în nenumărate rânduri, mai ales datorită atitudinii indifferente a societății față de aceste persoane, însă concomitent cu ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, prevederile acestui act au devenit obligatorii pentru țara noastră, care în aceeași măsură cu celelalte Părți Semnatore ale Convenției, recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții. Pentru a optimiza înțelegerea acestui act, forul International Disability Alliance (forul organizațiilor internaționale și regionale ale persoanelor cu dizabilități) în cadrul interpretărilor asupra acestui act internațional specifică că *termenul de capacitate juridică, utilizat în cadrul Convenției, semnifică atât capacitatea de a avea drepturi, cât și capacitatea de a le exercita*. Astfel, asigurarea persoanelor cu dizabilități cu capacitate de folosință este insuficientă pentru a asigura conformitatea cu Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, orice impedimente sau limitări în această direcție fiind neconforme acestui act.

În relațiile sociale actuale, dizabilitatea intelectuală cunoaște o abordare socială, astfel problema legată de impedimentele persoanei în înțelegerea și aprecierea actelor săvârșite nu mai sunt explicate prin probleme referitoare la persoană, dar la insuficiența de comunicare și accesibilitate existente în societate. O societate inclusivă, în care toate persoanele să dispună de șanse egale în exercitarea capacității lor juridice reprezintă o primă prioritate pentru întreaga comunitate. Modelul social de abordare a dizabilității se referă la modul în care oamenii cu dizabilități sunt tratați de către societate. Conform acestui model, dizabilitatea este o condiție de limitare a oportunităților de a lua parte la viața activă în comunitate, de la egal la egal și se datorează unor bariere fizice sau sociale. Modelul social propune înlăturarea barierelor prin schimbarea societății. Astfel, dizabilitatea nu mai e o problemă individuală, ci devine un fapt social condiționat de politică, practici, atitudini și mediul înconjurător [205, p. 10].

Verificarea legalității unui act juridic, presupune cu prioritate și verificarea dacă acest act juridic presupune manifestarea voinței reale a persoanei, dacă a fost acesta încheiat cu scopul de a produce efecte juridice etc. Astfel încât, nu poate fi negată corelația dintre voința persoanei și

consimțământul acesteia. Prin urmare, elementul fundamental, manifestat de persoană la încheierea actelor juridice, este voința acesteia, fenomen amplu, atât din punct de vedere psihologic, cât și din punct de vedere juridic. Sub aspect juridic, voința este un element complex, care cuprinde în structura sa două elemente – consimțământul și cauza sau scopul [205, p. 15]. De aici rezultă că, între consimțământ și voință există o corelație de tipul parte-întreg [39, p. 140], iar acestea împreună formulează condiții esențiale pentru existența și exercitarea capacității juridice. Este greu să evidențiem care din aceste constituențe dețin prioritate în exercitarea capacității juridice, totuși pe această margine de idei s-a expus Comitetul ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități în urma examinării rapoartelor prezentate de statele care au ratificat Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități în cadrul formulării comentariului general al art. 12 al Convenției sus-numite [78]. În conformitate cu comentariul în cauză, capacitatea juridică este un drept inerent tuturor persoanelor, inclusiv persoanelor cu dizabilități. După cum am menționat mai sus, acesta este constituit din două straturi, prima se referă la poziția juridică de a te bucura de drepturi și a doua se referă la recunoașterea calității de persoană în fața legii.

În doctrina rusă, Суханов Е.А. [229, p. 155], Иларионнковой Т.И. [221, p. 63] și s-a expus opinia că capacitatea de exercițiu este constituită din două componente, *capacitatea delictuală* și *capacitatea contractuală*. Aceste tipuri ale capacității juridice fiind reglementate și de legislația națională în vigoare.

Capacitatea juridică este o noțiune care în conformitatea reglementărilor interne și internaționale nu delimitează capacitatea în virtutea căreia persoana poate fi subiect de drept civil, de capacitatea reglementată în cadrul altor ramuri de drept, spre exemplu penal, fiscal, muncii etc., dimpotrivă, capacitatea este folosită spre a consacra un principiu fundamental al dreptului - principiul drepturilor și obligațiilor egale pentru toți [234, 63 p.]. Legiuitorul nostru a impus două reguli generale și esențiale care domină materia capacității juridice. Prima se referă la principiul general precum că deplinătatea capacității este regula, iar incapacitatea sau limitarea în capacitate de exercițiu este excepția. De aici rezultă prezumția deplinătății capacității juridice. Și a doua se referă la imposibilitatea absolută de a renunța, în totalitate sau parțial, la capacitate juridică, aceste reguli fiind de ordine publică și imperative. Într-o altă accepțiune, apariția și păstrarea capacității juridice de exercițiu este legată de două condiții, prima condiție se referă la existența capacității de folosință și a doua se referă la existența discernământului persoanei [26, p. 326].

Voința și consimțământul formulează condiții importante pentru conceptul de capacitate juridică, sau cum evidențiază autorul C. Hamangiu *o persoană, pentru a face un act juridic valabil, respectiv pentru a-și putea exercita dreptul, trebuie să aibă o voință, s-o manifeste și această voință nu trebuie să fie viciată* [102, p. 89]. Discernământul constituie un termen poli-

lateral, explicat din două perspective importante pentru tema noastră de cercetare, medical și juridic. Din punct de vedere juridic, prin discernământ se are în vedere posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul și consecința acțiunilor săvârșite de el, iar din punct de vedere medical, acesta definește funcția psihică de sinteză prin care o persoană este în măsură să conceapă planul unei acțiuni, etapele ei de desfășurare, precum și consecințele săvârșirii ei. În condițiile în care voința persoanei ar fi viciată și/sau afectată apare riscul nulității actului, faptei și tendința legiuitorului, cel puțin fictivă, de a pune subiectele raportului juridic în situația anterioară actului juridic încheiat în baza voinței viciate a persoanei. Astfel se manifestă nulitatea relativă a actului juridic, indiferent că acesta este încheiat între persoane de drept public sau privat și impasibilitatea de răspundere penală, contravențional etc. a persoanelor iresponsabile etc. Conform art. 224 C. civ., actul juridic încheiat de o persoană într-un moment în care nu putea să conștientizeze pe deplin acțiunile sale ori să își exprime voința poate fi declarat nul de instanța de judecată. Și conform art. 23 C. pen., nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Capacitatea juridică, înțeleasă ca drept al persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații și de a le executa, precum și cea de instituție juridică, nu ține de responsabilitatea persoanei, dar ține de voința ei de a exercita liber și în condiții egale cu ceilalți orice drept permis de lege. Este inadmisibilă confuzia capacității juridice cu cea a responsabilității, prima trebuie interpretată în sensul de a conferi liber și în mod egal tuturor persoanelor posibilitatea de a exercita toate drepturile garantate de lege și respectiv se apreciază ca o premisă iminentă pentru momentul intrării în raporturi juridice, iar a doua, responsabilitatea, în raport cu consecințele care survin în condițiile în care un act juridic a fost încheiat în baza unei voințe viciate.

Mircea Djuvară, în formularea unor opinii referitoare la personalitatea juridică a omului, opiniază asupra întrebării *de ce atunci dreptul acordă oamenilor, ca persoane fizice, personalitate juridică?* Pentru că omul, opinează autorul, *este o ființă cu activitate rațională. Aceasta înseamnă că omul își cunoaște drepturile, el își concepe un ideal de moralitate, pe care caută să-l realizeze în viață după felul lui propriu* [88, p. 176].

În cadrul Hotărârii nr. 33 din 17.11.2016 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul civil și Codul de procedură civilă al RM, Curtea Constituțională relevă că demnitatea umană poate fi percepută din două perspective: în primul rând - ca o valoare inherentă și inalienabilă, și în al doilea rând - ca „un drept al personalității”, care cuprinde valorile vieții psihologice ale fiecărei ființe umane, determinând astfel poziția acesteia în societate și impunând respectul cuvenit pentru fiecare persoană. Din acest „drept al personalității” derivă existența unei

garanții minime pentru fiecare persoană de a deține posibilitatea de a acționa liber în cadrul societății și de a-și dezvolta personalitatea integral în mediul social și cultural [107, art. 104]. În cadrul unui articol ulterior, Curtea Constituțională relevă că principiile menționate sunt elemente-cheie care se află la baza conceptului de capacitate juridică [107, art. 106]. În lumina celor indicate mai sus, se evidențiază tot mai mult necesitatea de preocupare și de înlocuire a sistemului de luare substitutivă de decizii în favoare celui de luare asistată de decizii, sau, cu alte cuvinte, după cum indica Michael Bach și Lana Kerzner în lucrarea „A new paradigm for Protecting, Autonomy and the Right to Legal Capacity”, capacitatea mentală nu mai poate servi drept înlocuitor al capacității juridice, statul trebuie să formuleze întrebarea de ce suport are nevoie persoana pentru a-și exercita capacitatea juridică?! Sistemul de luare asistată de decizii trebuie să se refere tuturor persoanelor care din anumite motive necesită suport în exercitarea drepturilor lor, fie din motive de dizabilitate intelectuală, boală mintală etc. [237, p. 58]. La data de 12 aprilie 2017, Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități a examinat raportul inițial al RM (CRPD/C/MDA/1) la reuniunile sale cu numărul 300 și 301, care au avut loc pe 21 și pe 22 martie 2017 și a adoptat o serie de observații finale în cadrul reuniunii sale cu numărul 320, care a avut loc pe 4 aprilie 2017. Astfel în art. 25 lit. b., reamintind Comentariul său general nr. 1 (2014) privind recunoașterea egală în fața legii, Comitetul a recomandat ca statul parte să restabilească capacitatea juridică deplină a tuturor persoanelor cu dizabilități și să revizuiască sistemul său de tutelă, cu scopul de a introduce mecanisme de luare asistată a deciziilor [79, p. 6].

Capacitatea de luare a deciziilor este compusă din trei componente de bază:

- 1) ***abilitățile de luare a deciziilor*** – persoana înțelege informația relevantă și poate aprecia natura și consecințele posibil rezonabile ale deciziei sale;
- 2) ***suportul necesar în luarea deciziilor***;
- 3) ***adaptarea rezonabilă din partea terților*** [237, p. 71].

Recunoscând acești trei constituenți ai capacității de luare a deciziilor, reprezintă un pas important în procesul de tranziție de la sistemul de luare substitutivă de decizii la sistemul de luare a deciziilor prin suport [231, p. 86].

Decizia persoanei trebuie să constituie un component integru, constituit din capacitatea mintală a persoanei (nivelul de înțelegere a actului juridic încheiat de persoană și efectele care urmează să survină); suportul oferit de terți, acesta poate fi materializat în formularea de recomandări, explicații într-un limbaj cât mai accesibil și utilizarea unor instrumente cât mai apropiate nivelului de înțelegere; apreciere a persoanei, respectiv utilizarea desenelor, limbajului special etc.

Pornind de la ideea că capacitatea juridică nu se identifică cu cea mintală, M. Bach propune, în baza aprecierii capacității persoanei de a lua decizii, stabilirea unui mecanism de

luare a deciziilor care să fie constituit din trei „statute” capabile a oferi suport adecvat persoanei pentru exercitarea cât mai eficientă a capacității juridice:

1. ***Luarea independentă a deciziilor***, cunoscută și ca ***luare autonomă de decizii***, acest sistem este aplicabil în situațiile când persoana este capabilă să înțeleagă informația relevantă deciziei și să aprecieze consecințele rezonabil previzibile ale deciziei sale.

2. ***Luarea deciziilor cu suport*** este aplicat în raport cu persoanele care nu îndeplinesc condițiile pentru a lua în mod independent decizii, dar care prin intermediul unei persoane, pot face legătură dintre acțiunile ei și voința/intenția sa.

3. ***Luarea deciziilor facilitată*** este aplicată pentru persoanele care nu îndeplinesc condițiile pentru statutul 1 și 2.

Fiecare din modelele de luare a deciziilor indicat mai sus, urmează a fi aplicat în raport cu o decizie specifică, astfel încât să fie respectat pe cât mai mult posibil autonomia de voință și acțiune a persoanei. Cu alte cuvinte, unei persoane îi poate fi aplicat sistemul de luare a deciziilor în raport cu înstrăinarea unui bun, spre exemplu, și sistemul de luare independentă de decizii în raport cu altă decizie. Iar ajutorul exterior pe care îl primește persoana pentru a formula o decizie urmează să se integreze cât mai eficient posibil pentru a asigura definitivarea deciziei în raport cu voința și specificul persoanei.

În formularea oricăror opinii referitoare la capacitatea juridică, trebuie să ținem cont că aceasta este inerent legată de o serie de alte drepturi recunoscute persoanei, ori persoana este lipsită, din punct de vedere juridic, de posibilitatea de a exercita drepturile sale în mod efectiv. În această direcție, Curtea Europeană, în jurisprudența sa a constatat încălcarea altor drepturi prevăzute de CEDO. În cauza Shtukaturov contra Rusiei [243], decizia CtEDO din 27.03.2008, se referă la o gravă încălcare a art.8 (dreptul la viața privată) al Convenției, prin faptul că reclamantul, care a fost lipsit de capacitate de exercițiu prin hotărâre judecătorească la cererea mamei sale, a devenit pe deplin dependent de tutorele său în aproape toate domeniile vieții pentru o perioadă nedeterminată. În argumentarea sa, Curtea apelează la Recomandarea 4. (99) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei „Cu privire la principiile privind protecția juridică a adulților incapabili”, care solicită ca legislația să fie mai flexibilă și să ofere soluții cât mai adaptate pentru fiecare caz individual. La fel, Curtea a concluzionat că intervenția în viața privată nu a fost deloc proporțională cu interesul Guvernului Federației Ruse de a proteja interesele și sănătatea persoanelor, încălcând art.8. Astfel, Curtea a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil, dreptul la respectarea vieții private, dreptul la libertate și siguranță, iar în cauza Stanev c. Bulgaria, decizia nr. 36760/06 din 17.01.2012 [242], Curtea a constatat încălcarea dreptului la libertatea și siguranța persoanei, interzicerea torturii etc. Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a subliniat necesitatea unui control strict asupra măsurilor cu un impact negativ asupra autonomiei individuale

a unei persoane și obligă statele părți la aplicarea unor măsuri alternative celor de lipsire de capacitate juridică în dependență de proporționalitatea unor astfel de măsuri și gradul de autonomie al persoanei, evidențiind astfel necesitatea existenței unor „soluții personalizate” cât mai apropiate persoanei. În cauza Shtukurov c. Federației Ruse, menționată mai sus, CtEDO a statuat că legislația statului pârât, de fapt asemeni legislației civile naționale până la 02 iunie 2017, prevedea capacitatea juridică deplină sau incapacitatea adulților cu tulburări psihice, fără a institui o situație intermediară cum ar fi limitarea parțială a capacității juridice. În această speță, Curtea a constatat că legislația națională nu prevedea o „soluție personalizată” în cazul adulților cu tulburări psihice prin faptul că legislația existentă la acel moment nu oferea judecătorilor o altă alegere decât să lipsească în totalitate persoana de capacitate juridică.

Prin modificările Codului civil operate prin Legea nr. 66 din 03.04.2017, în vigoare de la 2 iunie 2017, legislația civilă internă a remediat o serie de aspecte problematice în domeniul capacității juridice, astfel legiuitorul nostru a divizat conceptul capacității civile de cel al capacității mintale, excluzând din tagma reglementărilor civile instituția declarării incapacității juridice a persoanelor și a introdus noi măsuri alternative, celei de tutelă totală, de ocrotire a persoanei. Astfel, persoana care din cauza unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința, prin hotărâre judecătorească i se poate aplica măsura de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei. Tutela totală, în calitate de măsură de ocrotire, poate fi aplicată doar în cazurile în care legea sau uzanțele nu împuternicesc persoana supusă măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei să acționeze de sine stătător și doar în cazul în care persoana ocrotită este lipsită în totalitate de discernământ. De asemenea, după cum se observă din analiza textului legislației civile, temeiurile de instituire a măsurii de ocrotire nu constituie doar boala mintală sau deficiența mintală sau psihologică, alături de aceste temeiuri fiind alipită și cel de deficiență fizică.

4.3. Concluzii la capitolul 4.

Analiza capacității juridice în sistemul de drept, ne permit a formula următoarele concluzii principale, care în esență evidențiază necesitatea unor reevaluări a legislației interne din diverse ramuri de drept asupra acestui concept juridic:

1. Capacitatea juridică din diverse ramuri de drept demonstrează caracterul său general, care prezintă particularități specifice în raport cu fiecare ramură și raport juridic.

2. În definirea capacității juridice de ramură, trebuie reflectat specificul subiecților și raporturilor juridice descrise de această ramură, aceste particularități specifice ne-au permis realizarea noțiunilor capacității juridice constituționale, administrative, contravenționale, penale etc. și extragerea particularităților fiecărei capacități juridice de ramură.

3.În materia ramurilor de drept public, datorită specificului subiectului obligatoriu, autoritatea publică, conținutul capacității juridice prezintă limite în dependență de atribuțiile stabilite de legiuitor pentru aceste subiecte.

4.În raport cu capacitatea juridică civilă a persoanei fizice, se impune necesitatea delimitării capacității juridice de măsurile de ocrotire a persoanei.

5.Deși reglementarea măsurilor de ocrotire alternative tutelei, clarifică parțial problemele referitoare la individualizarea măsurilor de ocrotire, ridică viabile semne de întrebare menținerea tutelei totale.

6.Dacă prin eliminarea instituției de declarare a incapacității persoanei, legiuitorul a recunoscut ilegalitatea acesteia, s-a demonstrat că rezonabilitatea menținerii instituției de limitare în capacitate juridică a persoanei fizice în legislația civilă nu este deloc justificată, mai cu seamă că este reglementată, nu în interesele persoanei limitate în capacitate juridică, dar al membrilor familiei sale.

7.Capacitatea juridică este inerent legată de alte drepturi ale omului, inclusiv dreptul la viața privată și de familie, de a nu fi discriminat, la siguranță și libertate etc. Limitarea și lipsirea persoanei de capacitate juridică duce la decăderea ei din aceste drepturi.

8.În raporturile de drept se remarcă o tendință semnificativă de a asigura participarea cât mai activă a persoanelor la viața juridică și de a păstra specificul personalității în raporturile de drept. Astfel, s-a explicat preeminența principiului interesului superior al copilului în relațiile juridice de familie care îl privesc etc.

9.Capacitatea juridică de ramură se deosebește esențialmente de instituția răspunderii. În timp ce capacitatea juridică se referă la aptitudinea de a fi titular de drepturi și obligații în raporturile unei ramuri de drept specifice, răspunderea, fie contravențională, penală, civilă etc., este reacția statului la comiterea cu vinovăție a unei fapte interzise de lege, prin aplicarea de către organul împuternicit a constrângerii statale prevăzute de lege.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute în urma investigațiilor efectuate sunt identificate în:

1. Analiza materialelor științifice și a cadrului normativ referitor la conceptul capacității juridice și identificarea problemei științifice în domeniul de cercetare;
2. Demonstrarea și elucidarea momentelor normative și doctrinare, care marchează noua paradigmă asupra conceptului de capacitate juridică;
3. Argumentarea aportului teoriilor filosofice în formarea și evoluția capacității juridice și identificarea evenimentelor istorice care au marcat dezvoltarea acestui concept juridic;
4. Reconceptualizarea capacității juridice prin propunerea noțiunilor care să precizeze esența în conformitatea noilor exigențe sociale;
5. Concretizarea trăsăturilor specifice conceptului de capacitate juridică și delimitarea conceptului de capacitate juridică de alte concepte asemănătoare;
6. Clarificarea conținutului capacității juridice;
7. Precizarea locului capacității juridice în sistemul dreptului;
8. Examinarea tipologiei capacității juridice;
9. Soluționarea particularităților problematice privind natura juridică a acestui concept;
10. Autentificarea teoretică a particularităților specifice capacității juridice prezentate în diverse acte normative interne și standarde internaționale și europene;
11. Investigarea comparativă a capacității juridice în diverse ramuri de drept;
12. Întemeierea noțiunilor de capacitate juridică specifică ramurilor de drept particulare și precizarea particularităților ei specifice diverselor ramurilor de drept.

În rezultatul analizei noii paradigme a conceptului de capacitate juridică în diverse ramuri de drept, pot fi precizate următoarele **concluzii generale**:

1. În realitatea juridică curentă, liniile directorii în materia capacității juridice sunt impuse prin art. 12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care produce o schimbare a paradigmei asupra conceptului de capacitatea juridică [5, p. 51].
2. Evoluția conceptului capacității juridice demonstrează un pronunțat caracter social [3, p. 43], exprimat în tendința de a asigura capacitatea juridică unui număr cât mai larg de persoane, de a deveni mai inclusivă și tolerantă față de diversitatea umană și mai flexibilă în raport cu necesitățile acesteia [232, p. 88].
3. Capacitatea juridică reprezintă un concept general de drept constituit, în mod cumulativ, din două elemente, primul se referă la „*statutul juridic*” al persoanei, în sensul de a fi privită ca „persoană în fața legii”, iar cel de al doilea, se referă la „*capacitatea juridică activă*” și constă în posibilitatea de a acționa în conformitatea cadrului juridic [3, p. 45].

4. Esența capacității juridice nu rezultă din aptitudinea persoanei de a conștientiza sau dirija acțiunile sale și nu se confundă cu capacitatea psihică, dar, dimpotrivă, esența capacității juridice rezultă din calitatea de a fi persoană și subiect de drept [6, p. 64] și este folosită spre a consacra un principiu fundamental al dreptului, și anume principiul drepturilor și obligațiilor egale pentru toți [4, p. 108]; [7, p. 8].
5. Capacitatea juridică este aptitudinea subiectului de drept de a avea drepturi și obligații, și de a le dobândi și exercita, prin încheierea de acte juridice [3, p. 45].
6. Acest concept descrie următoarele particularități definitorii: are un caracter general și abstract; este recunoscută de legislația în vigoare; aparține unui subiect de drept; prin efectul său, subiectul de drept devine titular de drepturi și obligații [3, p. 46].
7. Persoanele fizice și juridice nu sunt doar titulari ai personalității juridice în dreptul intern, dar și a personalității juridice în dreptul internațional și regional. Această situație s-a datorat implementării mecanismelor internaționale specifice de protejare și garantare a drepturilor omului [233, p. 282] și libertății raporturilor comerciale internaționale.
8. Capacitatea juridică din diverse ramuri de drept evidențiază calitatea sa de concept juridic general, care prezintă particularități specifice în raport cu fiecare ramură de drept și raporturi juridice. Capacitatea juridică specifică diverselor ramuri de drept rezultă din specificul subiecților și raporturilor juridice descrise de această ramură [6, p. 64].
9. Menținerea tutelei totale nu corespunde scopului de individualizare a măsurilor de ocrotire în raport cu preferințelor și necesităților persoanei [232, p. 88].
10. Rezonabilitatea menținerii instituției de limitare a capacității juridice civile a persoanei fizice este contestată, deoarece nu satisface interesele persoanei limitate în capacitate juridică, dar al membrilor familiei sale, a cărui patrimoniu este diminuat [8, p. 62].
11. Capacitatea juridică prezintă o legătură indisolubilă cu alte drepturi ale omului, inclusiv dreptul la viața privată, de a nu fi discriminat etc. [231, p. 85] Din aceste motive, limitarea și lipsirea persoanei de capacitate juridică duce la decăderea ei din alte drepturi esențiale.
12. În cadrul juridic actual se remarcă o tendință semnificativă de a asigura participarea cât mai activă la viața juridică și de a păstra specificul personalității umane în raporturile juridice pe care le încheie, prin crearea condițiilor necesare pentru asigurarea liberei exercitări a capacității juridice [231, p. 86].
13. Legislațiile trebuie să garanteze tuturor persoanelor, fără discriminare, dreptul la suport și adaptare rezonabilă în exercitarea capacității juridice și să nu admită, substituirea voinței și intereselor persoanei cu cele ale reprezentanților [234, p. 239].

Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea științifică a noii paradigme a conceptului de capacitate juridică, și implicit, în identificarea criteriilor de

delimitare a capacității juridice de unele concepte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea și orientarea condițiilor de reglementare a capacității juridice în diverse ramuri de drept pentru utilizarea ulterioară în procesul de modificare a reglementărilor interne în conformitatea cu noile particularități teoretice și juridice referitoare la capacitatea juridică generală, precum și pentru orientarea teoreticienilor și a practicienilor în domeniu.

În scopul soluționării unor probleme stringente din domeniul dreptului, referitoare la ajustarea reglementărilor normative la conformitatea standardelor stabilite în raport cu conceptul capacității juridice, care vor forma pârgii de aplicare uniformă a legislațiilor din diverse ramuri de drept și la nivelul sistemelor de drept intern, comunitar și internațional, precum și va asigura unificarea practicilor și a abordărilor doctrinare în domeniu.

În această direcție au fost înaintate următoarele **recomandări**:

1. Noțiunea doctrinară a conceptului de capacitate juridică și modelul de abordare a acestui concept juridic în diverse acte normative interne trebuie revăzute în direcția: a) delimitării conceptului de capacitate juridică de capacitatea mintală și capacitatea de a lua decizii; b) excluderii caracterului dual al acestui concept juridic; c) transformării capacității juridice într-un concept inclusiv și tolerant față de diversitatea umană, și mai flexibil în raport cu necesitățile persoanelor fizice și juridice.
2. În formularea particularităților capacității juridice trebuie evidențiat caracterul ei social și excluse orice abordări medicale și cele bazate pe statutul persoanei.
3. Orice intervenție în procesul de exercitare a capacității juridice trebuie să fie bazată, prioritar, pe interesele și voința persoanei căreia i se acordă suport în luarea deciziilor;
4. Suportul în exercitarea capacității juridice trebuie să fie proporțional cu abilitățile persoanei de comunicare, exprimare și înțelegere a informației.
5. În contextul reglementărilor din diverse ramuri de drept se impune necesitatea de a efectua o reevaluare a normelor vizate cu scopul de a ajusta capacitatea juridică specifică unor ramuri de drept la rigorile și standardele impuse de conceptul capacității juridice din contextul Teoriei generale a dreptului, în direcția unei realinieri fundamentale în relația istorică dintre statutul de „*protecție juridică*” și „*dreptul la autonomie personală*”.
6. În procesul de cercetare a capacității juridice civile trebuie evidențiată necesitatea de a se renunța la caracterul său dual; de a revizui instituția de limitare a capacității juridice, inclusiv temeiurile de limitare a capacității juridice; de instituire a măsurilor de determinare a gradului de suport necesar persoanei pentru exercitarea capacității juridice și de a se evalua oportunitatea măsurii de tutelă totală etc.

Avantajele concluziilor și recomandărilor deduse în urma cercetării teoretico-practice a capacității juridice sunt elucidate în următoarele:

În plan legislativ: va uniformiza abordarea juridică asupra conceptului de capacitate juridică în diverse ramuri de drept; va fi asigurată conformitatea cadrului normativ intern cu noile standarde regionale și internaționale în domeniu; vor fi definitivele legitățile principale de acordare a suportului în exercitarea capacității juridice;

În plan doctrinar: va clarifica diversele abordări doctrinare referitoare la capacitatea juridică prezentate în diverse perioade de timp, precum și cele privitoare la esența și particularitățile capacității juridice, apartenența ei de ramură etc.

În activitatea practică a organelor de ocrotire a normelor de drept: se vor preveni erorile judiciare generate de dificultatea interpretării normelor juridice cu privire la capacitatea juridică și a celor determinate de discrepanțele abordărilor reflectate în legislația internă și cea internațională.

Planul cercetărilor de perspectivă la tema lucrării este orientat spre:

- Elaborarea recomandărilor de modificare a legislației interne cu scopul de a asigura conformitatea reglementărilor interne cu standardele internaționale și regionale referitoare la conceptul capacității juridice;
- Continuarea studierii conceptului de capacitate juridică prin prisma evenimentelor juridice de pe arena regională și internațională;
- Evaluarea respectării rigorilor legislative și cele cu caracter de recomandare în cadrul formulării diverselor abordări doctrinare și normative, aplicării practice a conceptului de capacitate juridică;
- Monitorizarea și cercetarea în continuare a practicii judiciare referitoare la aplicarea normelor juridice cu privire la capacitatea juridică.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexăndrescu D. Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil roman. TOMUL IX, art. 1405-1590, 1902, Cod Civil. București: Ateliere grafice SOCEC & CO. Societatea anonimă 1910. 785 p.
2. Andrei P. Filosofia valorii. Biblioteca de filosofie. București: Editura Fundația Regelui Mihai I, 1945. 240 p.
3. Andriuța E. Aspecte generale cu privire la capacitatea juridică. În Revista Națională de Drept. Chișinău 2017. Nr. 4. pp. 42-47.
4. Andriuța E. Aspecte problematice cu privire la limitarea capacității juridice a persoanei fizice. În Revista de studii interdisciplinare Constantin Stere. Iași: Editura Vasiliana 98, 2 (2015), Nr. 4 (8), pp. 107-116.
5. Andriuța E. Aspecte problematice cu privire la legalitatea lipirii de capacitate juridică a persoanelor fizice. În Revista Națională de Drept. Chișinău 2015. Nr.4. pp. 50-53.
6. Andriuța E. Coraportul capacității juridice cu capacitatea juridică civilă. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2016. Nr. 3. pp. 62-64.
7. Andriuța E. Incapacitatea de exercițiu și liberul acces la justiție. În: Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor. Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: Viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția a V-a. Chișinău 2016. pp. 6-9.
8. Andriuța E. Reflecții normative cu privire la capacitatea juridică. În Revista Națională de Drept. Chișinău 2017. Nr. 8 (202). pp. 56-64.
9. Anghel I.M. Subiectele de drept internațional. București: Lumina Lex, 2002. 450p.
10. Antohi L. ș.a. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Vol. I. Ediția I. Chișinău: ARC, 2005. 816 p.
11. Antonescu M.V. Doctrina neo-machiavelistă în contextual provocărilor globaliste. Colecții de succes. Ediția II. Iași: Lumen, 2011. 176 p.
12. Aramă E. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Reclama, 2003. 204 p.
13. Aristotel. Politica. București: Editura Națională, 1924. 551 p.
14. Aristotel; traducere, studiu introductiv, comentarii și index de Stela Petecel. Etica nicomahică. Ediția II, IRI. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. 396 p.
15. Arsenii A., Ivanov V., Suholitco L. Drept constituțional comparat. Chișinău: CEP al USM, 2003. 295 p.
16. Avornic G. ș.a. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier, 2004. 654 p.
17. Avornic G. ș.a. Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol. I. Iași: Vasiliana 98, 2015. 675 p.
18. Avornic G. Teoria generală a dreptului. Ediția II. Chișinău: Cartier, 2004. 656 p.

19. Avornic G. Tratat de teorie generală a statului și dreptului. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 580 p.
20. Avornic G., Lupu G. Teoria generală a dreptului: manual. Studiu teoretic introductiv. Chișinău: Lumina, 1997. 278 p.
21. Babără V. Naționalitatea versus cetățenia: Abordări de natură conceptuală în materia dreptului internațional privat. În: Studia Universitatis Moldaviae. Științe Sociale, Chișinău 2016. Nr. 3 (93). 109-116 p.
22. Baias F.A. ș.a. Noul Cod Civil. Comentariu pe articole. Ediția II. București: CH BECK, 2014. 2960 p.
23. Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția IV. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 388 p.
24. Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Vol. I. Chișinău: Cartier, 2004. 400 p.
25. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Chișinău: F.E.P Tipografia Centrală, 2010. 536 p.
26. Baltag D., Guțu A. Teoria generală a dreptului. Curs teoretic. Chișinău: Reclama, 2002. 335 p.
27. Baltag D., Tragone G. Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită. În: „Legea și viața”. Chișinău 2014. Nr. 7. pp.15-26.
28. Bantuș I., Bantuș M. Istoria dreptului Republicii Moldova. Curs de lecții. Chișinău: Reclama, 2001. 182 p.
29. Barac L. Constantele și variabilele dreptului penal. București: ALL BECK, 2001. 776 p.
30. Barac L. Elemente de Teoria dreptului. București: ALL BECK, 2001. 274 p.
31. Barbăneagră A. ș.a. Codul penal: comentat și adnotat. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
32. Barbăneagră A. ș.a., Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: Reclama, 2009. 859 p.
33. Bădescu M. Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Familii și tipuri de drept. Vol. II. București: Lumina Lex, 2002. 147 p.
34. Bădescu M. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001. 335 p.
35. Bădescu M. Introducere în filosofia dreptului. București: Lumina Lex, 2003. 298 p.
36. Bădescu M. Școli și curente în gândirea juridică. Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Vol. III. București: Lumina Lex, 2002. 235 p.
37. Belecciu Ș. Contenciosul administrativ. Curs de lecții. Chișinău: ”Elena-V.I.”, 2003. 128 p.
38. Beleiu G. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. Ediția VII. București: Universul Juridic, 2001. 584 p.

39. Beleiu G. Dreptul civil roman. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. București: Casa de editură și presă „Șansa”, 1992. 440 p.
40. Beleiu G., Marin N. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. Ediția V-a. București: Casa de editură și presă „Șansa”, 1998. 495 p.
41. Berejan S. ș.a. Dicționarul explicativ uzual al limbii române. Chișinău: Litera, 1999. 638 p.
42. Bergson H; traducere și studiu introductiv de Sporic V. Evolutia Creatoare. Iași: Institutul European, 1998. 334 p. <https://ro.scribd.com/document/153176649/Henri-Bergson-Evolutia-Creatoare> (vizitat: 24.02.2017)
43. Boar A. Elemente de teoria dreptului. Timișoara: „Multimedia” SRL 1996, 227 p.
44. Boroi A., Ungureanu Ș.G., Jidovu N. Drept procesual penal. Ediția II. București: ALL BECK, 2002. 488p.
45. Boroi G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. Parte I. București: ALL BECK, 2001. 413 p.
46. Boroi G. ș.a. Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole. Vol. I (art. 1-526). București: Hamangiu, 2013. 1029 p.
47. Botnaru S. ș.a. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Ediția III. Chișinău: Cartier, 2006. 624 p.
48. Botnaru S. ș.a. Drept penal. Partea generală. Vol. I., Ediția I. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
49. Bratus S.N. Subiectele dreptului civil. București: Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1953. 254 p.
50. Buda C. Repere teoretice privind instituția capacității juridice. Capacitatea juridică generală. În: “Legea și viața”. Chișinău 2011. Nr. 7. 47-53p.
51. Buruiană O., Botnaru S., Răspunderea penală a persoanei juridice. În: Studia Universitatis Moldoviae, Chișinău 2015, Nr. 8, pp. 77-80. http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/617/10.p.77-80_88.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vizitat: 13.02.2017)
52. Cantacuzino M. Elementele dreptului civil. Iași: ALL EDUCATIONAL SA, 1998. 744 p.
53. Cantemir D. Istoria ieroglică. Vol. I. Ediție îngrijită de Panaitescu P.P. și Verdeș I. București: Editura pentru Literatură, 1965. 269 p.
54. Capcelea V. Filosofia juridică. Ediția a II. Chișinău: ARC, 2011. 440 p.
55. Cernea E., Molcuț E. Istoria dreptului românesc. București: Edit Press Mihaela SRL, 1999. 278 p.
56. Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și a dreptului românesc. București: Press Mihaela 2001. 287 p.
57. Ceterchi I., Craiovan I. Introducere în Teoria Generală a Dreptului. București: ALL, 1993. 128 p.
58. Ceterchi I., Craiovan I. Teoria Generală a Dreptului. București: ALL, 1996. 128 p.
59. Ceterchi I., Luburici M. Teoria generală a statului și dreptului. Note de curs. Vol. I și II. București: ALL, 1983. 490 p.
60. Chelaru E. Drept civil. Persoanele. București: ALL BECK, 2003. 179 p.

61. Chihaia L. ș.a. Dicționarul Enciclopedic. București: Cartier, 2001. 1696 p.
62. Ciobanu D. Introducere în studiul dreptului. București: Hyperion XXI 1992. 207 p.
63. Ciocan L. Studiu: Aplicarea practică a sistemului de tutelă în Republica Moldova: Drepturile Omului și vulnerabilitatea persoanelor declarate incapabile. OHCHR. Chișinău 2013. 29 p.
64. Cîrnaț T. Drept constituțional. Chișinău: Reclama, 2004. 248 p.
65. Cîrnaț T. Drept constituțional. Ediția II, Chișinău: Print-Caro SRL, 2010. 513 p.
66. Cobreanu I., Cobreanu M. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2002. 257 p.
67. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002. Nr. 82-86.
68. Codul contravențional al Republicii Moldova, Nr. 218 din 28.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009. Nr. 3-6.
69. Codul de executare al Republicii Moldova, Nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.03.2005. Nr. 34-35. În vigoare: 01.07.2005.
70. Codul de procedură civilă a Republicii Moldova, Nr.225 din 30.05.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.06.2013.Nr. 130/134;
71. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003. Nr.104/110.
72. Codul electoral al Republicii Moldova, Nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.12.1997. Nr. 81.
73. Codul familiei al Republicii Moldova, Nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001. Nr. 74/48.
74. Codul penal al Republicii Moldova, Nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, Nr.128/129.
75. Codul vamal al Republicii Moldova, Nr. 1149 din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.01.2007. Nr. Ediție specială.
76. Cojanu G. Subiectul actelor de diversiune incriminate în legea penală a Republicii Moldova și cea a României. În: Studia Universitatis Moldoviae, Revista științifică a Universității de Stat Chișinău 2013. Nr. 8(68), 107-114 p.
77. Cojocaru V., Ulianovschi T. Evoluția istorică a persoanei juridice sub aspectul responsabilității ei. În: Studia Universitatis. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova. Chișinău 2009. Nr. 8 (28). pp. 5-13.
78. Comitetul ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Comentariul General Nr.1 (2014) la articolul 12. Sesiunea 11 din 31 Martie – 11 Aprilie 2014. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement> (vizitat: 12.01.2017);

79. Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. Observațiile finale la raportul inițial al Republicii Moldova (CRPD/C/MDA/1). Reuniunile nr. 300 și 301, 21 – 22.03.2017. http://msmps.gov.md/sites/default/files/legislation/observatiile_si_recomandarile_comitetulu_i_onu_pentru_drepturile_pers_cu_dizabilitati_2017_rom.pdf (vizitat: 30.07.2017).
80. Comșa M. Societate și comunitate. Categoriile ale sociologiei pure-constante ale gândirii sociologice. http://web.adatbank.transindex.ro/pdfdok/web1_07_Comsa.pdf, (vizitat: 01.02.2017);
81. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994. Nr.1;
82. Corbeanu I., Corbeanu M. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2002. 259 p.
83. Costică V., Amuza I.T., Stanciu B. Istoria statului și dreptului românesc. Curs universitar. București: Sylvi, 2001. 425 p.
84. Coteanu I. Dicționarul explicativ al limbii române. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Ediția II. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
85. Crețu V. Bazele statului și dreptului Republicii Moldova. Chișinău: Cartier, 1997. 352 p.
86. Dariescu C. Istoria statului și dreptului românesc în epoca contemporană. București: C.H. Beck, 2010. 109 p.
87. Dima E., Dicționar explicativ ilustrat al limbii române, Chișinău: ARC, 2007. 2280 p.
88. Djuvară M. Teoria Generală a Dreptului. Enciclopedia juridică. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. București: ALL BECK, 1999. 608 p.
89. Dobritoiu E.R. Aspecte privind originea separației puterilor în stat într-o abordare istorico-juridică. În: Analele Universității "Constantin Brâncuși". Serie Științe Juridice. Tîrgu Jiu 2014. Nr. 1. 83-98 p.
90. Dolea I. Realizări și perspective în reforma sistemului de justiție juvenilă din Republica Moldova. În Materialele forumului Justiția Juvenilă în Estul și Sud-Estul Europei, 14-16 septembrie 2005, Chișinău: Bons Office, 2006. 23-27 p.;
91. Dolea I. ș.a. Drept procesual penal. Ediția I. Chișinău: Cartier, 2005. 960 p.
92. Dolea I. ș.a. Drept procesual penal. Partea generală. Volumul I. Ediția II-a. Chișinău: Reclama, 2005. pp. 368.
93. Dunleavy P., O’Leary B. traducere de Vivian-Dolores Săndulesc. Teoriile statului. Politica democrației liberale. Chișinău: Epigraf, 2002. 342 p.
94. Dvoracek M.V., Lupu G. Teoria generală a dreptului. Iași: Editura Fundației “Chemarea”, 1996. 391 p.
95. Efremov V. Montesquieu, Rousseau, Kant, Hegel cu privire la putere: aspecte teoretico-metodologice. În: Revista științifică trimestrială: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău 2011. Nr. 3. (LIV). pp. 23-33.

96. Firoiu D. Istoria statului și dreptului românesc. Manual universitar. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1996. 391 p.
97. Georgescu P.A. Filosofia dreptului în contextual actualității. Tratat și antologie de texte. București: Titu Maiorescu, 2001. 416 p.
98. Georgescu Ș. Filosofia dreptului. O istorie a ideilor din ultimii 2500 ani. Ediția II. București: ALL BECK, 2001. 192 p.
99. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 496 p.
100. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 320 p.
101. Guțuleac V., Comarnițaia E. Aspectul socio-juridic privind determinarea vârstei persoanei fizice ca condiție de obținere a statutului de subiect pasiv al răspunderii contravenționale. În: „Legea și viața”. Chișinău 2012. Nr. 2. pp. 8-16.
102. Hamangiu C. ș.a. Tratat de drept civil roman. Vol. I. București: ALL, 1996. 635 p.
103. Hanga V. Drept privat roman. Cluj Napoca: Argonaut, 1996. 364 p.
104. Hanga V. Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar. Iași: Editura Fundației „Chemarea” 1993. 147 p.
105. Hotărârea Parlamentului privind aderarea Republicii Moldova la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude. Nr. 473-XIII din 31.05.1995. Publicat: 22.06.1995 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 34.
106. Hotărârea Parlamentului privind aderarea Republicii Moldova la Convenția ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, nr. 87-XII din 28.04.1994. Publicat: 30.05.1994 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 005.
107. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul civil și Codul de procedură civilă ale Republicii Moldova (drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale), (sesizările nr. 49a/56a/63g/90g/2016), nr. 33 din 17.11.2016. Publicat: 30.02.2017 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 30/39.
108. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.1104-XV din 06.06.2002 cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției și Legea nr.190-XVI din 26.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, nr. 27 din 25.11.2010. Publicat: 17.12.2010 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 247/251.
109. Hotărârea Parlamentului cu privire la aderarea R.S.S. Moldova la Declarația Universală a Drepturilor Omului și ratificarea pactelor internaționale ale drepturilor omului. Nr.217 din 28.07.1990. Publicat: 30.08.1990 în Veștile Nr. 8.

110. Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, cu privire la ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. Publicat: 30.08.1990 în Veștile Nr. 8.
111. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica examinării de către instanțele judecătorești a cauzelor privind limitarea în capacitatea de exercițiu și declararea incapacității persoanei fizice, nr. 17 din 31.05.2004. Publicat: 2004 în Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Nr. 7. [https://ro.scribd.com/document/56750780/HOTARIREA-PLENULUI-CURTII-SUPREME-DE-JUSTITIE-A-REPUBLICII-MOLDOVA -Cu-privire-la-practica-examinarii-de-catre-instantele-judecatoresti-a-cauzelor-pri](https://ro.scribd.com/document/56750780/HOTARIREA-PLENULUI-CURTII-SUPREME-DE-JUSTITIE-A-REPUBLICII-MOLDOVA-Cu-privire-la-practica-examinarii-de-catre-instantele-judecatoresti-a-cauzelor-pri) (vizitat: 31.01.2017).
112. Hotărârea Sovietului Suprem despre aderarea RSS Moldova la Convenția internațională cu privire la drepturile copilului. Nr. 408 din 12.12.1990. Publicat: 30.12.1990 în Veștile Nr. 12.
113. Humă I. Cunoaștere și interpretare în drept. Accente axiologice. București: Editura Academiei Române, 2005. 134 p.
114. Humă I. Noos juridic. Valorile identitare în fața globalizării. București: Universul juridic, 2016. 260 p.
115. Iancu G. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2002. 462 p.
116. Interights. Nediscriminarea în dr. internațional. Manual pentru practicieni. Traducere neoficială a Oficiului Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului. Londra 2011. 308 p. <file:///C:/Users/Eleonora/Downloads/Interights%20Nediscriminarea%20manual%20RO.pdf> (vizitat: 30.01.2017).
117. Ionașcu A. Drept civil. Partea generală. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1963. 198 p.
118. Ionescu C. Drept Constituțional și instituții politice. Teoria generală a instituțiilor politice. Vol. I. București: Lumina Lex, 2001. 591 p.
119. Ionescu C. Instituții politice și drept constituțional. București: Editura Economică, 2002. 448 p.
120. Ionescu C. Tratat de drept constituțional contemporan. București: ALL BECK, 2003. 498 p.
121. Iorga N. Istoria Românilor. Vol. I. Partea II – Sigiliul Romei. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. 366 p.
122. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Curs Universitar. Ediția III. Vol. I. București: ALL BECK, 2001. 624 p.
123. Jucan C. Capacitatea Juridică a Femeii în Dreptul Roman. Studiu De Caz – Provincia Romană „Dacia”. În: „Fiat Iustitia”. Cluj-Napoca 2007. Nr. 1.1. pp. 53-70. <https://socionet.ru/publication.xml?h=repec:dcu:journl:v:1:y:2007:i:1:p:53-70> (vizitat: 29.03.2017).
124. Jugastru C. Reflecții asupra noțiunii și evoluției drepturilor personalității. În: Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu". Cluj-Napoca 2007. Nr. 5. pp. 326-340.

- 125.Larionescu M. Istoria sociologiei românești. Suport de curs. 138 p. <http://media1.teodorescumanuel.wgz.ro/files/media1:4b1d35c4e9ac5.pdf.upl/Istoria%252520sociologiei%252520romanesti.pdf>, (vizitat: 30.01.2017).
- 126.Legea cu privire la asigurarea egalității, nr. 121 din 25.05.2012. Publicat: 29.05.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 103.
- 127.Legea cu privire la intrarea și ieșirea în Republica Moldova, Nr. 269 din 09.11.1994. Publicat: 26.01.1995 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 6.
- 128.Legea cu privire la metodologia calculării plății pentru serviciile notariale, Nr. 271 din 27.06.2003. Publicat: 11.07.2003 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 141-145.
- 129.Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, Nr. 66 din 13.04.2017. Publicat: 02.06.2017 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nr. 171/180.
- 130.Legea pentru formularea Declarației Republicii Moldova la Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, nr. 311 din 26 decembrie 2012. Publicat: 08.02.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 27/30.
- 131.Legea privind ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. nr. 166-XVIII din 09.07.2010. Publicat: 23.07.2010 în Monitorul Oficial Nr. 126/128.
- 132.Legea privind sănătatea mentală, nr. 1402 din 16.12.1997. Publicat: 21.05.1998 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nr. 44/46.
- 133.Lepădat E. D. Capacitatea juridică în dreptul privat românesc: Aspecte istorico-juridice, teoretice și legislative. Teza de doctor în drept. Chișinău 2008. 197 p.
- 134.Leș I. Tratat de drept procesual civil. București: ALL BECK, 2001. 952 p.
- 135.Luburici M. Teoria Generală a Dreptului. București: Oscar Print, 2000. 230 p.
- 136.Lupan E. Drept civil. Persoana fizică. București: Lumina Lex, 1999. 288 p.
- 137.Lupan E., Popescu D. Drept civil. Persoana juridică. București: Lumina Lex, 1993. 208 p.
- 138.Lupan E., Săbău-Pop I. Tratat de drept civil român. Persoanele. Vol. II. București: CH BECK, 2007. 453 p.
- 139.Marcu L.P. Istoria dreptului românesc. București: Lumina Lex, 1997. 375 p.
- 140.Mazilu A. Jean Jacques Rousseau – între ideologia politică și originea pedagogică. În Studia Universitatis, Revista științifică a Universității de Stat din Moldova. Chișinău 2007. Nr. 5. pp. 176-177.
- 141.Mazilu D. Teoria generală a dreptului. București: ALL BECK, 1999. 350 p.
- 142.Mazilu D. Teoria generală a dreptului. Ediția a II. București: ALL BECK, 2000. 431 p.
- 143.Meșter V. ș.a. Dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități. Studiul comparativ al legislației Republicii Moldova și a standardelor internaționale în domeniu. Chișinău 2013.

- 60 p. https://soros.md/files/publications/documents/Anexa%201_%20Studiu%20comparativ.%20Drept%20la%20capacitate%20juridica.pdf (vizitat: 02.04.2017).
- 144.Miga-Beșteliu R., Brumar C. Protecția internațională a Drepturilor Omului. Ediția V. București: Universul Juridic, 2010. 464 p.
- 145.Mihai G., Motica R. Fundamentele dreptului. București: ALL BECK, 1999. 280 p.
- 146.Mihai G. Fundamentele dreptului. Vol. IV. București: ALL BECK, 2005. 344 p.
- 147.Mihalache I. Drept privat roman. Chișinău: Litera AVN, 2012. 268 p.
- 148.Mitrache C. Drept penal. Partea Generală. București: Șansa, 1995. 351 p.
- 149.Molcuț E. Drept privat roman. București: Universul Juridic, 2005. 365 p.
- 150.Molcuț E. Drept privat roman. Note de curs. București: Universul Juridic, 2004. 365 p.
- 151.Molcuț E., Oancea D. Drept roman. Ediția III. București: Șansa, 1995. 342 p.
- 152.Muraru I., Constantinescu M. Studii constituționale. București: Actami,1995. 207p.
- 153.Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția XIII. Vol. I. București: C.H. Beck, 2008. 498 p.
- 154.Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția X. București: Lumina Lex, 2002, 660 p.
- 155.Negoită F. Istoria statului și dreptului românesc. București: Editura Fundației „România de Măine”, 2000. 211 p.
- 156.Negru B. ș.a. Constituția Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: ARC, 2012. 576p.
- 157.Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
- 158.Nomenclatorul serviciilor sociale, aprobat prin Ordinul Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr. 353 din 15 decembrie 2011, http://www.mmps.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nomenclatorul_serviciilor_sociale.pdf (vizitat: 03.01.2017),
- 159.Nota informativă la proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative..http://www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2015/iulie/NOTA_RO-2_2_27.07.2015.pdf (vizitat: 22.03.2017).
- 160.Odină A.N. Aspecte privind libertatea de exprimare și dreptul la viață privată și de familie. (http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201102/recjurid112_2FR.pdf (vizitat:22.02.2017).
- 161.Osmochescu N. Constituția Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: ARC, 2012. 576 p.
- 162.Pisarenco O. Drept procesual civil. Note de curs. Chișinău: Tehnica-Info, 2012. 404 p.
- 163.Pîrău I. Teoria generală a dreptului. Note de curs și scheme. Chișinău: Bons Office, 2006. 152 p.
- 164.Poenaru E. Drept civil. Teoria generală. București: ALL BECK, 2002. 440 p.
- 165.Ponta V., Nemeș R., Mitroi M. Drept penal. Partea generală. Note de curs. București: Lumina Lex, 2004. 326 p.

- 166.Pop L., Harosa L.M. Drept civil. Drepturile reale principale. București: Universul Juridic, 2006. 392 p.
- 167.Pop L., Popa I.F., Vidu S.I. Tratat elementar de drept civil. Obligațiile. București: Universul Juridic, 2012. 859 p.
- 168.Popa C. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2001. 319 p.
- 169.Popa N. ș.a. Filosofia dreptului. Marile curente. București: ALL BECK, 2002. 598p.
- 170.Popa N. Teoria generala a dreptului. București: Actami, 1998, 336 p.
- 171.Popa N. Teoria generala a dreptului. București: ALL BECK, 2002. 304 p.
- 172.Popa N. Teoria generală a dreptului. București: Actami, 1996. 334 p.
- 173.Popa N., Eremia M.C., Dragnea M.D. Teoria generală a dreptului. Sinteze pentru seminar. București: ALL BECK, 2005. 240 p.
- 174.Popescu A. Teoria dreptului. București:Editura Fundației „România de Măine”, 1999. 200 p.
- 175.Popescu S. Teoria Generală a Dreptului. București: Lumina Lex, 2000. 366 p.
- 176.Posdarie A. Introducere în studiul dreptului. Cluj Napoca: ALL BECK, 2000. 319 p.
- 177.Potînga A., Costachi G. Asigurarea drepturilor omului în lume. Chișinău: Epigraf, 2003. 608 p.
- 178.Preda M. Tratat elementar de drept administrativ. București: Lumina Lex, 1999. 736 p.
- 179.Prisac A. Dreptul procesual civil. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2013. 372 p.
- 180.Prisăcaru V.I. Tratat de drept administrativ român. Partea generală. Ediția a III. București: Lumina Lex, 2002. 915 p.
- 181.Protocolul facultativ la Pactul Internațional privind drepturile civile și politice. <http://www.hotararicedo.ro/files/files/PACTUL%20INTERNATIONAL%20CU%20PRIVIRE%20LA%20DREPTURILE%20CIVILE%20SI%20POLITICE%20-%20PROTOCOL%20FACULTATIV.pdf> (vizitat: 13.04.2017)
- 182.Racu S., Grigoriu A., Savciuc A. Drepturile omului și problema dizabilităților: Reglementări internaționale și naționale privind drepturile omului. Chișinău: Cartier, 2011. 280 p.
- 183.Radu L. Originea și evoluția statului. În: Revista Transilvană de Științe Administrative Nr. 2(24). Cluj Napoca 2009. pp. 90-109. <http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/RTSA-24-6-RADU.pdf>; (vizitat: 13.04.2017)
- 184.Railean P. Accepțiunea contemporană a legalității ca principiu fundamental al statului de drept. În: Supremația Dreptului. Chișinău 2016. Nr. 3, pp. 5-11
- 185.Railean P. Conținutul și valoarea legalității într-un stat de drept. În: „Legea și Viața”. Chișinău 2010. Nr. 9. pp. 21-24.
- 186.Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Ediția II. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008. 691 p.

- 187.Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Vol. I. Cluj Napoca: Sfera Juridică, 2004. 246 p.
- 188.Renucci J. Fr. Tratat de drept european al drepturilor omului. București: Hamangiu, 2009. 1128 p.
- 189.Rotaru M. Istoria dreptului românesc: Curs universitar. Chișinău: Editura Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM, 2008. 331 p.
- 190.Rotaru V. ș.a. Codul de procedură penală: Comentariu. Chișinău: Cartier, 2005. 768 p.
- 191.Rusu M.I. Instituții de drept penal. Partea generală. București: Hamangiu, 2007. 231 p.
- 192.Sabău-Pop O. U. Probleme ale răspunderii penale a statelor în dreptul internațional. http://www.upm.ro/facultati_departamente/ea/RePEc/curentul_juridic/rcj04/recjurid043_48_F.pdf (vizitat: 28.02.2017).
- 193.Savva A., Tihon V. Drept processual civil. Partea generală. Suport de curs. Chișinău: Bons Office, 2012. 220 p.
- 194.Sâmbrian T. Drept privat roman. Craiova: Editura Reprografia Universității din Craiova, 1993. 201 p.
- 195.Sida A. Introducere în teoria generală a dreptului. Timișoara: Augusta, 1988. 286 p.
- 196.Sida A., Berlingher D. Teoria generală a dreptului. Ediția III. Arad: "Vasile Goldiș" University Press, 2006. 232 p.
- 197.Sida A., Introducere în teoria generală a dreptului, Timișoara: Augusta, 1997, 220 p.
- 198.Speranția E. Lecțiuni de enciclopedie juridică. În: „Antologie de filosofie românească”. Vol. IV. București: Minerva, 1988. 286 p.
- 199.Stătescu C. Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturi reale. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970. 879 p.
- 200.Strategia europeană 2010-2020 pentru persoanele cu handicap: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere, în domeniul de acțiune nr. 3, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=en>, (vizitat: 22.03.2017).
- 201.Stroe C. Compendiu de filosofia dreptului. O abordare sistemică a problematicii ei. București: Lumina Lex, 1999. 239 p.
- 202.Suceveanu N. Prioritatea dreptului internațional în raport cu dreptul intern în textele constituționale în domeniul drepturilor omului. În: Culegerea de materiale a Conferinței internaționale științifico-practice “Dezvoltarea constituțională a RM la etapa actuală” din 23-24 septembrie 2004 (Bălți). Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. pp. 1002-1005.
- 203.Toader C. ș.a. Instituții de drept civil. Curs selectiv pentru licență 2000-2001. București: EDIT PRESS MIHAELA SRL, 2000. 464 p.
- 204.Țiclea A. Reglementarea contravențiilor. București: Lumina Lex, 1998. 935 p.

205. Țîbuleac M., Malcoci L. „Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități intelectuale. Ghid pentru jurnaliști”. Chișinău: Tipografia ARVA Color SRL, 2012. 88 p.
206. Țop D. Istoria dreptului și statului românesc. București: Editura Biblioteca Târgoviște & Editura Bibliotecii Pedagogice Naționale, 2007. 320 p.
207. Țurcan D. Capacitatea civilă a persoanei fizice. Teza de doctor în drept. Chișinău 2006. 152 p.
208. Ungureanu O., Jugastru C. Drept civil. Persoanele. București: Hamangiu, 2007. 400 p.
209. Ungureanu O., Munteanu C. Observații privind persoana fizică și personalitatea juridică. În: P.R. București 2005. Nr. 4, pp. 180-189.
210. Vecchio G. D. traducere de Dragan J.C. Lecții de filosofie juridică. București: Europa nova, 1995. 352 p.
211. Verdeș V. Drept administrativ și instituții politico-administrative. Manual practic. București: Lumina Lex, 2002. 656 p.
212. Vintila A.O. Introducere în sociologie, prima parte a unui tratat complet de sociologie marca Traian Braileanu. În: Revista Română de Sociologie. București, 2013. Nr.24.1/2. pp. 139-147.
213. Voicu C. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2002. 407 p.
214. Voicu C. Teoria generală a dreptului. Ediția III. București: Sylvi, 2000. 346 p.
215. Volcinschi V. ș.a. Drept privat roman. Chișinău: CEP USM, 2014. 398 p.
216. Zolyneak M., Michinici M.I. Drept penal. Partea generală. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1999. 517 p.

Literatură în limba rusă:

217. Бужор В., Общая теория и права и государства, Кишинэу: Юридическая литература 1996. 61 с.
218. Гамбаров.Ю. С. Гражданское право. Общая часть. Москва: БЕК 2003. 654с.
219. Гоббс Т. Левиафан или матриарх форма и власть государства церковного и гражданского. Москвсква: Госюриздат 1936. 731 с.
220. Гражданское право: Учебник. Т. 1. 6-езд. Под. ред. Сергеева А.П., Толстого Ю.К. Москва: ТК Проспект 2003. 776 с.
221. Иларионновой Т.И., Гонгало В.М., Плетнева В. А. Гражданское право: Учебник. Часть перваяю Под. ред. Москва: Норма Инфра. 2001. 464 с.
222. Комаров С. Общая теория государства и права. Учебник. 8 —е изд. исправленное и дополненное. Москва: Издательство Юридического института, 2012. 520 с.
223. Курицын В.М., Иванова З.Д. Теория государства и права. Москва: Юридическая литература 1986. 352 с.
224. Лазарев В.В. Общая теория государства и прав. Москва: Юристъ 1996. 472 с.
225. Маркс. Сочинения. Москва: Т.42. 1955. 613 с.

- 226.Марченко М.Н. Теория государства и права. Москва: ЗЕРЦАЛО 2000, 533 с.
- 227.Матузов Н.И., Малько А.В.. Теория государства и права. Москва: Юристъ, 1996. 512 с.
- 228.Пономарев Д. А. Теоретические проблемы развития понятия законности в отечественной юридической науке: Авторефера диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Уфа, 2002. 22 с.
- 229.Суханов Е.А. Лекций о праве собственности. Москва: Изд-во МГУ 2000. 274 с.
- 230.Сухарева В. Е., Крутских Большой Юридический Словарь. Москва: Инфра-М, 2004. 704 с.

Literatură în limba engleză:

- 231.Andriuța E. A new paradigm for protecting the free exercise of legal capacity. În: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare". Chișinău 2015. pp. 84-87.
- 232.Andriuța E. Assuring the right to legal capacity. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul "Rolul științei și educației în implementarea acordului de asociere la Uniunea Europeană". Chișinău 2015. pp. 87-91.
- 233.Andriuța E. The International Requirements for Assuring the Right to Legal Capacity for Persons with Disabilities. În: Colecția de articole a Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători ASEM-2016. Ediția a XIV-a. 22-23 aprilie 2016. Consacrat aniversării a 25 ani de la fondarea ASEM. Chișinău 2016. pp. 279-283.
- 234.Andriuța E. The international requirements for assuring the right to legal capacity for persons with disabilities. În culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională "Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional : provocări și soluții". Vol. II. Chișinău 2015. pp. 235-240.
- 235.Bach M. Supported decision making under Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Questions and challenges. În: Materialele Conferinței cu privire la capacitatea juridică și Sistemul de luare cu suport a deciziilor. Comitetul Părinților Irlandei Incluzive. Athlone, Ireland 2007. 17 p.
- 236.Bach M., Kerzner L. A new paradigm for protecting autonomy and the right to legal capacity. Ontario. Canada 2010. <http://www.lco-cdo.org/wp-content/uploads/2010/11/disabilities-commissioned-paper-bach-kerzner.pdf>. (vizitat: 27.03.2017).
- 237.Bach. M. The right to legal capacity under the UN Convention on the rights of persons with disabilities: Key concepts and directions from law reform. IRIS. Ontario 2009. 31 p. https://irisinstitute.files.wordpress.com/2012/01/the-right-to-legal-capacity-under-the-un-convention_cr.pdf (vizitat: 29.03.2017).

238. Bartlett P., Lewis O., Thorold O. Mental Disability and the European Convention on Human Rights. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2007. 381 p.
239. Bonnerjea L. The Fourth Year of the Independent Mental Capacity Advocacy (IMCA) Service 2010 /2011. Department of Health. Londra. Decembrie 2011. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/215246/dh_131963.pdf (vizitat: 06.02.2017).
240. Bownlie V.I. Principles of Public International Law. Ediția IV. Oxford: Crendon Press, 1990. 748 p.
241. Capacity Assessment Office, Ontario Ministry of the Attorney General. The Guidelines for Conducting Assessments of Capacity. Ontario. Mai 2005. 59 p. <https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/family/pgt/capacity/2005-06/guide-0505.pdf> (vizitat: 12.01.2016).
242. Case of Stanev v. Bulgaria [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-108690"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat: 10.04.2017).
243. Case of Shtukurov v. Russia [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-85611"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat: 10.04.2017).
244. Donnelly J. The relative Universality of Human Rights. În: Human Rights Quarterly. Vol. 29. Nr. 2. Baltimore, Maryland. May 2007. pp. 281-306. [http://www.uhasselt.be/Documents/UHasselt/onderwijs/internationaal/noord-zuid 2015/Donnelly the relative universality of human rights.pdf](http://www.uhasselt.be/Documents/UHasselt/onderwijs/internationaal/noord-zuid%2015/Donnelly%20the%20relative%20universality%20of%20human%20rights.pdf) (vizitat: 28.03.2017).
245. Elwyn G. ș.a. Shared Decision Making: A Model for Clinical Practice. În: Journal of General Internal Medicine. Nr. 27 octombrie 2012. pp. 1361-1367. <http://link.springer.com/search?query=Shared+Decision+Making%3A+A+Model+for+Clinical+Practice+&search-within=Journal&facet-journal-id=11606> (vizitat: 30.02.2017).
246. German Civil Cod din 02.01.2002. În: Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I 42 p., 2909; 2003. www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0025 (vizitat: 30.01.2017).
247. Harlow C., Rawlings R. Law and Administration. Ediția II. Londra: Cambridge University Press, 1997. 657 p.
248. Hume D. (ediție de Norton D.F., Norton M.J.) A Treatise of Human Nature. Vol. I. New York: Oxford University Press, 2007. 448 p.
249. International Disability Alliance. Article 12 - Legal Capacity: Principles of Implementation. 2010. <http://www.internationaldisabilityalliance.org/resources/article-12-legal-capacity-principles-implementation> (vizitat: 31.01.2017).
250. Kelsen H. (traducere de Paulson B.L., Paulson S.L.). Introduction to the problems of legal theory. New York: Clarendon Press. Oxford University Press, 2002. 216 p.
251. Lenkin L. The Age of Rights. New York: Columbia University Press, 1990. 224 p.
252. Malanczuk P. Akehurst's. A Modern Introduction to International Law. London & New York: Routledge. Taylor & Francis e-Library 1997. 449 p. <http://jpkc.fudan.edu.cn/picture/>

- [article/460/b5/d0/c17942674e1f8832344e9e0ec9fc/f7ad336c-8294-46f8-a94e-e863ccb9094f.pdf](http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/190/309) (vizitat: 29.03.2017).
- 253.Martin J. Editorial: Human dignity: several interpretations with different consequences. În: Revista Română de Bioetica. Vol. 9, Nr. 1, Ianuarie - Martie 2011. pp. 63-64. <http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/190/309> (vizitat: 29.03.2017).
- 254.McConnell T. The Inalienable Right to Withdraw from Research. În: The Journal of Law, Medicine & Ethics. Nr. 38.4. 2010. pp. 840-846. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1748-720X.2010.00537.x/abstract> (vizitat: 22. 01.2017).
- 255.McSherry B.M. Legal capacity under the Convention on the rights of persons with disabilities. Legal Issue. În: Journal of Law and Medicine. Nr. 20:22-27. Victoria 2012. 6 p. <https://ssrn.com/abstract=2490972> (vizitat: 29.03.2017).
- 256.Nilson A., Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities. Documents and Publications Production Department (SDPD), Consiliul Europei. Franța. Aprilie 2012. 37 p.
- 257.Noortmann M., Rungaert C. Non-State Actor Dynamics in International Law: From Law-Takers to Law-Makers. Politics and Gouvernance Series. New York: Routledge, Taylor and Francis Group 2016. 206 p. <https://books.google.md/books?id=RyEfDAAAQBAJ&pg=PA113&dq=Gierke+Gesamtwille&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwi89dfd3LfSAhXiIJoKHY6mCLsQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Gierke%20Gesamtwille&f=false> (vizitat: 29.03.2017).
- 258.Quinn G. Personhood & legal capacity: perspectives on the paradigm shift of Article 12 CRPD. In: HPOD Conference from 20.02.2010. Harward University. Boston 2010. 76 p. www.inclusionireland.ie/documents/HarvardLegalCapacityggdraft2.doc (vizitat: 03.04.17).
- 259.Quinn G., Arstein-Kerslake A. Restoring the “Human” in “Human Rights”: Personhood and Doctrinal Innovation in the UN Disability Convention’. In: Conor Gearty and Costas Douzinas (eds), The Cambridge Companion to Human Rights Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. pp. 36-55. https://www.academia.edu/23215325/Restoring_the_human_in_human_rights_personhood_and_doctrinal_innovation_in_the_UN_disability_convention (vizitat: 27.03.2017).
- 260.Sandu A. Freedom as a hermeneutical pretext. În: Revista Romaneasca pentru Educație Multidimensională. București 2010. Nr. 3. pp. 5-26.
- 261.Schwartz J. The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau. Chicago: University of Chicago Press, 1984. 203 p.
- 262.Shand J. The seventeen and eighteen centuries. Central Works of Philosophy. Vol. II, (cap. Rousseau, Jean-Jacques. The Social Contract: & Discourses. No. 660. JM Dent & Sons, 1920), Londra: Acumen, 2005. 228 p.

263. Smith B. Legal personality. In: Yale Law Journal. Vol. 37. Yale 1928. Nr. 3. 283-299p.
264. Stone C. D. Should Trees Have Standing Toward Legal Rights for Natural Objects. South California 1972. 52 p. <https://iseethics.files.wordpress.com/2013/02/stone-christopher-d-should-trees-have-standing.pdf> (vizitat: 24.03.2017).
265. Stone J. Human Law and Human Justice. California: Stanford University Press 1965. 419 p. <https://books.google.md/books?id=TPjAAAAIAAJ&pg=PA160&dq=Leon+Duguit&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjg5pvfLfSAhVBXSwKHdxrBHQQ6AEIMTAD#v=onepage&q=Leon%20Duguit&f=false> (vizitat: 20.03.2017).
266. Swedish Disability policy – service and care for people with functional impairments. http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8407/2009-126-188_2009126188.pdf (vizitat: 03.02.2017).
267. The Mental Health Act 1983. Independent Mental Health Advocates. Regulation No. 3166 from 09.12.2008. <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2008/3166/contents/made> (vizitat: 06.02.2017).
268. The Stationery Office on behalf of the Department for Constitutional Affairs. Mental Capacity Act 2005. Code of Practice. London: The Stationery Office 2007. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/497253/Mental-capacity-act-code-of-practice.pdf (vizitat: 29.03.2017).
269. World Health Organization. WHO Resource Book on mental health. Human rights and legislation. China 2005. 199 p. http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/mental_health/docs/who_resource_book_en.pdf (vizitat: 13.04.2017).
270. Zayas A. De., Moller J. Th., Opashi T. Application of the International Covenant on Civil and Political Rights under the Optional Protocol by the Human Rights Committee. 319 p. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/SelDec_9_en.pdf (vizitat: 27.03.17).

Literatură în limba franceză:

271. Carreau D. Droit international public. Edition II. Volume I. Paris: A. Pendone 1988. 618 p.
272. Cuq E. Manuel des institutions juridiques des Romains. Paris: Ed. Plon 1928. 956 p.
273. Dejemeppe B. Responsabilité pénale des personnes morales. În: Annales de droit de Louvain 1983. 70 p.
274. Lalou H. La responsabilité civile. Principes élémentaires et applications pratiques. Paris: Dalloz, 1932. 828 p.
275. Legros R. Observations sur le rapport de juin 1978 de la Commission pour la revision du Code penal. Journal des Tribunaux. 1980. 24 p.

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Andriuța Eleonora, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice.

Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

ANDRIUȚA Eleonora

Semnătura _____

Data: 25.04.2017

CV-ul AUTOAREI

Curriculum vitae

Informații personale

Nume / Prenume **Andriuța Eleonora**

Adresa s. Razeni, r-nul Ialoveni

Telefon(-oane) Tel: 0 268 74 419
0 22 43 57 98

Mobil: 0 684 85 300

E-mail(uri) eleonaire@gmail.com

Data nașterii 01 martie 1988

Sex feminin

Educație și formare

Perioada Ianuarie 2017 – în prezent

Program de leadership Asociația INK, Centrul Român de Politici Europene (CRPE) –
pentru tineri juriști din Biroul Republica Moldova, cu sprijinul Ambasade Regatului
Republica Moldova LEAD Țărilor de Jos în România și Republica Moldova.

Perioada 01 octombrie 2014 – 12 decembrie 2015

Program de burse pentru Programul de Drept, Fundația Soros-Moldova
activiști în domeniul D.O.

Perioada 01 august 2014 – 01 august 2015

Program de burse pentru Civil Society Scholarship Award.
doctoranzi

Instituția Open Society International, USA

Perioada 10 octombrie 2014

Calificarea Formator în domeniul nediscriminării

Instituția Programul Egalitate și Participare Civică, Fundația Soros-Moldova

Perioada noiembrie 2013 – octombrie 2016

Calificarea doctorand

Specializarea Drept, Teoria Generală a Dreptului

Numele și tipul instituției Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
de învățământ, „Constantin Stere”

Perioada 2013

Calificarea Magistru în drept

Specializarea Drept civil

Discipline principale drept civil (partea generală, partea specială), drept familiei,
studiate/competențe reprezentarea și procura, drept succesoral, drept în afaceri etc.
dobândite

Numele și tipul instituției Universitatea de Stat din Moldova, facultatea drept.
de învățământ

Perioada 2011

Calificarea/diploma
obținută Licențiată în drept

Discipline principale Discipline de drept public și drept privat. Pachet opțional civil,
studiate/competențe prioritatea studierii disciplinelor de drept civil și procesual civil.
dobândite

Numele și tipul instituției
de învățământ Universitatea de Stat din Moldova

Limba maternă română

Limba(i) străină engleză, rusă.

Competente și abilități aptitudini de comunicare;
sociale responsabilitate;
abilități de lucru în echipă;
adaptabilitate la situații noi;
abilități de investigare și cercetare.

Competențe și aptitudini abilități de lider pentru grupurile de inițiativă;
organizatorice aptitudini manageriale.

Competențe și cunoștințe Programele Windows, Microsoft Office, Explorer, Excel, Power
de utilizare a calculatorului Point etc.

Competențe și aptitudini creativitate;
artistice abilități oratorii și declamatorii.

Experiență profesională:

Perioada 02 Februarie 2017 – în prezent

Funcția Consilier juridic

Angajator Centrul Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria”

Perioada 01 Decembrie 2016 – 01 Februarie 2017

Funcția Avocat stagiar

Mentor C.A. Sliusarenco Dumitru

Perioada 18 august 2014-31 decembrie 2014.

Funcția Asistent de Program, Programul de Drept

Angajator Fundația Soros-Moldova

Perioada 03 martie 2014 – 10 iunie 2014

Funcția Jurist
Angajator SRL PANDATUR

Perioada 01 Iulie 2011-01 Decembrie 2013

Funcția Jurist
Angajator Asociația Obștească „Keystone Human Services International
Moldova Association”, Programul “Comunitate Incluzivă-Moldova”,

Publicații științifice la Articole în reviste științifice:
tema tezei:

- 1) Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte generale cu privire la capacitatea juridică. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2017. Nr. 4. pp.42-47.
- 2) Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte problematice cu privire la legalitatea lipirii de capacitate juridică a persoanelor fizice. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2015. Nr.4. pp. 50-53.
- 3) Eleonora ANDRIUȚA. Coraportul capacității juridice cu capacitatea juridică civilă. În: Revista Națională de Drept. Chișinău 2016. Nr. 3. pp. 62-64.
- 4) Eleonora ANDRIUȚA. Reflecții normative cu privire la capacitatea juridică. În Revista națională de Dept Nr. 8 (202) 2017. Chișinău 2017. pp. 56-64.
- 5) Eleonora ANDRIUȚA. Aspecte problematice cu privire la limitarea capacității juridice a persoanei fizice. În Revista de studii interdisciplinare Constantin Stere, An 2 (2015), nr. 4 (8). pp. 107-116.

Materiale/teze la forurile științifice:

- 1) Eleonora ANDRIUȚA. Incapacitatea de exercițiu și liberul acces la justiție. În: Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor. Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: Viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția a V-a. Chișinău 2016. pp. 6-9.
- 2) Eleonora ANDRIUȚA. The international requirements for assuring the right to legal capacity for persons with disabilities. În culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională "Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții". 2015. Vol. 2. pp. 235-240.
- 3) Eleonora ANDRIUȚA. A new paradigm for protecting the free exercise of legal capacity. În Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională “Integrare prin cercetare și inovare”. pp. 84-87.
- 4) Eleonora ANDRIUȚA. Assuring the right to legal capacity. În Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul “Rolul științei și educației în implementarea acordului de asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău 2015. pp. 87-91.
- 5) Eleonora ANDRIUȚA. The International Requirements for Assuring the Right to Legal Capacity for Persons with Disabilities. În: Colecția de articole a Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători ASEM-2016 (Ediția a XIV-a) 22-23 aprilie 2016. Consacrat aniversării a 25 ani de la fondarea ASEM. Chișinău 2016. pp. 279-283. Naționale cu participare internațională dedicată jubileului de 20 ani ai Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”. Chișinău 16-17 iunie 2017. – în proces de publicare.